

2014
№ 1**ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ**

НАУЧНО - ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Редакционная коллегия

- Ефремов А.В. – доктор экономических наук, профессор (главный редактор)
Бережная И.В. – доктор экономических наук, профессор (зам. главного редактора)
Ветрова Н.М. – доктор технических наук, профессор (ответственный секретарь)
Воробьев Ю.Н. – доктор экономических наук, профессор
Нагорская М.Н. – доктор экономических наук, профессор
Новиков Ю.Н. – доктор экономических наук, профессор
Подсолонко В.А. – доктор экономических наук, профессор
Ячменева В.М. – доктор экономических наук, профессор

Редакційна колегія

- Єфремов О.В. (головний редактор), Бережна І. В. (заст. головного редактора),
Ветрова Н.М. (відповідальний секретар), Воробйов Ю.М., Нагорська М.М.,
Новіков Ю. М., Подсолонко В.А., Ячменьова В.М.

Editorial board

- Efremov A.V. (editor-in-chief), Berezhnaya I.V. (deputy editor-in-chief),
Vetrova N.M. (executive secretary), Vorobyov Y.N., Nagorskaya M.N.,
Novikov Y.N., Podsolonko V.A., Yachmenyova V.M.

В соответствии с постановлением Президиума Высшей аттестационной комиссии Украины от 27.05. 2009 №1-05/2 журнал «ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ» включен в перечень научных специализированных изданий, в которых могут публиковаться основные результаты диссертационных работ на соискание научных степеней доктора и кандидата наук (пункт 549, «Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» – режим доступа: <http://www.mon.gov.ua>).

Регистрационный номер свидетельства о регистрации журнала «ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ» – КВ №10769 от 21.12.2005.

Рекомендовано к печати учёным советом НАПКС, протокол № 7 от 27.02.2014
Корректор: Курочкина Т.Е. Компьютерный макет: Янушковский К.А.

Адрес редакции: 95493 г. Симферополь, ул. Киевская 181,
Национальная академия природоохранного и курортного строительства;
тел. (066) 202-63-09, e-mail, хаос@napks.edu.ua
Издано при финансовой поддержке ОО «КР Центр поддержки реформ»

Опубликованные материалы отображают точку зрения авторов, которая может не совпадать с позицией редколлегии журнала

© Национальная академия природоохранного и курортного строительства
«Экономика и управление». - 2014.- №1

Подп. в печать 03.03.2014 Формат 60x84 1/8. Гарнитура Times Усл. п. л. 11,6
Тираж 300 экз.

2014
№ 1**ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ**

НАУЧНО - ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Содержание***Экономика предприятия***

- Семикина М.В., Федунец А.Д. Анализ препятствий в реализации инновационной активности персонала предприятий в условиях глобальных перемен 8
- Герашенко И.А. Состояние энергомашиностроения и направления его развития 16
- Кузьмина Н.В. Значение экономической диагностики состояния деятельности в процессе управления предприятия 22
- Фоменко А.В. Стратегии развития предприятий на основе уровня формирования организационно - управленческого потенциала их финансовой безопасности 25

Теория и практика управления

- Балабаниц А.В., Сай Д.В. Технология планирования стратегических изменений в системе управления маркетингом взаимодействия предприятий 30
- Ефремов А.В. Оценка уровня загрязнения окружающей среды вновь вводимыми в эксплуатацию предприятиями-загрязнителями окружающей среды 35
- Гончаренко М. Л. Методические подходы к оценке индивидуальной эффективности инвестиций в высшее образование 43
- Корзилов В.Ю., Корзилова Е.В., Корзилов Ю.О. Методика оценки сметной стоимости строительных работ на стадии проведения строительно-технических экспертиз и экспертных исследований. обновленный формат официальной информации - региональный «реестр цен» строительных материалов и изделий 49
- Пожарицкая И. М. Аудиторская оценка как собственный метод аудита 57

Региональная экономика

- Ветрова Н.М., Штофер Г.А. Концептуальные основы влияния инвестиционных процессов на функционирование экономики региона 63
- Пасека С.Р. Аксиологический аспект развития социально-трудового потенциала региона 70
- Арбузова Т.А. Факторы и условия, обеспечивающие конкурентные преимущества агропромышленного комплекса региона 76

Кравцова Е. М. Монопрофильные города и градообразующие предприятия с точки зрения предупреждения банкротства	82
Стефанюк О.Д., Виноградова Е.С. Влияние региональных особенностей на формирование приоритетных направлений инвестиционного развития АР Крым	89
Ошовская Н.В. Концептуальное видение рационального природопользования	94

Научные сообщения

Алешин С.Ю. Информационно-аналитическое обеспечение процесса управления инновационным развитием предприятия на основе контроллинга	101
Гуменюк А.С. Институциональная среда обеспечения инновационного развития национальной экономики в системе реализации ее эндогенного потенциала	106
Кобец С.П. Методика оценки конкурентной устойчивости машиностроительных предприятий	116
Лях И.А. Мониторинг финансово - экономической деятельности предприятий машиностроения на основе интегрального метода оценки	121
Мушников А.А. Формирования стратегии управления устойчивостью инновационно-инвестиционного развития машиностроительных предприятий	125
Семикина А.В. Человеческий капитал как индикатор инновационного социального развития	131
Сластяникова А.И. Теоретические основы управления ресурсным потенциалом управляемо - организационного развития предприятия	138
Чурилов С.В. , Романчук Н.Н. Классификация методов оценки конкурентоспособности потенциала предприятия	143
Аннотации	151
Аннотации (на украинском языке)	156
Аннотации (на английском языке)	160
Перечень публикаций за 2013 г.	164
Наши авторы	168

2014
№ 1

ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ

НАУКОВО - ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Зміст

Економіка підприємства

Семикіна М.В., Федунець А.Д. Аналіз перешкод у реалізації інноваційної активності персоналу підприємств в умовах глобальних змін	8
Герашенко І.О. Стан енергомашинобудування та напрями його розвитку	16
Кузьміна Н.В. Значущість економічної діагностики стану діяльності у процесі управління	22
Фоменко А.В. Стратегії розвитку підприємств на основі формування організаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки	25

Теорія і практика управління

Балабаниць А.В., Сай Д.В. Технологія планування стратегічних змін у системі управління маркетингом взаємодії підприємств	30
Єфремов О.В. Оцінка рівня забруднення довкілля підприємствами-забрудниками довкілля, що вводяться в експлуатацію	35
Гончаренко М. Л. Методичні підходи до оцінки індивідуальної ефективності інвестицій у вищу освіту	43
Корзілов В.Ю. Корзілова О.В., Корзілов Ю.О. Методика оцінки кошторисної вартості будівельних робіт на стадії проведення будівель-технічних експертиз і експертних досліджень. оновлений формат офіційної інформації - регіональний «Реєстр цін» будівельних матеріалів	49
Пожарицька І.М. Аудиторська оцінка як власний метод аудиту	57

Регіональна економіка

Ветрова Н.М., Штофер Г.А. Концептуальні основи впливу інвестиційних процесів на функціонування економіки регіону	63
Пасєка С.Р. Аксиологічні аспекти розвитку соціально-трудоного потенціалу регіону	70
Арбузова Т. А. Фактори і умови, забезпечующі конкурентні переваги агропромислового комплексу регіону	76

Кравцова О.М. Монопрофільні міста та містоутворюючі підприємства з точки зору упередження банкрутства	82
Стефанюк О.Д., Виноградова Е.С. Вплив регіональних особливостей на формування пріоритетним напрямком інвестиційного розвитку АР Крим	89
Ошовська Н.В. Концептуальне бачення раціонального природокористування	94

Наукові повідомлення

Альошин С.Ю. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу управління інноваційним розвитком підприємства на засадах контролінгу	101
Гуменюк О.С. Інституційне середовище забезпечення інноваційного розвитку національної економіки в системі реалізації її ендogenous потенціалу	106
Кобець С.П. Методика оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств ...	116
Лях І.О. Моніторинг фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування на основі інтегрального методу оцінки	121
Мушников О.О. Формування стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівних підприємств	125
Семикіна А.В. Людський капітал як індикатор інноваційного соціального розвитку ..	131
Сластяникова А.І. Теоретичні основи управління ресурсним потенціалом керовано-організаційного розвитку підприємства	138
Чурилов С.В., Романчук Н.М. Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства	143
Анотації	151
Анотації (українською мовою)	156
Анотації (англійською мовою)	160
Перелік публікацій за 2013р.	164
Наши автори	168

2014
№ 1

ECONOMICS AND MANAGEMENT

SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL

Table of contents

Economy of enterprise

Semikina M., Fedunets A. The analysis of the obstacles in realization of innovative activity of the personnel of the enterprises in the conditions of global changes	8
Herashchenko I.O. The state of power and directions of development	16
Kuzmina N. The importance of economic diagnostics of the state activity in the process of management of the enterprise	22
Fomenko A. The strategy of development of the enterprises wich based on the level of formation of organizational and managerial potential of their financial safety	25

Theory and practice of management

Balabanits A., Say Д. Technology planning of strategic changes in the system of marketing interaction management	30
Efremov A. Estimation of pollution level of newly commissioned contaminating plants	35
Goncharenko M. L. Methodological approaches to evaluation of effectiveness of investments yndividual in higher education	43
Korzilov VY, Korzilova EV, Korzilov YO Methodica for assessing the estimated cost of construction work on the stage of the buildings technical expertise and expert research updated format official information - regional «register prices» building materials and products	49
Pozharycka Iryna. The audit evaluation as own audit methods	57

Regional economy

Vetrova N.M., Shtofer G.A. Conceptual foundations of the influence of investment processes for operation regional economy	63
Pasieka S.R. Axiological aspects of social and employment potential of the region	70
Arbuzov Tatiana Factors and conditions that provide competitive advantages agriculture in the region	76

Kravtsova E. M. Single industry cities and town-forming enterprises in terms of preventing the bankruptcy of	82
Stefanyuk O.D., Vinogradova K. Influence of regional peculiarities on the formation investment priorities of Crimea	89
Oshovskay N.V. Conceptual seeing of rational prirodopol'zovaniya	94

Scientific reports

ALOSHYN S.Y. Information-analytical support of the process of management of innovative development of the enterprise on the basis of the controlling	101
Gumeniuk O.S. Institutional environment support of innovation of the national economy in the implementation of its endogenous potential	106
Kobets S.P. Method of estimation of competition stability of machine-building enterprises	116
Lyakh I.A. Monitoring of financial and economic activity engineering based assessment integral method	121
Mushnikov A. Formation of management strategies innovative sustainable development of machine-investment companies	125
Semykina A. V. Human capital as indicator of innovative social development	131
Slastyanykova A.I. Theoretical foundations of manageable resource potential and organizational development of enterprise	138
Churilov S., Romanchuk N. Classification assessing the competitiveness of the enterprise	143
Resumes (russian)	151
Resumes (ukrainian)	156
Resumes (english)	160
The list of works published in magazine in 2013	164
Our autors	168

Економика підприємця

УДК 331:330.341.1

АНАЛІЗ ПЕРЕШКОД У РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Семикіна М.В., Федунець А.Д.

В процесі аналізу доведено, що зниження інноваційної активності персоналу підприємств слід пов'язувати з комплексом соціодемографічних та соціально-економічних чинників, трансформацією зайнятості, яка не має інноваційного характеру. Визначено негативні тенденції у стимулюванні праці, що руйнують мотивацію творчості. Розкрито сутність кризових явищ у розвитку науки, сфері освітньо-професійного розвитку населення, які погіршують якість кадрового забезпечення інноваційної діяльності в Україні.

Ключові слова: інновації, інноваційна активність, стимулювання праці, освітньо-професійний розвиток, мотивація творчості, якість кадрового забезпечення

Глобальні зміни, яких зазнала світова економіка на початку ХХІ-го століття, передусім бурхливий технологічний розвиток, процеси стрімкої інформатизації та інтелектуалізації праці, активне впровадження інновацій, визнання людини-працівника головним носієм інноваційної активності, – поки не стали характерною ознакою економічного життя української держави, незважаючи на обраний шлях ринкових реформ, проголошені пріоритети інноваційного розвитку. Однією із найважливіших перешкод у становленні інноваційної економіки України стають обмежені можливості формування та прояву інноваційної активності працівників підприємств та організацій.

Невід'ємною складовою концепції інноваційного розвитку вбачається створення правових, економічних, соціальних та організаційних засад забезпечення розвитку інтелектуальної складової трудового потенціалу суспільства. Виходячи з позицій формування основ інноваційної економіки, на необхідність реалізації інноваційної активності персоналу підприємств останніми роками звертали увагу у своїх працях Амоша О.І., Бережна І.В., Грішнова О.А., Колот А.М., Лібанова Е.М., Лісогор Л.С., Міхуринська К. О., Новікова О.Ф., Онікієнко В.В., Петрова І.Л., Садова У.Я., Семів Л.К., Шаульська Л.В. та інші автори.

Мета статті полягає у дослідженні причин зниження інноваційної активності персоналу українських підприємств в умовах глобальних змін у світовій економіці.

Формування інноваційної активності персоналу підприємств відбувається в Україні як під впливом системи зовнішніх чинників (глобалізація, світова інформатизація, міжнародна конкуренція, вплив світової фінансової кризи тощо), так і під впливом сукупності різноманітних внутрішніх чинників. Серед останніх – нерозвиненість конкурентного середовища в Україні, низький попит на інновації на макроекономічному рівні, відсутність сучасної інноваційної інфраструктури, складність та несприятливість внутрішньополітичної, соціально-економічної ситуації в країні, обмеженість фінансових можливостей держави щодо розвитку освіти, науки, підтримки інноваційного розвитку підприємств та організацій, кількісно-якісні втрати трудових ресурсного потенціалу, низька якість життя, неефективні стимули до прояву трудової та інноваційної активності тощо [4, с.149-153].

Аналіз українських реалій засвідчує низку негативних явищ у розвитку трудового потенціалу та його інтелектуальної складової [5, с.51], що не сприяє інноваційним зрушенням у розвитку економіки, перешкоджає формуванню якісного кадрового потенціалу, забезпеченню прояву інноваційної активності працівників в усіх сферах трудової діяльності. На формування кількісно-якісних характеристик трудового потенціалу підприємств вкрай негативно впливають соціодемографічні чинники, зокрема:

- стрімке зменшення населення в Україні внаслідок демографічної кризи (на початок 2013 р. загальна чисельність наявного населення України становила 45,4 млн. осіб, що менше показників 2001 р. більше, ніж на 3 млн. осіб), зростання загальної захворюваності населення України;

- старіння населення в результаті зниження народжуваності та збереження її впродовж тривалого періоду на рівні, що не забезпечує навіть простого відтворення поколінь; скорочення частки молоді серед працівників підприємств, зумовлене старінням нації та трудовими міграціями за межі країни.

Серед соціально-економічних чинників, що суттєво перешкоджають реалізації інноваційної складової трудового потенціалу в Україні слід виокремити:

- стагнацію економічної активності населення; значно нижчі показники зайнятості в Україні порівняно з радянським періодом і більшістю європейських країн, незважаючи на їх позитивну динаміку останніми роками; зменшення кількості найманих працівників;
- наявність високої частки працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам (майже третина штатних працівників), особливо небезпечною є праця у промисловості, де кожен третій працівник піддається шкідливому впливу одразу декількох несприятливих чинників – перевищення гранично допустимих норм шуму, ультразвуку, інфразвуку, пилу, вібрації, впливу хімічних речовини тощо [10];
- поширеність важкої фізичної праці у промисловому, сільськогосподарському виробництві, рибному господарстві, будівництві, що призводить, з одного боку, до проблеми високої плинності та «вимивання кадрів», а з іншого – підтримує попит на малокваліфіковану, ручну працю, що передбачає низьку продуктивність такої праці та низький рівень її оплати;
- орієнтація розподілу та перерозподілу робочих місць не на інноваційні, а на екстенсивні фактори, що підтверджує висока частка представників найпростіших професій у складі зайнятого населення (24,7%; серед селян – 51,2%), тоді як професіоналів і фахівців (разом) – тільки 25,5%, кваліфікованих робітників з інструментом – тільки 11,7% [7];
- непривабливість робочих місць у промисловості – сфері діяльності, від якої насамперед має залежати подальший інноваційний розвиток країни (невідповідність оплати праці важкості та складності праці, обмеженість соціальних пакетів, відсутність гідної компенсації несприятливих та небезпечних умов праці);
- значно нижчі, порівняно з країнами світу середньомісячні витрати роботодавців на одного працівника (порівняно з Німеччиною, Італією, Францією ВВП на одну особу у дол. США в Україні в 4,5-5,5 разів менше, у 2,3 рази менше, порівняно з Росією [11, с. 544, 545.], що перешкоджає підвищенню якості робочої сили.

Немає сумнівів, що зазначені тенденції руйнують трудовресурсну базу інноваційних зрушень в економіці. Особливу тривогу викликає постійне зменшення кількості зайнятих у промисловості України на користь зростання зайнятих у сфері послуг (переважно у роздрібній торгівлі), де зміст праці не має інноваційного характеру. Викликає занепокоєння той факт, що у 2010 р. порівняно з 2000-им роком кількість зайнятих на підприємствах, які виробляють транспортні засоби та устаткування, зменшилася на 38%, на машинобудівних підприємствах – на 46%, на підприємствах, що виробляють електричне, оптичне, електронне устаткування, – на 47% (рис. 1).

Аналіз свідчить, що вектор змін у сфері зайнятості України не є інноваційним, держава перетворюється у постачальника сировинних та енергоресурсів, а не стає конкурентоспроможним виробником машин, високотехнологічної продукції.

Слід звернути увагу на те, що в Європі промисловість слугує важливим сектором зайнятості. На відміну від України, у промисловості європейських країн працює 16-25% зайнятого населення, у деяких країнах – до 30% зайнятих, до речі, переважно у переробній промисловості [15]. В Україні ж на промисловість припадає менше 17% зайнятих, з них кожен четвертий працює у добувній промисловості, виробництві та розподіленні електроенергії, газу, води, при цьому чисельність таких працівників залишається майже незмінною, тоді як в переробній промисловості зменшується [11, с. 354]. Упродовж 2000-2010 рр. чисельність найманих працівників постійно зростала, передусім, у таких видах діяльності, як торгівля, ремонт автомобілів, готельне та ресторанне господарство (на 9,1%), операції з нерухомим майном (на 19,7%), фінансова діяльність (на 91,9%). Значне скорочення чисельності найманих працівників відбулося у сільському, лісовому господарстві, рибальстві (на 37,5%), що пов'язано з відтоком робочої сили у сферу неформальної зайнятості; у про-

мисловості скорочення чисельності найманих працівників становить понад півтора мільйона (32,2%). Більшою мірою воно торкнулося регіонів, яким притаманна висока концентрація найманої робочої сили на сході України (Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Полтавської, Харківської областей).

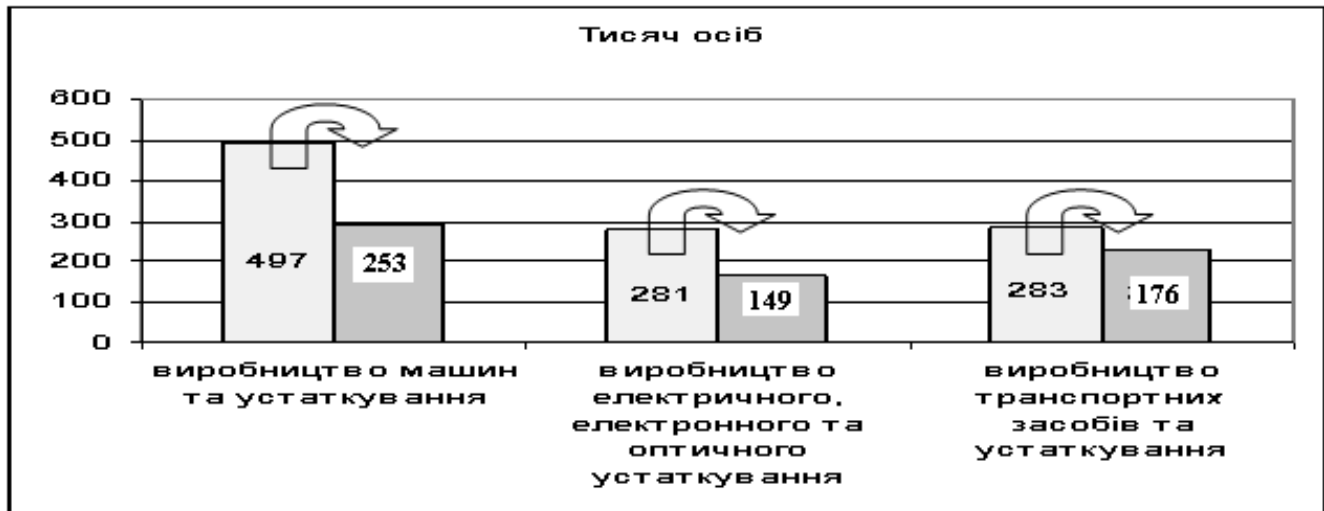

Рис. 1. Динаміка кількості працівників в окремих видах промислової діяльності України [11, с. 372]

Важливо підкреслити, що за попередні роки в процесі трансформації зайнятості в Україні була безповоротно втрачена не тільки значна кількість висококваліфікованих робітників і фахівців промисловості (зокрема носіїв унікальних професій воєнно-промислового комплексу), а й аграріїв, інженерно-технічних фахівців інших галузей, вимушених в роки довготривалої економічної кризи, тривалих затримок у виплатах заробітної плати, шукати інші робочі місця у торгівлі, на товарних ринках. Тривалий час перебування у стані безробіття, робота не за фахом, не тільки призводять до професійної деградації, втрати колишнього інтересу інженерів і робітників до інновацій на виробництві, небажання повернутися на підприємство, а й часто зумовлюють зниження інтересу до суспільного життя, соціальну деградацію особистості.

Негативні наслідки таких явищ не можна не враховувати, оскільки інженери і висококваліфіковані робітники з технічною освітою поряд з вченими вважаються у світі лідерами технологічних інновацій на виробництві. Втрату частини технічно підготовлених фахівців, їх досвіду і знань в процесі непослідовних ринкових реформ, справедливо віднести до вагомих втрат інтелектуального потенціалу українського суспільства, так необхідного для інноваційних зрушень в економіці. Якщо в розвинених країнах явища скорочення найманих працівників у промисловому та сільськогосподарському виробництві на користь сфери послуг межують з інноваційними процесами (впровадженням нових технологій промислового та сільськогосподарського виробництва, механізацією, автоматизацією праці, поліпшенням умов праці, модернізацією робочих місць тощо), то в Україні у більшості випадків перелив робочої сили у сферу послуг пояснюється важкими та небезпечними умовами праці, низьким розміром заробітної плати.

В умовах цивілізованої ринкової економіки оплата праці та рівень соціальної захищеності найманих працівників мають бути адекватними витраченим трудовим зусиллям, важкості, складності праці, враховувати несприятливі та небезпечні умови трудової діяльності. На жаль, така відповідність сьогодні не притаманна системі стимулювання праці та соціального забезпечення на вітчизняних промислових підприємствах, які мають бути в авангарді інноваційного розвитку країни. Стосовно негативної ролі існуючої політики оплати праці у розвитку інноваційної активності найманих працівників в Україні говорять дані, що засвідчують неконкурентоспроможність оплати праці в Україні та реальну небезпеку «відтоку мозків» – втрати з цієї причини кваліфікованих працівників, здатних до розробки і впровадження інновацій. Якщо у 2010 р. питома вага оплати праці у структурі доходів населення України становила 41,7% [11, с. С. 385], то в країнах ЄС вона коливалася від 60 до 65%. У структурі собівартості продукції частка оплати праці, відповідно, становить 8 – 12% (Україна) і 25–30% (країни ЄС). Мінімальна ставка оплати праці за 1 годину в Україні нижче майже у 17 разів

порівняно з країнами ЄС. Незважаючи на те, що частка витрат на оплату праці в загальних операційних витратах на виробництво збільшилася з 0,8% в 1995 р. до 9,1% в 2010 р., цей показник утричі нижчий, ніж в економічно розвинених країнах світу, де він становить 30 – 35%. Як результат, є вражаючою різниця у середньомісячній заробітній платі. Наприклад, за даними журналу *EE Times*, зарібок інженера в США становить 8275 дол. в місяць, в Японії – 6316 дол., в Європі – 6000 дол. В Україні у липні 2010 р. офіційна середня заробітна плата найманого працівника у промисловості була 253 дол. [15] (рядовий інженер, який має відношення до інновацій, отримує ненабагато більше). Відставання України за розміром середньомісячної заробітної плати стосується не тільки економічно розвинених країн ринкової економіки, а й деяких країн СНД: у 2010 р. цей показник становив у Російській Федерації – 686,0 дол. США, Казахстані – 525,7 дол. США, Білорусі – 413,5 дол. США, в той час, як в Україні – 282,2 дол. США. З цього приводу не можна не погодитися з висновками А.М. Колота, Г.Т. Кулікова про те, що в Україні ресурси або неефективно використовуються або несправедливо розподіляються між найманими працівниками (зарплата), роботодавцями (прибуток) та державою (податок) [6, с.50-55].

Відмінності між країнами у формуванні стимулів до праці, зокрема творчої, інноваційної за змістом, пов'язані, передусім, із суттєвою різницею у мінімальній заробітній платі. Порівняння розмірів мініимальної заробітної плати в країнах Європи і в Україні пояснює, чому багато українських працівників прагнуть реалізувати свій трудовий потенціал і творчі здібності за межами України. Варто підкреслити, що незважаючи на заходи Уряду щодо підвищення мініимальної заробітної плати упродовж останніх років та скорочення кількості працівників, які отримували заробітну плату на рівні прожиткового мінімуму для працездатної особи, підвищення цін в умовах внутрішньоекономічної та світової глобальної кризи не дало відчутти ці позитивні зрушення на тлі наявного розриву в доходах. У 2010 р. більше половини штатних працівників (53,2%) отримували заробітну плату до 2000 тис. грн., в той час, як її середній розмір по економіці становив 2629 грн. Лише кожен 5-й працівник отримував зарплату від 2-х до 3-х тис. грн. Водночас понад 3 тис. грн. отримували 25,6% працівників, зайнятих переважно на підприємствах із добування паливно-енергетичних корисних копалин, а також у фінансовій діяльності.

Збереження тенденцій бідності населення та глибокої диференціації в доходах зумовлює формування мотивації виживання, проте не сприяє формуванню та підтримці мотивації творчості, мотивації постійного освітньо-професійного розвитку, необхідних для зростання прошарку інноваторів на підприємствах. Уявляється, що окреслена ситуація не тільки заважатиме вступу України до ЄС, а й стане вагомою перешкодою для інноваційного розвитку суспільства, модернізації економіки країни та підвищення її конкурентоспроможності.

Зауважимо, що промислові підприємства України, яким відводиться особливо важливе місце в інноваційних процесах, нині не приваблюють персонал вагомими матеріальними стимулами та надійною соціальною підтримкою. Молодь в таких умовах особливо швидко реагує на недовідки стимулювання праці та соціального забезпечення, надаючи перевагу іншим видам діяльності, далеким від промисловості. Як результат, питома вага молоді від 15 до 34 років серед найманих працівників промисловості становить сьогодні лише 32,2%, що ледь вище, ніж в середньому по країні (31,7%), але менше, ніж в державному управлінні (35,5%), готелях та ресторанах (41,9%), у торгівлі (50,4%), фінансовій діяльності (56,4%) [9, с. 67]. У свою чергу, робочим місцям в торгівлі, ресторанному господарстві притаманна низька інноваційна наповненість та продуктивність, вони поглинають вивільнювану низько- та некваліфіковану робочу силу. Зазначені зміни в структурі зайнятості, окреслені недовідки і деформації в оплаті праці, соціальному забезпеченні найманих працівників промисловості не сприяють підвищенню конкурентоспроможності робочої сили, гальмують інноваційні зміни в економіці України.

Негативно впливають на формування інноваційної активності найманих працівників тенденції збереження досить високого попиту підприємств на представників найпростіших професій, осіб, які не потребують професійної підготовки. Така деформація попиту на українському ринку праці характеризує орієнтацію роботодавців на використання дешевої робочої сили, що виключає можливість матеріалізації ідей прискореного інноваційного розвитку виробництва на основі високої

якості людського капіталу та реалізації його інноваційної складової. Між тим немає сумнівів в тому, що піднесення інноваційної активності найманих працівників (незалежно від виду економічної діяльності) потребує, насамперед, якісної освіти, високої кваліфікації, формування компетенцій та готовності до постійного навчання та перенавчання у відповідності з вимогами сучасного виробництва, конкурентного середовища. Виходячи з цих позицій, важливо зберегти і примножити освітній потенціал України, наявність якого підтверджується обстеженнями ООН: у 2011 р. за індексом рівня освіти населення (99,4%) Україна дещо випереджала показники Східної Європи та СНД (99,2%).

Зауважимо, що одночасно зі змінами у структурі зайнятості виникла професійно-кваліфікаційна розбалансованість попиту і пропозиції на ринку праці, що призводить до того, що понад 70-80% випускників навчальних закладів працюють не за фахом, частина з них вимушено займає робочі місця у роздрібній торгівлі, які не потребують вищої освіти. Низький попит на внутрішньому ринку на інновації, розробку нових технологій, у свою чергу, породжує незатребуваність інтелектуального потенціалу багатьох висококваліфікованих фахівців, що обумовлює появу безробіття серед частини фахівців з вищою освітою. При цьому позиція роботодавців, орієнтованих на дешеву робочу силу, повністю суперечить планам впровадження інноваційної моделі економіки. Вважаємо, що більш освічена людина має бути більш вигідна власнику підприємства, ніж неосвічена, адже вона, як правило, більш мобільна, здатна до перенавчання, до опанування новими сферами трудової діяльності, врешті-решт – до розробки нових ідей, прояву творчості.

Негативні тенденції, що охопили сферу освітньо-професійного розвитку населення, погіршують якість кадрового забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Зокрема йдеться про такі тенденції:

- руйнівні процеси, які охопили заклади дошкільного виховання, загальноосвітні школи, професійно-технічні та вищі навчальні заклади всіх рівнів акредитації, що зумовлює зростання розбіжностей між сучасними вимогами роботодавців стосовно якості найманих працівників і наявним рівнем кваліфікації претендентів на робочі місця;
- малі обсяги фінансування освіти і науки (фінансування освіти та науки порівняно з 1991 р. зменшилося понад у 4 рази);
- поширення серед учнів та студентів формального ставлення до отримання освіти у зв'язку з інформацією про відсутність гідних робочих місць на ринку праці, відсутність тісного зв'язку між підвищенням рівня освіти і розміром доходів працюючих;
- скорочення серед випускників ВНЗ частки спеціалістів, підготовлених за інженерними спеціальностями на тлі надлишкового зростання підготовки економістів;
- нерівність у доступу до якісної освіти різних верств населення, неоднакових за рівнем доходів;
- відставання української освіти від європейських та світових параметрів якості освіти (згідно оцінкам якості освітньої системи у глобальному рейтингу конкурентоспроможності країн, Україна відстає від багатьох країн, зокрема, вдвічі відстає від Фінляндії, яка лідирує за цим показником).

Справедливо підкреслити, що за роки ринкових перетворень набула значної руйнації система підготовки кадрів на підприємствах. Її відновлення відбувається дуже повільними темпами, що не відповідає завданням підвищення інноваційної активності найманих працівників підприємств та організацій. При цьому, як у промисловості, так в інших галузях економіки України, маємо вкрай низькі показники обсягів підготовки та перепідготовки кадрів. Упродовж останніх років є помітною тенденція – залишається стабільною кількість осіб, які мають змогу отримати нову професію – це не більше 5-6 працівників на рік з кожних 100 штатних працівників. Аналіз засвідчує, що у 2010 р. ситуація не покращилася: навчено новим професіям тільки 2,0% штатних працівників підприємств та установ, вищу освіту у вищих навчальних закладах за направленням підприємств промисловості отримали тільки 12 із кожних 100 працівників (у 2002 р. таких було 16 осіб). Дуже повільно зростає кількість працівників, які підвищили кваліфікацію: у 2002 р. таких було 11,9 %, у 2010 р. – 8,6 %, іншими словами, якщо такими темпами і надалі будуть зростати обсяги навчання та підвищення кваліфікації на виробництві, то середній найманий працівник в Україні матиме можливість підвищити кваліфікацію в середньому один раз на 7 років, а щоб опанувати нову професію – треба чекати своєї черги на виробництві понад 15 років.

Безумовно, така ситуація з навчанням та перенавчанням кадрів на виробництві пов'язана з

обмеженими фінансовими можливостями підприємств та держави. Водночас, вкрай рідко роботодавці виявляють ініціативу для налагодження тісних довгострокових зв'язків з центрами зайнятості, навчальними закладами для підготовки, перенавчання фахівців на державній або контрактній основі. Враховуючи світові закономірності прискореного старіння знань (за оцінками експертів, знання старіють вже не за 5, а за 3 роки), щорічного відмирання понад 300 професій у світі та появи понад 500 нових професій, можна передбачити, що в Україні однією з перешкод інноваційних зрушень може стати низька якість робочої сили на виробництві.

В цих умовах Державна служба статистики України констатує, що інноваційна діяльність підприємств в Україні виявляє тенденцію згортання (у 2010 р. – тільки 11,5% від загальної кількості підприємств виявляли інноваційну активність; у 2000-му році таких було 14,8%). Ці процеси призводять до скорочення кількості фахівців, які займаються науково-дослідною діяльністю: таких у наукових організаціях та установах за категорією «працівники основної діяльності» впродовж 2005–2010 рр. стало менше на 17,3% або 29 тис. осіб. Статистика свідчить, що зменшилася кількість винахідників, авторів раціоналізаторських пропозицій; загальна ж кількість фахівців, що виконують наукові та науково-технічні роботи, зменшилася порівняно з 1995 р. майже удвічі (рис. 2).

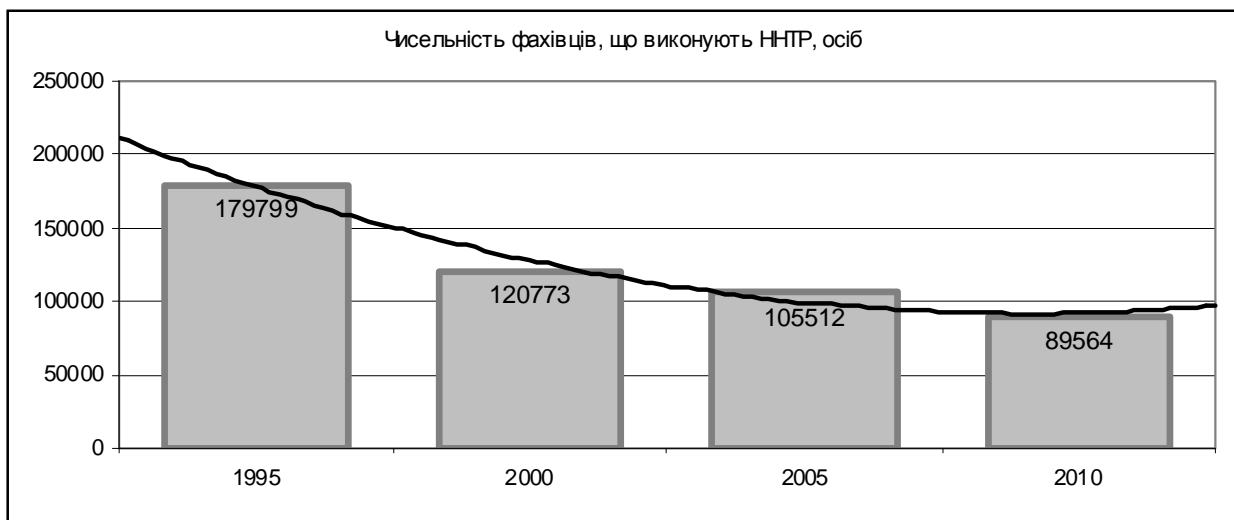

Рис. 2. Чисельність фахівців, що виконують наукові та науково-технічні роботи в Україні (осіб) [8, с.42]

Викликає тривогу той факт, що машинобудування в Україні за темпами винахідницької активності відстає на 14% від середнього промислового рівня використання винахідницьких інновацій. Така деформація видається небезпечною, адже машинобудування як галузь технологічного переозброєння стосується інноваційної бази промисловості в цілому. Інша деформація стосується кола об'єктів інноваційної сфери: понад 45% винахідницьких розробок використовується у найбільш енергоємних та екологічно шкідливих паливній, металургійній, хімічній та нафтохімічній – сировинних галузях. Ще одна деформація – відносне зростання інноваційного винахідництва у галузях з швидким обігом капіталу і високою ефективністю виробництва: легкій, харчовій, деревообробній та целюлозно-паперовій (кількість їх на 100 авторів перевищує середню по промисловості країни).

Незатребуваність творчих здібностей працівників на виробництві посилюється низкою причин: недосконалістю та неефективністю діючої законодавчо-нормативної бази у сфері охорони прав об'єктів промислової власності; недостатнім розвитком інфраструктури сфери охорони прав промислової власності, відсутністю необхідних інституцій та підприємницьких організацій для прискорення впровадження патентнозахищених розробок і технологій, їх комерціалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках; слабкістю державного соціально-економічного захисту винахідництва, матеріальної та моральної захищеності творчої особистості, низьким рівнем заробітної плати фахівців і кваліфікованих робітників, зайнятих інноваційною діяльністю.

Зазначені причини є характерними для усіх видів економічної діяльності, проте вони є найбільш помітними на промислових підприємствах та у наукових установах, де праця має бути безпосередньо пов'язана з розробкою інновацій. Між тим аналіз даних державної статистики свідчить, що

прояв інноваційної активності найманих працівників притаманний лише для кожного десятого підприємства, яке займається інноваційною діяльністю. Тільки на кожному третьому з цих підприємств працівники мають безпосереднє відношення до проведення досліджень та розробок (науково-дослідних робіт). Якщо у 2005 р. тільки 1,1% вітчизняних промислових підприємств (або 113) займалися придбанням зовнішніх знань (нових технологій), то у 2010 р. їх частка зменшилася до 0,9%, тільки 7,9% займалися придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення [8, с.185].

Тенденції скорочення науково-технічного потенціалу, які мають місце в Україні, є логічним наслідком зазначених деформацій та недоліків, свідчать про неготовність економіки до технологічної конкуренції. Вони можуть призвести до руйнації науково-технічної сфери і, як наслідок, до різкого спаду промислового виробництва, повної інноваційної пасивності вітчизняних підприємств, до втрат інноваційних перспектив. Початок таких руйнівних явищ вже відстежує статистика: останніми роками в Україні зменшилася кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи. Тривожним є те, що швидко скорочується кількість організацій, які представляють підприємницький (заводський) сектор науки: у 2005 р. їх було 837, у 2007 р. – 729, у 2010 р. – 610, отже, їх стало менше на 27,2% [8, с.10]. Зауважимо, що такі тенденції є практично протилежними до світових, адже в багатьох розвинених країнах ринкової економіки інноваційні зрушення базуються саме на інтеграції праці та творчих зусиль вчених і виробничників. Більш виразно згадана обставина підтверджується аналізом динаміки кількості науковців, задіяних у процесах економічної розбудови України. За період 1991 – 2010 рр. кількість науковців, зайнятих в економіці України, зменшилась майже втричі (до 31,8% цього показника у 1991р. Отже, складається враження, що велика частина працівників наукової сфери діяльності все більше залишається поза межами інтересів та інноваційних потреб підприємств, що взагалі не відповідає природі ринкової економіки, свідчить про нерозвиненість конкурентного середовища. В умовах втрати відчутних стимулів до науково-технічної творчості об'єктивно скорочується віддача від співпраці науковців та інженерів у сфері інновацій. Окреслене підтверджується тенденціями скорочення питомої ваги виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП (рис. 3).

Рис. 3. Частка у ВВП виконаних наукових і науково-технічних робіт (%) [8]

Скорочення частки виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП пояснюємо, зокрема, екстенсивним характером структури витрат, пов'язаних із інноваційною діяльністю в Україні. Пріоритети інноваційної активності підприємств за структурою витрат свідчать, що витрати спрямовуються не на дослідження, придбання нових технологій, а придбання готових машин. Аналіз засвідчує, що саме на такі цілі майже «традиційно» витрачається біля 69% усіх витрат підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. Така структура витрат, безумовно, залишає незатребуваною інноваційну працю багатьох інженерів та науковців, не сприяє позитивним змінам в якості підготовки вітчизняних інженерних кадрів та науковців.

Обґрунтовану тривогу викликає і та обставина, що серед різноманітних джерел фінансування інноваційної активності найманих працівників основне місце належить власним коштам

підприємств. Так, у 2010 р. переважна більшість інноваційно активних підприємств (73,6%) розраховували лише на власні можливості у фінансуванні інновацій, тільки 3% підприємств отримали державну фінансову підтримку на інновації. Всі ж інші джерела в загальній системі розподілу коштів на інновації не перевищують 1%. За умов такої «підтримки» вітчизняного виробника навряд чи можна сподіватися на зростання інноваційної активності працюючих на цих підприємствах найманих працівників. Сфера інновацій в Україні залишається непривабливою для інвесторів, передусім, держави. Окреслена ситуація з обмеженим фінансуванням інновацій автоматично позначається на можливостях стимулюванні праці інноваційного змісту. Навіть прогресивно мислячі керівники підприємств, які прагнуть підтримати творців нових ідей та нововведень, часто не можуть за фінансових обставин забезпечити інноваторам стабільно високий заробіток, пакет необхідних соціальних послуг, необхідні для дослідження устаткування та сприятливі умови праці, сучасне програмне забезпечення тощо.

ВИСНОВКИ

Здійснений аналіз доводить, що в Україні поки не створено економічних, соціальних та організаційно-правових передумов, необхідних для реального підвищення інноваційної активності працівників. Така ситуація перешкоджає формуванню належного кількісно-якісного трудових ресурсного забезпечення інноваційної діяльності, несе загрозу «імітації» інноваційної активності та руйнації творчості персоналу, що гальмуватиме процеси модернізації української економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / [за ред. Л.І. Федулової]. – К. : Основа, 2005. – 552 с.
2. Інноваційна діяльність: стимули та перешкоди: Монографія [Петрова І.Л., Шпильова Т.І., Сисолина Н.П.]; За наук. ред. проф. Петрової І.Л. — К.: Дорадо, 2010. — 320 с.
3. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.uceps.org/additional/analytical_report_NSD55_ukr.pdf
4. Інноваційна праця : діагностика проблем, важелі активізації : монографія / М.В. Семикіна, С.Р. Пасєка та ін. / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М.В. Семикіної. – Черкаси : ТОВ «МАКЛАУТ», 2012. – 320 с.
5. Інтелектуальний потенціал: соціальні виміри використання та розвитку [колективна монографія] / М. В. Семикіна, В. І. Гунько, С. Р. Пасєка / За ред. М. В. Семикіної. – Черкаси : видавництво ТОВ «МАКЛАУТ», 2012. – 336 с.
6. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / [А.М. Колот, Г.Т. Куліков, О.М. Поплавська та ін.]; заг. ред. А.М. Колога, Г.Т. Кулікова. – К. : КНЕУ, 2008. – 274 с.
7. Економічна активність населення України 2010 : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 207 с.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : Стат. зб. – К. : Держкомстат України, 2010. – 282 с.
9. Праця України 2010. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 324 с.
10. Соціальні індикатори рівня життя населення. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 220 с.
11. Статистичний щорічник України за 2010 рік. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 560 с.
12. Електронний ресурс: <http://www.klamas.ru/f/thread.aspxdirectlink=128396>
13. Електронний ресурс: <http://ukrstat.gov.ua/>
14. The Global Competitiveness Report. – G., 2005, – P. 503 – 520.
15. Електронний ресурс: <http://www.laborsta.ilo.org/> (база даних Міжнародної організації праці).

УДК 334.012

СТАН ЕНЕРГОМАШИНОБУДУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ЙОГО РОЗВИТКУ*Геращенко І.О.*

В статті викладено стан енергомашинобудування в Україні, подано основні показники, які характеризують необхідні робочі потужності, потребу в турбінах та обладнання АЕС, необхідне для розвитку енергетики, наведено прогнозовані показники перспективного розвитку енергомашинобудування в державі.

Ключові слова: енергетика, машинобудування, енергомашинобудування, енергетичне обладнання, потужність, обладнання.

Основними стратегічними напрямками розвитку вітчизняного енергомашинобудування є максимально можливе задоволення потреб енергетики за рахунок устаткування вітчизняного виробництва, тобто зведення до мінімуму обсягів імпорту.

Свого часу в Україні було створено значний науково-технічний і науково-виробничий потенціал з розробки та випуску основних видів енергетичного обладнання. Вітчизняний енергомашинобудівний комплекс входив до п'ятірки найбільш потужних виробників енергетичного обладнання у світі. ВАТ "Турбоатом", НВО "Електроважмаш", ДП "Зоря – Машпроект", ВАТ "Запорізький трансформаторний завод", Сумський "Насосенергомаш" та інші підприємства і зараз спроможні задовольнити понад 85% потреб вітчизняної енергетики в обладнанні та водночас забезпечити експортні поставки в інші країни за умови відповідних замовлень, модернізації та реконструкції основних фондів, упровадження високих технологій, поновлення виробничих колективів висококваліфікованими кадрами.

Проголошений Україною європейський вибір стратегічного напрямку розвитку держави висуває першочерговою метою створення нового обладнання з використанням новітніх технологій. Основними моментами, які необхідно взяти до уваги на найближчі 20-30 років, є прогресуюче старіння устаткування потужних енергоблоків діючих електростанцій та гострий дефіцит органічного видобувного палива.

Питання стану енергомашинобудування та напрями його розвитку знайшли своє відображення в наукових працях таких вчених-економістів, як Гальчинський А.С. [1], Дацій Н.В.[2], Долінський А.А. [3], Мацевитий Ю.М. [4], Яковлев А.І., Дрожжин Д.Ю. [5,6] та інші Особливості реформування електроенергетичної галузі у країнах з перехідною економікою досліджують вчені: С. Арінін, Г. Асланян, В. Барінов, Е. Волков, М. Воропай, Д. Вольфберг, В. Золотухін, Л. Єрьомін, Дж. Кейт, Г. Ковальов, В. Котлер, Дж. Макензі, Г. Мартиросян, С. Молодцов, а в Україні – В. Бар'яхтар, О. Бірюков, О. Біттнер, О. Бондаренко, Є. Борщук, М. Вірченко, В. Кухар, О. Кучеренко, С. Наливайченко, Г. Пальшин, І. Плачков, В. Саприкін, П. Середа, В. Шевченко, А. Шидловський, А. Чемерис та ін.

Разом з тим, залишаються недостатньо розробленими питання стратегії реформування енергетичного комплексу України, переведення його в режим стійкого саморозвитку на основі запровадження сучасних технологій, раціонального поєднання ринкових механізмів, державного регулювання та напрямків його розвитку.

Метою статті є визначення стану енергомашинобудування на сучасному етапі господарювання та напрями його розвитку у найближчій перспективі для України.

Кризовий стан енергетики країни вимагає прийняття термінових рішень, насамперед, щодо генерування електроенергії, де кризові явища набули найбільшої гостроти через відсутність необхідних капітальних вкладень. Значна частина основного обладнання електричних станцій України відпрацювала встановлений стандартами термін їх роботи (ресурс): 96% обладнання ТЕС – свій проектний ресурс, 73% – перевищило граничний. Всі АЕС України повністю відпрацюють свій розрахунковий ресурс до 2026 року.

Заміна такої кількості обладнання на нове в короткі терміни неможлива. Понад те заміна в широких масштабах обладнання електростанцій не завжди є економічно та практично доцільною. Тому в усіх країнах світу найважливіша проблема електроенергетики на найближчі 15-20 років полягає в подовженні надійної та ефективної експлуатації електрогенеруючого обладнання понад тер-

міни, визначені стандартами та іншими нормативними документами. З огляду на це даний напрям роботи має стати головним напрямком державної стратегії розвитку енергетики та енергомашинобудування і суміжних галузей [2]

Таблиця 1

Необхідні робочі потужності, ГВт

Період		до 2010 р.		2011-2020 рр.		2021-2030 рр.		
		базо-вий	опти-міст.	базо-вий	опти-міст.	базо-вий	опти-міст.	
Реконструкція діючого обладнання								
Конденсаци- онні ТЕС	Вугі- льні	150 МВт	0,6	0,6	0	0	0	
		200 МВт, в т.ч. з ЦКШ	6,35	6,35	6,55	6,55	6,55	6,55
		300 МВт, в т.ч. з ЦКШ	11,03	11,03	11,03	11,03	11,03	11,03
		800 МВт	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
	Газо- мазу- тні	300 МВт з ГТУ надбудовою	0,6	0,69	0,78	0,78	0,78	0,78
		800 МВт з ГТУ надбудовою	3,2	3,42	3,64	3,64	3,64	3,64
Теплофікаційні паротурбінні установки		6,34	6,36	3,97	3,97	3,97	3,97	
АЕС		11,88	11,88	10,44	10,44	1,0	8,0	
ГЕС, ГАЕС, МГЕС	Дніпровський каскад	2,19	1,97	0,56	0,05	0	0	
	Дністровська ГЕС	0,70	0,70	0	0	0	0	
	МГЕС	0,03	0,03	0,05	0,05	0,02	0,02	
ВЕС		0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	
Нові потужності, що вводяться за період								
Конденсаци- онні ТЕС	Нові вугільні технології*	0	0	2,31	1,89	8,96	9,02	
	Нові ПГУ	0	0	0,19	3,66	2,59	5,06	
Теп- лофі- каційні уста- новки	Паротурбінні	0,25	0,25	0	0	0	0	
	ПГУ, ГТУ та локальні когенераційні установки	0,59	0,61	5,31	6,10	9,64	11,74	
АЕС		2,0	2,0	2,0	3,0	7,0**	7,0**	
ГАЕС	Ташлицька	0,69	0,69	0,22	0,22	0	0	
	Дністровська	0,97	0,97	1,30	1,30	0	0	
	Канівська	0	0	0	0,9	0,9	0	
ГЕС	на р. Тиса	0,1	0,1	0,25	0,25	0,11	0,21	
	на р. Дністер та притоках	0,02	0,02	0,24	0,24	0,3	0,4	
	МГЕС	0	0	0,06	0,06	0,06	0,06	
Нетрадиційні джерела енергії	ВЕС	0	0	1,7	1,9	2,8	3,4	
	Паливні елементи	0	0	0,05	0,05	0,2	0,2	
	Інші джерела	0	0	0	0	0,4	0,4	

* - включають блоки парогазові з ВЦГ та блоки на суперкритичні параметри;

** - 3 блоки в стадії будівництва.ування і суміжних галузей [2].

Україні необхідна національна програма обстеження, поновлення та розвитку обладнання електростанцій. Реалізація цієї програми дозволить раціонально організувати планові ремонти за фактичним станом, визначити і забезпечити оптимальні терміни подальшої експлуатації застарілого генеруючого обладнання і подовження його ресурсу на 10-20 років; необхідно загальний термін експлуатації основного обладнання електростанцій (ТЕС, ТЕЦ, АЕС, ГЕС, ГАЕС) довести до 35-50 років і більше, забезпечивши при цьому прийнятні для них коефіцієнти готовності, надійності та використання встановленої потужності.

Необхідні обсяги реконструкції робочої потужності ТЕС та введення нових потужностей на перспективу до 2030 р. наведені у таблиці 1. Для подовження терміну експлуатації енергетичного обладнання з урахуванням надійності та безпеки роботи енергоблоків необхідна оцінка ресурсу кожного блока за його найбільш напруженими елементами та стану металу цих елементів. Аналіз залишкового ресурсу діючих блоків ТЕС і ТЕЦ свідчить, що для подовження терміну експлуатації на 10-20 років для більшості турбін блоків потужністю 300 і 200 МВт доцільною є маловитратна реконструкція, яка дозволить підвищити їх економічність на 2-4%.

Теплозабезпечення споживачів України в містах здійснюється ТЕЦ, сучасний стан яких у більшості міст є вкрай незадовільним. Частка ТЕЦ у загальному тепlopостачанні на сьогодні становить 30%. В Україні діє понад 250 ТЕЦ, з яких більше, ніж 200 – це дрібні відомчі промислові станції. Аналіз стану понад 25 ТЕЦ, які обслуговують великі та середні міста, свідчить, що близько 70% теплогенеруючого обладнання на них вкрай зношене, потребує заміни [5].

Кількість нового обладнання, необхідного для заміни діючого і облаштування нових електростанцій, розглянута за умов дії базового сценарію розвитку енергетики – за рахунок зміни блоків на діючих ТЕС в їх частинах та будівництво нових електростанцій при дотриманні необхідного розподілу обладнання на базове, маневрене та пікове.

Основним енергетичним обладнанням для теплової енергетики, яке планується використовувати для заміни діючого, повинні стати:

- паротурбінні блоки з котлами циркулюючого киплячого шару (ЦКШ);
- блоки на суперкритичні параметри (СКП): тиск – 30 МПа, температура – 620 С, з двома перегрівками пари за температури 620 С, ККД 48-50%;
- парогазові установки з внутрішньоцикловою газифікацією вугілля (ПГУ-ВЦГ) з ККД 46-48%, в яких застосовуватимуться нові технології спалювання вугілля;
- парогазові установки з котлами-утилізаторами (ПГУ-КУ), які працюють на природному газі, мають ККД 50-52% і призначені для міських ТЕЦ;
- парогазові установки з котлами-утилізаторами з ККД 48-50% для ТЕЦ невеликих міст та окремих підприємств;
- когенераційні установки на базі ГТУ для реконструкції міських котелень, для підприємств як автономні джерела електроенергії та тепла з коефіцієнтом використання палива 0,8-0,85, а також для індивідуальних споживачів.

Перелік нового обладнання, необхідного для заміни блоків на діючих електростанціях і побудови нових до 2030 року, свідчить, що основна кількість обладнання може бути виготовлена на вітчизняних підприємствах енергомашинобудівного комплексу: ВАТ “Турбоатом” (м. Харків), НВО “Електроважмаш” (м. Харків), ВАТ “Запоріжтрансформатор”, ДП “Зоря – Машпроект” (м. Миколаїв), підприємство “Мотор-Січ” (м. Запоріжжя), ВАТ “Сумський завод ім. Фрунзе”, ВАТ “Насосенергомаш” (м. Суми), ХДПЗ ім. Т.Г. Шевченка (м. Харків), ВО “Комунар” (м. Харків), АТ “Первомайськдизельмаш” (м. Первомайськ, Миколаївська обл.) та інші.

Розвиток теплозабезпечення міст, в яких діють котельні різної потужності, може бути забезпечений за умови реновації їх обладнання шляхом його заміни, оскільки більша частина цього обладнання відпрацювала 2-3 ресурси і є фізично зношеною. Турбіни, що відпрацювали свій ресурс, починаючи з 2005 року мають замінюватися на нові, більш сучасні типу Р-6, Р-12, Р-25, ПТ-12, ПТ-35, ПТ-60.

У цьому випадку турбінне обладнання необхідно виробляти на вітчизняних підприємствах (ВАТ “Турбоатом” м. Харків, Полтавський турборемонтний завод), а котельне обладнання, яке не

виробляється на підприємствах України, може імпортуватися (насамперед з Росії) або необхідно налагодити його виробництво на вітчизняних підприємствах (Харківський котельно-механічний завод, підприємство “Теком”, м. Монастирище, ВАТ “Дорогобужкотломаш”, 63-й котлозварний завод м. Івано-Франківськ тощо).

Крім зазначених вище ТЕЦ існують промислові електростанції, які працюють у режимі ТЕЦ, окремо від ОЕС України. Це здебільшого електростанції цукрових заводів. Стан обладнання на них не кращий від розглянутих галузей, тож самі ТЕЦ потребують, за невеликим винятком, на значну реконструкцію, а в окремих випадках – на реновацію. Для реконструкції (реновації) необхідні турбіни протитиску типу Р-2.5-34/3 – 25 одиниць, РР-5 – 4 одиниці, Р-6-3.4 – 27 одиниць, Р-12-8.8 – 3 одиниці; котли типу Е-50 – 41 одиниця, Е-75 – 13 одиниць до кінця 2010 року.

Виробництво таких турбін налагоджено на ВАТ “Турбоатом”, котельні агрегати необхідно імпортувати або налагодити їх виробництво на котельних заводах України.

Харківським ВАТ “Турбоатом” розроблено газотурбінні енергетичні установки ГТЕ-45-3 та ГТЕ-115М, на базі яких створено проекти ПГУ-50, ПГУ-175, ПГУ-200 і ПГУ-345. Паливом для них є природний газ, їх доцільно використовувати як для розширення ТЕЦ, так і для базових блоків ТЕС. На ВАТ “Турбоатом” також розроблено ПГУ із внутрішньоцикловою газифікацією вугілля, яка базується на використанні ГТЕ-115М та газифікаторів під тиском на 3,53 МВт. Ці розробки за умови виділення коштів на їх освоєння дозволять у стислий термін налагодити виробництво ПГУ з ВЦГ потужністю 200-350 МВт для заміни обладнання на діючих ТЕС у разі їх реконструкції після 2015 року.

Забезпечення економіки України електроенергією неможливе без надійного функціонування атомної енергетики.

Таблиця 2

Потреба в турбінах малої потужності

Період	Кількість енергоблоків за період	Загальна кількість енергоблоків	Витрати за період, \$ млн.
до 2010	10	10	4,5
2011-2020	80	90	36
2021-2025	60	150	27
2026-2030	50	200	21,5
Загальні витрати – \$ 90 млн.			

Міжнародний досвід і рекомендації МАГАТЕ свідчать про можливість та економічну доцільність подовження терміну експлуатації енергоблоків на 10-15 років, при цьому необхідні витрати становлять близько 10% вартості його спорудження.

Підвищення надійності та ефективності обладнання діючих АЕС за їх модернізації передбачає повузлову заміну підсистем АСУТП, модернізацію окремих елементів першого контуру, часткову заміну парогенераторів, модернізацію турбоустановок і електрогенераторів та допоміжного обладнання другого контуру, вдосконалення хімводопідготовки та модернізацію систем контролю окремих конструктивних елементів.

Необхідні для модернізації елементи другого контуру виготовлятимуться підприємствами вітчизняного енергомашинобудівного комплексу, а елементи першого контуру, потрібні для модернізації (в тому числі парогенератори), доцільно імпортувати з Росії.

Згідно з базовим сценарієм рівень генеруючих потужностей АЕС до 2030 року буде збережено за рахунок подовження ресурсу діючих енергоблоків на 10 років та введення нових енергоблоків загальною потужністю 11 ГВт на заміну тих, що відпрацювали свій ресурс. Починаючи з 2020 року, потрібно побудувати три нові енергоблоки. Це означає, що вітчизняним підприємствам енергомашинобудівного комплексу і суміжних галузей необхідно виготовити в 2010-2030 рр. 14 комплектів обладнання для енергоблоків АЕС на базі обраних зразків реакторів нового типу. Реакторні установки для будівництва нових енергоблоків АЕС необхідно купувати у фірм-виробників на підставі тендера, оскільки розвивати підгалузь із будівництва реакторів в Україні за умови їх невеликої по-

треби (1-1,5 реактора на рік) недоцільно. В таблиці 3 наведено необхідну кількість і підприємства-виробники нового обладнання для атомної енергетики.

Таблиця 3

Обладнання АЕС, необхідне для розвитку енергетики

Період	Нове обладнання				
	Турбіна + конденсатор	Реактор потужністю 1000 МВт + парогенератор	Електрогенератор	Трансформатори: основний + допоміжний	Допоміжне обладнання, комплект
2011-2015	1+4	1+4	1	1+1	1
2016-2020	1+4	1+4	1	1+1	1
2021-2025	3+12	3+8	3	3+2	3
2026-2030	4+12	4+12	4	4+2	4
2030-2035	3+12	3+12	3	3+2	3
Вид постачання	Власне виробництво	Імпорт	Власне виробництво	Власне виробництво	Власне виробництво
Підприємства-виробники	ВАТ Турбоатом, м. Харків	Іжорський з-д, Подольський котельний (Росія), "Сіменс" Вестінгауз" (Німеччина)	НВО "Електроважмаш", м. Харків	Запорізький Трансформаторний завод	Підприємства України

Енергозабезпечення насамперед залежить від стабільності постачань палива на АЕС. У стратегічному плані Урядом України прийнято програму забезпечення розвитку ядерної енергетики, згідно з якою необхідно розвивати вітчизняні елементи ядерно-паливного циклу. Реалізація програми передбачає видобуток уранової руди на Новокосятинівському родовищі з досягненням 100% забезпечення вітчизняною сировиною потреб ядерно-енергетичного комплексу, організацію виробництва: гексафториду урану, заготовок із цирконієвого сплаву та цирконієвого прокату, впровадження перспективних технологій вилучення за видобутку "бідних" уранових руд і радіометричних збагачувальних ліній для їх первинної переробки, освоєння виробництва комплектуючих виробів і виготовлення тепловиділяючих зборок.

Виробництво майже всього обладнання для цих технологій може бути освоєне на вітчизняних машинобудівних заводах як самостійно, так і через придбання ліцензій.

При проведенні реконструкції другої черги Дніпровського каскаду, Дністровської ГЕС і малих ГЕС необхідно виготовити або реконструювати енергетичне обладнання вартістю \$454 млн. Загальна вартість обладнання до 2030 року для нових ГЕС становитиме \$558 млн., ГАЕС – \$764 млн. (16 гідроагрегатів для ГАЕ та 50 для ГАЕС). Разом із тим доцільно продовжити будівництво ГЕС на малих ріках. Кількість нових агрегатів (в еквіваленті потужності 0,5 МВт), що необхідно ввести в дію до 2030 року, дорівнює 242 одиницям, що коштуватиме \$110,3 млн. Вартість нового обладнання для ГЕС, ГАЕС, МГЕС становитиме \$1,476 млрд. на весь прогнозований період.

Випуск усього нового гідравлічного обладнання та реконструкцію діючого забезпечить ВАТ "Турбоатом", електричного – НВО "Електроважмаш", ВАТ "Запоріжтрансформатор" та інші, які є основними його виробниками в Україні.

ВИСНОВКИ.

В результаті проведеного дослідження було доведено, що з усіх підгалузей машинобудування найбільш перспективною і стійкою в конкурентній боротьбі в Україні може бути енергетичне машинобудування. На перший погляд, це спірно, адже ця підгалузь ніколи не була особливо домінуючою ні в економічно розвинених, ні в країнах, що розвиваються, та й конкурентів нашим підприємствам енергетичного машинобудування достатньо. Однак факторами стійкості галузі є: місткий внутрішній ринок; наявність досвідної та науково-конструкторської бази; забезпеченість сирови-

ною і здебільшого комплектуючих і суміжних виробництв, розташованими переважно в Україні.

Вітчизняний енергомашинобудівний комплекс входив до п'ятірки найбільш потужних виробників енергетичного обладнання у світі. ВАТ "Турбоатом", НВО "Електроважмаш", ДП "Зоря – Машпроект", ВАТ "Запорізький трансформаторний завод", Сумський "Насосенергомаш" та інші підприємства і зараз спроможні задовольнити понад 85% потреб вітчизняної енергетики в обладнанні та водночас забезпечити експортні поставки в інші країни за умови відповідних замовлень, модернізації та реконструкції основних фондів, упровадження високих технологій, поновлення виробничих колективів висококваліфікованими кадрами.

Для забезпечення виробництва необхідної кількості енергетичного обладнання при проведенні маловитратної модернізації та створення конкурентоспроможного нового обладнання необхідно провести реконструкцію енергомашинобудівного комплексу в напрямі розвитку науково-технічного і промислового потенціалу, спроможного створювати енергетичне обладнання нового покоління для ТЕС, АЕС, ГЕС.

Перелік обладнання, яке необхідне для розвитку енергетики за його етапами, свідчить, що підприємства енергомашинобудування матимуть досить щільне завантаження як з основного, так і допоміжного обладнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
2. Дацій Н. В. Механізми державної підтримки інновацій в Україні / Н. В. Дацій // Інвестиції: практика та досвід ; НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – К. : ТОВ "ДКС Центр", 2008. – № 14. – С. 12–14.
3. Долінський А. А. Енергозбереження та екологічні проблеми енергетики. / А. А. Долінський // Вісник Національної академії наук України : Загальнонауковий та громадсько-політичний журнал / Національна академія наук України. – К., 2006. – № 2. – С. 24–32.
4. Мацевитий Ю. М. Напрями розвитку електроенергетики та енергомашинобудування / Ю. М. Мацевитий, А. К. Шидловський // Вісник Національної академії наук України : Загальнонауковий та громадсько-політичний журнал / Національна академія наук України. – Київ, 2006. – № 2. – С. 17–23.
5. Дрожжин Д. Ю. Використання зарубіжного досвіду у сфері реформування електроенергетики // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2006. – № 2 (29): У 2 ч. – Ч. 2. – С. 108–115.
6. Яковлев А. І. Напрями розвитку електроенергетичного комплексу України / А. І. Яковлев, Д. Ю. Дрожжин // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут": Зб. наук. пр. – Харків: НТУ "ХПІ", 2005. – № 34. – С. 165–168.

УДК 338

ЗНАЧУЩІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ

Кузьміна Н.В.

Обґрунтовано значущість економічної діагностики стану діяльності у процесі управління в сучасних умовах функціонування суб'єктів господарювання. На підставі визначення ключових понять економічної діагностики розроблено логічну схему формування комплексної структури економічної діагностики для управління підприємством. Визначено етапи процесу діагностування.

Ключові слова: економічна діагностика, стан підприємства, структура економічної діагностики, етапи процесу діагностування.

«Стратегія економічного та соціального розвитку АР Крим на 2011-2020 роки», виходячи з наявного рекреаційного потенціалу та значення рекреації для людини у сучасному суспільстві, визначила туристично-рекреаційний комплекс (ТРК) пріоритетною сферою, яка має забезпечити вирішення багатьох соціальних, економічних та екологічних проблем регіону. Проте діяльність підприємств туристично-рекреаційного комплексу не визначається стабільністю, а, навпаки наявністю різкого коливання їхньої результативності, що породжує необхідність дослідження шляхів удосконалення управління розвитком цих суб'єктів господарювання. Серед інших напрямків вирішення цих проблем мають бути нові інструменти економічної діагностики та їх реалізація у відповідні методичні засади організації діагностичного забезпечення на рекреаційних підприємствах. Діагностування повинне враховувати як систему взаємних залежностей між елементами підприємства, так і вплив на його діяльність зовнішніх чинників різних рівнів дії. Тому на даному етапі розвитку теорії і практики економічної діагностики потрібно конкретизувати принципи, методи та методики, що можуть забезпечити досягнення цілей діагностування стану підприємства з урахуванням галузевих особливостей рекреаційного комплексу.

Теоретико-методологічним засадам проблематики дослідження стану підприємства присвячені праці провідних учених: у галузі управління – В.О. Василенка, В.В. Глущенко, М. Еддоуса, Г.В. Козаченко, Б.Г. Літвака, М.М. Нагорської, О.А. Подсолонко, М.Г. Чумаченка; у галузі економіки туризму та рекреації – М.В. Багрова, І.В. Бережної, А.М. Бузні, П.В. Гудзя, М.І. Долішнього, О.В. Єфремова, А.В. Куценко, В.І. Мацоли, В.А. Подсолонка, В.Ф. Семенова, Д.М. Стеценка, С.Ю. Цьохли; у галузі економічного аналізу та економічної діагностики – М.А. Болюх, В.З. Бурчевського, Н.М. Ветрової, Р.З. Вечерківського, О.Н. Волкова, А.Е. Воронкової, М.І. Горбатюк, В.В. Ковалева, Н.Г. Колужної, Т.Д. Костенко, Л.А. Костирко, Л.І. Кравченко, І.В. Мажура. Аналіз підходів щодо визначення теоретичних засад діагностики в економіці довів, що сучасні вчені зробили вагомий внесок у розробку відповідних концептуальних підходів до діагностування, але їхні розробки відображають оцінки лише окремих складових діяльності підприємства, що не дозволяє встановити комплексний економічний діагноз їхнього стану загалом. При цьому актуальними залишаються дослідження теоретико-методичних засад діагностичного забезпечення управління підприємствами в сучасних умовах.

Таким чином **мета статті** полягає у визначенні місця та значущості економічної діагностики стану сучасного підприємства щодо вдосконалення управління його діяльністю.

Огляд наукової літератури [11; 12] довів, що на цей час не існує єдиного підходу до визначення економічної діагностики як науки щодо процесу управління. Саме тому за результатами аналізу дефініції «діагностика» [11] на основі теорії пізнання та методу логічного аналізу визначено та обґрунтовано об'єкт, предметну область, завдання, принципи та інструменти, що сприяло розробці концептуальної моделі економічної діагностики (рис. 1).

Згідно з концептуальною моделлю економічної діагностики щодо процесу управління автором сформульовано визначення «економічна діагностика - науковий напрям, який вивчає економічну систему як об'єкт дослідження (з урахуванням структури і галузевих особливостей) з метою вста-

новлення економічного діагнозу стану в умовах дії системи чинників діяльності та неповної інформації, на підставі спеціального діагностичного інструментарію», що підтверджує необхідність формування системи діагностичного забезпечення процесу управління як блоку підтримки розробки та реалізації управлінських рішень. З метою встановлення економічного діагнозу автором конкретизовано дефініції «стан підприємства», «види стану» та «економічний діагноз стану підприємства».

Рис. 1. Концептуальна модель економічної діагностики у процесі управління

Так, стан підприємства згідно з системним підходом є відображення характеристик підприємства, що визначаються під впливом елементів зовнішнього середовища на певний момент часу при досягненні вихідних параметрів діяльності (результати). Виходячи з існуючих підходів щодо оцінки стану систем у різних науках, автор пропонує в економічній діагностиці виділяти наступні види стану підприємства – зростаючий стан, стійкий стан, критичний стан та кризовий стан – за якісними та кількісними характеристиками [9; 10]. При цьому слід визначити, що обґрунтування кількісних характеристик видів стану базувалося на засадах теорії стійкості явищ та теорії систем, відповідно до яких стійкість системи забезпечується, коли ступінь збереження вихідних параметрів дорівнює понад 70-75%, порушення стійкості - коли ступінь збереження вихідних параметрів менше 70% та нижче, що дозволяє визначити інтервали кількісних параметрів для видів стану підприємства. У процесі розпізнавання певної сукупності економічних параметрів діяльності, як зафіксовані характеристики економічної системи стан діяльності підприємства встановлюється у формі економічного діагнозу за рівнем комплексного діагностичного показника (ДП).

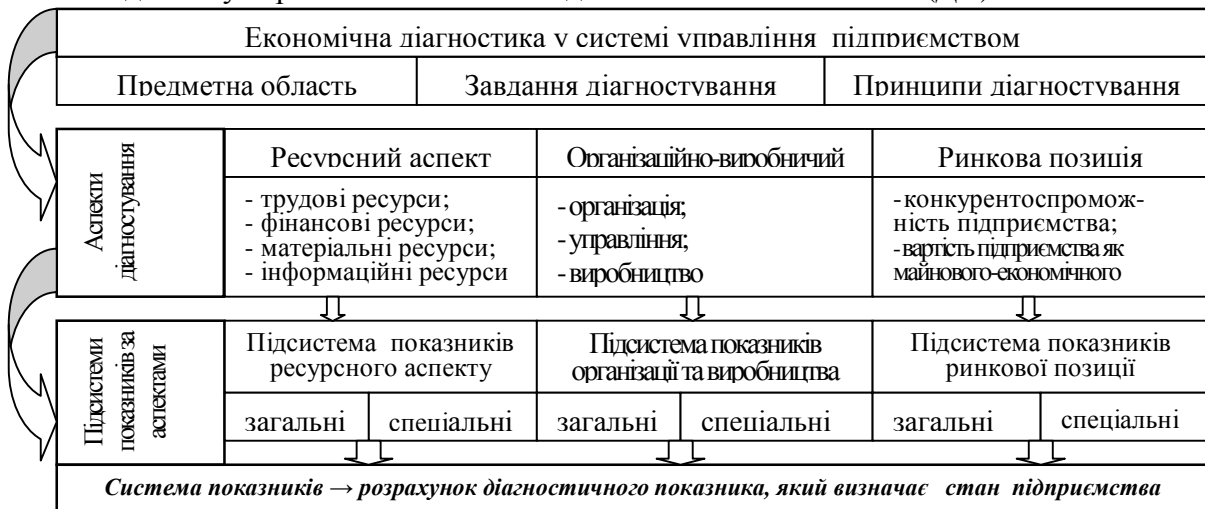

Рис. 2. Логічна схема формування комплексної структури економічної діагностики для управління підприємством

Особливості існуючих у теорії і практиці підходів до діагностики у теорії фінансів, у теорії конку-

рентоспроможності, у теорії банкрутства, які досліджено, не дозволяють комплексно оцінити стан діяльності підприємства на певний термін часу та прийняти адекватні управлінські рішення відповідно до наявного стану підприємства, що дозволило в рамках логічного методу теоретично обґрунтувати комплексну структуру формування економічної діагностики для забезпечення процесу управління згідно з наступними аспектами діагностування – ресурсний аспект, організаційно-виробничий аспект та ринкова позиція (рис.2). При цьому означені аспекти діагностування мають певні складові, що дозволяє в комплексі дослідити стан діяльності підприємства: ресурсний аспект – трудові, фінансові, матеріальні та інформаційні ресурси; організаційно-виробничий аспект дозволяє врахувати сукупність елементів ланцюга «організація – управління – виробництво»; ринкова позиція дозволяє врахувати рівень конкурентоспроможності підприємства та вартість підприємства як майнового комплексу. Враховуючи обґрунтовані аспекти діагностування та особливості функціонування підприємств за видами економічної діяльності, формується система показників для розрахунку діагностичного показника, відносно якого можна ідентифікувати економічний діагност стану.

Процес економічної діагностики передбачає етапи: перший - підготовчий, передбачає визначення об'єкту, суб'єкту та задач діагностування; другий – орієнтований на збір даних для діагностування (формується система висхідних показників з урахуванням галузевих особливостей суб'єкта діагностування); третій – забезпечує первинну обробку інформації та конкретизацію підсистем показників за аспектами діагностування; четвертий – саме проведення процедури діагностування, на якому відбувається розрахунок діагностичного показника, який відображає кількісну характеристику стану підприємства, в тому числі і за кожним із аспектів діагностування; п'ятий - заключний, дозволяє обґрунтувати економічний діагноз за визначеним станом.

ВИСНОВКИ

Впровадження засад економічної діагностики стану діяльності підприємства має суттєве значення при організації процесу управління без зміни самої структури управління. Це дозволить у формі конкретизації аналітичних функцій працівників економічних служб підприємства без залучення додаткових коштів підготовки інформаційної бази щодо визначення стану діяльності підприємства. Визначення стану діяльності підприємства є підставою для розробки та обґрунтування ефективних управлінських рішень, які можуть сприяти зростанню результатів господарювання після їх реалізації і можуть оцінюватись як економічний ефект від рівня управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Эддоус М. Методы принятия решений / М. Эддоус, Р. Стэнсфилд. - [пер. с англ. под ред. член-корр. РАН И.И. Елисейевой]. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 590 с.
2. Литвак Б.Г. Разработка управленческих решений : [учебник] / Б.Г. Литвак. - [3-е изд., испр]. – М.: Дело, 2002. – 392 с.
3. Економічний аналіз : [навч. посібник] / за ред. акад. НАН України, проф. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.
4. Подсолонко В.А. Экономический механизм функционирования предприятий : [учеб. пособ.] / В.А. Подсолонко, Е.А. Подсолонко. – Симферополь: СГУ, СЭИ, 1998. – 80 с.
5. Семенов В.Ф. Методи оцінювання конкурентоспроможності туристичного підприємства / В.Ф. Семенов, М.М. Жегаліна. // Науковий вісник ОДЕУ. – 2010. – №42. - С. 45–51.
6. Костирко Л.А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства : [Монографія] / Л.А. Костирко. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Х.: Фактор, 2008. – 336 с.
7. Устойчивое развитие рекреационно-экономического комплекса Крыма / [под ред. д.э.н., проф. А.В. Ефремова]. – Симферополь : «Таврия», 2002. – 300 с.
8. Воронкова А.Е. Діагностика стану підприємства: теорія і практика : [монографія] / А.Е. Воронкова ; [2-е вид., перероб. і доп.]. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 520 с.
9. Кузьмина Н.В. Состояние предприятия как экономической системы: генезис и развитие / Н.В. Кузьмина // Экономика строительства и городского хозяйства. Макеевка, Донбасская нацио-

нальная академія строительства и архитектуры. – 2010 – Т.6, №1. – С.54-58.

10. Ветрова Н.М. Сущность и классификация состояний предприятия в рамках экономической диагностики / Н.М. Ветрова, Н.В. Кузьмина // Экономика Крыма. – 2010. – №1 (30) – С.174-178.

11. Кузьмина Н.В. Сущность и место экономической диагностики в процессе управления предприятием / Н.В. Кузьмина // Экономика и управление. – 2009. – №2-3. – С. 58-61.

12. Ветрова Н.М. Особенности проблематики экономической диагностики предприятий / Н.М. Ветрова, Н.В. Кузьмина // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. – 2007. – Вип.49. – С.96–102.

13. Кузьмина Н.В. О методике экономической диагностики состояния рекреационного предприятия / Н.В. Кузьмина. // Культура народов Причерноморья. — Симферополь : Межвуз. центр «Крым», 2010. — №191. — С.69—72.

УДК 330.65

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО–УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Фоменко А.В.

У статті обґрунтовано модель визначення стратегії розвитку підприємств, яка сформована на основі матриці Мак-Кінсі. Систематизовано стратегії розвитку підприємств з урахуванням рівня формування організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємств. Доведено доцільність урахувань можливих стратегій розвитку під час прийняти управлінських рішень на підприємстві.

Ключові слова: розвиток, стратегія, матриця, потенціал, фінансова безпека підприємства, управлінські рішення.

Сьогочасний стрімкий розвиток економічної теорії та науково-технічного прогресу вимагає постійного удосконалення практичних розробок щодо підвищення ефективності прийняття управлінських рішень на вітчизняних підприємствах. Особливо загострюється проблема вибору стратегії перспективного розвитку підприємства в нестійких умовах функціонування та за умов хитливості рівня організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємств. Це зумовлює необхідність підвищення уваги до проблем моделювання шляхів вибору стратегії розвитку підприємств з урахуванням рівня фінансової безпеки, а також організаційного та управлінського аспекту.

На необхідності дослідження питань забезпечення фінансової безпеки підприємств наголошують О. Ю. Амосов [1], К. С. Горячева [2], І. В. Демченко [3], М. М. Єрмошенко [4] та ін.

Проблеми формування потенціалу підприємства та його фінансової безпеки, зокрема організаційно–управлінського аспекту, розкриті у роботах О. В. Ареф'євої [5], Є. В. Лапіна [6], В. М. Михайленка [7], В. В. Прохорової [8], О. О. Тимошенко [99] та інших. Однак, детальний аналіз дисертаційних досліджень, які частково пов'язані з розкриттям особливостей формування організаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємств, підкреслив недостатній рівень обґрунтування моделей розробки стратегії розвитку підприємства.

Проведені науково-теоретичні дослідження здобутків економічної науки із проблем формування потенціалу підприємств та практичних аспектів максимізації рівня їх фінансової безпеки довели, що існуючі концепції та стратегії діяльності та розвитку суб'єктів господарювання не повною мірою відповідають умовам сучасного економічного простору, які характеризуються мінливістю, високою ризикованістю, значним впливом соціальних факторів, провідною роллю організаційних умов та управлінських ресурсів як ключової складової ресурсного потенціалу. Це зумовило об'єктивну не-

обхідність подальшого удосконалення концептуальних засад активного впровадження системи моделювання економічних процесів, основним чином зорієнтованих на врахуванні організаційно-управлінських особливостей діяльності вітчизняних підприємств, які б відповідали вимогам сьогодення, згідно з новою парадигмою управління економічними системами на шляху до побудови постіндустріального суспільства.

Певним внеском у розвиток науково-теоретичних і методологічних засад моделювання процесів розвитку підприємств, на нашу думку, є обґрунтована і розроблена концепція щодо моделювання процесу визначення стратегії розвитку підприємства з урахуванням рівня формування організаційно-управлінського потенціалу в поєднанні з рівнем формування його фінансової безпеки.

Отже, метою дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо формування моделі визначення стратегії розвитку підприємства в сучасних умовах функціонування підприємств.

Для наукового обґрунтування теоретичних особливостей вибору ефективної моделі визначення стратегії розвитку підприємства з урахуванням рівня організаційно-управлінського потенціалу було проаналізовано теоретичний аспект прийняття управлінських рішень.

Необхідно зазначити, що від якості управлінських рішень, що ухвалюють управлінці різних рівнів організаційної структури, зокрема рішень стосовно формування виробничої програми цих підприємств, безпосередньо залежить рівень організації виробничо-господарської діяльності підприємств.

Найбільш оптимальним, на нашу думку, є визначенням поняття управлінського рішення Р. А. Фатхутдінова, який розглядає управлінське рішення як результат аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування та вибору альтернативи багатьох варіантів досягнення конкретної мети системи менеджменту [10].

Проведений аналіз тенденцій формування та розвитку організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємств обґрунтовує необхідність комплексного вивчення теоретичних і практичних аспектів реалізації стратегічних та тактичних заходів регулювання діяльності підприємств, що зумовлює формування відповідної тактики формування та стратегії розвитку підприємства, яка максимально узгоджуватиметься з потенційними можливостями розвитку підприємств відповідно до рівня їх наявного організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки.

Спираючись на наявний в окремих часових проміжках наявний рівень формування організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки окремих підприємств, запропоновано відповідну модель прийняття управлінських рішень. Автором обґрунтовано доцільність впровадження у діяльність підприємств окремих видів стратегій, враховуючи їх можливий середній, низький та високий рівень формування організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки.

Безпосередньо для підвищення рівня організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємств з низьким рівнем формування організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки, рекомендовано до впровадження прийняти стратегію виживання, до якої вдаються в умовах низького рівня потенціалу за умов наявності тенденцій до погіршення.

Серед тактичних дій, спрямованих на реалізацію запропонованої стратегії виділено процедуру економії поточних витрат підприємств, реструктуризацію кредиторської заборгованості, управління дебіторською заборгованістю, здійснення політики реструктуризації як виділення незалежних виробничих одиниць окремих підрозділів та передача їм функцій самостійного управління, а також розгляд можливості злиття з іншими підприємствами. Можливим є перехід на більш економічний вид діяльності.

У разі, якщо підприємству властивий середній рівень формування організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки, у якості стратегії досягнення головної мети діяльності, запропоновано використовувати стратегію підтримки та стабілізації, яка синтезує у собі комплекс заходів, що базуються на використанні моделей фінансової та організаційно-управлінської підтримки рівноваги для забезпечення в подальшому прискореного економічного розвитку.

Для підприємств з високим рівнем організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємств, спираючись на наявність резервів розвитку організаційно-управлінського потенціалу можна рекомендувати до впровадження стратегію розвитку, яка ґрунтується на довгостроковому плануванні прогресивного розвитку підприємства за умов утримання високого рівня орган-

ізаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки, та спрямування дій на формування конкурентних переваг серед підприємств галузі та введення інноваційних видів діяльності.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що відповідно до рівня формування організаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємствам відкриваються відповідні можливості до розвитку та стратегічної направленості діяльності.

За результатами аналізу існуючих моделей визначення стратегії розвитку підприємств як найбільш прийнятна з позиції урахування рівня формування та розвитку організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки, на нашу думку, є матриця Мак-Кінсі.

Матриця Мак–Кінсі має призначенням визначення стратегії інвестицій та розвитку для стратегічних позицій підприємств.

На особливий інтерес заслуговує призначення матриці, яке безпосередньо концентрується на визначенні стратегії інвестицій та розвитку для стратегічних позицій підприємств з урахуванням стратегічних напрямів можливого розвитку та стратегічних зон господарювання.

Кожному з дев'яти квадратів матриці Мак–Кінсі відповідає специфічний набір стратегічних альтернатив для підприємства, серед яких виділено обґрунтовані вище стратегії.

Привабливість ринку залежить від якісних характеристик ринку, системи постачання, тощо.

Визначення рівня формування організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки базується на системі ключових індикаторів фінансової безпеки підприємства, яка відповідає критеріальним вимогам теоретичного та аналітичного відбору та на системі показників оцінки організаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємств з урахуванням критеріїв індивідуального та загального відбору. Це дає можливість виділити можливі стратегії розвитку підприємств з урахуванням управлінського та організаційного аспекту за умов використання матриці Мак-Кінсі на рисунку 1.

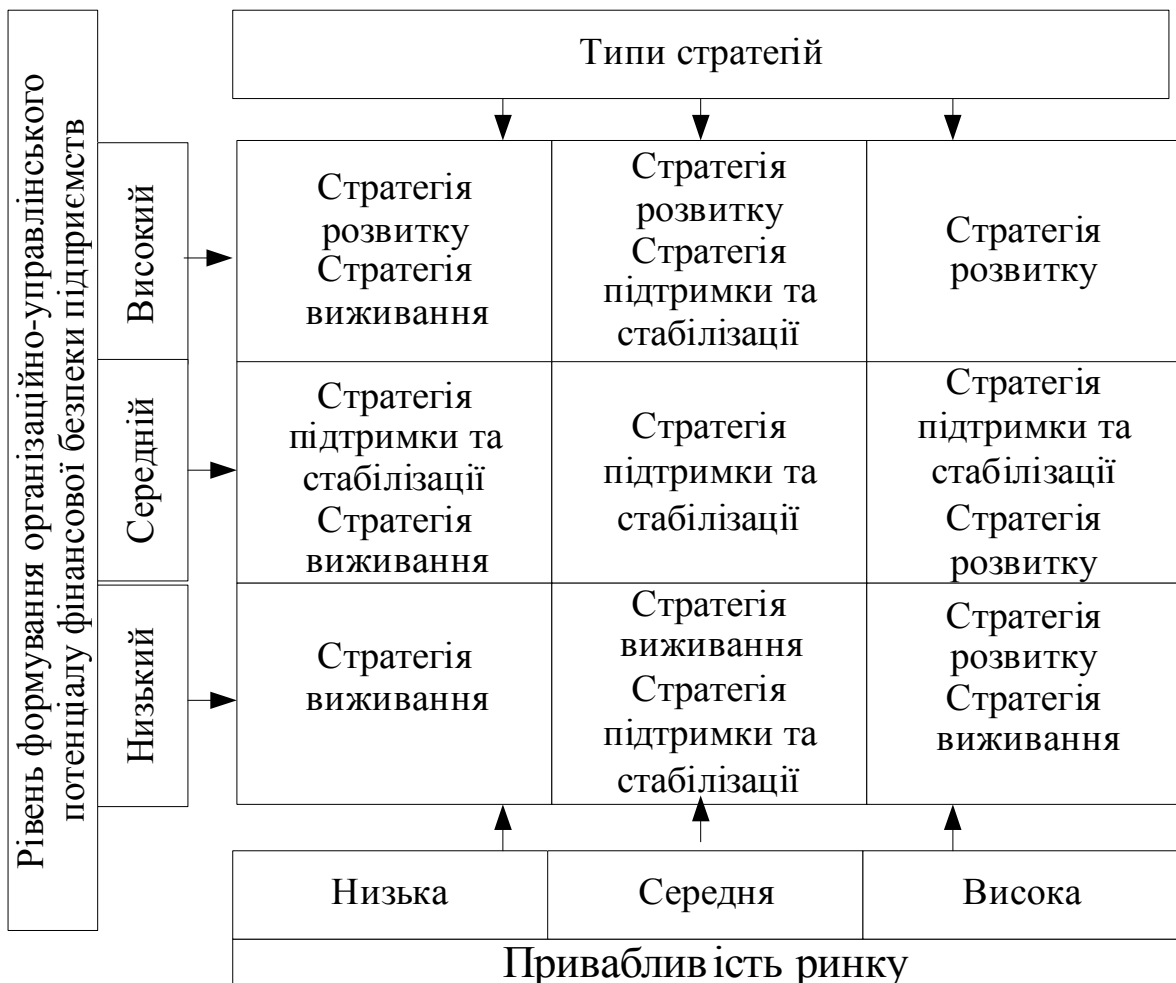

Рис. 1. Модель визначення стратегії розвитку підприємств на основі рівня формування організаційно–управлінського потенціалу їх фінансової безпеки

При застосуванні матриці Мак–Кінсі, для кожного підприємства здійснюється оцінка 2–х параметрів, в результаті якого підприємство потрапляє в один з 9 квадратів. Кожен елемент в матриці зображується, за одним із варіантів його відображення, у вигляді кола, діаметр якого повинен бути пропорційний загальному рівню формування організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки, а заштрихована його площа повинна показувати питому вагу підприємства в загальному обсязі привабливості ринку функціонування підприємства.

Аналіз матриці Мак–Кінсі дозволяє сформулювати стратегію по кожному напрямку її діяльності. Кожен квадрат матриці містить рекомендовану стратегію, яка вказує, яким чином доцільно діяти підприємству: реалізувати стратегію зростання; реалізувати стратегію підтримки та стабілізації; реалізувати стратегію виживання.

На основі вибору специфічної характерної підприємству зони формулюються стратегічні задачі, тобто визначається сукупність тактичних дій та стратегічних рішень, в рамках яких підприємство буде діяти і як буде діяти (яку стратегію щодо них буде реалізовувати) в перспективі.

Базуючись на запропонованій автором моделі визначення стратегії розвитку підприємств, враховуючи привабливість ринку та рівень формування організаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки, доцільно рекомендувати:

для підприємств з можливістю реалізації стратегії розвитку основні зусилля спрямувати на досягнення або перевищення частки пропозиції на ринку провідного конкурента галузі та на укріплення рівня організаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки;

для підприємств з необхідністю реалізації стратегії підтримки та стабілізації під час формування управлінських рішень зосередитись не на розширенні виробничого потенціалу, а на впровадженні ресурсозберігаючих технологій, що сприятиме стабілізації фінансової ситуації, а також на закріпленні рівня організаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки;

для підприємств з необхідністю впровадження стратегії виживання основну увагу сконцентрувати на підвищенні рівня формування організаційно–управлінського потенціалу шляхом його комплексного реформування, а також проведення цільової програми загальної реструктуризації.

У разі, якщо підприємство потрапляє у межі варіативності між двома можливими стратегіями, управлінські рішення моделюються залежно від стратегічних цілей та тактичних завдань. Можливим є почергове впровадження стратегій шляхом тимчасового короткотермінового експерименту на окремих ланках підприємства під посиленням моніторингом та контролюванням.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати дослідження, доцільно зауважити, що розробка управлінських рішень щодо формування організаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємств відповідно до стратегічного та тактичного рівнів, характеризується певним рівнем управління, на якому приймаються рішення та величиною наслідків за кожне з них.

Таким чином, у результаті дослідження удосконалено модель визначення стратегії розвитку підприємства, яка синтезує у собі комплексну систему виконання тактичних дій та побудови стратегічних цілей відповідно до рівня формування організаційно–управлінського потенціалу фінансової безпеки, що дозволить підприємствам досягти максимально можливого рівня розвитку за умов комплексного удосконалення організаційно–управлінської системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосов О. Ю. Формирование системы оценки финансовой безопасности предприятия / О.Ю. Амосов // Економіка і управління. – 2012. – № 1. – С. 8–13.
2. Горячева К. С. Механизм управления финансовой безопасностью предприятия: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.06.01. – К.: НАУ, 2006. – 17 с.
3. Демченко І. В. Стратегічне управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання / І. В. Демченко // Фінанси, банки, інвестиції. – 2010. – №2. – С.43–46.
4. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: моногра-

фія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячова – К. : Національна академія управління, 2010. – 232 с.

5. Ареф'єва О. В. Економічні засади формування потенціалу підприємства / О. В. Ареф'єва, Т. В. Харчук // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7. – С. 71 – 76.

6. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия: монография / Е. В. Лапин – Сумы. : Университетская книга, 2002. – 310 с.

7. Михайленко В. М. Формування організаційного потенціалу розвитку економічної безпеки підприємств: монографія / В. М. Михайленко, С.О. Ареф'єв. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2010. – 224 с.

8. Прохорова В. В. Економічний розвиток підприємства: теоретико – методологічний аспект : монографія / В. В. Прохорова. – Х. : УкрДАЗТ, 2010. – 523 с.

9. Тимошенко О.О. Оцінка і формування потенціалу фінансової безпеки агроформувань: автореф. дис. на здобуття наукового ст. к е н за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. / О. О. Тимошенко. – К., 2010 – 28 с.

10. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатхутдинов – М. : ИНФРА – М, 2000. – 312 с.

Теорія і практика управління

УДК 005.21:005.591

ТЕХНОЛОГІЯ ПЛАНУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Балабаниць А.В., Сай Д.В.

У статті розроблена технологія планування стратегічних змін в системі управління маркетингом взаємодії підприємств на основі моделі «Калейдоскоп» і матриці комплементарності стратегічних змін. Обґрунтовано діапазон стратегічних змін та їх якісні характеристики.

Ключові слова: маркетинг взаємодії, планування стратегічних змін, ризикоадаптивність, комплементарність змін

Відсутність змін, спрямованих на забезпечення подальшого маркетингового розвитку підприємства або укріплення його конкурентних позицій може свідчити про певну стагнацію розвитку, для якої притаманно заспокоєння менеджерів на досягнутому та відсутність стратегічного мислення.

Впровадження обґрунтованих стратегічних змін підвищує адаптивність підприємства і сприяє розвитку нового потенціалу успіху, тому вітчизняним підприємствам необхідно постійно розвивати спроможність до управління своєю діяльністю на основі концепції стратегічних змін.

Загальні та прикладні проблеми управління змінами у системі менеджменту підприємств розглядаються в дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених: Т.В. Бауліної [1], Е. Камерона [4], Дж. Коттера [5], В.О. Мосейко [6], Н. Оболенські [7], К. Фрайлінгера [8], Дж. Харінгтона [9], Г.В. Широкової [10] та ін. Незважаючи на велику кількість наукових праць і на значні досягнення у цій сфері, питання пошуку оптимального підходу щодо планування стратегічних змін в процесі стратегічного управління маркетингом взаємодії потребують додаткового вивчення.

Виходячи з наведеного, вважаємо за доцільне в межах цієї статті поставити та вирішити завдання розробити технологію планування стратегічних змін, на основі якої підприємства зможуть чітко визначити діапазон необхідних стратегічних змін у системі маркетингу взаємодії та забезпечити комплементарний характер процесу управління ними.

Слід відзначити, що функції управління стратегічними змінами в маркетинговій діяльності вітчизняних підприємств приділяється значна увага. Про це свідчать результати оцінки маркетингологами досліджуваних підприємств завдань, що стоять перед ними (рис. 1). 43% респондентів відзначили як найбільш важливе маркетингове завдання у стратегічному плані - адаптивність і швидкість реакції до змін.

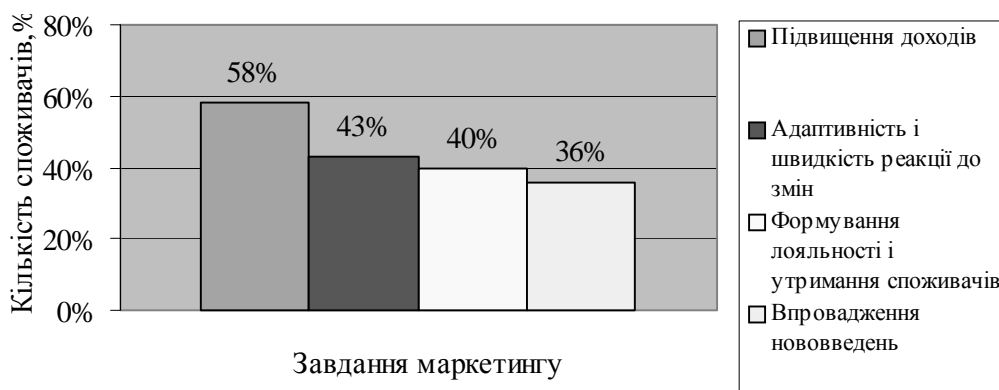

Рис.1. Результати оцінки важливості маркетингових завдань з точки зору фахівців досліджуваних підприємств

Для забезпечення ефективного впровадження стратегічних змін в систему управління маркетингом взаємодії підприємств необхідно чітко визначити послідовність процесу їх планування. Аналіз

основних підходів до розкриття логіки управління стратегічними змінами в діяльності підприємств, дозволяє зробити висновок про те, що планування змін - це дуже складний та адаптивний процес, який супроводжується прийняттям виважених управлінських рішень щодо ініціювання стратегічних змін і подолання передбачуваного і непередбаченого опору з боку персоналу.

Так, Р. Д. Дафт вказує, що планування стратегічних змін передбачає ідентифікацію необхідних змін на основі оцінки впливу зовнішніх і внутрішніх сил; ініціювання стратегічних змін за рахунок сприяння дослідженням, творчості [3, с.373]. За думкою П. Гембла, Т. Алана, М. Ентоні, С. Мерлін планування змін – один з найважливіших етапів процесу здійснення революційних змін, ігнорування якого створює ілюзію швидких змін, але ніколи не приводить до бажаного результату [2, с.11].

Вважаємо, що найбільш зручним інструментом для чіткого розуміння змісту процесу планування стратегічних змін виступає модель “Калейдоскоп” (рис. 2), що являє собою сучасний інструмент розробки плану (“екранування”) стратегічних змін на основі аналізу й оцінювання сили й напрямку впливу факторів поля маркетингової взаємодії і фактичного внутрішнього стану підприємства. Важливим етапом процесу планування стратегічних змін відповідно до цієї моделі виступає контекст-аналіз, в результаті якого підприємство визначає розрив між дійсним станом системи маркетингової взаємодії та її бажаним станом на основі трьох ключових вимірів:

- дослідження поля маркетингової взаємодії;
- діагностика властивостей підприємства, що впливають на його маркетингову поведінку;
- оцінка ключових характеристик персоналу.

У процесі дослідження поля маркетингової взаємодії підприємствам необхідно визначити рівні його нестабільності та мотиваційної конгруентності.

Нестабільність поля маркетингової взаємодії, оцінку рівня якої доцільно здійснювати за запропонованим методичним підходом, виступає важливим зовнішнім фактором ініціювання внутрішніх стратегічних змін у системі маркетингової взаємодії підприємства у напрямку забезпечення стратегічної рівноваги між її зовнішньою і внутрішньою гнучкістю.

Під мотиваційною конгруентністю поля маркетингової взаємодії розуміємо узгодженість, адекватність стимулів бізнес-партнерів до формування і розвитку партнерських маркетингових відносин.

Рівень мотиваційної конгруентності свідчить про необхідність проведення змін у портфелі маркетингових відносин підприємства з бізнес-партнерами, в його договірній політиці у напрямку зниження мотиваційної асиметрії між учасниками маркетингової взаємодії.

Важливими характеристиками підприємства, що впливають на його стратегічну політику у сфері маркетингу взаємодії, виступають маркетингова мобільність, ключова маркетингова компетенція і ризикоадаптивність маркетингової поведінки.

Маркетингова мобільність підприємства – це спроможність до адекватного сприйняття стратегічних змін, що відбуваються у полі маркетингової взаємодії і своєчасної адаптації до них, що характеризує ступінь гнучкості маркетингової поведінки підприємства при використанні маркетингового потенціалу.

Важливою характеристикою підприємства виступає його ключова маркетингова компетенція, під якою розуміємо спроможність підприємства до формування найвищої цінності для споживачів і забезпечення на цій основі стійкої конкурентоспроможності.

У процесі маркетингових відносин виникають різноманітні і досить складні ризикові ситуації, які обумовлені непередбаченою маркетинговою поведінкою учасників бізнес-процесів. За таких умов якість і результативність маркетингу взаємодії підприємства залежить, перш за все, від його спроможності до прийняття управлінських рішень, спрямованих на діагностику та нівелювання ризиків маркетингової взаємодії.

Під ризиками маркетингової взаємодії варто розуміти комбінацію імовірності тих чи інших подій у сфері маркетингової взаємодії та їх наслідками, обумовленими невизначеністю поведінки бізнес-суб'єктів на ринку.

Оцінка виявлених ризиків маркетингової взаємодії – це найважливіший етап ризик-менеджменту, мета якого визначити його економічний вплив на діяльність підприємства.

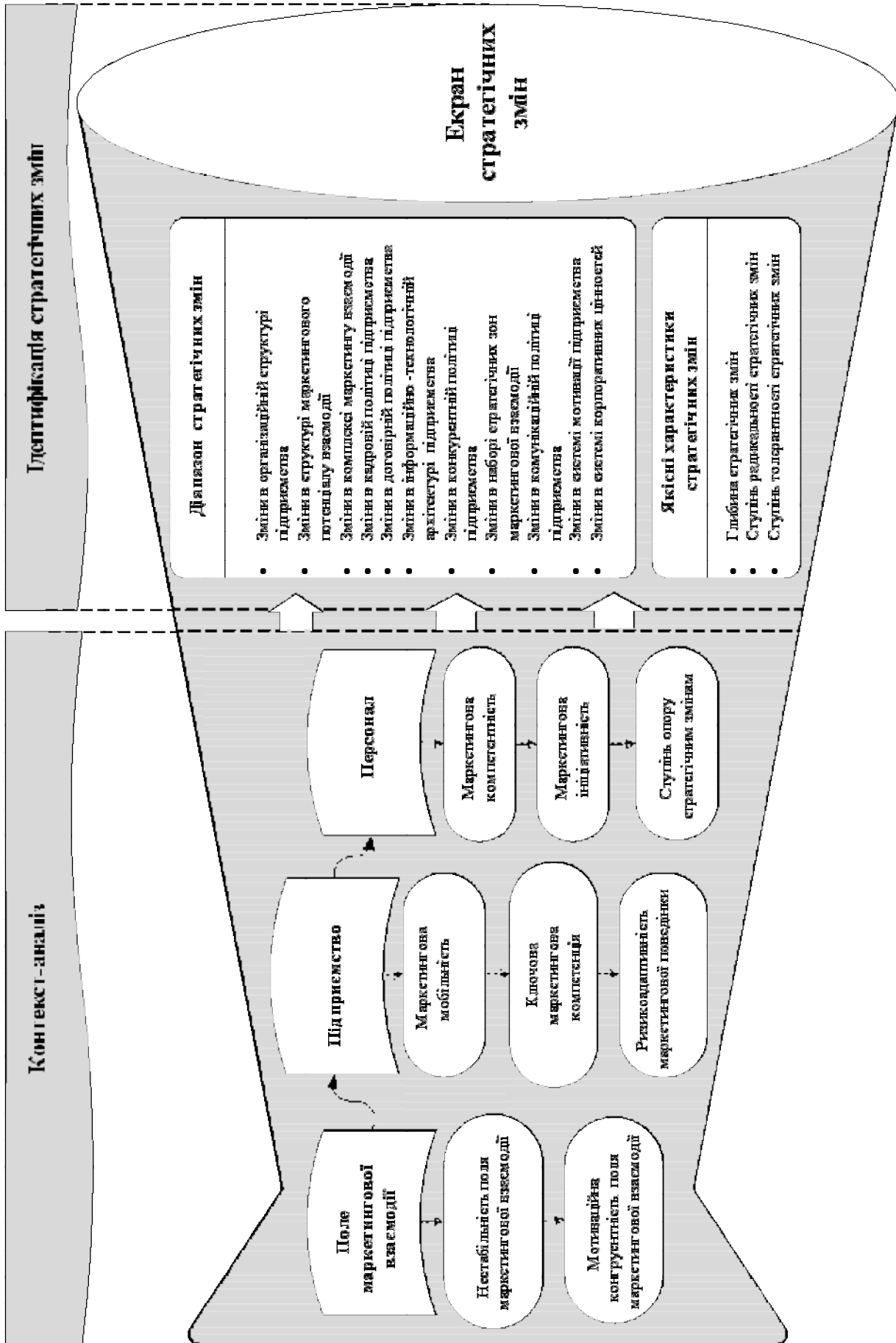

Рис. 2 Процес планування стратегічних змін в системі маркетингової взаємодії на основі моделі «Калейдоскоп»

Спроможність підприємства до своєчасного виявлення, оцінки ризиків маркетингової взаємодії і використання відповідної стратегії щодо нівелювання їх негативного впливу і характеризує таку властивість підприємства як ризикоадаптивність маркетингової поведінки.

Результати проведеного контекст-аналізу є основою для визначення необхідних стратегічних змін у системі маркетингу взаємодії.

На етапі ідентифікації стратегічних змін визначається певний діапазон змін. У якості важливих сфер проведення стратегічних змін в системі маркетингу взаємодії слід розглядати наступні: організаційна структура підприємства, маркетинговий потенціал взаємодії, комплекс маркетингу взаємодії, кадрова політика підприємства, договірна політика підприємства, інформаційно-технологічна архітектура підприємства, конкурентна політика підприємства, набір стратегічних зон маркетингової взаємодії, комунікаційна політика підприємства, система мотивації підприємства, система корпоративних цінностей.

Після визначення діапазону необхідних змін відповідно до запропонованої моделі слід визначити їх якісні характеристики:

- глибина стратегічних змін (показує, наскільки глибоко зміни проникають до фундаментальних основ будь-якої сфери);
- ступінь радикальності змін (вказує на силу перетворень, що здійснюються в певних сферах);
- ступінь толерантності змін (характеризує властивість системи зберігати в процесі реалізації стратегічної зміни суттєві для себе змінні в інших сферах).

Етап планування стратегічних змін повинний завершуватися розробкою матриці комплементарності стратегічних змін (рис. 3). В цій матриці наглядно показано, як глибоко стратегічна зміна проникає у кожен сферу, яка ступінь толерантності стратегічної зміни по відношенню до інших сфер, яка сила перетворень відбувається у кожній сфері, тобто яку ступінь радикальності мають стратегічні зміни.

Розробка матриці комплементарності стратегічних змін дозволить підприємствам забезпечити рівновагу у системі маркетингової взаємодії в процесі стратегічного управління нею.

Важливе значення в процесі планування стратегічних змін має розробка політики і процедур координації, що забезпечує гнучке, оперативне попередження можливих проблем і їхнє усунення за допомогою реалізації комплексу превентивних заходів, а також сприяє забезпеченню координації між маркетинговою поведінкою взаємодії підприємства та змінами, що відбуваються в полі маркетингової взаємодії.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна зробити висновок, що за сучасних умов функціонування підприємств, які характеризуються динамічністю маркетингових відносин, розвитком інформаційних і комунікативних технологій, найважливішим напрямком підвищення ефективності діяльності стає стратегічне управління системою маркетингу взаємодії підприємств на основі концепції стратегічних змін.

Процес планування стратегічних змін у системі маркетингової взаємодії підприємства доцільно здійснювати на основі моделі "Калейдоскоп", що являє собою сучасний інструмент розробки плану ("екранування") на основі визначення розриву між дійсним станом системи маркетингу взаємодії та її бажаним станом на основі трьох ключових вимірів: дослідження поля маркетингової взаємодії (визначення рівня його нестабільності та мотиваційної конгруентності); оцінка характеристик підприємства, що впливають на його маркетингову поведінку (маркетингова мобільність, ключова маркетингова компетенція і ризикоадаптивність маркетингової поведінки); оцінка ключових характеристик персоналу (маркетингова компетентність, ініціативність, ступінь опору стратегічним змінам).

Практичне використання запропонованої технології планування стратегічних змін актуалізує проблему обґрунтованого вибору відповідного методологічного інструментарію щодо їх впровадження, що потребує подальших досліджень у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бауліна Т.В. Управління процесом організаційних змін підприємств в умовах перехідної економіки: автореф. дис. .. канд. екон. наук: 08.06.01 /Т.В. Бауліна. – К., 2004. – 20 с.
2. Гембл П. Маркетингова революція /П. Гембл, Т. Алана, М. Ентоні, С.Мерлін.- Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2007. - 448 с.
3. Дафт, Р.Л. Менеджмент / Р.Л. Дафт. – СПб.: Изд-во “Питер”, 2000. – 832 с.
4. Камерон Э. Управление изменениями: Модели, инструменты и технологии организационных изменений / Э. Камерон, М. Грин. – М.: Добрая книга, 2006. – 360 с.
5. Коттер Дж.П. Впереди перемен /Джон Коттер. – М.: Олімп-бізнес. - 2007. – 256 с.
6. Мосейко В.О. Управление по изменениям. Концепция внутрифирменного управления в структурах среднего и малого бизнеса / Мосейко В.О. – Волгоград: Изд-во Волгоградского гос. ун-та., 2001. – 462 с.
7. Оболенски Н. Практический реинжиниринг бизнеса. Инструменты и методы для эффективного изменения / Н. Оболенски. – М.: изд-во “ЛОРИ”, 2004. –368 с.
8. Фрайлингер К. Управление изменениями в организации. Как успешно провести преобразования / К. Фрайлингер, И. Фишер. – М.: Книжная палата, 2002. – 260 с.
9. Харрингтон Дж. Совершенство управления изменениями /Дж. Харрингтон; пер. с англ. В.В. Брагина. – М.: Стандарты и качество, 2008. – 192 с.
10. Широкова Г.В. Управление организационными изменениями /Г.В. Широкова. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2005. – 432 с.

УДК 502.175:330.45

ОЦЕНКА УРОВНЯ ЗАГРЯЗНЕНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ ВНОВЬ ВВОДИМЫМИ В ЭКСПЛУАТАЦИЮ ПРЕДПРИЯТИЯМИ-ЗАГРЯЗНИТЕЛЯМИ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ*Ефремов А.В.*

Проанализированы научные подходы к обоснованию понятийного аппарата категории «риск» и на основании результатов анализа уточнено понятие и обоснована необходимость перемещения этой категории из экономической в социальную. Обоснован новый математический метод расчета уровня приемлемого риска, позволяющего отказаться от экспертного (неточного) метода.

Ключевые слова: *риск, научный метод, экономика, общественный риск, математический метод, экспертные оценки.*

Прежде чем обосновывать механизм оценки, необходимо четко определить само понятие «риск». Начнем с энциклопедической его канонизации в «Большом экономическом словаре», где это определение звучит следующим образом: «риск - случайности и опасности, которые носят возможный, а не неизбежный характер и могут являться причинами убытков». [7, с. 620].

Цель статьи – ознакомить специалистов, работающих в области рискологии охраны окружающей среды со своим научным подходом к категории «риски» и оценки уровня загрязнения окружающей среды.

К публикациям, с которыми автор ознакомился в процессе написания статьи, относятся: монография Адаменко О.М. [1], в которой он рассматривает проблему безопасности окружающей среды, в связи с загрязнением её топливно-энергетическим комплексом; монография Бергмана В. [2], где автор рассматривает влияние хозяйственной деятельности вообще на состояние окружаю-

щей среды; монография Герхард М. [3], в которой автор анализирует теорию и практику использования моделей для оценки экологической обстановки отдельных хозяйственных регионов.

Анализируя приведенное выше понятие (абз. 1), автор считает, что оно никакого отношения к риску не имеет потому, что случайность и опасности – это вероятность того, что угроза может осуществиться или не осуществиться. Здесь никто не рискует, кроме того не указывается для кого создает угрозу этот риск и кем он спрогнозирован. В результате неточности формулировки понятия возникает масса видов рисков: экологические, эндогенные, банковские, валютные, кредитные, процентные, политические, производственные, хозяйственные и т.д. и т.п. Теперь обратимся к основателям словарей русского языка С. Ожегову и В. Далю. С. Ожегов [4] раскрывает понятие слова «риск» следующим образом: 1) возможность опасности; 2) действие наудачу в надежде на счастливый исход. Первое понятие, по нашему мнению, не отражает сути слова «риск», так как «возможность опасности» – это не риск, а вероятность появления опасности – в данном случае никто не рискует. Второе определение с некоторыми уточнениями может быть принято для раскрытия сущности слова «риск». В. Даль [5] так же, как и С. Ожегов дает два варианта понятия слова «риск»: 1) рисковать значит пускаться на удачу; 2) подвергаться известной опасности. Первое определение приближенно раскрывает сущность слова «риск» через глагол «рисковать», а рисковать может только тот, кто в состоянии оценить риск, то есть существо разумное. Следовательно, риск неразрывно связан с человеком, вне связи с ним никакие случайности и опасности риском не являются – это просто их вероятности наступления. Второй же вариант В. Даля сущности слова риск не раскрывает, так как подвергаться опасности – это не риск, а вероятность ее наступления.

Скажем для возникновения такого катаклизма как землетрясение, человек перед его наступлением никакой рискованной ситуации не создает. Конечно, если рассматривать эту ситуацию с глобальной точки зрения, любая хозяйственная деятельность человека создает риск ухудшения основных жизнеобеспечивающих параметров. Однако этот риск неизбежен, так как без хозяйственной деятельности человечество существовать не может. Уровень загрязнения окружающей среды (воздух, вода, земля) можно лишь уменьшить за счет недопущения сверхнормативного загрязнения природной окружающей среды. Однако много природных катаклизмов в конкретных условиях происходят независимо от человека (землетрясения, бури, ураганы, наводнения, штормы, торнадо и т.п.), поэтому относить эти опасности к рискам нельзя, так как здесь отражается факт наступления события.

Далее рассмотрим вопрос – к какой категории относить риск. Трудно согласиться со сложившимся мнением ученых, что риск – *категория экономическая*. Так, один из крупнейших ученых в области рискологии В.В. Витлинский [6, С.5] считает, «что *ризик* – це економічна категорія, яка відображає особливості сприйняття заінтересованими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесам цілепокладення, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами і невикористаними можливостями».

Чтобы возразить против убеждения, что риск относится к экономической категории – рассмотрим, что подразумевается под понятием *экономика*. Сошлемся на первоисточники и энциклопедии. *Экономика* (от др. греч. «эйкос» - дом, хозяйство и «номос» - правило, закон) является заглавием особого сочинения Ксенофонта, где в форме диалога рассматриваются разумные правила ведения домашнего хозяйства и земледелия. В том же смысле употреблял термин «экономика» и Аристотель. Теперь обратимся к Большому экономическому словарю. «Экономика - 1) хозяйство, совокупность средств, объектов, процессов, используемых людьми для обеспечения жизни, удовлетворения потребностей путем создания необходимых человеку благ, условий и средств существования с применением труда» [7].

Как видим и в истоках науки и в современном периоде под понятием «экономика» подразумевается инструментарий, созданный человеком для обеспечения себя жизненными благами, а человечество в это понятие не входит. А входит оно в социально-экономические системы, главной составляющей которых является человек, а подчиненной подсистемой – экономика как инстру-

ментарий хозяйствования, состоящий из совокупности средств, объектов и процессов, используемых людьми для обеспечения жизненных потребностей путем создания необходимых человеку благ, условий и средств существования. Естественно, что никакого риска в экономике быть не может, так как она (экономика) не может его оценить. Отсюда вытекает вывод, что рисковать может только носитель разума, поэтому риск – это категория социальная, то есть любой риск угрожает только Человеку, который может оценить и принять соответствующие меры для снижения его отрицательного влияния. Следовательно, назвать риск необходимо общественным, так как в любом природном процессе вне связи с человеком никакого риска не существует и рассматривать его вне связи с человеком – бессмысленно. А то, что мы называем видами рисков – это причины, вызывающие возникновение общественного риска.

На основании изложенного выше предлагается под риском понимать: осознанное решение человека наудачу или создание им рискованной ситуации в надежде на получение определенных выгод. К первой части обоснования понятия риска (осознанное решение человека на удачу) – относится риск, вызванный пассивной позицией рисколога, когда он не вмешивается в изменение происходящего процесса, а участвует в нем, надеясь на удачу (полагаясь на судьбу). Сюда относятся процессы, связанные с бросанием монеты, игры в карты, игры в кости и т.д.

Вторая часть обоснования понятия риска (создания рискованной ситуации в надежде на получение определенных выгод) отражает активную позицию рисколога, где он создавая рискованную ситуацию, пытается застраховать себя от негативных последствий в рамках созданной ситуации с целью обеспечить благоприятный исход в будущем. Здесь создаваемая Человеком рискованная ситуация создает рискологу возможности достичь определенные выгоды. Однако при принятии решения по созданию рискованной ситуации необходимо иметь в виду, что здесь важнейшими факторами являются время и неопределенность. Из этого вытекает то, что в некоторых случаях инициатор создания рискованной ситуации заинтересован в легализации риска потому, что он сознает всю опасность возникновения с неопределенностью будущего. Такое положение возникает тогда, когда реальные события или результат деятельности отличаются от ожидаемых. Поэтому в данной ситуации проблема состоит в распознавании факторов, влияющих на уровень риска, а также в выборе инструментов страхования от них. Принятие решений в условиях неопределенности и выбор инструмента страхования зависят от субъекта, делающего выбор. Здесь нет готовых схем для всех случаев жизни. То, что для одного человека будет приемлемым, другой сочтет чрезмерно рискованным. Принятие таких решений тесно связано с психологией человека, его материальным положением, позицией в обществе и многим другим. Отсюда вытекает, что основная масса рисков возникает из ситуаций создаваемых человеком с целью балансирования между случайными потерями и случайными выгодами. При таком определении понятия риска можно обоснованно утверждать, что в жизни и хозяйствовании существует только один вид риска – общественный, а все остальные, так называемые риски (экономические, экзогенные, банковские, валютные, кредитные, процентные, политические и т.д.) вытекают из неправильного определения сущности данной категории, так как фактически – это факторы, вызывающие общественные риски.

Рассмотрим утверждение о том, что риск является социальной категорией на примере так называемого экологического риска. Если возникновение природного стихийного бедствия угрожает опасности жизни Человека или хозяйственной деятельности, не по причинам его вмешательства в динамику природных процессов, такую угрозу риском называть нельзя, так как это вероятность наступления данного катаклизма, который несет с собой только отрицательные последствия.

В созданной же ситуации Человеком, рисколог ожидает только положительного результата, признавая при этом, что могут быть получены и негативные последствия. То же самое, если он участвует в уже созданной ситуации пассивно, то есть, не изменяя ее. А для экосистемы любой природный катаклизм никакого риска не несет, так как экосистема функционирует по планетарным законам и любые изменения на поверхности планеты или в ее недрах, на эти законы не влияют. Кроме того, сама экосистема оценить риски не может. Другое дело, если скажем, руководство и общественность муниципальной организованности решила построить и ввести в эксплуа-

тацию новый объект-загрязнитель окружающей среды. В этой ситуации создаются условия возникновения общественного риска, то есть сбалаंसирования доходов, которые можно получить от эксплуатации объекта, и убытков, которые могут быть получены от дополнительного загрязнения окружающей природной среды. Здесь риск превышения убытков над доходами можно определить на предпроектной стадии, а затем уже решать, насколько велик этот риск, сравнив его с нормативным. Если он выше – строительство объекта неприемлемо, если ниже – строительство объекта можно разрешить.

Однако в пределах территории муниципальной организованности вывода только специалистов о решении ввода в эксплуатацию предприятия-загрязнителя недостаточно. Дополнительно надо учесть ряд психологических факторов, которые будут влиять на принятие решения о вводе в эксплуатацию нового объекта-загрязнителя. То есть необходимо обеспечить открытую информацию, способствующую убеждению населения для добровольного признания этого риска. В этом случае местное население будет воспринимать соседство с предприятием-загрязнителем менее негативно. Кроме того, эта информация должна способствовать процессу убеждения жителей в том, что размещение предприятий происходит в соответствии с установленными нормами и правилами, то есть население необходимо убедить, что отрицательное воздействие предприятия на окружающую среду приемлемо.

Такой подход к разрешению размещения на территории муниципальной организованности предприятия-загрязнителя окружающей среды означает, что его администрация берет на себя обязательство отчитываться о соблюдении всех правил хозяйствования, не допускающих сверхнормативного загрязнения окружающей природной среды не только перед соответствующими службами по мониторингу окружающей среды, но и перед общественными органами самоорганизаций местного населения. Кроме того она обязуется представлять возможность населению муниципальной организованности осуществлять через общественный орган его самоорганизации, контроль за правильностью показателей, заносимых в отчет о деятельности предприятия. Здесь необходимо помнить то, что информация о недопущении сверхнормативного загрязнения вызывает тем больше доверия у населения, чем лучше репутация источника ее распространения. И именно контроль заинтересованной стороной является гарантией того, что населению будет представлена полная, реальная и доступная информация об источнике общественного риска по техногенному фактору. Это особенно важно, если в прошлом взаимоотношения организации-распространителя информации с местным населением были далеки от доверительных.

Известно, что общественное мнение долго хранит отпечатки прошлых впечатлений. Кроме того администрация муниципальной организованности должна учитывать, что население более негативно воспринимает опасности, вызванные техногенными, а не природными факторами. Это обусловлено тем, что природные явления предотвратить трудно или невозможно, а техногенные в руках людей. И далее надо принять во внимание, что тщательно изученные наукой источники и проявления опасности обычно с большим пониманием воспринимаются населением, чем мало изученные.

В приложении такого подхода к оценке положительного и отрицательного влияния различных факторов, загрязняющих окружающую природную среду, на жизнедеятельность населения, данный метод базируется на требовании выяснения вопроса – можно ли выявить какой вид загрязнения более опасен, а какой менее опасен для жизнедеятельности населения и самим ввести сравнительную оценку различных видов загрязнения окружающей природной среды. Так как уровень загрязнения окружающей среды определяется степенью его отрицательного влияния на значение целевой функции хозяйствования (дохода, прибыли) в точке оптимума (полное использование производственной мощности), то естественно принять за оценку темпы изменения значений критерия оптимальности хозяйствования при вариации отрицательного влияния различных видов загрязнителей. То есть, оценками положительного и отрицательного влияния различных видов загрязнителей являются частная производная экстремума целевой функции по соответствующему комплексу загрязнителей. Рассмотрим это утверждение на следующем примере. Предположим, что на территории муниципальной организованности построен молокозавод.

Здесь в модели \bar{X} за оптимальный объем выпуска молочной продукции принимаем величину производственной мощности (\bar{M}), по которой обосновываем главное решение – вводить или не вводить в эксплуатацию предприятие-загрязнитель окружающей среды.

Данное обоснование производим по следующей формуле:

$$Y_{ij} = \frac{(\partial \sum_{i=1}^I \bar{C}_i \bar{M}_i)}{(\partial \sum_j^J Z_j r_j)}$$

где $i=1, \dots, I$ – виды выпускаемой продукции молокозаводом; \bar{C}_i – прибыль, получаемая заводом при выпуске единицы i -го вида продукции; $j=1, \dots, J$ – сверхнормативные виды загрязнителей окружающей среды, возникающие при введении в эксплуатацию молокозавода; Z_j – затраты на единицу снижения сверхнормативного j -го загрязнения окружающей среды; r_j – величина j -го сверхнормативного загрязнителя окружающей среды, ед.; M_i – производственная мощность по выпуску i -го вида выпускаемой продукции.

В теории линейного программирования, эти зависимости отражают оптимальные значения двойственных переменных. Поэтому величины Y_{ij} (с точностью до множителя – масштабного коэффициента, который может быть выбран произвольно по соображениям удобства) принято называть оптимальными оценками.

При расчете относительных двойственных оценок соотношения прибыли от хозяйственной деятельности и затрат на ликвидацию уровня сверхнормативного загрязнения Y_{ij} – может принимать следующие значения: $Y_{ij} < 1$ – указывает на то, что прибыль от введения в эксплуатацию объекта-загрязнителя не перекрывает расходы по снижению уровня сверхнормативного загрязнения окружающей среды и следовательно, строительство данного проекта не целесообразно – он должен быть отвергнут; $Y_{ij} = 1$ – указывает на то, что вся прибыль, которую можно получить в процессе хозяйствования будет поглощена расходами на снижение уровня сверхнормативного загрязнения среды и данный проект не целесообразен, так как предприятия без наличия достаточной прибыли в рыночных условиях функционировать не может; $Y_{ij} > 1$ – указывает, что предприятие будет работать с прибылью. Следовательно, необходимо переходить к обоснованию максимально приемлемого уровня загрязнения окружающей среды, который сочетает в себе технические, экологические, социальные стороны и представляет некоторый компромисс между приемлемым уровнем безопасности и экономическими возможностями его достижения. Однако при расчёте его величины нельзя забывать о том, сколько за это придется заплатить и каким в результате окажется общественный риск.

В свете изложенного выше, есть все основания считать, что из всех возможных научных подходов к объективному определению максимально приемлемого уровня техногенных или природных воздействий на человеческое общество в целом или на население какого-либо региона следует выбирать научный подход, который в качестве объекта опасности рассматривает Человека со всем комплексом окружающей его среды. Этот научный подход должен основываться на том, что Человечество без процесса наработки себе жизненных благ существовать не может. Следовательно, осуществлять этот процесс без риска получения при этом отрицательных последствий для общества нельзя. А если это так, то и отпадает вопрос об абсолютной безопасности хозяйствования. Кроме того, человечество еще не изобрело безотходных технологий. А при существующих технологиях, если продолжать вкладывать все больше и больше средств в мероприятия, предотвращающие загрязнение окружающей среды, возникнет необходимость снижения уровня финансирования социальных программ, что повлечет за собой сокращение средней продолжительности жизни человечества. Поэтому при расширении возможностей наработки жизненных благ, надо прийти к пониманию невозможности создания «абсолютной безопасности» в реальной действительности. В связи с этим сейчас следует стремиться к достижению такого уровня загрязнения окружающей среды, который можно рассматривать как «приемлемый». Его приемлемость должна

быть обоснована исходя из экологических, экономических и социальных соображений. Это означает, что уровень загрязнения окружающей среды, обусловленный хозяйственной деятельностью, является «приемлемым», если, при этом величина возможного ущерба настолько незначительна, что ради получаемой при этом выгоды в виде жизненно необходимых благ, общество в целом готово пойти на риск хозяйствования при таком уровне загрязнения. Кстати, во всех развитых в промышленном отношении странах существует устойчивая тенденция применения концепции приемлемого уровня загрязнения окружающей среды. На современном уровне развития общества как социально-экономической системы под приемлемым уровнем загрязнения окружающей среды понимается такой уровень, который обоснован исходя из социально-экономических соображений. Однако в идеале он должен обосновываться равенством затрат с одной стороны на производство жизнеобеспечивающих благ общества, а с другой на сохранение окружающей среды от загрязнения.

Следовательно, необходимость принятия концепции приемлемого уровня загрязнения можно обосновать следующими посылами: абсолютная безопасность хозяйствования по своей природе, не может быть обеспечена, она может быть только относительной; требования к уровню безопасности жизнедеятельности населения формируются на основе «приемлемого уровня загрязнения окружающей среды», который связан с социально-экономическим состоянием общества и является производным этого состояния; определение приемлемого уровня загрязнения окружающей среды осуществляется путем выявления различных факторов, влияющих на безопасность жизнедеятельности, и их количественной оценки; уровень приемлемого загрязнения окружающей среды не должен превышать уровня, достигнутого при работе предприятий данной отрасли с учетом природных воздействий; уровень приемлемого загрязнения окружающей среды должен снижаться настолько, насколько это практически достижимо в рамках равенства величины разнонаправленных необходимых затрат на производство жизненных благ общества и на мероприятия по охране среды от сверхнормативного загрязнения.

На основании требования соблюдения приемлемого уровня загрязнения окружающей природной среды формируется и уровень приемлемого общественного риска, связанного с различными видами и результатами хозяйственной деятельности. Например, при увеличении затрат на недопущение дальнейшего роста уровня загрязнения окружающей среды общественный риск стремится к минимуму, однако, одновременно и снижается уровень социальной обеспеченности населения. Поэтому необходимо искать минимальный суммарный риск при определении соотношения между инвестициями, вкладываемые в увеличение производства жизненно необходимых благ и сохранения окружающей среды.

Определяя уровень загрязнения окружающей среды, по мнению автора, надо считать его по каждой составляющей жизнеобеспечения в рамках окружающей среды (атмосферы, гидросферы, педосферы). Это можно объяснить тем, что у элементов-загрязнителей различных составляющих различные размерности, препятствующие нахождению величин совместного воздействия загрязняющих элементов на уровне загрязнения окружающей природной среды. Да и есть ли смысл в такой, так называемой комплексной оценке – это будет сродни определению средней температуры тела по всем больным. В данной ситуации проверку экономико-математической модели осуществляем по элементам-загрязнителям атмосферы. Если в атмосфере для каждого элемента-загрязнителя окружающей природной среды расчетная величина (норма) задана и задано предельно допустимое ее значение, при ожидаемом количественном увеличении загрязнения среды, то оценку уровня загрязнения окружающей среды определяем комплексными показателями экологического состояния системы (\mathcal{E}_c^n), вычисленным по следующей формуле:

$$\mathcal{E}_c^n = \frac{1}{n_i} \sum_{i=1}^I \mathcal{E}_i^n / \sum_{i=1}^I \mathcal{E}_i^n$$

где n_i – количество i -х элементов загрязнителей, учитываемых в расчете, ед.;

(\mathcal{E}_i^n) – предельный уровень загрязнения окружающей среды i -м элементом загрязнения, мг/м³;

(\mathcal{E}_i^n) – расчетный (нормативный) уровень загрязнения окружающей среды i -м элементом загрязнения, мг/м³.

На следующем этапе определяем зону поиска уровня вероятности получения положительного результата и риска получения отрицательных последствий. Здесь для расчетов используем систему координат на плоскости, в которой на оси абсцисс располагаем затраты, связанные с разработкой мероприятий по ликвидации сверхнормативного загрязнения окружающей среды, а на оси ординат уровни смертности от загрязнения окружающей среды, её загрязнения, доходности от хозяйственной деятельности (рис. 1).

При расчетах на данной шкале основным ограничителем является предельно допустимый уровень загрязнения окружающей среды, который не должен превышать величины предельного роста летальных исходов ($R_g = 10^{-5}$ чел/год).

В настоящее время по международной договоренности принято считать, что действие опасностей техногенного характера должно находиться в пределах от 10^{-7} - 10^{-6} (смертельных случаев чел. $^{-1}$ год $^{-1}$), а величина 10^{-6} является максимальным уровнем загрязнения окружающей среды. В национальных правилах эта величина используется для оценки пожарной безопасности.

На рисунке 1 оси ординат Of_p , Of , Of_2 отражают соответственно уровни смертности, загрязненности, доходности от хозяйственной деятельности. Ось абсцисс OS отражает динамику затрат на снижение уровня сверхнормативного загрязнения окружающей среды. Линия $\alpha - \beta$ отражает расчетный (нормативный) уровень загрязнения окружающей среды. Линия $l-l'$ отражает предельно допустимый уровень загрязнения окружающей среды. Линия $\beta - d$ отражает динамику смертности в связи с сокращением расходов на мероприятия по противодействию загрязнению окружающей среды.

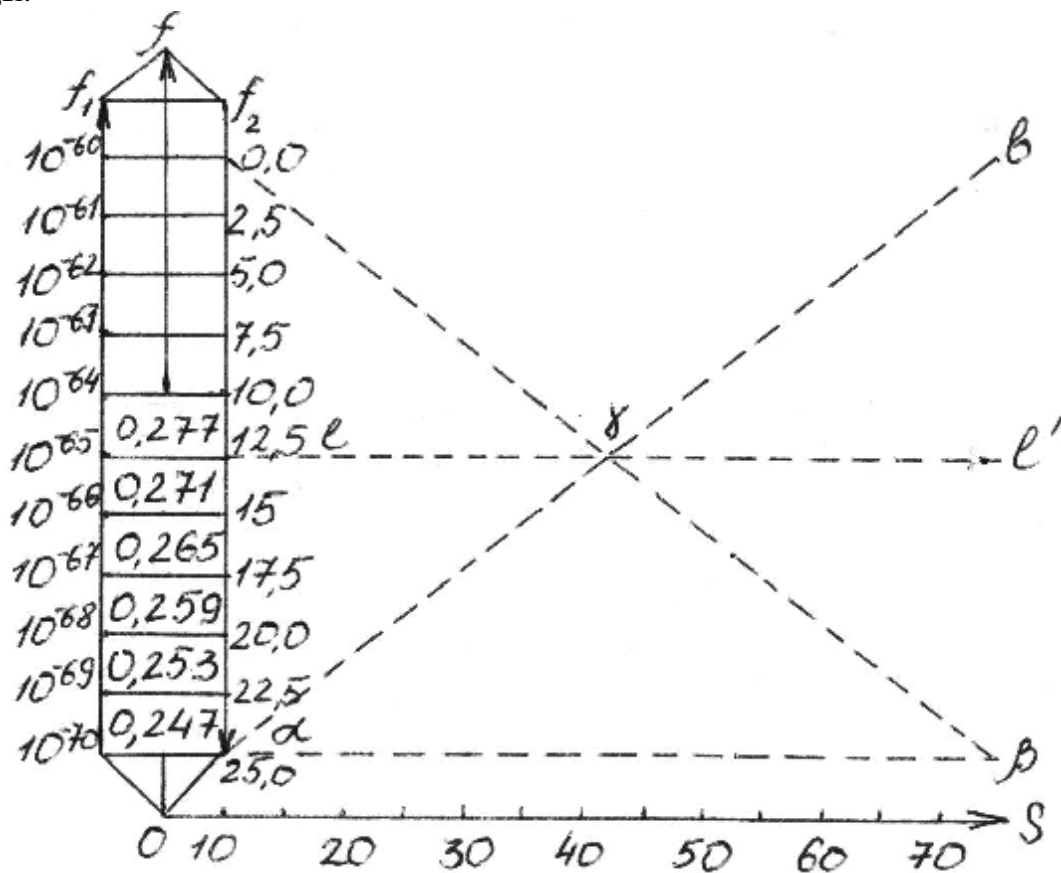

Рис. 1. Схема определения зоны поиска положительного результата и риска отрицательных последствий

Линия $\alpha - b$ – отражает снижение уровня доходности хозяйствования при увеличении расходов на мероприятия в противодействующие загрязнению окружающей среды. Точка γ пересечения прямых $\alpha - \beta$, $\beta - d$, $l-l'$ отражает оптимальное соотношение затрат на производство жизненных благ и на сохранение нормативного уровня загрязнения окружающей среды в предельно допустимом уровне загрязнения. А площадь треугольника $\alpha\gamma\beta$ является зоной поиска приемлемого риска (R_{np}). эта величина определяется из следующего выражения

$$R_{np} = 1 - (0,5q_n + 0,25q_0) \leq 0,25,$$

где 1 – суммарная вероятность возникновения *i*-го сочетания положительного и отрицательного явлений; $0,5q_n$ – величина вероятности положительного результата в соответствии с правилом о бросании монеты; $0,25q_0$ – величина вероятности снижения отрицательного влияния в соответствии с положением о бросании монеты ($0,5q_0$) за счет внедрения мероприятий по устранению сверхнормативного загрязнения окружающей среды $q_0=0,5 \times 0,5=0,25$. Кстати вычисленный уровень допустимого риска совпадает с данным уровнем, разработанным опытным путем таблицы 1 [8].

Таблица 1

Шкала коэффициента вариации риска банкротства [8]

№	Значение коэффициента вариации (колеблемость риска)	Наименование градаций риска
1	до 0,25	приемлемый
2	0,25-0,50	допустимый
3	0,50-0,75	критический
4	свыше 0,75	катастрофический

ВЫВОДЫ

1. Доказано, что риск – это категория не экономическая, а социальная, так как вне связи с человеком понятие «риск» не существует.
2. Обосновано понятие «общественный риск» как единая социальная категория, а все так называемые риски (природный, техногенный, организационный, финансовый и т.д.) – это факторы обуславливающие возникновение общественного риска.
3. Предложен метод обоснования приемлемого общественного риска, позволяющий отказаться от менее точного метода, основанного на принципе экспертных оценок.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Адаменко О.М. Концепція екологічної (природотехногенної) безпеки паливно-енергетичного комплексу: моногр. / О.М. Адаменко. – Львів: СКТП, 2000. – 180 с.
2. Бергман В. Економіка природоохоронної діяльності: моногр. / В. Бергман; пер. с англ. В.С. Лазько. – К.: Либідь, 2012. – 216 с.
3. Герхард М. Теорія і практика застосування екологічних моделей: моногр. / М. Герхард; пер. с нем. П.Р. Загорюлько. — К.: Либідь, 2011. – 229 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: «Оникс 21 век», 2004. – 736 с.
5. Даль В.И. Большой иллюстрированный толковый словарь русского языка: современное написание / В.И. Даль. – М.: Астрель, АСТ: Транзиткнига, 2005. – 348 с.
6. Вітлінський В.В. Ризкологія в економіці на підприємстві / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
7. Большой экономический словарь / [отв. ред. А. Борисов]. – М.: Книжный мир, 2004. – 860 с.
8. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В.М. Гранатуров. – М.: Дело и сервис, 1999. – 172 с.

УДК 378.015.62

**МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ
ИНВЕСТИЦИЙ В ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ***Гончаренко М. Л.*

В статье изложены теоретико-методологические подходы к определению эффективности инвестирования средств в высшее образование отдельными индивидами. Предложен инструментарий для расчета показателей целесообразности таких вложений.

Ключевые слова: инвестиции, эффективность, инвестиции в высшее образование, эффективность высшего образования

Величина и структура инвестиций в высшее образование в теории рыночной экономики зависит от потребностей рынка труда. Однако в Украине на современном этапе развития рынка услуг образования и рынка труда просматривается противоречие: перепроизводство специалистов по некоторым направлениям и недопроизводство по тем специальностям, в которых испытывают потребность отечественные предприятия. При этом общее количество лиц, получающих высшее образование, постепенно уменьшается. Одним из подходов, который дает возможность определить потребность общества в дипломированных специалистах и сформировать на этой основе эффективный государственный заказ образовательным учреждениям, может стать оценка общественной и индивидуальной эффективности инвестиций в высшее образование по определенным направлениям и специальностям. При этом она может служить критерием для направленности денежных вложений (инвестиций) отдельных граждан.

Цель статьи - привести теоретико-методологическое обоснование и методический инструментарий определения экономической эффективности инвестирования средств в высшее образование с точки зрения отдельного индивида - потенциального потребителя образовательных услуг.

Особенности экономики высшего образования, финансирования образовательных учреждений как со стороны государства, так и со стороны отдельных потребителей - частных инвесторов рассматривали А. Егоршин [8], И. Каленюк [5], О. Куклін [6] и др. Многие из современных авторов анализировали эффективность вложений в высшее образование в рамках развития теории человеческого капитала, среди них: О. Блинов [3], Д. Григорьев [4], И. Лоскутова [7]. Однако, выбор методов оценки эффективности инвестирования средств в высшее образование, как со стороны юридических лиц, так и со стороны отдельных индивидов до сих пор не является четко идентифицированным.

Финансирование высшего образования в мировой практике осуществляется за счет средств учащихся, их семей, налогоплательщиков, негосударственных предприятий и организаций. Соответственно и проблему окупаемости инвестиций в эту сферу следует рассматривать с трех взаимосвязанных, но одновременно разных позиций: с точки зрения отдельного индивида, отдельных предприятий и организаций и с точки зрения всего общества в целом.

Среди классиков политэкономии основные идеи, которые сегодня можно рассматривать в виде методологической основы процесса инвестирования в образование были выдвинуты А. Смитом в «Исследованиях о природе и причинах богатства народов». Важнейшие среди них:

- обучение было определено в качестве одной из важнейших основ и причин дифференциации в заработках различных членов общества, а также различий в их социальном положении;
- эффективность инвестиций в обучение была отмечена как проблема с точки зрения различных участников этого процесса (учащихся и их родителей);
- накопленные отдельными членами общества знания, умения и навыки были определены в качестве капитала и богатства всего общества.

Обращаясь к трактовке общественного богатства и определяя понятие основного капитала общества, данный теоретик указал, что в числе множества его элементов («статей») также содержатся приобретенные и полезные способности всех членов общества. Это требует действитель-

ных издержек, которые представляют собой основной капитал, который как бы реализуется в личности каждого индивида.

В результате, впервые в экономической теории процесс обучения был рассмотрен как инвестиционный процесс с выделением проблемы оценки эффективности инвестиций в обучение с точки зрения различных участников этого процесса (учащихся, родителей, общества в целом). Такой подход позволил А. Смиту сформулировать четыре важнейших вывода.

1. Наряду с вещественными элементами (земля и машины), знания, умения и навыки членов общества также представляют собой элементы капитала.
2. С точки зрения экономического содержания затраты на обучение ничем не отличаются от инвестиций в элементы основного капитала – они точно также предполагают не только полное возмещение издержек, но и получение прибыли на весь объем инвестированных средств.
3. Приобретенные в ходе обучения способности, профессиональные умения и навыки не только составляют основной капитал их собственника – конкретной личности, но и являются составной частью богатства того общества, к которому эта личность принадлежит.
4. В росте знаний, умений и навыков объективно заинтересованы как отдельные работники (для них это составляет основу получения больших доходов), так и общество в целом, поскольку этим обеспечивается производство и возрастание стоимости производимых продуктов [10].

Хотя понимание того, что инвестиции в образование способствуют экономическому росту фактически возникло еще во времена А. Смита и экономисты-«классики» уделяли определенное внимание необходимости затрат на развитие умений и навыков человека, тем не менее, только в 1960-х годах XX века Т. Шульц и Е. Дэнисон показали, что образование непосредственно вносит вклад в рост национального дохода посредством улучшения умений и навыков рабочей силы. Данные исследования проводились в рамках распространившейся теории человеческого капитала, которая в макроэкономическом аспекте отмечала человеческий капитал главным фактором экономического роста.

В полной мере провести анализ процесса инвестирования в образование индивидов удалось Г. Беккеру. По его мнению, особую роль в процессе инвестирования в образование играет собственное время инвестора. Объясняется это тремя основными причинами. Во-первых, в условиях конечного срока жизни более поздние инвестиции не способны приносить доход в течение того же времени, что и более ранние, и поэтому общий выигрыш от них оказывается меньше. Во-вторых, у более поздних инвестиций отдача ниже, чем у более ранних, так как из-за отсрочки в получении приведенная величина чистых выгод от них (или прибыли) оказывается меньше (причем такое сокращение может быть весьма внушительным даже при отсрочке всего на несколько лет). В-третьих, поскольку невозможно использовать свое собственное время в какой-либо деятельности не задействуя весь свой человеческий капитал, то получается, что наряду со временем он выступает фактором, участвующим в производстве дополнительного капитала.

При прочих равных условиях возрастание ценности времени повышает предельные издержки более поздних инвестиций по сравнению с более ранними, поскольку на них начинает расходоваться более «дорогое» время [2].

Как известно, под инвестированием понимается процесс помещения денег в специально выбранные активы с целью увеличения их ценности и (или) получения положительного дохода, то есть дохода, который превосходит по меньшей мере инфляционные потери [1, с. 12]. Инвестиция при этом – это совокупность затрат, реализуемых в форме вложения капитала. При разграничении инвестиций по объектам вложения средств, их разделяют на реальные и финансовые. По мнению современных авторов, вложения в развитие духовных производительных сил, интеллектуальный потенциал, в научные исследования, повышение квалификации, знаний и опыта работников тоже относят к реальным инвестициям. При этом такие инвестиции могут называться интеллектуальными [11, с. 9].

Финансирование такого рода инвестиций возможно за счет государственных (бюджетных) средств, частных денежных средств юридических лиц и самих индивидов – непосредственных потребителей образовательных услуг. Рост частных инвестиций в высшее образование в Украине

подтверждается высокой долей студентов, которые обучаются в высших учебных заведениях (ВУ-Зах) за собственные средства. Данные по численности студентов применительно к источникам финансирования образования приведены в табл. 1 [9].

Таблица 1

Численность студентов ВУЗов по источникам финансирования их образования в ВУЗах III - IV уровня аккредитации

Показатель	Значение по периодам, уч.г.			Изменение за период 2012/2009	
	2009/2010	2010/2011	2011/2012	Абсолютное	Относительное
Всего студентов, чел.	2245200	2129835	1954789	-290411	-13
В т.ч. обучаются:					
- за счет средств госбюджета	820503	815211	777379	-43124	-5
- местных бюджетов	21655	20956	18372	-3283	-15
- органов гос. власти, юридических лиц	8511	8502	8886	375	4
- физических лиц	1394531	1285166	1150152	-244379	-17,5
Удельный вес студентов (%), которые обучались:					
- за счет средств госбюджета	36,5	38,3	39,8	3,3	
- местных бюджетов	1,0	1,0	0,9	-0,1	
- органов гос. власти, юридических лиц	0,4	0,4	0,5	0,1	
- физических лиц	62,1	60,3	58,8	-3,3	

Как свидетельствуют данные табл. 1, количество студентов, которые вкладывают в высшее образование собственные средства, за исследуемый период уменьшилось более чем на 17 % при общем снижении количества студентов на 13 %. Однако, число лиц, обучающихся за счет бюджетных средств, также сократилось. Все это ставит вопрос о необходимости оценки эффективности и фактической целесообразности данных инвестиций, то есть долгосрочных капиталовложений в образование.

С экономической точки зрения любые капиталовложения обоснованы только в том случае, если они характеризуются достаточно высоким уровнем окупаемости. Анализ эффективности инвестиций начинается с оценки затрат на получение образования и приобретенной в результате выгоды. Это фактически распространенный подход в инвестиционном проектировании, который большинство специалистов поясняют как сравнение потоков планируемых будущих доходов (денежных выгод) с затратами на их достижение (издержками) [1; 11]. Анализ «издержки-выгоды» опирается в данном случае на представление о том, что образование по своей сути – это инвестиции в человеческий капитал. Хотя теория человеческого капитала считается теоретической основой современной экономики образования, тем не менее, не прекращаются дискуссии о том, могут ли методы анализа «издержки-выгоды» использоваться для оценки эффективности инвестиций в образование, а если могут, то каков статус этих оценок.

Анализ «издержки-выгоды» содержит развитый инструментарий, который позволяет осуществлять сравнение данных параметров с целью обоснования инвестиционного выбора. Методы указанного анализа помогают сделать это сравнение всесторонним, алгоритмизированным и достоверным, дабы устранить необходимость основывать инвестиционный выбор на таких нерациональных основаниях, как предчувствия, интуиция, модные тенденции и т.п.

Некоторая ограниченность в применении этого анализа в образовании связана с тем, что как затраты, так и выгоды от инвестиций в образование никогда не могут быть определены полностью, а их численные выражения не могут претендовать на абсолютную точность. Поэтому исходящие из анализа «издержки-выгоды» выводы должны использоваться только как компонент эко-

номической оценки инвестиционных проектов.

Поскольку задача решается для долгосрочного временного интервала, принимается во внимание существующий эффект дисконтирования, приводящий все доходы и расходы к данному моменту времени. Разница между дисконтированными величинами издержек и выгод – «чистая приведенная стоимость» (net present value, NPV) считается определяющим критерием целесообразности какого-либо инвестиционного проекта:

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{B_t}{(1+r)^t} - \sum_{t=0}^n \frac{C_t}{(1+r)^t}, \quad (1)$$

где B_t – доход от инвестиций в образование в период t ;

C_t – величина издержек в период t ;

n – количество временных периодов;

r – годовая процентная ставка, или ставка дисконтирования.

Если инвестиционные затраты носят одномоментный характер, то есть производятся одноразово, формула [1] упрощается и примет вид:

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{B_t}{(1+r)^t} - C \quad (2)$$

При этом инвестиции в образование будут целесообразными, если текущая стоимость последующих выгод (денежных и моральных) больше, или хотя бы равна издержкам. Данное соотношение определяет формализованную модель экономической целесообразности капиталовложений в образование:

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{B_t}{(1+r)^t} \geq C \quad (3)$$

Однако, необходимо учесть существующую классификацию затрат при идентификации всех возможных издержек инвестиционного проекта. Так, в характеристике инвестиционных расходов (затрат) присутствуют не только прямые (реальные), но и косвенные расходы, не только явные, но и скрытые расходы (затраты).

Прямые затраты на обучение представляют собой те денежные средства, которые ежегодно расходуются студентом для оплаты всех образовательных услуг, предоставляемых ВУЗом. Если студент обучается бесплатно (за счет бюджетных средств), величина прямых затрат на обучение приравнивается к величине государственных расходов на высшее образование, приходящихся на одного студента.

К косвенным затратам могут относиться, в частности, расходы по юридическому консультированию, сбору информации и т. п. В случае неучета косвенных расходов будет завышена эффективность инвестиционного проекта. Неявными (скрытыми) расходами проекта можно считать потерю потенциально возможных доходов за анализируемый период [3]. «Потерянные» (или упущенные) заработки – это те денежные средства, которые человек мог бы заработать, не поступая в ВУЗ, а продолжая работать в должности, не требующей высшего образования. Следуя данной концепции, минимум, который он заработал бы, должен быть не ниже стоимости воспроизводства рабочей силы, то величину «потерянных» заработков следует приравнять к величине этой стоимости. При этом стоимость воспроизводства рабочей силы можно приравнять к величине минимального потребительского бюджета (на одного человека), которая должна быть скорректирована с учетом затрат на медицинское обслуживание. Последнее необходимо потому, что затраты на медицинское обслуживание, являясь одной из важнейших статей вложений в человека, очень в незначительной степени учитываются в минимальном потребительском бюджете.

Таким образом, весь логический процесс планирования, реализации и оценки инвестиций в образование может быть представлен в виде схемы, представленной на рис. 1.

Возвращаясь к вопросу окупаемости капвложений, необходимо отметить, что учет лишь денежной доходности образования занижает его действительную ценность как для самого работника, так и для всего общества. Высшее образование имеет ряд дополнительных выгод неденежного

характера: большая самостоятельность при принятии решений индивидом, менее однообразный характер труда, лучшие его условия, большие возможности общения, более значимый социальный статус и др. Учет всех этих неденежных выгод, связанных с получением высшего образования, характеризует его интегральную ценность.

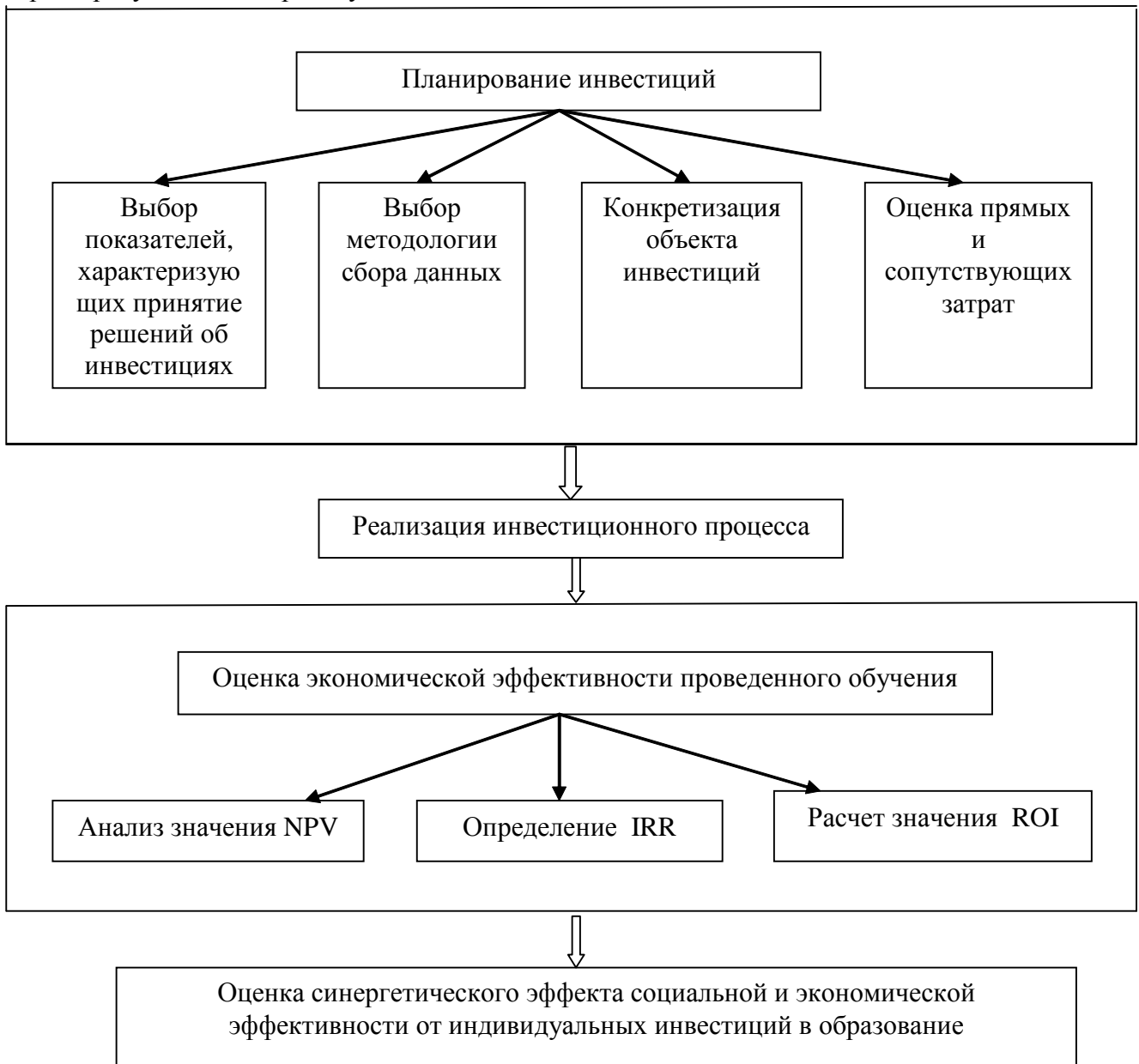

Рис. 1. Логика процесса индивидуального инвестирования

Помимо рассмотренных стандартных показателей расчета, можно решить вопрос об эффективности образования и по-другому, рассчитав показатель внутренней нормы отдачи инвестиций (y). Внутренняя норма отдачи представляет собой такую норму процента, при которой приведенная величина будущих выгод обучения равна приведенной величине его издержек:

$$\sum_{t=0}^n \frac{B_t}{(1+y)^t} = \sum_{t=a}^n \frac{C_t}{(1+y)^t} \quad (4)$$

Если полученное из уравнения [4] значение « y » больше индивидуальной ставки дисконтирования « r », значит такие инвестиции будут для индивида выгодны. При этом показатель « y » аналогичен по смыслу предельной эффективности физического капитала. В отличие от показателей текущей эффективности, характеризующих ее уровень в каждый данный момент времени, внутренняя норма отдачи предназначена для измерения степени окупаемости капитального блага (образования) за весь срок его службы [1].

Для определения приоритетов в образовательной сфере, как для индивидуума, так и для общества, необходимо учитывать уровень рентабельности денежных вложений, инвестируемых в развитие различных образовательных уровней (individual and social return to investment). Так, показатель коэффициента полезного действия (КПД) высшего образования в большинстве случаев выше для отдельного индивида, чем для общества и, с другой стороны, он имеет более низкую величину для развитых обществ по сравнению с показателями развивающихся стран. Однако для оценки общественной рентабельности инвестиций в образование не учитывают прибыли, которая извлекается из результатов исследований, проводимых ВУЗами. Часто эти результаты лежат в основе новшеств, увеличивающих (иногда значительно) производительность, причем не одного или нескольких индивидов, а целых областей деятельности. К тому же, индивиды, получившие высшее образование чаще привлекаются к научным исследованиям, разработкам, созданию инновационных товаров и услуг. Выгоду из этого извлекает все общество, что невозможно не учитывать при оценке величины КПД индивидуальных инвестиций в высшее образование [8].

ВЫВОДЫ

Признавая высокую значимость экономических исследований указанной проблематики, следует вместе с тем отметить, что теория и методология оценки эффективности вложений в высшее образование как со стороны общества в целом, так и с точки зрения отдельного индивида до сих пор находится в процессе становления, а основные методы оценки заимствованы из общей теории инвестирования реальных капиталовложений. Определяющим фактором при этом служит чистый приведенный доход и рентабельность инвестируемых денежных средств. Однако, при расчете данных величин любой индивид должен с максимально возможной объективностью определить как прямые, так и косвенные издержки обучения, спрогнозировав при этом планируемые будущие денежные выгоды от получения высшего образования в данной стране, регионе, на отдельном предприятии.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Басовский Л. Е. Экономическая оценка инвестиций : Учеб. пособие / Л. Е. Басовский, Е. Н. Басовская. - М. : ИНФРА - М, 2007. - 241 с.
2. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход / Г. С. Беккер; избр. тр. по экон. теории. - М. : ГУ-ВШЭ, 2003. - 672 с.
3. Блинов А. О. Инвестиции в человеческий капитал - приоритет развития конкурентоспособности компаний в промышленности / О. А. Блинов // Вісник Хмельницького національного університету. - 2007. - № 3. - С. 149 - 151.
4. Григорьев Д. В. Интеллектуальный капитал: от уровня индивида к уровню общества [Электронный ресурс] / Д. В. Григорьев // Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2697>
5. Каленюк І. С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку / І. С. Каленюк. - К. : ТОВ Кадри, 2001. - 326 с.
6. Куклін О. В. Економічні аспекти вищої освіти [Текст] : монографія / О. В. Куклін. - К. : Знання України, 2008. - 331 с.
7. Лоскутова И.М. Особенности накопления человеческого капитала / И. М. Лоскутова // Экономика образования. - 2012. - № 6. - С. 19 - 26.
8. Менеджмент, маркетинг и экономика образования : Учеб. пособие / Под ред. А. П. Егоршина. - Н. Новгород : НИМБ, 2004. - 624 с.
9. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2011/2012 навчального року. Статистичний бюлетень. - К. : Державна служба статистики України, 2012. - 249 с.
10. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Электронный ресурс] / А. Смит. - Режим доступа: <http://eklit.agava.ru/smitsod.htm>
11. Чернов В. А. Инвестиционный анализ : пособие для студентов вузов / В. А. Чернов; 2-е изд. перераб. и доп. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. - 159 с.

УДК

**МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОШТОРИСНОЇ ВАРТОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ НА
СТАДІЇ ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬ-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ І ЕКСПЕРТНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ. ОНОВЛЕНИЙ ФОРМАТ ОФІЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ - РЕГІОНАЛЬНИЙ
«РЕЄСТР ЦІН» БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ**

Корзілов В.Ю. Корзілова О.В., Корзілов Ю.О.

Запропоновано при визначенні кошторисної вартості будівельних робіт застосовувати формульний формат діючих положень Державних будівельних норм, нову класифікацію порушень при визначенні вартості будівельних робіт, оновлений формат регіонального «Реєстру цін» будівельних матеріалів і виробів. Розкрити недоліки діючого реєстру цін будівельних матеріалів. Показанні переваги оновленого формату регіонального «Реєстру цін» у регіоні Крим.

Ключові слова: кошторисна вартість, договірна ціна, звітна документація, акт виконаних робіт, замовник, підрядник, будівельні матеріали, поточна ціна, відпускна ціна, регіональний рівень, реєстр цін.

Основними принципами судових експертиз є законність, незалежність, об'єктивність і повнота експертних досліджень, як це і передбачено вимогами [1]. З великого різноманіття будівельно-технічних експертиз виділяються експертизи, які пов'язані з визначенням вартості фактично виконаних будівельних робіт або з визначенням завищення вартості цих робіт.

Умови, які є обов'язковими для визначення кошторисної вартості будівельних робіт, автори цієї публікації пропонують умовно підрозділяти на два великих блока:

- перший блок включає у себе підвищення рівня професійних спеціальних знань стосовно визначення вартості виконаних будівельних робіт і вміння швидко і професійно визначати завищення вартості фактично виконаних робіт;
- другий блок включає у себе інструмент для вмілого і ефективного застосування всіх наявних у розпорядженні експерта засобів для досягнення бажаного результату - повноти і об'єктивності експертного Висновку.

В якості інструмента пропонується застосовувати:

- новий формульний формат діючих положень «Правил» [4] (багатофакторний характер впливу безлічі параметрів на кошторисну вартість будівельних робіт (дивись схему на рис. 1));
- нову класифікацію порушень при визначенні вартості будівельних робіт (дивись схему на рис. 2). Надана класифікація підкріплена електронним ресурсом «Зразки порушень та їх розрахунки за результатами реальних перевірок ДФІ у регіоні АР Крим» та за результатами деяких експертиз Кримського НДІ судових експертиз» (база даних налічує понад 160 об'єктів дослідження);
- оновлений формат «Реєстру цін» будівельних матеріалів і виробів (200-400 позицій), електронний ресурс «Реєстру цін» у стадії розробки і формування;

Серед критеріїв, які можуть чинити істотний вплив на величину вартості будівельних робіт, особливе місце належить критерію «поточна ціна будівельного матеріалу». Згідно з «Правилами» [4, п.3.2.5] поточна ціна матеріалу визначається як франко при об'єктній склад, тобто як сума відпускної ціни будівельного матеріалу, транспортної складової і заготовельно-складських витрат. Поточні ціни будівельних матеріалів спрацьовують у формулах, які реалізовані у автоматизованих програмних комплексах по визначенню кошторисної вартості будівельних робіт і які у формульному форматі наведені на рис.1, або всередині при визначенні одиничної розцінки окремих видів робіт, або прямим підрахунком в окремій позиції локального кошторису (акту Ф.КБ-2в), коли ресурс (матеріал) винесено за межі одиничної розцінки. Відпускна ціна будівельного матеріалу, конструкції або виробу, як складова частина поточної ціни, являє собою його звичайну ринкову ціну як матеріалу не укладеного у діло.

Метою статті є: обґрунтування необхідності розробки оновленого формату регіонального реєстру цін будівельних матеріалів і виробів на підставі виявлення недоліків існуючого реєстру цін будівельних матеріалів та .

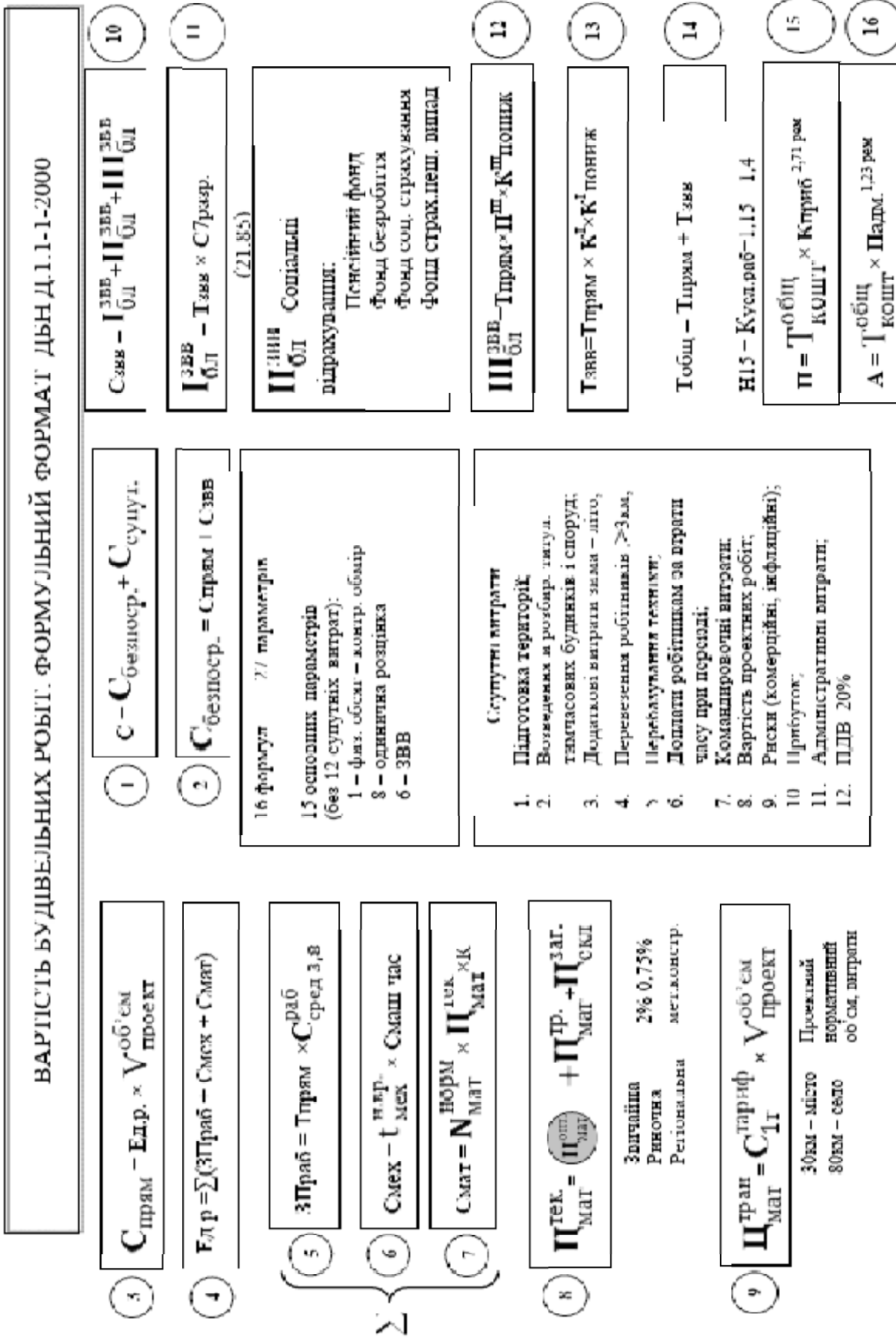

Рис. 1 Вартість будівельних робіт. формульний формат дбн д.1.1-1-2000

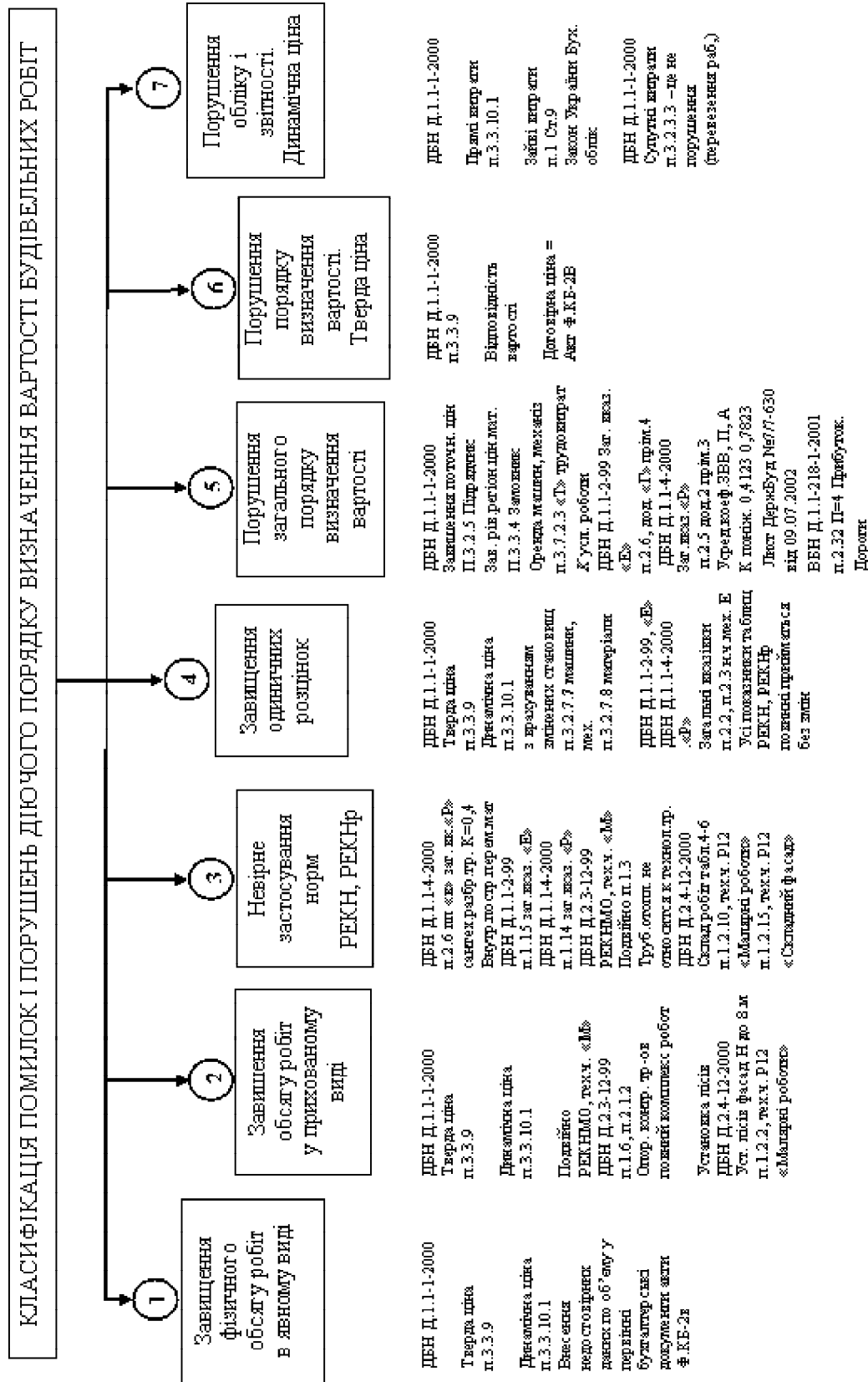

Рис. 2 Класифікація помилок і порушень діючого порядку визначення вартості будівельних робіт

Згідно з [4, п.3.2.5] на стадії цінових пропозицій при складанні договірної ціни, пізніше і у звітній документації (акти Ф.КБ-2в) поточні ціни на матеріальні ресурси приймаються за найменшою вартістю, визначеною на підставі проведеного підрядником аналізу ринку будівельних матеріалів у регіоні з урахуванням їх якісних характеристик, строків і об'ємів постачання, погодженого замовником [7]. Деякі економічні експерти, наприклад, Назарбаєва Римма, у публікації [9], відзначає, що після введення змін №6 до «Правил» [4], новий порядок визначення вартості матеріальних ресурсів при формуванні вартості будівництва більш жорсткий, він не «прив'язаний» до регіональних цін і, мабуть, повинен стимулювати замовників і підрядників на пошук більш дешевих матеріалів. Мінрегіонбуд орієнтує замовників і підрядників на мінімальні ціни матеріальних ресурсів зареєстровані у Мінекономіки [2], [4, п.3.2.5], але реєстрації підлягають ні всі будівельні матеріали. Це реалії сучасних ринкових відносин, тому намагання Держави регулювати рівень ринкових цін будівельних матеріалів і виробів здається утопією. Ринок урегулює себе сам, необхідне лише «інструмент». Таким «інструментом», нами вважається, повинен бути в регіонах регіональний «Реєстр цін», який необхідно складати в регіонах.

Реєстрації підлягають ціни виробників [2], але на практиці у регіонах підрядними організаціями на стадії складання цінових пропозицій при визначенні кошторисної вартості робіт, а пізніше і на стадії взаєморозрахунків з розпорядниками бюджетних коштів та коштів державних підприємств і установ (з замовниками), повинні застосовуватися ціни на матеріали і вироби з поточними цінами, які формуються на основі звичайних відпускних регіональних ринкових цін відповідно до вимог [4, п.3.2.5], [7].

Встає питання: яким чином замовник, як другий учасник договірної угоди, здійснює контроль за регіональним рівнем відпускних цін при погодженні договірної ціни? На яку інформацію він посилається, наскільки вона достовірна і який її офіційний статус? Подібні питання актуальні і до контролюючих установ, наприклад, Державній фінансовій інспекції в АР Крим, а також і до фахівців експертних установ, наприклад, Кримський НДІ судових експертиз, або «Кримська експертна компанія» тощо.

Згідно з листом Державного Комітету будівництва, архітектури та житлової політики України [5]: «у випадку, коли поточні ціни придбання матеріальних ресурсів відрізняються від середньорегіональних, підрядна організація отримує письмове погодження замовника щодо поставки на будівництво таких матеріально-технічних ресурсів, про що зазначається у контракті. При відсутності погодження придбання матеріальних ресурсів за відпускними цінами, які перевищують середньорегіональні, різниця між вартістю цих ресурсів та ціною, що склалась в регіоні, замовником не компенсується». Доречі, формулювання придбання матеріальних ресурсів за поточними цінами не коректне: будівельні матеріали придбаються за відпускними звичайними ринковими цінами, з подальшим врахуванням у підрахунках договірної ціни і актах виконаних робіт транспортної складової та заготовельно-складських витрат (складові поточної ціни).

На теперішній час на рівні регіону АР Крим у наявності є офіційна інформація щодо рівня регіональних цін на будівельні матеріали і вироби, яку можливо отримати на Веб-сайті Мінрегіонбуду [6]. Реєстр цін на будівельні матеріали ведеться на офіційному сайті з червня 2010 року. Інформацію стосовно цін на будівельні матеріали у регіоні Автономна Республіка Крим збирає, оброблює і відправляє у Мінрегіонбуд Головне управління капітального будівництва при Раді Міністрів АР Крим.

Ця офіційна інформація носить довідковий характер [8, с. 75] і може служити замовнику і підряднику орієнтиром при визначенні вартості будівництва на стадії складання інвесторського кошторису.

Згідно з офіційних роз'яснень Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, які опубліковані на офіційному сайті [7]: «... обчислення вартості виконаних будівельних робіт за допомогою відповідних автоматизованих програмних комплексів, наповнення тієї чи іншої редакції автоматизованих програмних комплексів, призначених для обчислення вартості будівництва на всіх його стадіях, даними щодо вартісних показників матеріальних ресурсів здійснюється розробниками відповідних програмних комплексів і є усередненими. Використання цих вартісних показників при складанні договірної ціни та актів приймання виконаних будівельних робіт є не вірним».

Офіційна інформація неповна. Досить широкий спектр будівельних матеріалів, які застосовуються сьогодні у практиці будівництва, представлено у реєстрі лише 41 позицією. Стосовно деяких будівельних матеріалів, які неможливо віднести до категорії нових оскільки вони вже тривалий час (10-15 років) застосовуються у практиці нового будівництва, реконструкції, капітальних і поточних ремонтів, наприклад, будівельні вироби для покриття крівель: металочерепиця, профільований оцинкований настил, бітумна черепиця, сучасні матеріали для влаштування м'яких покрівель з застосуванням газопламенних пальників, прямо куткові труби коробчастого перерізу, системи утеплення фасадів, різноманітні сухі клейові суміші, мінеральні штукатурки, мінеральні шпаклівки для внутрішніх і зовнішніх робіт, сучасні акрилові фарби (гладкі та структурні), системи монтажу з гіпсокартону, системи підвісних стель типу «Армстронг», металопластикові, екопластикові труби з відповідною фурнітурою для влаштування систем водопроводу і опалення тощо, така інформація взагалі не представлена, немов не яснує ні нових технологій, ні нових матеріалів. Ринок будівельних матеріалів продовжує розширюватися, при цьому асортимент пропозицій представлено матеріалами і виробами як вітчизняного, так і іноземного виробництва;

Офіційна інформація не вміщує даних щодо рівня регіональних цін матеріалів з точки зору залежності ціни виробів і матеріалів від якості сировини, з якої вони вироблені, як по складу окремих компонентів, так і в залежності ціни від виробника сировини. У існуючій офіційній інформації взагалі не відображені матеріали по новим технологіям для влаштування та ремонту дорожнього покриття, наприклад, литі органо-мінеральні суміші (технології укладання сировини з підігрівом, або без її підігріву), холодна лита суміш типу «Сларі-Сіл» тощо.

Складається відчуття, що Головне управління капітального будівництва при Раді Міністрів АР Крим, Республіканський Комітет з будівництва і архітектури в АР Крим, яким розпорядженням Кабінету Міністрів України [3] доручено вести роботу по складанню і відображенню відповідної інформації по регіону Крим на офіційному сайті не поспішає виконувати доручення Кабінету Міністрів України.

Авторами цієї публікації ставиться питання о необхідності постійного моніторингу цін будівельних матеріалів, які найчастіше використовуються у практиці будівництва, необхідності розробки методики збирання, обробки інформації, подачі інформації на офіційному сайті у оновленому форматі взагалі (загальний формат реєстру необхідно розширити до 200-400 видів матеріалів і виробів) і з оновленими форматами окремих електронних сторінок всередині «Реєстру цін», тобто з розширеною інформацією на окремих сторінках «Реєстру» о ціні матеріалів та виробів в залежності:

- від географії регіону (центр, південь, північ, схід, захід) – звичайна відпускна ціна;
- від якісних характеристик матеріалів або виробів, з урахуванням виробника сировини з якого виготовлені вироби (вітчизняний, імпортований) - звичайна відпускна ціна;
- від постачальників, продавців: крупні торговельні фірми, середні, дрібні, місцеві (регіональні) виробники - звичайна відпускна ціна;
- від обсягу закупки: система знижок, для оптових закупок – ціна зі знижкою, наприклад 10-20 %;
- з вказівкою зручних одиниць виміру (як у кошторисної документації), ціна з ПДВ, ціна без ПДВ, ціна упаковки постачальника (для зручності користувача і продавця, як потенційного рекламоплатника для розробника «Реєстру цін»);
- у форматі окремої сторінки повинне бути вказано: мінімальна відпускна ціна, максимальна ціна, ціна найближча до середнього регіонального рівня.

У теперішній час при наявності сучасних комп'ютерних технологій технічно складання оновленого «Реєстру цін» у електронному ресурсі не являє ні яких складностей. Офіційна інформація у оновленому форматі стосовно регіонального рівня цін на будівельні матеріали та вироби як продукт моніторингу ринка будівельних матеріалів на території регіону Автономна Республіка Крим повинна бути:

- виробником, який рекомендується для розробки регіонального «Реєстру цін», повинна бути незалежна спеціалізована Державна установа, наприклад, Кримський НДІ судових експертиз, як установа у штаті якої є спеціалізовані підрозділи і фахівці, які мають відповідну підготовку і необхідні знання. Регіональна зона обслуговування інституту – Автономна Республіка Крим;

- фінансування розробки алгоритму і методики збирання, обробки і подачі інформації стосовно регіонального рівня цін на будівельні матеріали і виробу на першому етапі рекомендується здійснити за рахунок держбюджету;
 - інформація повинна бути доступною, абсолютно безоплатною для будь-якого користувача через Інтернет на офіційному сайті виробника;
 - в печатному виді на паперовому носії інформація може бути платною (у вигляді офіційних збірників розробника);
 - у майбутньому «Реєстр цін» може стати джерелом часткової компенсації витрат розробнику реєстру за рахунок продавця, як потенційного рекламоплатника;
 - періодичність оновлення інформації рекомендується один раз у місяць;
 - досвід по розробки регіонального «Реєстру цін» АР Крим може бути розповсюджено на зони обслуговування інших науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України;
- Направленість передбачуваного запровадження результатів науково-дослідних досліджень стосовно розробки «Реєстру цін» в практику може бути:
- для застосування у практичній діяльності проектувальників: варіантне проектування при визначенні кінцевих технічних рішень, а саме вже на стадії розробки проектно-кошторисної документації розглядати більш широкий спектр різноманітних технічних рішень з урахуванням параметра «вартість», тобто з врахуванням цінових пропозицій регіонального ринку будівельних матеріалів та виробів в залежності: - від якісних характеристик матеріалу; - від конструктивних особливостей (несуча спроможність, жорсткість конструкцій через їх геометричні параметри); - від терміну експлуатації (гарантований тривалий термін якісної експлуатації або терміновий, наприклад, у випадку «консервації» об'єкту ремонту, коли не раціональні дороги, по параметру вартості рішення); - від технологічних умов виконання робіт (швидко чи повільно, з використанням монолітного бетону чи збірними конструкціями, з використанням звичайних сумішів асфальтобетону з ущільнюванням катками чи нових литих сумішів без ущільнювання і т.п.); - від умов подальшої експлуатації (нормальні умови чи агресивна середа, наприклад, вплив морського повітря на пофарбовані поверхні фасадів або конструкції, вплив сумішів протиобльодування на вартість тротуарної плитки); - від фінансової спроможності Замовника (у наявності багато коштів чи за потрібно як найменш економічне технічне рішення); - від наявності офіційної інформації о рівні цін матеріальних ресурсів у інших регіонах України (комплексна оцінка впливу транспортної складової на вартість матеріалу у випадку її відсутності на території конкретного регіону, але при наявності у інших регіонах України або за кордоном.);
 - для застосування фахівцями експертних установ при експертизі проектно-кошторисної документації: (здійснити швидко і якісно контроль рівня поточних цін матеріалів, які передбачені проектувальниками в технічних рішеннях);
 - для застосування замовниками (розпорядниками бюджетних коштів та коштів підприємств державної власності): на стадії надання пропозицій замовником, у випадку виконання будівельних робіт з утримання, поточного і капітального ремонту об'єктів, коли замовник особисто приймає рішення щодо технічних рішень, надає підрядникам відомості обсягів робіт (дефектні акти), виконує їх попередню цінову оцінку, а в подальшому на стадії оцінки цінових пропозицій претендентів-підрядників, на стадії контролю та узгодження договірної ціни переможця торгів та на кінцевої стадії - перевірки ціни фактично виконаних робіт підрядником дозволить замовнику прийняти грамотні, раціональні рішення відповідно до вимог [4, п.3.3.4], щодо вартості будівельних робіт з урахуванням фактичного, реального регіонального рівня цін на будівельні матеріали і виробу і, таким чином, уникнути зловживань за рахунок недостовірного відображення підрядниками у кошторисній документації поточних цін матеріалів і виробів станом на момент їх фактичного придбання через контроль регіонального рівня (коридор цін буде позначено) звичайній відпускній ціни матеріалу, як складової частини його поточної ціни, причому у будь-якому режимі часу, особливо коли: контроль вартості робіт здійснюється у режимі: контроль вартості «сьогодні» – роботи виконані «вчора».
 - для застосування підрядниками: на стадії прийняття рішень (технічних і цінових), у випадку,

коли такі зобов'язання повністю або частково покладені на підрядника, на стадії подання цінових пропозицій під час проведення конкурсних торгів, під час подання цінових пропозицій у випадку коли договори підряду укладаються за результатами переговорів сторін (на підставі дефектного акту), під час узгодження та затвердження договірної ціни до договору підряду, а подалі на стадії надання звітів (актів виконаних робіт Ф.№КБ-2в) дозволить підряднику прийняти грамотні, раціональні рішення відповідно до вимог [4, п.3.2.5], щодо вартості будівельних робіт з урахуванням фактичного, реального регіонального рівня цін на будівельні матеріали і виробу і, таким чином, уникнути зловживань у частині невірної відображення у кошторисної і звітної документації поточних цін на матеріали і виробу станом на момент їх фактичного придбання через контроль регіонального рівня (коридор цін буде позначено) звичайної відпускної ціни будівельного матеріалу, як складової частини його поточної ціни у реальному режимі часу;

• для застосування контролюючими установами:

- а) - для внутрішнього застосування Кримським НДІСЕ: експертна діяльність, наукова-дослідна діяльність, комерційна діяльність;
- б) - для внутрішнього застосування Державною фінансовою інспекцією в АР Крим при здійсненні перевірок фінансово-господарської діяльності підконтрольних об'єктів-розпорядників бюджетних коштів;
- в) - для внутрішнього застосування Головним Управлінням Міністерства доходів і зборів в АР Крим при визначенні собівартості будівельних робіт незалежно від форми власності підрядних організацій і джерел фінансування будівельних робіт;

Оновлений формат регіонального «Реєстру цін» дозволить здійснювати швидко і якісно контроль за рівнем регіональних цін будівельних матеріалів і виробів на усіх стадіях від планування до реалізації. При цьому, у випадку фіксації включення у кошторисну документацію матеріальних ресурсів з підвищеними цінами, тобто у випадках перевищування рівня звичайних регіональних цін станом на момент прийняття технічних рішень і складання кошторисної документації (локальні кошториси, розрахунки договірної ціни, акти виконаних робіт Ф.КБ-2в) дозволить швидко визначитися і отримати офіційну безоплатну відповідь (на письмовий запит) від державної установи - розробника «Реєстру», наприклад, Кримський НДІ судових експертиз, по конкретним будівельним матеріалам, щодо регіонального рівня їх відпускної ринкової вартості. Отримана відповідь може послужити доказом правильності розрахунку суми необґрунтованого завищення вартості фактично виконаних будівельних робіт за рахунок включення у акти виконаних робіт Ф.КБ-2в матеріальних ресурсів з підвищеними цінами [5], по відношенню до рівня регіональних цін на ці матеріали на момент складання відповідних кошторисних розрахунків до договірної ціни і актів виконаних робіт Ф.КБ-2в.

Для державної експертної установи, для приватних експертних організацій наявність офіційної інформації щодо рівня регіональних цін на будівельні матеріали і виробу може значно облегшити і скоротити процедуру маркетингових досліджень щодо реальної ціни фактично застосованих підрядником будівельних матеріалів і виробів, відображених у відповідній звітній документації.

Для Кримського НДІ судових експертиз оновлений формат регіонального «Реєстру цін» на будівельні матеріали може стати методом (інструментом) поліпшення якості експертних досліджень, зниження їх трудомісткості, скорочення терміну їх проведення, підвищення повноти експертних досліджень, методом здійснення оцінки регіонального рівня цін будівельних матеріалів в будь-якому режимі часу, методом забезпечення об'єктивності висновків будівельно-технічних експертиз, методом реанімації наукової діяльності Кримського НДІ судових експертиз, спрямованій на поліпшення практичної експертної роботи при оцінці кошторисної вартості будівельних робіт.

• для застосування іншими користувачами:

До інших потенційних користувачів офіційної інформації - регіональний «Реєстр цін», щодо регіонального рівня цін на будівельні матеріали, можливо віднести:

- учбові заклади, наприклад, Національна Академія природоохоронного і курортного будівництва (НАПКС)- в якості офіційного інформаційного навчального посібника в електронному ресурсі або окремого розділу методичних рекомендацій з окремих питань ціноутворення та визначення вартості фактично виконаних будівельних робіт підрядними будівельними організаціями

- іями при виконанні договорів підяду, які фінансуються за рахунок державного бюджету будь якого рівня;
- комерційні торговельно-виробничі фірми, для яких офіційний регіональний Реєстр цін на будівельні матеріали це безоплатний результат маркетингових досліджень регіонального ринку будівельних матеріалів (інформація о цінах потенційних конкурентів) і можливість розміщення інформації о деяких видах своєї продукції (будівельні матеріали і вироби) в офіційному електронному ресурсі - регіональний «Реєстр цін», як рекламному продукті;
 - громадян України - вільний безоплатний доступ до інформації в мережі Інтернет на сайті розробника продукту – електронний ресурс регіональний «Реєстр цін».

ВИСНОВКИ

Оновлений формат офіційної інформації - регіональний «Реєстр цін» щодо рівня регіональних цін будівельних матеріалів і виробів дозволить здійснювати швидко і якісно контроль за рівнем регіональних цін будівельних матеріалів і виробів на усіх стадіях від планування до реалізації, при експертних дослідженнях скоротить, спростить та облегшить процедуру маркетингових досліджень щодо реальної ціни фактично застосованих підрядними організаціями будівельних матеріалів і виробів, забезпечить об'єктивність висновків і підвищення повноти експертних досліджень, реанімацію наукової діяльності Кримського НДІ судових експертиз, спрямованій на поліпшення практичної експертної роботи при оцінці кошторисної вартості будівельних робіт, буде сприяти запобіганню проявам корупції у сфері будівництва починаючи від процедури конкурсних торгів до реалізації державної закупівлі, тим самим, буде впливати на розвиток добросовісної конкуренції у галузі будівництва і буде сприяти забезпеченню раціонального та ефективного використання бюджетних коштів і коштів підприємств державної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судову експертизу // Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 03.05.2003 №662-iv, від 09.09.2004 №1992-iv. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.gov.ua>
2. Про реєстрацію цін на окремі види продукції // постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2008 №1138. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>
3. Питання зміцнення фінансово-бюджетної дисципліни // розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.01.2011 №148-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.gov.ua>
4. Державні будівельні норми України Правила визначення вартості будівництва ДБН Д.1.1-1-2000.(з доповненнями і змінами). // Ціноутворення у будівництві (зб. офіц. док. і роз'яснень): – К., «Інпроект», 2009. – Вип.4.- С. 29-226.
5. Щодо врахування вартості матеріалів, виробів і конструкцій при складанні договірної ціни (ціни тендерної пропозиції) та розрахунків вартості обсягів виконаних робіт // лист Державного Комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 14.12.2002 №7/7-1247 // Ціноутворення у будівництві (зб. офіц. док. і роз'яснень): – К., «Інпроект», 2000. – Вип.12.
6. Ціна будівельних матеріалів по даним Міністерства регіонального розвитку і будівництва в Республіці Крим [Електронний ресурс]. - Режим доступу: minregion.gov.ua/building/czinoutvorennya-ekspertizata-rozvitok-budivelnoi-dijalnosti/czinoutvorennya
7. Щодо обчислення вартості виконаних будівельних робіт за допомогою відповідних автоматизованих програмних комплексів // Роз'яснення Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлового і комунального господарства від 19.12.2011 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov>.
8. Реєстр цін будівельних матеріалів //Ціноутворення у будівництві (зб. офіц. док. і роз'яснень): – К., «Інпроект», 2011. – Вип. 2.– С.75-119.
9. Назарбаєва Римма Кризисное ценообразование в строительстве: дешевле... дешевле... еще дешевле?/ Р. Назарбаева // Бухгалтерія: зб. №31 (862), від 03.08.2009 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.buhgalteria.com.ua/Hit.html?id=2140>.

УДК 657.61

АУДИТОРСКАЯ ОЦЕНКА КАК СОБСТВЕННЫЙ МЕТОД АУДИТА*Пожарицкая И. М.*

Дана характеристика аудиторской оценки как совокупности приемов. Обосновано применение аудиторской оценки как собственного метода аудита. Осуществлено сравнение учетной и аудиторской оценки, что позволило констатировать прямую зависимость между аудиторской оценкой и профессиональным суждением аудитора.

Ключевые слова: оценка, аудиторская оценка, учетная оценка, профессиональное суждение аудитора, метод аудита, методология аудита

Как известно, отдельная область знаний становится наукой, когда имеет свой объект, предмет и метод. Аудит использует как общенаучные методы и методические приемы, так собственные и специальные, заимствованные из других наук. Основные методы и приемы, которые используют аудиторы, является методическим инструментарием контроля. Однако определение собственных методов аудита, которые формируют методологию аудиторской науки, является очень сложным и длительным процессом.

Научное исследование выполняется в соответствии с планом научно -исследовательских работ кафедры учета и аудита Национальной академии природоохранного и курортного строительства по теме «Учет, анализ и аудит в системе управления предпринимательской деятельностью: методология и организация» (государственный регистрационный номер 0112U008400). В рамках научной программы, Пожарицкая И.М. исследуются концептуальные основы профессионального суждения и мнения аудитора, его теоретико - методологические и организационные аспекты.

Изучению метода и методологии аудита посвящены работы таких украинских ученых как Н. Белуха, А. Бодюк, Н. Бондарь, Б. Валуев, Г. Давыдов, Н. Дорош, А. Кузьминский, А. Петрик, Н. Проскурина, А. Редько, В. Рудницкий. Но, недостаточный уровень исследования, прежде всего, методологических вопросов формирования профессионального суждения аудитора в Украине обусловили выбор темы статьи и свидетельствуют о ее актуальности. Мы не будем повторять дискуссионные вопросы относительно определения и классификации методов аудита и присоединимся к мнению научной школы аудита Национального центра учета и аудита Национальной академии статистики, учета и аудита. Мы согласны с Н. Проскуриной, которая предложила относить к собственным методам аудита метод аудиторской выборки, метод существенности, метод обобщений [5 , с.226].

Целью статьи является представление результатов разработки и усовершенствования собственных методов и методических приемов аудита, в частности метода аудиторской оценки.

В аудиторских словаре В.Я. Соколова определено, что оценка аудитора является представлением аудитора о количественных и качественных характеристиках данного объекта [1, с.112]. Это определение очень похоже на дефиниции в терминологическом словаре Ю.А. Вериги по экспертной оценке: «количественные и качественные оценки процессов и явлений, экономических величин, показателей, выполняемые экспертами на основе суждений» [3, с.66].

В. Рудницкий одним из первых определил, что в процессе аудита нельзя обойтись без такого элемента метода как оценка и доказал это на примерах [9, с.117]. Но он не относит аудиторской оценку к собственным методам аудита. Б. Валуев, группируя приемы аудиторского контроля, в третьей группе выделяет по признакам сравнения и оценку, хотя и не выделяет их как собственные приемы, за что его критикует В. Рудницкий [9, с.118].

А. Петрик выделяет же специфические методы аудита: наблюдение и осмотр; опрос; инспекция, оценка, изучение по существу; запрос (подтверждение) аналитический обзор; обобщения [8, с.141]. Большинство из перечисленных методов, учитывая современное состояние дискурса Международных стандартов аудита, по нашему мнению, следует отнести к аудиторским процедурам.

Н. Проскурина в своей монографии отмечает, что термин оценка в практике аудита имеет несколько значений: во-первых, «это процедура формирования личного мнения аудитора о ценности, значе-

нии, значимость чего-либо» [5, с.98]. Другое значение оценки в аудите связано с определением стоимости активов предприятия, которое проводится профессиональными оценщиками. Также в монографии приведены примеры применения процедуры оценки в МСА 240, 501, 505, 520.

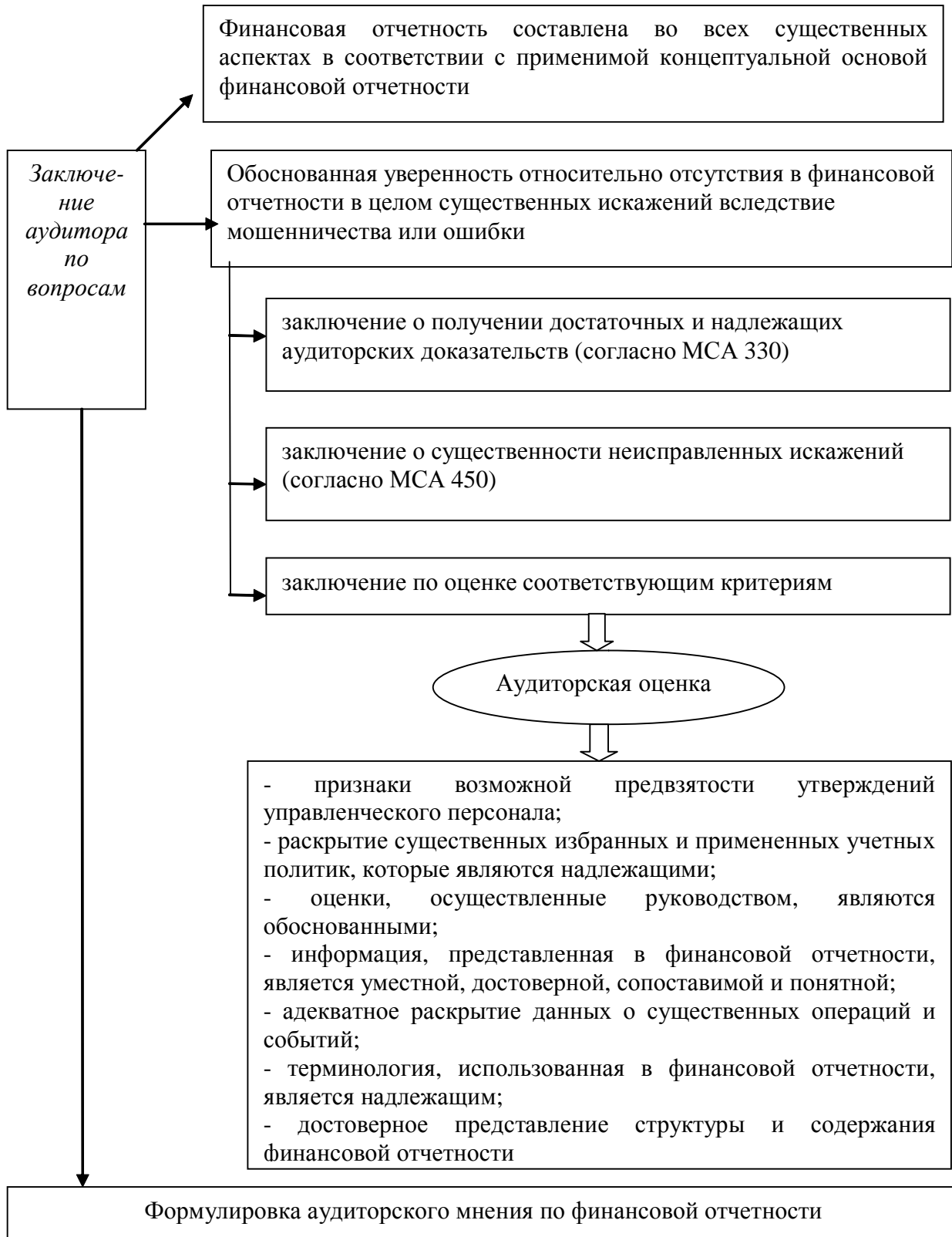

Рис. 1. Составляющие формулировки аудиторского мнения по финансовой отчетности

Источник: составлено автором на основании [5]

Аудиторской процедурой считают оценку такие ученые как Я.А. Гончарук, А.Ж. Пшеничная [6], А.Ю. Редько, К.А. Редько [8]. Только Н.И. Бондарь называет оценку методическим приемом при проведении аудита [2].

Однако, на наш взгляд, нужно различать оценку как прием количественного измерения объек-

тов в аудите (не надо путать с учетной оценкой): определение аудиторского риска и его составляющих, оценка результатов аудиторской выборки и прочее. Также оценку в аудите необходимо, по нашему мнению, рассматривать как метод формирования профессионального суждения аудитора в контексте обобщения выводов по отдельным вопросам, например по оценке аудиторских доказательств, оценке системы внутреннего контроля, принятия решения по выбору типа аудиторского мнения в отчете независимого аудитора и др.

Так, в Глоссарии Международных стандартов аудита издания 2010 определено, что аудиторская оценка (Evaluate), в отличие от оценки (Assess), которая применяется в отношении идентифицированных значимых рисков существенного искажения, включает следующее: идентификацию вопроса, анализ, выполнение дополнительных процедур; вывод о вопросах [5, .28]. Именно это определение термина дает основание считать аудиторскую оценку отдельным методом, который приобретает большое значение, в частности, на завершающей стадии аудита.

Так, в МСА 700 «Формулировка мнения и предоставление отчета о финансовой отчетности» сказано, чтобы иметь обоснованную уверенность в отсутствии в финансовой отчетности в целом существенных искажений вследствие мошенничества или ошибки, аудитор необходимо получить выводы относительно: существования достаточных и надлежащих аудиторских доказательств; отсутствии существенных неисправленных искажений; положительной аудиторской оценки по ряду вопросов (рис.1).

Как видим, именно аудиторская оценка, то есть заключение аудитора о соответствии установленным критериям ряда требований, позволяет сформулировать аудиторское мнение по финансовой отчетности.

Обоснуем нашу уверенность в представлении аудиторской оценки как метода, а не методического приема, дав ему характеристику по составляющим в таблице 1.

Таблица 1

Характеристика метода аудиторской оценки

<i>Составляющая метода (прием, действие)</i>	<i>Характеристика</i>	<i>Пример по оценке аудиторских доказательств</i>
Идентификация вопроса	Процедура признания или определения предмета внимания аудитора, получение информационного описания	Определение количества аудиторских доказательств по предмету проверки (идентификация количества)
Анализ	Познание сути вопроса, выявление отклонений от требований (критериев, стандартов) и т.д.	Анализ достаточности доказательств с учетом рисков существенного искажения и других факторов
Выполнение дополнительных процедур	При необходимости выполнения других аудиторских процедур в контексте задачи	Оценка качества полученных аудиторских доказательств (уместность и достоверность доказательств)
Заключение по вопросу	Обобщение полученной информации, выражения мнения аудитора по вопросу	Вывод о достаточности аудиторских доказательств

Источник: разработка автора

Исследование характеристик составляющих аудиторской оценки и примеров по оценке аудиторских доказательств позволяет сделать следующие выводы:

- осуществление аудиторской оценки включает ряд действий, что позволяет идентифицировать такую ??оценку как совокупность приемов, то есть считать методом;
- каждая составляющая аудиторской оценки (идентификация, анализ и др.) в свою очередь, выполняется с помощью соответствующих приемов и процедур.

Безусловно, необходимо согласиться с А.Шереметом и В. Суйц [10, с.91], что оценка является приемом логического окончания процесса сравнения состояний объектов аудита. Но, по нашему мнению, главным в этом процессе является не только сравнение, которое позволяет определить отклонения, а анализ - как общенаучный метод познания. Именно расчленение явления, которое рассматривается (аудиторский риск, искажения), и применения профессионального суждения аудитора с формулировкой заключения по вопросу отличает аудиторской оценку от оценки как общеметодического приема.

Рассмотрим различия между оценкой и аудиторской оценкой в таблице 2.

Таблица 2

Сравнение оценки и аудиторской оценки

<i>Признак</i>	<i>Оценка</i>	<i>Аудиторская оценка</i>
Определение	Способ определения в количественном измерителе объектов аудита	Метод формирования вывода относительно вопросов аудита на основе профессионального суждения
Объект	Аудиторский риск, аудиторская выборка, искажения	Аудиторские доказательства, формулировка мнения, другие профессиональные вопросы
Методические приемы	Расчет, сравнение, приемы экономического анализа	Идентификация, анализ, приемы обобщения

Источник: разработка автора

Прежде всего, отличие применения в аудите оценки и аудиторской оценки заключается в разнице сути этих категорий. Оценка предполагает определение количественного измерения объектов аудита, и прежде всего, аудиторского риска, его значимость в стоимостном выражении. Для этого применяются приемы экономического анализа. Аудиторская оценка направлена на определение качественных характеристик объектов аудита с применением профессионального суждения и приемов обобщения. Таким образом, можно считать оценку методическим приемом, а аудиторскую оценку - собственным методом аудита.

Рассмотрим сравнение характеристики учетной и аудиторской оценки по признакам в таблице 3.

Таблица 3

Сравнение учетной и аудиторской оценки

<i>Признак</i>	<i>Учетная оценка</i>	<i>Аудиторская оценка</i>
Субъект	Учетные рабочие, актуарии, оценщики	Аудиторы, члены группы по выполнению задания по предоставлению уверенности
Объект	Активы, обязательства, капитал предприятия; объекты учета	Предмет задачи по предоставлению уверенности; объекты аудита и аудиторских услуг
Методические приемы	Расчет, таксировки, методы экономического анализа	Идентификация, анализ, приемы обобщения
Особенности осуществления	Наличие неопределенности и риска	
	Применение профессионального суждения (иногда)	Всегда базируется на профессиональном суждении
Определение	Способ определения в денежном измерителе объектов учета	Формирование заключения относительно вопросов аудита на основе профессионального суждения

Источник: разработка автора

Разница заключается как в субъектах и объектах оценки, так и применяемых методах. Однако главным отличием является, прежде всего, применение профессионального суждения в аудиторской оценке. Учетная оценка направлена на количество измерений объекта, а аудиторская оценка, практически всегда осуществляется в условиях риска и предусматривает субъективный вывод по профессиональным вопросам, хотя и на основе собранных аудиторских доказательств в результате проведения процедур аудита. Значит, можно констатировать прямую зависимость между аудиторской оценкой и профессиональным суждением аудитора, которая изображена на рисунке 2.

Рис.2. Зависимость между аудиторской оценкой и профессиональным суждением аудитора

Именно применение профессионального суждения аудитора при оценке характеристик предмета задачи по предоставлению уверенности, сравнение их с соответствующими критериями в ходе проверки позволяет сделать обоснованный вывод по профессиональным вопросам.

ВЫВОДЫ

Основные выводы данного исследования можно сформулировать следующим образом:

1. На основании изучения дискурса Международных стандартов аудита установлено, что необходимо различать в аудите оценку (Assess) и аудиторскую оценку (Evaluate).
2. Проведенное исследование позволяет идентифицировать аудиторскую оценку как совокупность приемов, то есть считать собственным методом аудита. При этом каждая составляющая аудиторской оценки (идентификация, анализ и др.), в свою очередь, выполняется с помощью соответствующих приемов и процедур.
3. Осуществленное сравнение учетной и аудиторской оценки позволило констатировать прямую зависимость между аудиторской оценкой и профессиональным суждением аудитора.
4. Доказано, что аудиторская оценка является собственным методом профессионального суждения аудитора, поскольку на ее основе осуществляется результативное выражение мнения аудитора по профессиональным вопросам.

Дальнейшей разработке подлежат вопросы выполнения процедур аудита по применению профессионального суждения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Аудиторский словарь / С.М. Бычкова, М.В. Райхман, В.Я. Соколов и др. / В.Я. Соколов. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 192 с.
2. Бондар В. П. Концепція розвитку аудиту в Україні: теорія, методологія, організація : [моногр.] / В.П. Бондар. — Житомир : ЖДТУ, 2008. — 456 с.
3. Верига Ю.А. Бухгалтерський облік і аудит. Термінологічний українсько-російсько-англійський словник. [текст]: навч. посіб. / [Ю.А. Верига, В.Л. Іщенко, Т.В. Гладких та ін.]. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 292 с.
4. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг — К. : Аудиторська палата України, 2010. — 1027 с.
5. Проскуріна Н. М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика : [моногр.] / Н.М. Проскуріна — К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2011. — 739 с.

6. Петрик О. А. Аудит: методологія і організація : [моногр.] / Петрик О. А. — К. : КНЕУ, 2003. — 260 с.
7. Пшенична А. Ж. Аудит : [навч. посіб.] 2-ге вид. / А.Ж. Пшенична. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 315 с.
8. Редько А. Ю. Методы и процедуры в аудиторской практике : [практ. пособ.] / А. Ю. Редько, Е. А. Редько. — К. : НЦУА, 2011. — 33 с.
9. Рудницький В. С. Процедури моделювання та прийняття рішень в процесі аудиту : [моногр.] / В.С. Рудницький, О.М. Бунда. — Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2009. — 208 с.
10. Шеремет А.Д. Аудит [учеб.] / А.Д. Шеремет, В.П. Суйц.- 5-е изд. — М.: ИНФРА-М, 2007. — 448 с.

Региональная экономика

УДК 338

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ВЛИЯНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА

Ветрова Н.М., Штофер Г.А.

Исследование уровня деловой активности региона, отражающего эффективность функционирования регионального комплекса, требует конкретизации взаимосвязей результативности функционирования региональной системы и инвестиционных процессов. Эффективность инвестиций, обеспечиваемая оптимальным сочетанием факторов производства, лежит в основе не только динамизма экономического развития, но и определения его направления, специализации производства.

Ключевые слова: деловая активность региона, инвестиции, динамика инвестиций, экономический цикл, инвестиционный процесс.

Углубленное исследование уровня деловой активности региона, отражающего эффективность функционирования регионального комплекса, потребовало конкретизации взаимосвязей результативности функционирования региональной системы и инвестиционных процессов. Изучение вопросов и задач инвестирования всегда находилось в центре внимания экономической науки. Это обусловлено тем, что инвестиции затрагивают глубинные основы хозяйствования, определяя процесс экономического роста в целом [1].

Общепринято, что инвестиции – долгосрочное вложение капитала в промышленность, сельское хозяйство, транспорт и другие отрасли народного хозяйства как внутри страны, так и за границей с целью получения прибыли [2, с.548]. При этом, в экономической литературе выделяют финансовые и реальные инвестиции. Финансовые инвестиции – вложение капитала в акции, облигации и другие ценные бумаги, выпущенные корпорациями или государством. Реальные инвестиции – вложение капитала в создание новых капитальных благ, предполагает образование нового капитала: производственные инвестиции (оборудование, здания, сооружения), инвестиции в товарно-материальные запасы (незавершенное производство, сырье, материалы, готовая продукция), инвестиции в жилищное строительство.

Источниками финансирования государственных инвестиций являются бюджетные средства, которые направляются, как правило, в малодоходные отрасли с замедленным оборотом капитала, на военные цели, развитие инфраструктуры и др. Частные инвестиции финансируются за счет собственных (внутренних) источников (амортизационных отчислений и нераспределенной прибыли) и за счет привлеченных (внешних) источников (долгосрочных кредитов, эмиссии ценных бумаг, сбережений населения и др.). При этом частные инвестиции направляются в те отрасли регионального комплекса, которые могут обеспечить наибольшие прибыли.

Кроме того, в макроэкономике принято различать автономные и индуцированные (стимулируемые, производные) инвестиции [2]. Автономные инвестиции - образование нового капитала независимо от нормы процента или уровня национального дохода. Причинами появления автономных инвестиций являются внешние факторы – нововведения, преимущественно связанные с техническим прогрессом, расширение внешних рынков, прирост населения, политические перевороты, войны. Наиболее типичным примером автономных инвестиций являются государственные инвестиции, связанные со строительством дорог, военных и гражданских сооружений и т.д.

Под индуцированными инвестициями понимают образование нового капитала в результате увеличения уровня потребительских расходов. При этом, в соответствии с теорией Дж.М.Кейнса [3], автономные инвестиции дают первоначальный толчок росту экономики, вызывая эффект мультипликации, а индуцированные инвестиции, являясь результатом возросшего дохода, приводят к его дальнейшему росту, вызывая эффект акселерации. Мультипликатор (к-множитель) отражает

зависимость изменения дохода от изменения инвестиций. Если происходит прирост общего объема инвестиций, то доход возрастает на величину, которая в k раз больше, чем прирост инвестиций [4, с.557]:

$$\Delta Y = k \cdot \Delta I, \quad (1)$$

где ΔY - прирост дохода;
 k - коэффициент мультипликации;
 ΔI - прирост инвестиций.

$$k = \frac{1}{s}, \quad (2)$$

где s – предельная склонность к сбережению.

При этом, изменение объема инвестиций ведет к изменению доходов, происходящему в том же направлении, но в большей степени, чем исходные сдвиги в инвестиционных расходах. Данный эффект мультипликации вытекает из того, что в условиях повторяющегося характера потоков расходов и доходов в экономике расходы одного субъекта выступают как доходы другого, а всякое изменение дохода при определенном соотношении между потреблением и сбережением в его рамках вызывает соответствующее изменение потребления и сбережения. И первоначальные колебания величины инвестиций ведут к многократному, хотя и уменьшающемуся с каждым последующим циклом, изменению дохода. При этом эффект мультипликатора действует и в обратном направлении: при незначительном сокращении инвестиционных расходов может произойти существенное снижение дохода.

Таким образом, коэффициент k дает количественную характеристику принципу мультипликации, согласно которому инвестиции, осуществляемые правительством или предприятиями, благоприятно сказываются на динамике валового регионального продукта, занятости и потребления. Механизм его действия заключается в том, что отрасли, получившие первоначальный толчок, способствуют расширению производства в сырьевых отраслях и смежных производствах. Это, в свою очередь, приводит к росту занятости и повышению спроса на потребительские товары, что вызывает расширение производства в отраслях, производящих предметы потребления. В результате под влиянием какого-то импульса, происходящего не только от инвестиций, но и от любых независимых расходов, возникает цепная реакция между отраслями, в результате которой происходит изменение дохода. При этом, специфическая особенность мультипликатора в том, что он раскрывает влияние только автономных инвестиций.

С эффектом мультипликатора тесно связано действие эффекта акселерации. Коэффициент акселерации (от лат. *Accelero* – ускоряю) – отношение прироста инвестиций к вызвавшему его относительному приросту дохода, потребительского спроса или готовой продукции [2, с.44]:

$$v = \frac{I_t}{Y_{t-1} - Y_{t-2}}, \quad (3)$$

где v – акселератор;
 I – инвестиции;
 Y – доход.

Акселератор отображает связь между приростом спроса (дохода и продаж) и приростом индуцированных инвестиций для расширения мощностей, производящих товары, на которые вырос спрос. Иначе говоря, изменения в спросе на инвестиции рассматриваются как функция от изменения дохода, при этом инвестиции увеличиваются в большей степени, чем прирост дохода. Этот эффект, обоснованный А. Афтальоном и Дж.М.Кларком, был впоследствии более детально разработан Р. Харродом, Дж. Хиксом, П. Самуэльсоном и включен в неокейнсианские модели экономического роста [2, с.44].

Причинами более резкой динамики приростов (сокращений) инвестиций по сравнению с динамикой дохода или спроса можно считать:

- длительность сроков изготовления оборудования, вследствие чего в этот период спрос не удовлетворяется и стимулирует развитие производства;

- длительность сроков использования оборудования, вследствие чего процентное отношение новых инвестиций к восстановительным инвестициям больше прироста продукции, спрос на которую стимулирует новые инвестиции;
- колебания спроса на готовую продукцию приводят к колебаниям потребности в инвестициях с учетом временных разрывов между вложением инвестиций и получением результата в виде готовой продукции.

Принцип акселерации применяется в теориях экономического цикла путем соединения в макроэкономических моделях акселератора с мультипликатором Кейнса (рис. 1).

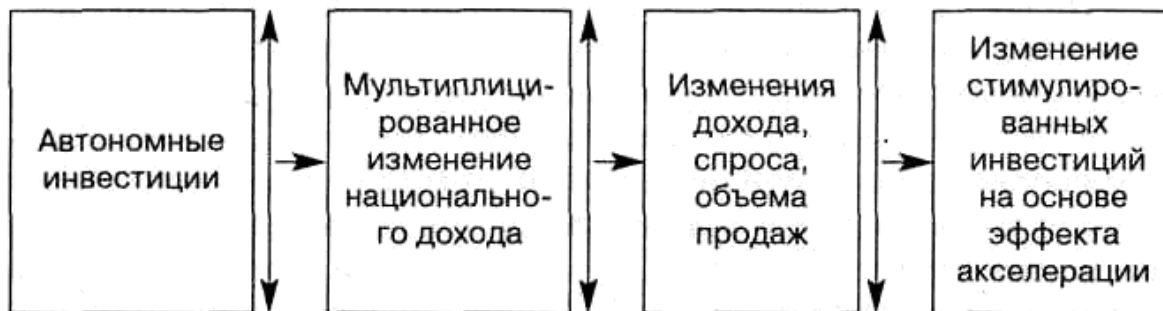

Рис. 1 Взаимосвязь акселератора и мультипликатора Кейнса [5].

Из данной схемы видно, что автономные инвестиции вызывают действие эффекта мультипликатора, что способствует росту дохода. Следующий за этим рост спроса и объема продаж ведет к появлению стимулированных инвестиций и действию эффекта акселератора. Общий вид такого рода моделей может быть представлен уравнением национального дохода Хикса [2, с.44]:

$$Y_t = A_t + (1-s) \cdot Y_{t-1} + v \cdot (Y_{t-1} - Y_{t-2}), \quad (4)$$

где A – автономные инвестиции;

$(1-s)$ – доля потребления в национальном доходе (Y) или его приросте.

В зависимости от соотношения мультипликатора $(1-s)$ и акселератора (v) , динамика национального дохода (Y) или его прироста может принять равномерный или циклический характер. При этом основной причиной экономических кризисов является недостаточное потребление.

Действие эффекта мультипликации и акселерации исходит из того, что все рассматриваемые связи заключают в себе временное запаздывание (лаги). Лаг представляет собой интервал времени, отделяющий эффект от предшествующего воздействия. Лаг внутренне присущ всем причинно-следственным связям в природе и обществе. В едином воспроизводственном кругообороте выпуск продукции – основа получения дохода, за счет которого осуществляются затраты, необходимые для обеспечения выпуска продукции. При этом, между выпуском продукции и получением дохода есть определенный промежуток времени, связанный с реализацией произведенной продукции. Однако, величина такого запаздывания довольно незначительна (существенно меньше года).

Более существенное значение имеют промежутки времени между получением дохода и осуществлением затрат, а также между последним и выпуском продукции. Это объясняется тем, что как осуществление затрат, так и получение выпущенной продукции сопряжены с капитальными благами, которым свойственны длительные процессы накопления и физического воспроизводства. В этом контексте в макроэкономическом анализе различают два основных вида лагов [6]:

- 1) лаг потребления и дисконт времени (робертсонские лаги) – характеризуют промежутки времени между получением дохода и намерением осуществить покупки, то есть произвести затраты;
- 2) лаги производства (ландсбергианские лаги) – характеризуют временные интервалы между осуществлением затрат и получением продукции.

Лаг потребления описывает зависимость последнего от дохода и всегда обращен в прошлое, поскольку потребление данного года определяется полученными ранее доходами. В основе дисконта времени, предопределяющего функции сбережений и инвестиций, лежит соизмерение капитальных вложений данного года с доходами, которые ожидаются в будущем. Лаг ландсбергианского вида связан с характером формирования основного капитала, в процессе воспроизводства

которого можно выделить две принципиально различные стадии: - инвестиционный цикл, характеризующий время создания основного капитала; - производственный цикл, характеризующий время функционирования этого капитала. Соответственно этим двум стадиям выделяют два конкретных лага ландсбергианского вида: инвестиционный лаг; период полного обновления средств труда. Инвестиционный лаг характеризуется сроком пребывания капитальных вложений в незавершенном строительстве, то есть временем одного их оборота. Однако поскольку капитальные вложения технологически неоднородны, инвестиционный лаг в качестве некоего усредненного отражения их пребывания в незавершенном строительстве не дает полного представления о процессе овеществления капитальных вложений во вводимых средствах труда. Поэтому средняя оценка инвестиционного лага должна быть дополнена его минимальной оценкой, причем лаговые модели инвестиционного процесса призваны описать распределение капитальных вложений по годам на протяжении строительного цикла [7].

Период полного обновления основного капитала – один из ландсбергианского типа лагов, характеристика которого тесно связана с достаточно детальной характеристикой самого основного капитала. Она предполагает классификацию и анализ различных групп основного капитала с выделением активной и пассивной части фондов, а также разных видов стоимости основного капитала.

Таким образом, концепция взаимодействия мультипликатора и акселератора с учетом лаговых процессов раскрывает механизм экономического роста: стадия спада имеет начало и окончание, за которым развивается стадия роста, также имеющая свое начало и окончание. Тем самым цикл повторяется.

В рамках теоретических положений, на которых основано изучение причин циклического развития и кризисов, можно выделить три ключевых направления.

Первое направление связывает экономическую цикличность с научно-техническим прогрессом, с этапами научно-технической революции. В этом направлении в большей или меньшей степени выясняется, по сути, эволюция основных факторов производства (земли, капитала, труда и предпринимательских способностей), находящихся под воздействием различных форм самого научно-технического прогресса.

К. Маркс одним из первых ученых-экономистов в 60-х годах XIX века обратил внимание на трансформацию капитала как непосредственную причину периодичности кризисов, которая связана с процессом массового обновления основного капитала, обусловленного, в свою очередь, средним сроком функционирования его наиболее активного элемента — промышленного оборудования. Этот процесс обновления, порождаемый прогрессом науки и техники, он назвал «материальной основой» экономического цикла. При этом сами кризисы К. Маркс рассматривал как результат временного и частного разрешения основного противоречия капитализма — противоречия между растущим общественным характером производства и частной формой присвоения его результатов (т.е. частной собственностью) [5].

В XX веке экономисты начали связывать периодичность кризисов с обновлением отдельных элементов не только основного, но и оборотного капитала (в частности, товарных запасов). Так, Дж. Китчин (Англия) [8] выдвинул концепцию «малых циклов» продолжительностью от двух с половиной до четырех лет. Подход к цикличности с точки зрения процессов обновления, вызываемых, в конечном счете, научно-техническим прогрессом, был распространен в дальнейшем даже на так называемые «основные фонды» домашних хозяйств, куда включались потребительские блага длительного пользования (легковые автомобили, мебель, холодильники, телевизоры и т.д.). В рамках данного направления особый интерес представляет теория «длинных волн экономической активности», разработанная Н.Д. Кондратьевым в сложных условиях становления советской экономической науки. Проведя развернутое исследование экономического развития Англии, Франции и США с конца XVIII века, Н.Д. Кондратьев сумел обнаружить в мировом хозяйстве три больших цикла: I — с 1787 г. по 1814 г. (повышательная волна) и с 1814 г. по 1851 г. (понижательная волна); II — с 1844 г. по 1875 г. (подъем) и с 1870 г. по 1896 г. (спад); III — с 1896 г. по 1920 г. (новая повышательная волна). Средняя продолжительность «циклов Кондратьева» составляла 50—60 лет,

а в их основу автор положил скачкообразный характер научно-технического прогресса, периодические революции в технике и технологии производства. Возникновение «длинных волн» связано с тем, что «пучки» крупных инноваций (например, изобретение двигателя внутреннего сгорания, автомобиля, самолета и т.д.) дают импульс экономической активности на несколько десятилетий, пока их влияние не сходит на нет [9].

В конце 30-х годов XX века Й. Шумпетер (Австрия) [10] выдвинул общую теорию циклов разной продолжительности, которые при своем сочетании обеспечивали определенную амплитуду макроэкономических колебаний. Эта теория также опиралась на научно-технические факторы экономического прогресса. Й. Шумпетер предложил концепцию так называемой «трехциклической схемы» экономической динамики, в рамках которой были объединены полувековые циклы Н.Д. Кондратьева, десятичные циклы К. Жуглара и двухлетние Дж. Китчина. Описывая их взаимосвязь, он делал вывод, что более продолжительный цикл включает менее продолжительные периоды развития, в результате чего «размах каждой более длинной волны создает близость равновесия для волны следующего порядка». При этом главной движущей силой цикличности принята инновационная деятельность предпринимателей, массовые инвестиции в основной капитал. Тем самым Й. Шумпетер обосновал и завершил целостные представления о взаимосвязи уровня развития экономики и объемом осуществляемых инвестиций на внедрение новых технологий и новых форм организации производства.

Вторым направлением, в рамках которого выясняются причины цикличности рынка, выступает совокупность денежно-кредитных теорий цикла. К ним можно отнести концепцию И. Фишера (США) [11], который рассматривал кризис как результат нарушения равновесия между спросом на деньги и их предложением, а само регулирование денежного обращения считал главным механизмом воздействия на колебания рыночной конъюнктуры. Денежно-кредитные факторы оказались в центре внимания и монетарной теории цикла Ф. Хайека [12]. Важное место в этой теории занимает проблема избыточного или недостаточного инвестирования, а в качестве решающей причины экономического спада называется кредитно-денежная экспансия, проводимая банковской системой. Следовательно, непосредственным фактором, вызывающим переход от бума к кризису, становится отказ банков от дальнейшего расширения кредитов, и даже какое-либо дополнительное вливание денег в осуществляемые инвестиционные проекты может, по мнению Ф. Хайека, лишь отсрочить «час расплаты».

Начиная с 70-х годов XX века большое распространение получает денежная концепция цикла М. Фридмана (США) [13]. В соответствии с этой концепцией главную роль в динамике цикла играет нестабильность предложения денег, основным виновником которой является само государство. Вместо государственной антициклической политики, приводящей к резким колебаниям денежной массы в обращении, предлагается ее жесткое регулирование с допустимым приростом в 3—4% в год. В рамках денежно-кредитного направления заметное место в течение последнего десятилетия XX века занимает анализ различных денежных шоков. Одним из характерных примеров подобного анализа можно считать объяснение современной цикличности экономики так называемыми «неожиданными денежными шоками», с которым выступил Р. Лукас (США) [14]. В его теории достаточно обоснованно выдвигается проблема активного поведения хозяйственных субъектов (предпринимателей), способных спровоцировать различные шоковые ситуации, порождающие кризис, вопреки рациональным ожиданиям от мер государственного воздействия на экономику.

Следует также отметить, что именно шоковые факторы (случайные или неожиданные, внутренние или внешние), возникающие в денежно-кредитной сфере, играли в прошлом и продолжают играть сегодня важную роль в таком естественном дополнении экономических циклов, как финансовые потрясения. А.В. Аникин (Россия) отмечает, что «рыночная экономика не существует без финансовых потрясений. Возможно, это цена прогресса, цена, которую человечество платит за мощную динамику материальной цивилизации двух последних столетий. Вместе с тем из истории видно, что перманентных кризисов не бывает, что в рыночной экономике заложены также и возможности выхода из кризиса. Речь здесь идет не только о финансовых кризисах, являющихся элементами экономического цикла, но и о больших инфляциях, о периодах тотального насилия

над экономикой, о порождаемых войнами расстройстве финансов. В истории заключается урок оптимизма» [15].

Таким образом, доказано, что денежно-кредитная политика, осуществляемая государством, оказывает существенное влияние на объем ресурсов, которые могут быть использованы банковской системой для кредитования экономики, и, как следствие, на объем инвестиционных расходов, осуществляемых субъектами хозяйствования, и функционирование экономики в целом.

Третьим направлением, раскрывающим фактическую основу циклических колебаний, можно считать различные теории, опирающиеся на анализ изменений в биполярной структуре рынка (в соотношении между спросом и предложением на макроэкономическом уровне). В этих теориях, при их очевидной взаимосвязи с концепциями первого и второго направлений, речь идет о рассмотрении динамики, с одной стороны, совокупного спроса, а с другой — совокупного предложения. Особое внимание уделяется, как правило, выяснению факторов, влияющих с разной степенью интенсивности на структуру и частоту колебаний объемов, как спроса, так и предложения.

В рамках данного направления Дж. Кейнс [3], а в дальнейшем такие его последователи, как Р. Харрод [16] и Дж. Хикс (Англия) [17], П. Самуэльсон [18] и Э. Хансен (США) [19], исследовали цикл с позиции взаимодействия между динамикой национального дохода, потребления, сбережений и инвестиций. Кейнсианская концепция цикла заключается в утверждении, что сама цикличность обусловлена, в первую очередь, колебаниями эффективного совокупного спроса, охватывающего частное потребление домашних хозяйств, валовые частные инвестиции и государственное потребление. Между потреблением, сбережениями, инвестициями и уровнем национального дохода возникают устойчивые связи, определяемые двумя ключевыми коэффициентами: мультипликатора (отношение прироста национального дохода к приросту инвестиций) и акселератора (отношение прироста инвестиций к приросту национального дохода). Таким образом, с точки зрения нарушения и последующего восстановления макроэкономического равновесия любой вид экономического роста, будь то увеличение масштабов производства или улучшение его качественных характеристик, требует дополнительных инвестиций.

Обобщая анализ подходов теорий экономических циклов, теорий развития социально-экономических систем, следует учитывать, что возможность инвестиционного процесса и его реализация являются главным двигателем и регулятором экономического роста. При этом осуществление эффективного инвестиционного процесса требует от общества создания ряда объективных предпосылок. К ним относятся:

- денежно-кредитная политика государства;
- наличие государственной инвестиционной стратегии и объем инвестиционных расходов, осуществляемых государством;
- достаточный уровень сбережений;
- инфляционные процессы и устойчивость национальной валюты;
- развитый финансовый рынок, способный обеспечить приток сбережений в руки инвесторов (если рынок не справляется с этой задачей, деньги населения не участвуют в инвестиционном процессе);
- высокая доходность от инвестиций, способная значительно перекрыть возможные потери, связанные с большими коммерческими рисками (чем выше такие риски, тем более высокие требования ставит бизнес по отношению к эффективности инвестиций);
- политическая стабильность государства и др.

Экономический рост ускоряет рациональное размещение инвестиций и повышение эффективности их освоения. При допущении, что сбережения попадают в руки инвесторов, можно, как и кейнсианская теория, утверждать: экономический рост находится в прямой зависимости от нормы накопления (сбережений) и эффективности инвестиций. Эффективность инвестиций имеет важную особенность, которая учитывается в рекомендациях правительства различных стран, сохраняющихся в планах-прогнозах. Инвестиции должны формироваться на основе выбора оптимального сочетания факторов производства, применимого для данной страны. Между тем, сами факторы обладают различным потенциалом, который весьма дифференцирован по странам.

ВЫВОДЫ

Таким образом, эффективность инвестиций, обеспечиваемая оптимальным сочетанием факторов производства, лежит в основе не только динамизма экономического развития, но и определения его направления, специализации производства, поскольку:

- инвестиционные ресурсы – носитель научно-технического прогресса;
- инвестиционные ресурсы обладают наиболее широким диапазоном замещаемости: за счет дополнительных капитальных вложений можно добиться роста производительности и экономии трудовых, топливно-энергетических и других ресурсов;
- инвестиционные ресурсы отличаются наибольшей управляемостью. Хотя возможности увеличения инвестиционной активности на каждом этапе развития неограничены, они оказываются существенно большими, чем возможности увеличения численности занятых, посевных площадей, добычи природных ресурсов [20].

А поскольку и национальный, и региональный уровни являются, по сути, не противоречащими друг другу системами (социально-экономические системы различного масштаба), то возможно использование выявленных тенденций и закономерностей влияния инвестиционных процессов на функционирование национальной экономики применительно к региональному комплексу в рамках модели функционирования региона.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Топсахалова Ф.М.-Г. Современное состояние и оценка эффективности использования инвестиционных ресурсов в аграрном секторе : [Монография] / Ф.М.-Г. Топсахалова, Р.Р. Лепشوкова, Д.А. Койчуева. — М.: Издательство «Академия Естествознания», 2009. — 20,25 п.л. [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://www.edu.ru/modules.php?page_id=6&name=Web_Links&op=modload&l_op=visit&lid=97 671
2. Экономическая Энциклопедия. Политическая экономия / Гл. ред. А.М. Румянцев. — М.: «Советская Энциклопедия», 1972. Т. 1. — «А» — Индексы, 1972. — 560 с.
3. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс Ж ; [пер. с англ.]. — М.: - Финпресс, 2006. — 237 с.
4. Экономическая Энциклопедия. Политическая экономия / Гл. ред. А.М. Румянцев. — М.: «Советская Энциклопедия», 1975. Т. 2. — Инди... — Мюрдаль, 1975. — 560 с.
5. Макроэкономика. Теория и российская практика: [учебник] / Под ред. А.Г. Грязновой, Н.Н. Думной. — М.: КНОРУС.— 2004.— 608 с.
6. Черников Д. Макроэкономическая теория (учебник для экономических вузов) / Д.Черников // Российский экономический журнал. — 1993. — №12. — С.90—94.
7. Черников Д. Макроэкономическая теория (учебник для экономических вузов) / Д.Черников // Российский экономический журнал. — 1994. — №1. — С.69—75.
8. Kitchin J. Cycles and Trends in Economic Factors / J. Kitchin // Review of Economics and Statistics. — 1923. — Preliminary vol. 5. — P.10—16.
9. Кондратьев Н. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н. Кондратьев, Ю. Яковец, Л. Абалкин. — М.: Экономика, 2002. — 768 с.
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер ; [пер.с англ.]. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.
11. Fisher I. The Theory of Interest / I.Fisher. — New York: The Macmillan Co.,1930. —283 p.
12. Hayek F. Monetary Theory and the Trade Cycle / F. Hayek. — London: Jonathan Cape, 1933. —244 p.
13. Фридман М. Основы монетаризма / М. Фридман. — М.: ТЕИС, 2002. — 176 с.
14. Robert E. Lucas, Jr. Studies in Business—Cycle Theory. — MIT Press, 1981. — 231с.
15. Аникин А.В. История финансовых потрясений. От Джона Ло до Сергея Кириенко / А.В. Аникин. — М.: Олимп—Бизнес, 2000. — 384 с.
16. Р. Харрод. Теория экономической динамики: [пер. с англ. В.Е. Маневича] /Под ред. В.Г. Гребенникова. — М.: ЦЭМИ РАН, 2008. — 210 с.

17. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал / Дж.Р. Хикс. — М.: Прогресс, 1988. — 191 с.
18. Самуэльсон П.Э. Экономика: [пер. с англ. О. Пелявский]/ П.Э. Самуэльсон, В.Д. Нордхаус. — М.: Вильямс, 2007. — 1360 с.
19. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход / Э. Хансен. — М.: Директ—Медиа, 2007. — 644 с.
20. Фальцман В.К. Производственный потенциал СССР: вопросы прогнозирования / В.К. Фальцман. — М.: Экономика, 1987. — 152 с.

УДК 331.101

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Пасєка С.Р.

Висвітлено сутність категорій «соціально-трудо́вий потенціал», «трудо́вий потенціал» та показано відмінність цих категорій через врахування соціальних взаємодій, які базуються на системі цінностей. Розкрито значимість морально-етичної складової соціально-трудо́вого потенціалу. Проаналізовано трансформації ціннісних орієнтацій. Розроблено пропозиції щодо корегування розвитку морально-етичної компоненти соціально-трудо́вого потенціалу суспільства.

Ключові слова: *трудо́вий потенціал, соціально-трудо́вий потенціал, розвиток, система цінностей, морально-етична складова соціально-трудо́вого потенціалу.*

Реалізація соціально-трудо́вого потенціалу і перспективи його розвитку в регіонах є визначальним для майбутнього України, оскільки відображає рівень розвитку соціально-трудо́вих відносин, у тому числі ефективізацію соціальних взаємодій на засадах соціальної інтеграції та справедливості. У сучасних умовах він постає важливим стратегічним орієнтиром управління процесами регіонального розвитку, адже комплексно відображає демографічну, економічну, інтелектуальну, соціальну та психофізіологічну специфіку відповідної території. Стратегічні перспективи модернізації економіки країни і суспільства потребують якісного оновлення та розвитку цих складових соціально-трудо́вого потенціалу, виявлення невикористаних резервів, залучення яких може дати додатковий корисний соціальний, економічний, інноваційний ефект на шляху руху до економіки знань. Крім того, ринкові умови змінюють ціннісні орієнтації людей і породжують якісно нові резерви, до яких можна віднести, зокрема, морально-етичну складову соціально-трудо́вого потенціалу. Саме вона вимагає додаткової уваги у дослідженнях. Недооцінка ролі моральності, етичних норм поведінки у суспільстві призводить до руйнації багатьох трудо́вих цінностей, втрати культури праці, її вікового сенсу в житті суспільства, що неодмінно позначається негативно на продуктивності праці, веде до втрат можливостей економічного зростання, погіршує стан соціально-трудо́вих відносин, посилює асоціальні явища та проблеми у соціально-трудо́вій сфері, пов'язані з тривалим безробіттям, декваліфікацією, деградацією особистості тощо. Така складова соціально-трудо́вого потенціалу залишається ще недостатньо вивченою з боку економічної науки.

Проблеми моральності, етики трудо́вої поведінки, асоціальних явищ українські економісти рідко висвітлюють у своїх публікаціях. Вивченню морально-ціннісних характеристик трудо́вого потенціалу присвячували свої праці і дослідження такі українські вчені, як О.І. Амоша, Д.П. Богиня, Н.С. Власенко, М.С. Кармазин, О.Г. Осауленко, В.П. Попович, О.Ф. Новікова, В.Г. Щокін та ін. Серед

останніх публікацій, що зачіпають таку проблематику слід назвати праці Е. Лібанової, В. Стешенко, І. Курило, О. Грішнєвої, О. Макарової, В. Новікова, які розглядають аспекти відтворення людського капіталу в контексті впливу медико-демографічної кризи та наслідків соціально-економічних трансформацій, праці М. Семикіної, присвячені трудовому менталітету, публікації Н. Левчук, що висвітлюють демографічні наслідки асоціальних явищ. Проте, незважаючи на значущість і цінність здобутків вищезазначених авторів, проблема морально-етичного розвитку соціально-трудового потенціалу залишається невирішеною і потребує подальшого дослідження на усіх рівнях управління.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності морально-етичної складової соціально-трудового потенціалу, яка базується на певній системі цінностей та визначенні напрямів трансформації її розвитку.

Аксіологія з філософської точки зору - це вчення про цінності (грец. *axios* – цінність і *logos* – вчення) де, цінність трактується:

- як предмет, що має певну користь і здатний задовольнити ту чи іншу потребу людини;
- як ідеал, до якого прагне людина;
- як норма, якої необхідно дотримуватися;
- як значущість чого-небудь для особистості або соціальної групи [13].

Але ще одна ознака цінностей, що надає їм особливого значення, це своєрідний культурний «код», тобто кожна культура породжує свою, лише їй притаманну ціннісну систему. Цей своєрідний «код» забезпечує процес культурної ідентифікації особистості, народу, нації, розвитку національної свідомості. Національно-культурна специфіка ціннісної системи значною мірою обумовлює і особливості національної психології.

Аналіз наукових джерел свідчить, що ринкове середовище, яке сформувалося нині в Україні, суперечливо відобразилося на розвитку суспільства, на системі цінностей його соціально-трудового потенціалу і зокрема його морально-етичній складовій. З одного боку, сучасна система цінностей формується на тлі гуманізації та демократизації, де діяльність людини знаменує перехід від нижчих, суто біологічних форм активності до вищих, суто духовних форм [3, с. 7]. З іншого ж боку, деморалізація поглинає все нові й нові сфери суспільства, проникає навіть у ті, що були традиційно середовищем, з якого йшли імпульси високих норм суспільної моралі, – освіту, медицину, культуру [14, с. 5].

У таких суперечливих процесах розвиток соціально-трудового потенціалу регіону спричиняється неоднозначними впливами факторів екзогенного та ендогенного характеру

Сутнісне розуміння соціально-трудового потенціалу регіону, що диференціює його від потенціалу трудового, передбачає врахування соціальних взаємодій між його носіями, що можуть бути як спонтанними та поодинокими, так і набувати ознак системності. Очевидно, що соціальні взаємодії супроводжуються проявом відповідного типу поведінки осіб, яка базується на притаманних кожній людині ціннісних орієнтаціях, що деформуються під впливом умов зовнішнього середовища, разом з тим, їх «базис» визначається з ранніх етапів дитинства з окремими генетичними закономірностями.

Грішнєва О. характеризує трудовий потенціал його як «інтегральну динамічну систему, яка включає демографічну, економічну і соціальну підсистеми, об'єднані спільністю трудової діяльності» [12, С.7]. Семикіна М. трактує трудовий потенціал як «комплексну категорію, яка відображає інтегральну сукупність властивостей та можливостей працівників» [11, С. 25]. На нашу думку категорія «соціально-трудова потенціал» охоплює багатокомпонентну систему трудових можливостей населення та соціальних умов розвитку, самореалізації людей у праці. Поділяємо точку зору багатьох дослідників, що якісна структура трудового потенціалу і тим більше соціально-трудова потенціалу включає такі компоненти, як здоров'я, освіта, професійні навички, досвід, культура, мобільність, організованість, моральність, рівень культури. Проте звертаємо увагу на те, що морально-етична складова соціально-трудова потенціалу, яка, на наш погляд, відображає ціннісні орієнтації населення, особливості трудової культури, трудового менталітету, моральності, які стають базою формування трудових мотивів, активної чи пасивної трудової поведінки на ринку праці, формують певне ставлення до оновлення знань, постійного освітньо-професійного розвитку.

Одним із інститутів виховання та формування цінностей соціально-трудова потенціалу, які формують духовну культуру людини, соціуму є релігія. Як свідчать результати соціологічних дослі-

джені [9], церковно-релігійні інституції посідають перші місця у рейтингах довіри населення до основних інститутів українського суспільства. За даними соціологічних досліджень Центру Разумова довіру до церкви засвідчили 72,5% опитаних. Це є свідченням як фактичного, так і суттєвого потенційного впливу церкви на утвердження гуманістичних цінностей у розвитку культурно-духовної складової соціально-трудоного потенціалу усіх регіонів України.

Забезпечення реалізації основоположних принципів свободи совісті і віросповідання у розбудові демократичної держави в Україні зумовили розширення напрямів віросповідань та збільшення кількості релігійних організацій. За період 2000-2011 років загальна кількість релігійних організацій зросла трохи більше як у півтора рази (на 56,6%). При чому спостерігається тісний зв'язок показників щільності релігійних організацій в різних регіонах України та соціальної напруженості. Про це свідчить таблиця 1. Так, наприклад, у Тернопільській, Рівненській, Закарпатській, Хмельницькій областях вища щільність релігійних громад на 10 тисяч наявного населення і при цьому значно менша кількість асоціальних явищ, таких як розлучення, злочини, наркоманія. І навпаки, у областях Луганській, Харківській, м. Севастополь у яких більше спостерігається асоціальних явищ, значно менша щільність релігійних громад. В середньому коефіцієнт кореляції складає 0,75.

Таблиця 1

Показники щільності релігійних організацій в Україні та соціальної напруженості у 2010 році*

	у розрахунку на 10 тисяч наявного населення регіону					
	Кількість релігійних організацій	Кількість розлучень	Кількість злочинів	у тому числі		Кількість осіб, які вчинили злочини
				тяжких і особливо тяжких	пов'язаних із наркотичними засобами	
Автономна Республіка Крим	7	29	170	66	17	54
Вінницька	11	28	77	27	10	48
Волинська	14	19	80	27	5	37
Дніпропетровська	4	32	146	54	15	57
Донецька	4	31	139	48	11	55
Житомирська	11	26	78	31	9	48
Закарпатська	13	17	54	20	3	31
Запорізька	5	30	152	59	17	65
Івано-Франківська	10	21	41	13	4	30
Київська	10	30	95	41	12	43
Кіровоградська	6	28	117	48	10	53
Луганська	3	29	137	49	21	69
Львівська	12	20	67	23	6	29
Миколаївська	6	29	106	37	13	58
Одеська	5	28	103	44	13	48
Полтавська	7	30	108	41	14	45
Рівненська	13	20	64	23	6	34
Сумська	6	26	90	36	9	48
Тернопільська	16	22	49	19	6	27
Харківська	3	30	102	31	14	54
Херсонська	8	28	112	37	17	57
Хмельницька	13	27	81	32	7	40
Черкаська	9	28	74	28	13	41
Чернівецька	12	26	73	25	5	39
Чернігівська	8	24	86	33	8	43
м. Київ	4	29	129	38	15	38
м. Севастополь	3	40	144	53	14	53
Коефіцієнт кореляції з показником щільності релігійних громад		-0,74	-0,79	-0,71	-0,77	-0,75

* Складено автором на основі джерел: [2; 7; 5]

Зміни ціннісних орієнтацій населення, що відбулися упродовж років ринкових трансформацій економіки, мають неоднозначний характер і не завжди сприяють позитивним зрушенням в економіці України. Розгляд компонентної структури соціально-трудоного потенціалу засвідчив складність та багатогранність досліджуваної соціоекономічної категорії. З-поміж його потенцій чільне

місце займає складова моралі, яка в нинішніх умовах переходу до інформаційного суспільства, необхідності модернізаційних змін та забезпечення розвитку інноваційності соціально-трудового потенціалу регіону набуває особливо важливих ознак. Це підкреслює твердження І. Петрової, яка зазначає, що на суспільні трансформації початку XXI століття найбільш суттєво вплинули такі фактори, як глобалізація, екологізація та економізація технологічного прогресу, а також пріоритет соціальних, психологічних та духовних цінностей суспільного розвитку [4, с. 8]. Тобто значимість впливу системи цінностей, у тому числі в контексті забезпечення розвитку соціально-трудового потенціалу регіону, важко недооцінити. При визначенні дефініції моралі важливо чітко розуміти її відмінність від моральності. Мораль являє собою особливу форму суспільної свідомості та суспільних відносин, що визначає життєві цілі, пріоритети й поведінку суспільства загалом та окремого індивіда зокрема. Моральність ж розглядають як досвід виживання людства у вигляді вимог і правил, що обмежують одні та допускають інші форми вияву активності індивідів [1, с. 413; 8, с. 305].

Варто підкреслити, що нинішня ситуація в Україні вимагає пріоритетності розвитку інноваційної складової соціально-трудового потенціалу, проте поряд з цим виняткової уваги потребують також потенції інтелекту, освіти, активності та ресурсів робочого часу. Більшість проблемних аспектів щодо ефективності їх використання та розвитку криється саме в моральній площині, що закономірно обумовлює необхідність особливих підходів щодо відновлення морально-етичних цінностей у сфері соціально-трудових відносин, зокрема в контексті забезпечення гармонізації соціально-трудового потенціалу регіону. Це означає, що тенденції розвитку потенції моралі, яку слід розуміти як системні трансформації ціннісних орієнтацій та цінностей сучасного суспільства, повинні відбуватись одночасно зі змінами в інших потенціях, зокрема в тих, яким притаманний у більшій мірі економічний (комерційний) характер.

Ринкове середовище, необхідність виживання, конкурентна боротьба на ринку позначилися на значимості роботи, грошей в житті кожної людини, зумовили зміну ціннісних орієнтацій, які мотивують поведінку людини на ринку праці, його рішення стосовно необхідності розвитку трудового потенціалу. В ситуації катастрофічного зниження матеріального добробуту, соціальної незахищеності, неадекватного співвідношення ціни праці і вартості робочої сили, помилкового скасування системи нормування праці на підприємствах, зростання офіційного та прихованого безробіття, тіннізації зайнятості стали цілком закономірними стихійні процеси деформації трудових цінностей.

Соціологічні дослідження сучасних науковців [10-12], а також проведені автором опитування на підприємствах м. Черкаси підтвердили той тривожний факт, що ідеали чесної та продуктивної праці певною мірою втратили своє колишнє вагоме значення не лише для молоді, а й для 2/3 опитаних представників старшого покоління. Роль «змістовності праці», за думкою більшості респондентів (64%), зважаючи на її «досить важливу цінність», поки не стала одним з першочергових чинників, що визначають кінцевий трудовий вибір. Інтерес до праці, змістовність праці опинилася за пріоритетністю на четвертому місці після таких важливих цінностей, як «достойна заробітна плата», «соціальна захищеність», «стабільність зайнятості». «Можливість проявити творчість, ініціативу», «досягти самореалізації у праці» – опинилася на останніх місцях після можливостей побудувати кар'єру, отримати соціальний пакет, другу освіту або професію за рахунок або частково за кошти підприємства.

Спостереження доводять, що в умовах першочерговості проблеми виживання домінуючим мотивом трудової діяльності переважної більшості працюючих стає прагнення одержати відшкодування витрат трудових зусиль, насамперед, в грошовій формі. Ціннісні орієнтації працюючих об'єктивно зміщуються в бік піднесення особистих інтересів, передусім в бік одержання стабільного, гарантованого та гідного заробітку. При цьому молодь, яка відчуває дискримінацію на ринку праці, часто це розуміє як отримання доходу за «будь-якою ціною». Аморальність явища порушення трудових прав веде до того, що моральність джерел заробітку стає відносним поняттям. Отримання заробітку не завжди знаходиться в межах правового поля. Цьому сприяє тіннізація зайнятості, яка приймає масштабні розміри. За нашими оцінками, в Україні кожен 5-й працює в тіні, в Криму – кожен 3-й, часто поєднуючи тіншову діяльність із зайнятістю в офіційній економіці.

Трансформації морально-етичної складової соціально-трудового потенціалу, звичайно, не супере-

чили б принципам ринкової економіки, коли б часто збагачення одних членів суспільства не відбувалося за рахунок інших. Окремою темою є руйнація моральних принципів у зв'язку з використанням у власних інтересах службових посад, масштабної корупції, розкраданням майна, землі, інших ресурсів тощо. На тлі таких явищ прояв патріотичного почуття до власного підприємства, трудової активності, прагнень до професійного саморозвитку, винахідництва та раціоналізаторства для багатьох працівників втрачає свій сенс. В результаті свідомо чи несвідомо у частини населення закріплюється бажання одержувати великий заробіток або доход будь-якою ціною, не прикладаючи суттєвих трудових зусиль, залишаючи поза увагою ідеали працелюбства, прагнення до знань, творчого та професійного зростання. Руйнація традиційних ціннісних орієнтирів у сфері праці стає, на нашу думку, однією з глибинних ідеологічних основ тіньової економіки, обсяги якої охоплюють майже половину внутрішнього валового продукту.

У країні, де виробники матеріальних і духовних цінностей принижені зубожінням, а навколо відбувається перерозподіл влади, статусу, ресурсів, соціальна конфліктність є безперечною. За результатами загальнонаціонального соціологічного моніторингу, який реалізовано Інститутом соціології НАН України, домінантою масової свідомості залишається негативізм, який характеризується трьома чіткими емоційно-оціночними «не»: недовіра, незадоволеність, невіра у майбутнє».

Проявом деформованої трансформації ціннісних орієнтацій, що гальмує розвиток соціально-трудового потенціалу, стала важкість адаптації працівників підприємств до ринкових умов. Стосовно різних вікових груп вона протікає неоднозначно. Так, найскладніше відбувається перебудова свідомості працівників старших вікових груп (передусім жінки), яким змінити трудову поведінку, засвоювати нову інформацію значно складніше, ніж представникам молоді до 30 років, суб'єктивне відчуття залежності від зовнішніх обставин у них є дуже високим. Як наслідок, багато представників цієї групи (переважно ті, кому за 45–50 років) мають масу проблем (особливо психологічного змісту): почуття незахищеності, нервозності, аж до придбання певних психологічних синдромів, що заважає реалізації прагнень до підвищення кваліфікації, оволодіння новою професією.

Як показали результати експрес-інтерв'ю з працівниками та керівниками підприємств м. Черкас, найчастіше заважають адаптації до ринкових умов такі риси представників адміністрації: консерватизм, відсутність швидкої реакції на зміну обставин, нестача ринкового мислення підприємців, адекватної корекції ринкової поведінки, неготовність до радикальних змін, небажання працювати інтенсивно у постійному режимі, йти на оновлення технології усупереч груповим (корпоративним) інтересам тощо. Такі риси стають перешкодою на шляху розвитку і персоналу, і підприємства, оскільки породжують прояв професійної заздрості, протидію новому, незвичному, обумовлюють неспроможність багатьох працівників до гнучкої переорієнтації на інші види діяльності та засвоєння нових знань.

ВИСНОВКИ

Таким чином, гармонізація соціально-трудового потенціалу вимагає подолання девальваційних процесів у моральній площині, що має прямий відгомін стосовно всіх потенційних складових. При цьому важливо розуміти, що система цінностей не обмежується лише морально-етичними. Комплексний розгляд даної проблеми вимагає урахування процесів домінування (витіснення) решти ціннісних орієнтирів цінностями матеріального характеру. Разом з тим, деформації в системі морально-етичних цінностей вимагають першочергової уваги в ключі пошуку управлінських рішень подолання дисгармонізації розвитку соціально-трудового потенціалу на тлі гострих суспільних і політичних протиріч, що підсилюються політичною та економічною кризою.

Отже, немає сумнівів в тому, що потребують подолання зазначені недоліки трансформації морально-ціннісних орієнтацій населення. Виходячи з викладеного вважаємо за доцільне:

- розробити сучасну державну концепцію формування вітчизняної культури та моральності соціально-трудових відносин;
- розробити кодекс трудової честі для роботодавців і працівників за участю соціальних партнерів, перебачити його прийняття до умов змісту колективних договорів, колективних угод;
- забезпечити силами засобів масової інформації, закладів культури пропагування сенсу чесної, продуктивної праці в офіційній економіці, відновлення трудових цінностей, принципів висо-

кої моральності, соціальної відповідальності за наслідки праці, використання природних ресурсів;

- у навчальних закладах, творах мистецтва, кіно за підтримкою держави спрямовувати виховання молоді на формування працелюбства, поваги до праці, робітничих професій, формувати свідоме розуміння цінності трудової діяльності та її вирішальної ролі у забезпеченні власного добробуту.

Окреслене свідчить, що настав час системних наукових досліджень соціально-трудового потенціалу суспільства, окремого цілеспрямованого інвестування у розвиток морально-етичної компоненти такого потенціалу за допомогою важелів соціально-економічного механізму, які мають соціально, психологічно та економічно впливати на людину на усіх рівнях, сприяючи поступовому формуванню ціннісних орієнтаціям, адекватних потребам руху до інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біль М. М. Моральні основи формування соціально-демографічного потенціалу регіону / М. М. Біль // Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 21–22 березня 2012 року. — Житомир : ПП «ДжівіЕс», 2012. — 461 с. — С. 412–416.
2. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2010 року. Підготовлено Держкомнацрелігій. Формам № 1 // Інститут релігійної свободи [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=581%3A1&catid=51%3Astats&Itemid=79&lang=uk
3. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества / В. Л. Иноземцев. — М. : Academia, 1998 — 481 с.
4. Інноваційна діяльність: стимули та перешкоди : Монографія / І. Л. Петрова, Т. І. Шпильова, Н. П. Сисоліна ; за наук. ред. проф. І. Л. Петрової. — К. : Дорадо, 2010. — 321 с.
5. Кількість розлучень, зареєстрованих в органах державної реєстрації актів цивільного стану, в Україні та регіонах у 2010 році [Електронний ресурс] // Населення України у 2010 році : Демографічний щорічник. — К. : Державна служба статистики України, 2011. — С. 108. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Ментальний чинник у сфері праці: проблеми терії та практики / Д.П. Богиня, М.В. Семикіна. — К: Шторм, 2003. — 382 с.
7. Правопорушення в регіонах України [Електронний ресурс] // Регіони України : статист. зб. — К.: Державна служба статистики України, 2011. — Ч. I.— С. 323–334. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Пуригіна О. Г. Міжнародна міграція : навч. посіб. / О. Г. Пуригіна, С. Е. Сардак. — К. : ВЦ «Академія», 2007. — 312 с.
9. Релігія. Церква. Суспільство. Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин : Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу на тему: «Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку». (8 лютого 2011р. Київ) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.2011.02.08_centra_razumkova_dopovid. — С. 40.
10. Соціологічний вимір соціально-економічних процесів в Україні / [Балакірева О.М., Головенько В.А., Левін Р.Я. та ін.]; за ред. Балакіревої О.М.; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. — К., 2009. — 320 с.
11. Трудовий потенціал Кіровоградської області: стан та перспективи розвитку (колективна монографія) / За ред. М.В. Семикіної. — Кіровоград: ВАТ Кіровоградське видавництво, 2008. — 304 с.
12. Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку: Монографія [О.А. Грішнова, С.Р. Пасека, А.С. Пасека]; за наук. ред О.А. Грішнкової. — Черкаси: «Маклаут», 2011. — 360 с.
13. Шайгородський Ю.Ж. Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://portalus.ru> (с)
14. Шульга М. О. Дрейф на узбіччя. Двадцять років суспільних змін в Україні / М. О. Шульга. — К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2011. — 448 с.

УДК 332.144:338.436.33

ФАКТОРЫ И УСЛОВИЯ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕГИОНА*Арбузова Т.А.*

В публикации проанализированы современные подходы к определению факторов, влияющих на развитие агропромышленного комплекса региона. Представлена типология факторов и условий, обеспечивающая возможность их дифференцированного учета. Это позволило определить характер влияния элементов внутренней и внешней среды региона на сельскохозяйственное производство, а также обосновать стратегические направления развития агропромышленного комплекса.

Ключевые слова: факторы, регион, агропромышленный комплекс, конкурентные преимущества, региональные особенности, сельскохозяйственное производство, функционально-компонентная структура.

Конкурентоспособность агропромышленного комплекса региона обеспечивается эффективным использованием природно-ресурсного и экономического потенциалов, которые формируются под воздействием совокупности различных факторов и условий, определяемых как его конкурентные преимущества. В данной связи актуализируется необходимость структуризации факторов и условий, предопределяющих конкурентные преимущества агропромышленного комплекса региона, развитие которых, с одной стороны, создает условия для обеспечения продовольственной безопасности как стратегической цели социально-экономического развития региона, а, с другой, – усиливает его конкурентные позиции в отношении формирования экономического потенциала. При этом следует учитывать, что функционирование агропромышленного комплекса региона как сложной производственной системы подвержено влиянию различных факторов, степень воздействия которых предопределяется характером использования природно-ресурсного потенциала, состоянием материально-технической базы, уровнем развития научно-технического потенциала, наличием и уровнем качества объектов инфраструктуры и др. Поэтому структуризация данных факторов позволит выявить характер основных проблем функционирования комплекса, определить детерминанты его развития, а также условия, активизирующие возможность формирования новых и развитие существующих конкурентных преимуществ АПК региона.

В экономической науке представлены различные подходы к классификации факторов, влияющих на развитие агропромышленного комплекса [4, 5, 6, 8, 9], в соответствии с которыми возможно учитывать особенности использования природно-ресурсного потенциала, характер и структуру потребительских предпочтений, каналы реализации продукции, формы и методы организации сельскохозяйственного производства как специфические характеристики АПК. Однако, принимая во внимание необходимость учета региональных особенностей функционирования АПК, дальнейшего развития требуют подходы, использование которых позволяет выявить точки формирования локальных проблем, а также определить потенциал для их решения, который сконцентрирован в рамках региональной общественной системы.

Цели статьи состоят в уточнении теоретических подходов к определению факторов, воздействующих на развитие АПК региона, а также в разработке структуризации факторов и условий, влияющих на развитие сельскохозяйственного производства региона, относительно их роли в обеспечении его конкурентоспособности.

В результате теоретического анализа современных подходов к исследованию факторов, влияющих на развитие АПК региона, возможно, выделить наиболее распространенные, которые представлены известными отечественными и зарубежными учеными. Так, Паламарчук М. М. и Паламарчук О. М. [12] в качестве основных факторов, обуславливающих развитие агропромышленного комплекса региона, выделяют природно-ресурсный потенциал террито-

рии, а также производительные силы природы и общества. Учеными Андрийчуком В.Г. [1], Прущак О.В. [9], Майданевичем П.Н. и Караманом М. М. [7] обоснован теоретический подход к систематизации факторов, влияющих на формирование и функционирование агропромышленного комплекса региона относительно степени, характера и особенностей их воздействия на процессы организации сельскохозяйственной деятельности. При этом Андрийчук В.Г. [2] разработал классификацию факторов, в качестве наиболее важных из которых, выделены экономические, политико-правовые, социально-экономические, социо-культурные, природные и научно-технические факторы. Вместе с этим, ученый рассматривает природные факторы и природно-климатические условия, с одной стороны, как базис формирования АПК региона, а, с другой, – как фактор, влияющий на производственно-хозяйственную деятельность сельскохозяйственных предприятий посредством введения экологических и санитарно-технических норм.

Необходимо отметить, что многообразие представленных в экономической науке подходов к определению факторов, влияющих на развитие сельскохозяйственного производства региона, обуславливает дискуссию ученых относительно возможности их вариативной группировки.

В развитие представленных подходов, возможно, систематизировать факторы и условия, влияющие на развитие сельскохозяйственного производства региона, относительно их роли в обеспечении его конкурентоспособности. При этом следует учитывать, что «конкурентное преимущество» определяется как совокупность характеристик товаров (потребительских свойств), специфических условий производства и продажи, дополнительных услуг, которые отличают деятельность экономического субъекта и определяют ее превосходство над прямыми конкурентами. Это позволяет обосновать то, что именно условия, обеспечивают возможность формирования конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона посредством создания среды, благоприятной для использования природно-ресурсного, экономического и инновационного потенциала региона. При этом влияние факторов изменяет среду развития сельскохозяйственного производства посредством воздействия социально-демографических, экономических, экологических и др., которые формируются на международном, национальном, региональном и локальном уровнях. По мнению автора, представленная структуризация обеспечит возможность дифференцированного учета факторов и условий, предопределяющих конкурентоспособность сельскохозяйственного производства региона, включая специфику организации производственно-хозяйственной деятельности, характер использования природных ресурсов и особенности структуры агропромышленного комплекса региона (рис. 1).

Выделяя факторы, влияющие на конкурентоспособность сельскохозяйственного производства в зависимости от уровня воздействия, следует учитывать эндогенный и экзогенный характер процессов экономического и социального развития. Так, активизация влияния экзогенных факторов, обуславливает появление экономических рисков, которые проявляются в повышении уровня энергозависимости и импорта энергоносителей, усилении структурных диспропорций в национальном и региональном производстве, возникающих под влиянием внешнего спроса, сокращении емкости продовольственного внутреннего рынка.

По нашему мнению данные факторы препятствуют формированию конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона, что обуславливает необходимость разработки и реализации новых подходов к развитию сельскохозяйственного производства, основанных на использовании долгосрочных факторов экономического роста, которые имеют эндогенную природу образования.

В данной связи ученые А. Белоусов, В. Иноземцев, Г. Колодко, Д. Львов, Д. Ромер аргументировано обосновывают необходимость стимулирования развития внутреннего рынка, усиления внутренней конкуренции, внедрения инновационных технологий в приоритетные сферы деятельности, формирование интеллектуального капитала как главных условий обеспечения динамики экономического роста

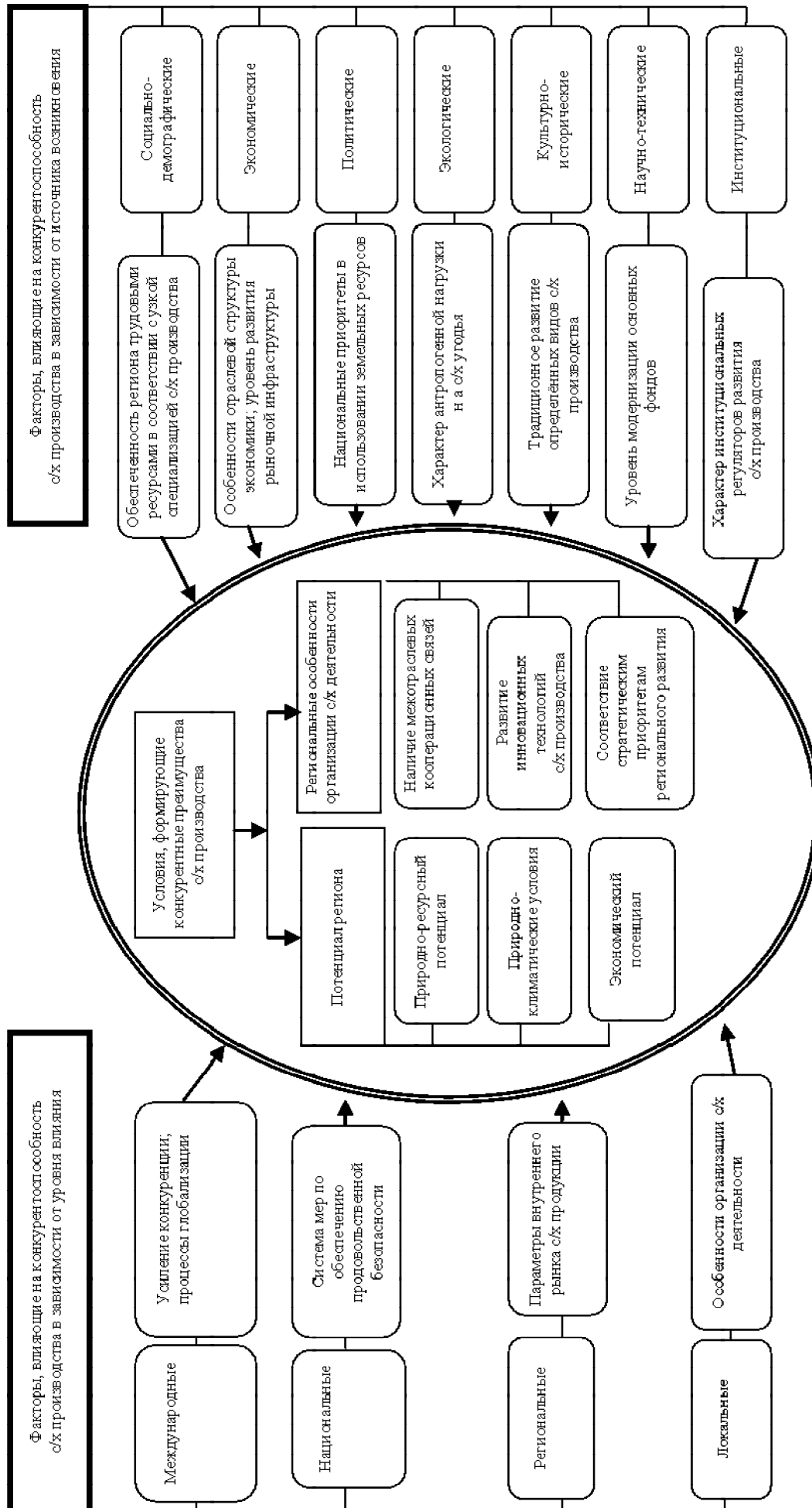

Рис. 1. Структуризация факторов и условий обеспечения конкурентоспособности сельскохозяйственного производства региона

Природа формирования эндогенных факторов обусловлена наличием внутреннего экономического и природно-ресурсного потенциалов, эффективное использование которых обеспечивает возможность формирования и развития конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства. При этом в качестве интегрированных показателей, отражающих уровень эндогенности экономики, рассматриваются уровень конкурентоспособности отраслей и уровень развития человеческого потенциала региона. По мнению ученых данные условия формируют основу для ускорения темпов роста высокотехнологической продукции и услуг, обеспечения эффективного использования внутренних ресурсов и оптимального сочетания внутренних и внешних ресурсных источников при условии соблюдения пороговых значений экономической безопасности региона, сохранения традиционных видов экономической деятельности, а также социо-культурных особенностей населения.

В соответствии с выше изложенным, и в зависимости от уровня влияния целесообразно различать международные, национальные, региональные и локальные факторы, предопределяющие характер конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона. Так, результатами проявления современных проблем социально-экономического развития (международные факторы), обусловленных усилением конкуренции на макроуровне, является активизация производственной деятельности, основанная на масштабном использовании природных ресурсов, что дестабилизирует общее состояние природной среды и определяет необходимость поиска направлений предотвращения кризисных ситуаций. При этом предполагается, что эндогенные, внутренние факторы, формируются на национальном и региональном уровнях и отражают основные характеристики сельскохозяйственного производства, которые формируются с учетом региональных особенностей. В свою очередь, локальные факторы отражают специфику организации сельскохозяйственной деятельности в регионе с учетом стадий производства сельскохозяйственной продукции, включающих производство средств производства для сельского хозяйства, переработку, заготовку, хранение, транспортировку и реализацию сельскохозяйственного сырья и готовой продукции.

Классификация факторов в зависимости от источника формирования позволяет оценить степень влияния социально-демографических, экономических, политических, экологических, культурно-исторических, научно-технических и институциональных факторов на формирование конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона. Так, влияние социально-демографических факторов обуславливает возможность формирования трудовых ресурсов, которые представляют собой часть населения страны, располагающую совокупностью физических и духовных способностей, необходимых для участия в процессе труда. Поэтому в отношении формирования конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона, определяющее значение имеет уровень образования, квалификация, а также уровень профессиональных компетенций работников, занятых в процессе организации сельскохозяйственного производства.

Влияние экономических факторов на процессы формирования и развития конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона проявляется через призму общеэкономических характеристик, которые обусловлены особенностями территориального устройства региона, спецификой отраслевой структуры экономики, параметрами внутреннего рынка, объемом, структурой и географией экспорта и импорта сельскохозяйственного сырья и готовой продукции. Вместе с этим, большое значение имеет уровень развития предпринимательской среды, рыночной, технической и информационной инфраструктуры, создающих условия для реализации инвестиционных проектов и развития современных форм организации сельскохозяйственного производства. Так, высокий уровень обеспеченности экономики региона информационными ресурсами позволяет мотивировать покупательские предпочтения, что обуславливает повышение спроса на сельскохозяйственную продукцию местного производства и доходность сельскохозяйственной деятельности.

Характер влияния политических факторов на формирование конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона является отражением уровня политической стабильности общества, который обуславливает темпы активизации научно-технического обновления производства, возможность оптимизации структуры экономики, а также особенности конкурентных отношений. Также следует учитывать, что влияние политического фактора в наибольшей степени отражает интересы политических сил и лоббистских групп, которые, по мнению ученых [2], традиционно сконцентриро-

ваны в рамках военно-промышленного, топливно-энергетического и агропромышленного комплексов и связаны, в первую очередь, с приватизационными процессами и распределением бюджетных средств.

Влияние экологических факторов на формирование конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона обусловлено характером антропогенной нагрузки на природные комплексы и ландшафтные системы, вследствие чего природные ресурсы утрачивают потенциал к воспроизводству и саморегенерации. Таким образом, в результате дестабилизации системы экологической безопасности региона, создаются предпосылки для снижения уровня качества и производительности сельскохозяйственной продукции в виду невозможности использования земли, лесных и водных ресурсов как основных производительных условий, обеспечивающих функционирование сельскохозяйственного производства. Это обуславливает необходимость оптимизации использования природных ресурсов в процессе организации сельскохозяйственной деятельности, повышения уровня технологичности производственных процессов, а также рационализации способов обработки сельскохозяйственных угодий, что позволит стабилизировать состояние экологической системы, изменить эксплуатационный характер природопользования, значительно сократить уровень загрязнения природно-ресурсного потенциала и природных объектов.

Культурно-исторические факторы, воздействующие на процессы формирования и развития конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона, являются отражением жизненных ценностей, культуры питания и традиций в организации сельскохозяйственной деятельности. Это обуславливает влияние данных факторов на формирование структуры потребительских предпочтений, характер трудовых отношений и условий труда, а также на формы взаимодействия с элементами региональной инфраструктуры (транспортные организации, предприятия материально-технического обеспечения, энергоснабжения, ремонтного обслуживания основных производственных фондов).

Влияние научно-технических факторов обусловлено спецификой сельскохозяйственного производства и проявляется в модернизации основных фондов, в производстве экологически чистой продукции, а также в использовании эффективных методов организации производственно-хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий, позволяющих снизить производственные затраты. Поэтому уровень конкурентоспособности сельскохозяйственного производства региона во многом предопределяется эффективностью использования современных информационно-коммуникационных систем, уровнем интеллектуализации труда и информатизации производственных процессов.

Влияние институциональных факторов обусловлено характером взаимодействия субъектов агропромышленного рынка и структур законодательной и исполнительной власти, а также общественных организаций и учреждений, которые являются элементами внешней, по отношению к сельскохозяйственному производству, среды. В данной связи ученые выделяют совокупность инструментов и институциональных регуляторов развития сельскохозяйственного производства региона, позволяющих учитывать региональные особенности территориальной организации сельскохозяйственной деятельности, характер использования природно-ресурсного потенциала, обеспеченность региона объектами инфраструктуры и качество экологической среды.

Учитывая, что в качестве главного условия, предопределяющего формирование и развитие конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона мы рассматриваем природно-ресурсный потенциал, природно-климатический условия, а также экономический потенциал, обоснованно считать, что данные элементы образуют базис, предопределяющий условия развития сельскохозяйственного производства и оказывают влияние на структуру видов сельскохозяйственной деятельности. Так, совокупность видов природных ресурсов (минеральных, земельных, лесных, водных, фаунистических и рекреационных ресурсов), которые могут быть использованы в народном хозяйстве с учетом стратегических приоритетов развития территории, образует природно-ресурсный потенциал региона. При этом в качестве одного из специфических элементов природно-ресурсного потенциала региона рассматривают природно-климатические условия, обеспечивающие возможность организации видов экономической деятельности, технологические особенности которых обусловлены зависимостью от природно-климатических факторов.

Экономический потенциал отражает способность общества по созданию разнообразных видов материальных благ и оказываемых услуг, характеризуемую той совокупностью экономических средств, источников и запасов или экономических возможностей, которыми располагает общество, и которые могут быть использованы для реализации конкретных социально-экономических и иных целей и задач. Так, инновационный потенциал представляет собой совокупность фундаментальных и прикладных научно-технических знаний, которые используются в целях экономического развития территории. В данной связи автор полагает, что наличие инновационного потенциала, уровень развития которого обусловлен высокой степенью индустриализации общества и высокой скоростью передачи информации, предопределяет возможность создания конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона вследствие эффективного использования инновационных ресурсов.

Инвестиционный потенциал, как структурный элемент экономического потенциала региона отражает уровень инвестиционной привлекательности территории и характеризует уровень эффективности использования инвестиционных ресурсов – совокупности произведенных человеком средств производства, предназначенных для производства товаров и услуг.

Трудовой потенциал региона представляет собой совокупную способность экономически активного населения региона использовать знания, способности, профессиональные качества и навыки с целью производства максимально возможного объема материальных ценностей и нематериальных благ. В свою очередь, использование экологического потенциала в качестве конкурентного преимущества сельскохозяйственного производства региона характеризуется уровнем экологизации сельскохозяйственного производства, а также возможностью постоянного воспроизводства природных ресурсов.

Роль производственной и социальной инфраструктуры как составляющих экономического потенциала региона, в развитии конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства состоит в создании условий для повышения уровня конкурентоспособности посредством функционирования транспортных предприятий, объектов инженерной инфраструктуры, финансовых и др. учреждений.

Учитывая сущностные характеристики и назначение элементов экономического потенциала региона, автор считает, что уровень конкурентоспособности сельскохозяйственного производства обусловлен эффективным использованием в качестве конкурентных преимуществ одного или нескольких элементов, что, в конечном итоге, создает предпосылки для повышения уровня экономического и социального развития региональной общественной системы.

Вторую группу условий, предопределяющих развитие конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона, составляют региональные особенности организации сельскохозяйственной деятельности, которые отражают наличие межотраслевых кооперационных связей, уровень развития инновационных технологий сельскохозяйственного производства, а также степень соответствия целей развития сельскохозяйственного производства стратегическим приоритетам АПК и региона. Так, наличие межотраслевых кооперационных связей как детерминант развития конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона, позволяет создать наиболее благоприятные условия для адаптации новых форм его организации и формирования партнерских отношений между участниками хозяйственных объединений. Вместе с этим, обязательным условием, обеспечивающим развитие конкурентных преимуществ сельскохозяйственного производства региона, является его соответствие стратегическим приоритетам АПК и региона, что позволит максимально эффективно использовать экономический и природно-ресурсный потенциал, учитывая социальные, экономические и экологические интересы населения, особенности геополитического положения, характер межрегиональных хозяйственных связей и др.

ВЫВОДЫ.

Таким образом, рассмотрев теоретические подходы к определению факторов, воздействующих на развитие АПК региона и основываясь на системном подходе к выявлению факторов и условий, влияющих на развитие сельскохозяйственного производства, выполнена их структуризация, что позволяет определять характер воздействия внешней и внутренней среды региона на сельскохозяйственное производство, прогнозировать риски, обусловленные деструктивным влиянием со-

циально-эколого-экономических процессов, а также обосновывать стратегические приоритеты и направления развития АПК региона.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене / В. Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 622 с.
2. Бидихова И. С. Методические основы оценки конкурентоспособности товара: социологический анализ / И. С. Бидихова // Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология. — 2001. — №4. — С.165—168.
3. Гордієнко, Т. М. Розвиток регіональної економіки в контексті економічної кризи / Т. М. Гордієнко // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 6. — С. 162—166.
4. Долгий В. И. Экономика промышленного предприятия: инвариантные и экстремальные состояния. / В.И. Долгий, Р. Ю. Лоскутов. — Саратов: Изд. центр СГЭА, 1998. — 289 с.
5. Катеринец С. В. Роль государственной поддержки в аграрном секторе Украины / С.В. Катеринец // Экономист. ? 2008. ? № 9. ? С.24 ? 25
6. Караман М. М. Экономика предприятия: учебное пособие / М. М. Караман, П.Н. Майданевич, под. ред. Карамана М. М. ? Житомир, ЖГТУ, 2007. ? 384 с.
7. Мацибора В. И. Економіка сільського господарства: підручник / В. И. Мацибора. ? К.: Вища школа, 1994. ? 415 с.
8. Прущак О. В. Источники и факторы устойчивого развития реального сектора экономики // О. В. Прущак. — Известия Самарского научного центра РАН. — Самара, 2002. — С.39 — 47.
9. Чернюк Л. Г. Територіальна організація регіональних продовольчих комплексів України. / Л. Г. Чернюк. ? К.: РВПС Укр. НАН України, 1999 г. ? 185 с.
10. Шаблій О. И. Социально-экономическая география Украины / [О.И. Шаблій, М.И. Гонак]; пер. с укр. ; пед. ред. Шаблія О. И. ? Львов: Свит, 1995. ? 640 с.

УДК 336.279

МОНОПРОФІЛЬНІ МІСТА ТА МІСТОУТВОРЮЮЧІ ПІДПРИЄМСТВА З ТОЧКИ ЗОРУ УПЕРЕДЖЕННЯ БАНКРУТСТВА

Кравцова О.М.

Розглянуто проблеми монопрофільних міст та їх містоутворюючих підприємств. Виявлено, що особливості бізнесу у монопрофільних містах та характерні риси містоутворюючих підприємств роблять їх більш уразливими до загрози банкрутства. Враховуючи значимість та масштабні наслідки неплатоспроможності містоутворюючих підприємств, пропонується перейняти позитивний досвід російської економіки щодо обліку монопрофільних міст, їх підтримки, методів державно-приватного партнерства, застосування відповідних методів державного регулювання, у тому числі проведення процедур банкрутства.

Ключові слова: *монопрофільне місто, містоутворююче підприємство, банкрутство, неплатоспроможність, диверсифікація, державна підтримка.*

Банкрутство суб'єктів господарювання завжди має значні соціально-економічні наслідки. Накопичення невиконаних зобов'язань, більш того – ліквідація підприємства погіршують благополуччя його працівників та фінансовий стан контрагентів, затримка та несплата податків цим підприє-

мством підвищують ризик невиконання державного та місцевого бюджетів. Якщо проблемне підприємство є містоутворюючим, то постає реальна загроза подальшому розвитку та існуванню міста, на території якого воно розташоване. Таке місто у науковій літературі отримало назву «моно-міста» або монопрофільного міста. З урахуванням того, що містоутворююче промислове підприємство зазвичай входить в певну економічну інтегровану структуру, можна очікувати зниження фінансової стійкості цієї структури. Отже, комплексний підхід до проблеми неплатоспроможності виявляє значимість інституту банкрутства по відношенню до соціально-економічного стану міста, регіону, країни і населення в цілому. У період світової фінансової кризи проблеми банкрутства містоутворюючих підприємств і пов'язані з ними системні проблеми монопрофільних міст загострюються.

Дослідженню проблем неплатоспроможності та банкрутства присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Втім питання неплатоспроможності містоутворюючих підприємств та монопрофільних міст розроблено недостатньо. Основи бачення питання неплатоспроможності з мезоекономічних позицій закладено російським вченим-економістом Г.Б. Клейнером, який інституціональну роль підприємства розглянув з точки зору системно-інтеграційної теорії, що враховує різні аспекти внутрішнього і зовнішнього середовища та функцій підприємства [1]. На його думку, еволюційний економічний розвиток країни може забезпечити розвиток тих економічних систем, які займають в економічному просторі проміжне місце між макро- та макрорівнями і відносяться до мезоекономіки. До мезоекономічних об'єктів Г.Б. Клейнер відносить галузі, регіони, вертикально інтегровані комплекси, крупні корпорації, а також монопрофільні міста [2].

Питання функціонування містоутворюючих підприємств та аналізу їх соціально-економічних проблем у передкризовий та кризовий період протягом останніх п'яти років активно досліджує група російських вчених Фінансового університету при Уряді Російської Федерації – А. М. Ряховська, О. Г. Крюкова, О. В. Арсенова, С. Є. Кован [3, 4, 8, 13]. На їх думку, основною загрозою інтересам держави і суспільства є не банкрутство містоутворюючих організацій, як прийнято вважати, а руйнування їх бізнесу, яке призводить до неможливості подальшого здійснення виробничо-господарської діяльності, розпаду на складові частини або ліквідації діючої бізнес-одиниці [3]. С.Є. Кован, К.А. Березин, продовжуючи ідеї Г.Б. Клейнера, досліджують проблему мономіст з точки зору системної організації економіки та ресурсної теорії кризи соціально-економічних систем [4].

Метою статті є узагальнення підходів до проблем монопрофільних міст та містоутворюючих підприємств як елементів мезосистеми з точки зору упередження банкрутства.

У сучасних умовах мезоекономіка [mesoeconomics] – це дослідження функціонування частини економічної системи, проміжної між її макроекономічним і мікроекономічним рівнями, наприклад, на рівні галузей і секторів економіки [5]. З цих позицій монопрофільне місто є елементом мезоекономіки. У деяких регіонах виникла проблема монозалежності регіональної економіки. Наприклад, якщо історично так склалося, що все місто або навіть область працюють в умовах моногалузевої структури економіки, то виникає залежність бюджету області від одного великого платника податків – містоутворюючого підприємства. У період кризи така залежність посилюється, а загроза неплатоспроможності містоутворюючого підприємства створює не тільки загрозу неплатоспроможності міста, але й загрозу його банкрутства.

На пострадянському просторі немає прикладів офіційного банкрутства міст, у світовій практиці є. У США відбулося найбільше муніципальне банкрутство. У грудні 2013 р. місто Детройт було визнане банкрутом, відповідне рішення прийняте окружним судом США по східному округу штату Мічиган. Боргові зобов'язання міста Детройта становлять 18,5 млрд. доларів, половина з яких є боргами соціальним відомствам. Шансів на досудове вирішення конфлікту не було, тому що кількість визнаних судом кредиторів перевищує 100 тисяч суб'єктів. Проблеми міста беруть початок у 1950-х роках, коли автомобільні заводи, що складали основу його економіки, стали переносити виробництво в інші штати і передмістя. Населення міста скоротилося з 2 млн. осіб до 700 тис. осіб на даний момент. Фінансова криза ускладнила ситуацію, хоча два найбільших підприємства Детройта – General Motors і Chrysler, – у 2009 р. розпочали процедуру банкрутства і швидко припинили її, отримавши допомогу від держави. У лютому 2013 р. дефіцит місцевого бюджету склав 327 млн.

доларів, борги – понад 14 млрд. доларів. Рівень безробіття в місті становить 7,5%, що більш ніж удвічі перевищує середній рівень по США. У березні 2013 р. місту був призначений антикризовий менеджер Кевін Опп, проте план Оппа щодо санації міста виявився неефективним, у результаті 18 червня 2013 р. місто звернулося до суду з проханням визнати його банкрутом. Це випадок не поодинокий. Схема визнання міст банкрутом застосовується у США понад 25 років. Це міста Стоктон (штат Каліфорнія), Сан-Бернардіно (штат Каліфорнія), Маммот Лейкс (штат Каліфорнія). Прецедент з Детройтом надав поштовх для процедури банкрутства відносно потенційних міст-банкрутів: Скрантон (штат Пенсільванія), Провіденс (штат Рой-Айленд), проблеми яких однотипні – гострий дефіцит бюджету, безробіття, відсутність коштів на утримання поліції, злочинність [6].

Проблеми монопрофільних міст у Росії предметно вирішуються з 2009 р., з моменту прийняття федеральної програми розвитку мономіст, основним завданням якої є диверсифікація економіки мономіст, зниження економічної залежності від містоутворюючих підприємств. За ступенем впливу кризи на соціально-економічну ситуацію мономіст Міністерство регіонального розвитку Російської Федерації класифікує їх таким чином:

5% мономіст (1,4 млн. осіб) – території з високим ступенем прояви кризової ситуації, де слід терміново вжити заходи на федеральному рівні, не виключене розселення міста;

15% мономіст (5,4 млн. осіб) знаходяться у зоні підвищеного ступеня ризику;

80% мономіст вимагають регулярного якісного моніторингу соціально-економічного стану і розробки програм розвитку [7].

Відповідно до федеральної програми підтримки монопрофільних міст Міністерством регіонального розвитку Російської Федерації розроблений комплекс планів модернізації російських мономіст. Основні довгострокові цілі реалізації комплексних планів модернізації російських мономіст наступні: модернізація традиційних (містоутворюючих) виробництв; диверсифікація економіки міста (створення нових виробництв і підприємств сфери обслуговування населення та бізнесу); розвиток малого та середнього бізнесу; покращення іміджу міста та підвищення якості життя.

О.Г. Крюкова, О.В. Арсенова детально розглянули причини кризових ситуацій та особливості розвитку економіки у монопрофільному місті, які можуть призвести до банкрутства [8]. Монопрофільні міста переважно будувалися за радянських часів, з урахуванням принципів спеціалізації та кооперації, притаманних плановій економіці, з прив'язкою до природних ресурсів регіонів, особливо у період індустріалізації. У роки Великої Вітчизняної війни у зв'язку із евакуацією заводів із західних областей виникли монопрофільні міста у східних регіонах СРСР. Втім, у дореволюційні часи монопрофільність регіонів також існувала. Наприклад, історія становлення металургійної галузі Донбасу наприкінці 90-х років дев'ятнадцятого століття, яка знайшла відображення у художній літературі (О. Купрін «Молох»), підтверджує територіальну монопрофільну спрямованість розвитку дореволюційної економіки. Отже створення міст, в основі яких лежить одне-два підприємства або один вид діяльності, склалося історично. За російською статистикою, у 2010 р. у Російській Федерації з 1097 міст 460 є монопрофільними, з 1864 селищ міського типу монопрофільних – не менше 1200, в яких проживає понад 16 млн. осіб. У монопрофільних містах до кризи створювалося 40% ВВП російської економіки, внесок містоутворюючих підприємств в регіональні та місцеві бюджети часто перевищував 50% [8].

Російські вчені розробили класифікацію монопрофільних міст: за типом економічного розвитку регіонів, в яких розташовані ці міста – агломераційного, сировинного та промислового профілю; за структурними особливостями – мономіста-супутники великих поліфункціональних міст, мономіста з одним містоутворюючим підприємством, мономіста з кількома містоутворюючими підприємствами [3, 4, 8]. Містоутворюючі підприємства підрозділяють також на виробничі (промислові) та непромислові (науково-дослідні), окремо виділяють крупні промислові корпорації, промислово-фінансові групи з обсягами продаж, що перевищують 500 млн. дол. [8].

Як і в Росії, в Україні традиційними територіями розміщення мономіст є промислові та сировинні пояси розвитку, у першу чергу, Донбас – вугледобувний та металургійний регіон з шахтарськими моноселищами, які історично створювалися поряд із побудованою шахтою; Дніпропетровський регіон – мономіста Нікополь, Марганець, які мають за містоутворюючі одне-два крупних підприє-

мства і одночасно віддалені від поліфункціональних міських центрів. Наприклад, Марганець – населення 49 тис. осіб, половина з яких є пенсіонерами, одне містоутворююче підприємство ПАТ «Марганецький ГЗК», на якому працює близько 6 тис. осіб, відстань від Дніпропетровська – 119 км [9]. Нікополь – населення 123,8 тис. осіб, 42 тис. осіб працездатного віку, з них 18 тис. осіб працюють на двох великих підприємствах – ПАТ «Нікопольський завод феросплавів» і ТОВ «Інтерпайп Ніко Тьюб», відстань від Дніпропетровська – 122 км [10].

У Росії містоутворюючі організації мономіст часто входять до складу інтегрованих структур, наприклад, найбільші російські структури і холдинги: ВАТ «Газпром», НК «Роснефть», ВАТ «ЛУКОЙЛ», холдинг «Інтеррос», холдинг «Базовий елемент», «УГМК-Холдинг». В Україні спостерігається аналогічна ситуація. Так, найбільша енергетична компанія України ДТЕК, яка входить до складу фінансово-промислової групи «Систем Кепітал Менеджмент» (СКМ), включає підприємства, які є містоутворюючими на території міст – Курахово (Курахівська ТЕС), Зугрес (Зуївська ТЕС), Щастя (Луганська ТЕС), Енергодар (Запорізька ТЕС), Бурштин (Бурштинська ТЕС), Ладизин (Ладизинська ТЕС) та інші. Крім того, у портфелі вугільних активів ДТЕК – 31 шахта і 13 вуглезбагачувальних фабрик у Донецькій, Дніпропетровській та Луганській областях України, у Ростовській області Російської Федерації [11].

Російський досвід вивчення структури власності містоутворюючих підприємств показав, що деякі з них належать офшорним номінальним власникам, компаніям, які входять до складу російських промислових холдингів, але контролюються через кіпрські компанії, тобто зареєстровані у Республіці Кіпр. Серед містоутворюючих організацій, у статутному капіталі яких переважають кіпрські компанії – ВАТ «Байкальський целюлозно-паперовий комбінат» (Байкальськ, Іркутська область), ВАТ «Распадская» (Междуреченськ, Кемеровська область), ВАТ «Магнітогорський металургійний комбінат» (Челябінська область). Через те, що процедури транскордонної неспроможності (міжнародного банкрутства) недостатньо розвинені та неефективні, у разі настання неплатоспроможності підконтрольного містоутворюючого підприємства можуть виникнути значні юридичні труднощі щодо відповідальності іноземних власників при банкрутстві [4].

Уточнимо поняття щодо містоутворюючого підприємства. У Росії виділені його наступні характеристики: на підприємстві працює до 25% від кількості працюючих в місті; підприємство виробляє понад 50% загальноміського обсягу продукції; має на балансі об'єкти соціально-комунальної сфери та інженерної інфраструктури, що обслуговує не менше 30% населення міста; частка доходів, що надходять від підприємства до бюджету міста, складає понад 20% його дохідної частини. При наявності хоча б одної ознаки підприємство можна вважати містоутворюючим [7, 8]. В Україні визначення містоутворюючому підприємству надане лише у п. 4 ст. 85 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: «містоутворюючим суб'єктом підприємницької діяльності визнається юридична особа, кількість працівників якої з урахуванням членів їх сімей становить не менш як половину чисельності населення адміністративно-територіальної одиниці, у якій розташована така юридична особа. Положення цієї статті про містоутворюючі суб'єкти підприємницької діяльності застосовуються також до суб'єктів підприємницької діяльності, кількість працівників яких перевищує п'ять тисяч осіб» [12]. Саме Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» надає містоутворюючому підприємству особливий статус, що підкреслює масштабність наслідків банкрутства та підвищену соціальну відповідальність підприємства.

Причини кризових ситуацій на містоутворюючих підприємствах стандартні: зниження конкурентоздатності продукції викликає скорочення обсягів виробництва та реалізації, уповільнення оборотів, термінів погашення дебіторської заборгованості та збільшення її обсягів (частки в загальній вартості активів), дефіцит грошових коштів, затримка погашення зобов'язань, зниження платоспроможності. Наслідки кризової ситуації, можливого банкрутства набувають вражаючих масштабів, табл. 1.

Отже головною особливістю монопрофільного міста є залежність його соціально-економічного розвитку від стану містоутворюючого підприємства.

Наслідки погіршення платоспроможності містоутворюючого підприємства

Категорія	Наслідки погіршення платоспроможності містоутворюючого підприємства
Працівники містоутворюючого підприємства – кредитори	Несвоєчасне отримання заробітної плати, при звільненні мають серйозно думати про переїзд в іншу місцевість у пошуках роботи
Члени родини працівників – потенційні кредитори	Зниження доходу родини, можливий переїзд
Пенсіонери – потенційні кредитори	Матеріальні – затримки з виплатою пенсій через неотримання Пенсійним фондом платежів підприємства за соціальними відрахуваннями; моральна травма – зазвичай, це колишні робітники підприємства, яких майже половина населення міста, цілком природною буде їх незаслужена образа, відчуття покинутості, погіршення здоров'я
Молодіж	Матеріальні – безперспективне існування у місті, викликане відсутністю роботи, міграція; моральні – порушення зв'язку поколінь, адже на містоутворюючих підприємствах створювались робочі династії
Працівники інфраструктури міста	Матеріальні – відсутність фінансування інфраструктури з боку підприємства і населення; моральні – місто «вимирає»

Забезпечити соціально-економічний розвиток монопрофільного міста можна через надання систематичної фінансової підтримки містоутворюючого підприємства – державна фінансова допомога, заборона банкрутства таких підприємств та фінансова підтримка з боку держави; розвиток державно-приватного партнерства; а також шляхом стимулювання диверсифікації бізнесу у таких містах. Перший шлях заснований на теорії антикризового управління, тобто якщо система не може самостійно протистояти кризі, то необхідні заходи можна провести ззовні, за рахунок соціально-економічних систем, що складають зовнішнє середовище даного об'єкта. За складних фінансових умов держава не може відмовитися від вирішення соціальних проблем монопрофільного міста. У Росії частина містоутворюючих підприємств монопрофільних міст входить до переліку системоутворюючих організацій, затвердженого у 2008 р. урядовою комісією з підвищення стійкості розвитку російської економіки, а також до підприємств регіонального значення, зокрема, це оборонні та федеральні унітарні державні підприємства. Російські вчені, зокрема С.Є. Кован зауважує, що деякі системоутворюючі підприємства мономіст є «системними банкрутами», і характер наданої з боку держави допомоги (виділення субсидій, які ідуть виключно на покриття збитків та вирішення особистих завдань власників) заважає їм вирішувати завдання модернізації. При цьому держава, усвідомлюючи глибину проблеми, здійснює їх постійний моніторинг і систематично надає відповідну допомогу. На підтримку системоутворюючих підприємств у Росії в 2009 р. було виділено 300 млрд. руб., з них 75 млрд. руб. – на оборонні підприємства і 225 млрд. руб. – на інші [13, с. 75]. Постійна підтримка збиткових містоутворюючих підприємств іноді породжує їх паразитуючий образ існування. Неефективний власник не зацікавлений у збільшенні доходів, скороченні витрат, в модернізації виробництва і підвищенні конкурентоспроможності продукції, розумній експлуатації сировинних ресурсів, вирішенні екологічних проблем. Тобто постає проблема підвищення відповідальності власника при отриманні державної підтримки. Відповідно, тільки знаючи номінальних і фактичних власників організації і їх фінансовий стан, можна вимагати від них відповідального ставлення до стану підконтрольних їм організацій і застосовувати до них відповідні заходи. Тому наразі використовуються різні форми державно-приватного партнерства для упередження банкрутства монопрофільних міст.

Другий шлях направлений на сприяння диверсифікації бізнесу у місті. Проте російська практика показує, що у монопрофільних містах для розвитку малого і середнього бізнесу існує чимало перешкод, серед яких – природно обмежена галузева спрямованість, використання певного моноресурсу; залежність від стану галузевих ринків; віддаленість від ринків збуту; висока ступінь залежності від власника; конфлікт інтересів власників (державних, регіональних і муніципальних органів влади, приватного бізнесу), учас-

ників (засновників, трудового колективу) і населення міста.

Отже сталий соціально-економічний розвиток мономіст залежить від багатьох факторів. Вирішення проблеми уникнення загрози банкрутства монопрофільних міст передбачає застосування певних кроків:

проведення аналізу реального фінансово-економічного стану і оцінку можливостей, потенціалу підприємств для відновлення і розвитку, виявлення так званих точок зростання як в умовах кризи, так і в посткризовому розвитку економіки міста;

розробка комплексних планів модернізації монопрофільних міст, направлених на блокування кризових явищ на містоутворюючих підприємствах, включаючи санацію діючих у мономістах підприємств, спрямовану на збереження бізнесу, створення умов для його відновлення і розвитку; розвиток малого і середнього бізнесу, створення нових робочих місць і підвищення зайнятості населення; створення поліфункціональної економіки міста, подолання його монопрофільності. Наприклад, якщо містоутворююче підприємство є добувним підприємством, слід стимулювати створення і розвиток перероблювальної галузі;

перспективний крок – включення містоутворюючих підприємств у міжнародні та внутрішні просторово-збутові ланцюжки;

розвиток соціальної та інженерної інфраструктури міста, де можуть бути задіяні широкі верстви населення. Наприклад, у США в період Великої депресії громадські роботи застосовувалися для будівництва доріг, мостів, меліорації тощо, що дозволило вирішити проблему зайнятості під час кризи;

вирішення розлагодженості попиту і пропозиції праці – збереження висококваліфікованих працівників, створення «наскрізних» професій, вивільнення персоналу низької кваліфікації, подальше їх перепрофілювання, можливо достроковий вихід на пенсію;

створення умов для реалізації проектів, заснованих на приватно-державному партнерстві.

Застосування тих чи інших заходів щодо запобігання загроз руйнування бізнесу і неспроможності містоутворюючих підприємств залежить від рівня ризику фінансової стійкості, тому набуває актуальності своєчасний аналіз їх фінансового стану та постійний моніторинг цього питання з боку держави, регіонів. Вимога прозорості – одна з базових складових ефективного фінансового оздоровлення. Тому для упередження банкрутства містоутворюючих підприємств необхідна прозорість структури власників (номінальних і кінцевих) містоутворюючих підприємств. Наприклад, Міністерство економічного розвитку Російської Федерації поставило питання про те, щоб зобов'язати підприємства розкривати інформацію про бенефіціарів з метою деофшоризації бізнесу та підвищення відповідальності власника.

У Росії список мономіст налічує 342 міста і селища із населенням 16 млн. осіб, в окремому списку – системоутворюючі підприємства. У 2014 р. на їх підтримку необхідно витратити близько 50 млрд. руб., з них 30 млрд. руб. пропонується витратити на субсидії для регіонів на оновлення соціальної інфраструктури, 10 млрд. руб. – на переселення громадян з депресивних районів у рамках стимулювання маятникової міграції та підтримки переїзду в регіони Росії, де є потреба у новій робочій силі. Складається новий список містоутворюючих підприємств на основі статистичних даних – частки зайнятості на містоутворюючих підприємствах, підприємствах однієї галузі або одного виробничого комплексу. Передбачається, що до нього увійдуть міста з населенням понад 3 тис. осіб, на які будуть поширюватися програми державної підтримки. Для підтримки мономіст пропонується частково розпакувати так званий антикризовий фонд – 349 млрд. руб., закладені у федеральному бюджеті на 2014-2016 рр. [14].

Проблема функціонування містоутворюючих підприємств набула значення не тільки для економіки Росії. Світова криза стала каталізатором існуючих проблем. Проведений аналіз показав, що в Україні проблема монопрофільних міст та їх містоутворюючих підприємств існує, їх характерні риси східні з тими, що є наявними у російській економіці. Проте механізм регулювання відносин між інтегрованими структурами (крупним бізнесом, промислово-фінансовими групами, що володіють містоутворюючими підприємствами) і адміністративно-територіальними суб'єктами (міськими радами) економіки в Україні майже не розроблено. Це ускладнює рішення соціально-економіч-

них проблем монопрофільних міст, упередження неправомірних дій власників інтегрованих структур напередодні банкрутства містоутворюючих підприємств, є причиною відсутності належного регулювання відповідальності власників. Дані питання потребують комплексного вирішення.

ВИСНОВКИ

Монопрофільні міста – найбільш вразлива категорія населених міст, що систематично знаходяться в зоні ризику неплатоспроможності. Монопрофільне місто доцільно розглядати як відкриту соціально-економічну мезосистему, яка формується під впливом зовнішніх чинників, має сукупність сформованих внутрішніх факторів і умов. Економічна і соціальна стійкість системи залежить від її можливостей реагувати на зовнішні зміни, своєчасно адаптуватися до них. Особливості бізнесу у мономістах та характерні риси містоутворюючих підприємств роблять дану систему більш уразливою до загрози банкрутства. Враховуючи значимість та масштабні наслідки неплатоспроможності містоутворюючих підприємств, держава має контролювати їх діяльність. Пропонується перейняти позитивний досвід російської економіки щодо обліку монопрофільних міст, їх підтримки, методів державно-приватного партнерства, застосування відповідних методів державного регулювання: фінансової підтримки, реструктуризація податкової заборгованості, розміщення державного замовлення, надання податкових преференцій, інституційних заходів підтримки, а також проведення процедур банкрутства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клейнер Г.Б. Эволюция институциональных систем / Г.Б. Клейнер – М.: Наука, 2004. – 240 с.
2. Клейнер Г.Б. Мезоэкономика развития: моногр. / Г.Б. Клейнер. – М.: Наука, 2011. – 805 с.
3. Ряховская А.Н. Разработка эффективных форм государственной финансовой поддержки в целях предотвращения банкротства неплатежеспособных градообразующих организаций монопрофильных городов / А.Н. Ряховская, О.Г. Крюкова, Е.А. Арсенова // Эффективное антикризисное управление. – 2011. – № 1 (64): Электронный ресурс. – Режим доступа: http://www.e-c-m.ru/magazine/64/eau_64_61.htm
4. Кован С.Е. Моногорода с точки зрения системной организации экономики и ресурсной теории кризисов социально-экономических систем / С.Е. Кован, К.А. Березин // Эффективное антикризисное управление. – 2012. – № 3 (72): Электронный ресурс. – Режим доступа: http://www.e-c-m.ru/magazine/72/eau_72_162.htm
5. Словари и энциклопедии на Академикe: Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/>
6. Офіційний сайт «Business Insider»: Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.businessinsider.com>
7. Официальный сайт «Союз Инвесторов»: Электронный ресурс. – Режим доступу: <http://www.unioninvest.ru>
8. Крюкова О.Г. Влияние мирового финансового кризиса на экономику моногородов / О. Г. Крюкова, Е. А. Арсенова // Эффективное антикризисное управление. – 2010. – № 1 (60): Электронный ресурс. – Режим доступа: http://www.e-c-m.ru/magazine/60/eau_60_13.htm.
9. Офіційний сайт виконавчого комітету Марганецької міської ради: Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://marganets-rada.dp.ua/>
10. Офіційний сайт Нікопольської міської ради: Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.adm.nikopol.net/>
11. Офіційний сайт компанії ДТЕК: Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.dtek.com/>
12. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р. № 2343-ХІІ: станом на 11.08.2013: Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
13. Кован С. Е. Ресурсно-энергетическая модель социально-экономических систем / С.Е. Кован // Эффективное антикризисное управление.– 2011. – № 5 (68). – С. 70-77.
14. Официальный сайт «Газета.ру»: Электронный ресурс. – Режим доступу: <http://www.gazeta.ru/>

УДК 338

ВЛИЯНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АР КРЫМ*Стефанюк О.Д., Виноградова Е.С.*

В данной статье рассматривается проблема привлечения инвестиций в экономику АР Крым в настоящее время. На основе показателей региональной статистики проанализированы тенденции инвестиционной активности региона за последние 5 лет. В частности представлен анализ динамики поступления и направления использования инвестиций, динамика их оттока, а также структура инвестиций в основной капитал в разрезе данного региона Украины. Результаты исследований позволили: сформулировать общее представление о понятии сущности инвестиций, их важности; определить динамику и выявить причины, сдерживающие объемы их поступления в экономику АР Крым, а также определить пути устранения данных причин.

Ключевые слова: *инвестиции, иностранные инвестиции, приток, отток, основной капитал, вид экономической деятельности, инвестор.*

С каждым годом во всем мире происходит активизация инвестиционных процессов. В АР Крым, также как и в Украине в целом, проблема инвестиций стоит достаточно остро, поскольку при наличии достаточно уникальных природных и климатических условий, значительного санитарно-курортного, промышленного и научного потенциала АР Крым испытывает недостаток в инвестициях для решения различного рода проблем социального и экономического характера. Таким образом анализ объемов поступления и направления использования как внутренних, так и иностранных инвестиций на данном этапе актуален.

Целью данной статьи является выявление приоритетных направлений инвестиционного развития АР Крым, а также исследование источников и средств формирования инвестиционных ресурсов на территории региона.

Следует отметить, что существует достаточно большое количество подходов к понятиям инвестиции и прямые иностранные инвестиции. Так, с точки зрения капитала инвестиции рассматривают Бланк И.А. [2], Волков Н.Г. [3] и Орлова Е.Р. [1]. С точки зрения вложения в основной и оборотный капитал инвестиции рассматривают Назаров М.Г. [4], Бублик В.А. [5]. С точки зрения затрат денежных средств инвестиции рассматривают Игошин Н.В. [6], Бард В.С. [7]. А Законом Украины «Об инвестиционной деятельности» инвестиции определяются как все виды имущественных и интеллектуальных ценностей, вкладываемых в объекты предпринимательской и других видов деятельности, в результате которой образуется прибыль (доход) или достигается социальный эффект [8]. Согласно Закону Украины «О режиме иностранного инвестирования» под иностранными инвестициями понимается «ценности, вкладываемые иностранными инвесторами в объекты инвестиционной деятельности в соответствии с законодательством Украины с целью получения прибыли или достижения социального эффекта» [9].

В данной работе под инвестициями будет пониматься определенное долгосрочное вложение временно свободных средств в экономику страны, как на территории определенного государства, так и за его пределами с целью возвращения вложенных средств и получения дохода за длительный период. Следует отметить, что под прямыми инвестициями в данной статье понимается вложение денежных средств в основной и оборотный капитал с целью участия в управлении компании в долгосрочной перспективе. Иностранные инвестиции в данной работе определяются как вложения денежных средств иностранных инвесторов в различные виды экономической деятельности Украины с целью получения доходов от вложений.

Для более детального и объективного рассмотрения вопроса инвестирования в АР Крым необходимо проанализировать структурные характеристики, динамику инвестирования в данный регион Украины.

За последние годы динамика привлечения прямых иностранных инвестиций в АР Крым положительная. В результате чего на протяжении 6 лет увеличилось количество объектов прямого инвестирования почти в 2 раза (до 735 единиц), однако в 2012 по сравнению с 2011 наблюдается небольшой спад (рис.1).

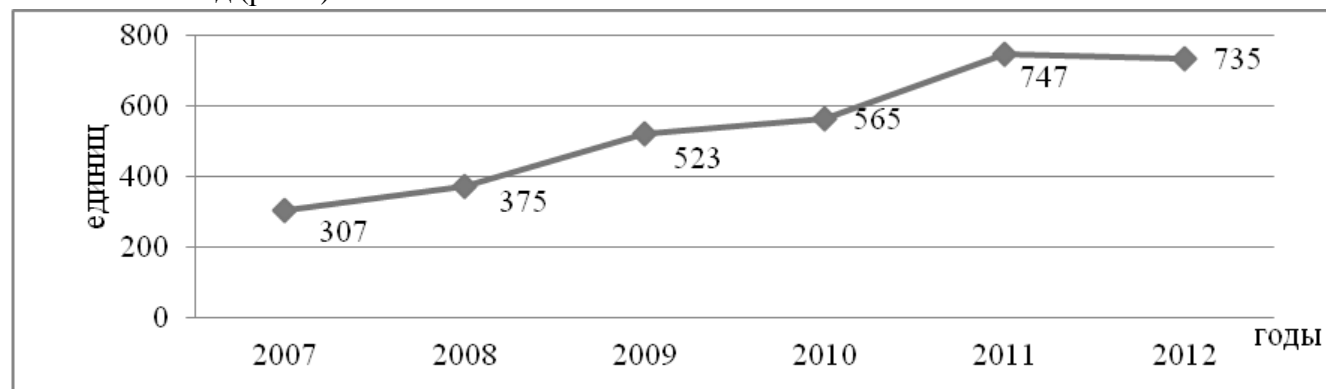

Рис.1 – Динамика роста количества объектов прямого инвестирования в АР Крым [10]

Объем прямых иностранных инвестиций по сравнению с 2009 годом увеличился на момент 31.12.2012 года на 813,9 млн. долл. США (это почти в 2,5 раза) (рис.2). По объемам прямых иностранных инвестиций АР Крым занимает 7 место среди всех регионов Украины, его доля на момент 31.12.2012 года составила 2,7%.

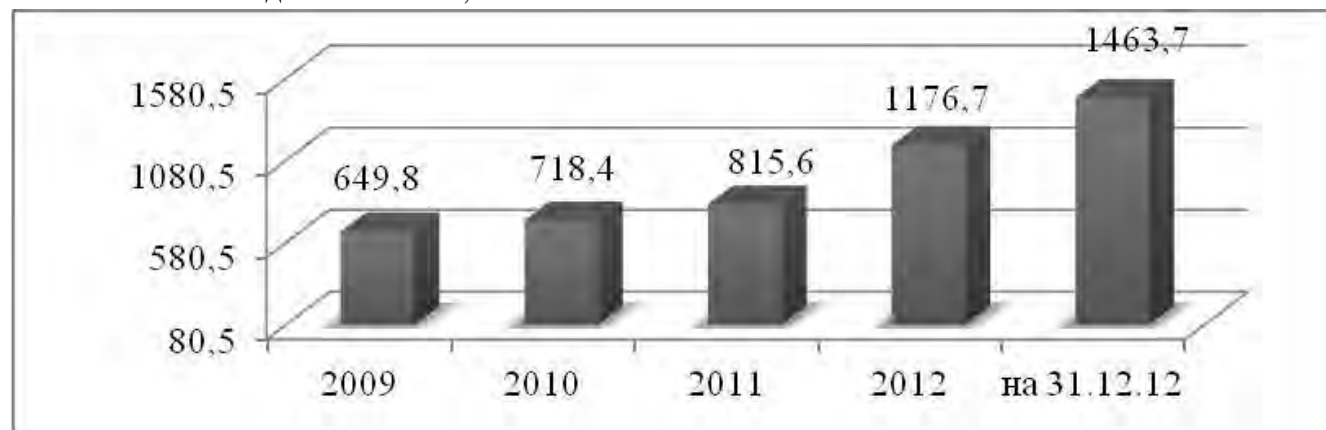

Рис 2. – Динамика поступления прямых иностранных инвестиций в АР Крым за 2009-2012гг., млн.дол. США [10, с.100]

Таким образом, необходимо отметить, что поступление прямых иностранных инвестиций в АР Крым происходят от таких стран инвесторов как: Европа, Азия, Африка, Америка, страны СНГ, Австралия и Океания. Необходимо отметить, что в период с 2009 по 2011 года основная часть прямых иностранных инвестиций в АР Крым поступала из Европы и Стран СНГ – 28,4% (231939,5 тыс. дол.) и 41,8% (341211,6 тыс.дол.) соответственно от общего объема инвестиций. На начало 2012 года структура поступления прямых иностранных инвестиций несколько изменилась, а именно – Азия также стала основным инвестором в АР Крым и в общем объеме инвестиций в регион составила 23,7% (279209,8 тыс. дол). А к концу 2012 года стала основной страной вкладывающей инвестиции в АР Крым – 37,5% (549514,7 тыс.дол) от общего объема. Наименьшее поступление прямых иностранных инвестиций наблюдается со стран Африки, Австралии и Океании - 0,2% (3415,9 тыс.дол) и 0,3% (5024,2 тыс.дол) соответственно (рис.3.)

При этом, в последние годы увеличивается отток инвестиций из АР Крым. В 2012 году было произведено инвестирование в Европу – 1993 тыс.дол США, Азию – 30 тыс.дол США, Америку - 2 тыс.дол США ,а также в Страны СНГ – 0,3 тыс.дол США.

Проанализировав более детально поступление прямых иностранных инвестиций в экономику АР Крым можно сделать следующие выводы, что по видам экономической деятельности наибольший объем инвестиций направлен в 2012 году в промышленность - 646899,3 тыс. дол. США, что составляет 44,2% от общей суммы инвестиций. Однако в период с 2009 по 2011 лидирующее

положение по вложению прямых иностранных инвестиций занимало строительство – 27,9% (227530,3 тыс. дол США). Также можно отметить, что в период с 2011 по 2012 года наблюдается рост зарубежных инвестиционных вложений в деятельность отелей и ресторанов – на 337720,5 тыс. дол, операции с недвижимым имуществом, аренда, инжиниринг и предоставление услуг – на 83037,9 тыс. дол. Что касается других видов экономической деятельности, то следует отметить, что объемы поступления прямых иностранных инвестиций сократились в них за счет их перераспределения. Наибольшее сокращение произошло в образовании – на 216,6 тыс. дол. и деятельность транспорта и связи – на 68978,4 тыс. дол (рис. 4).

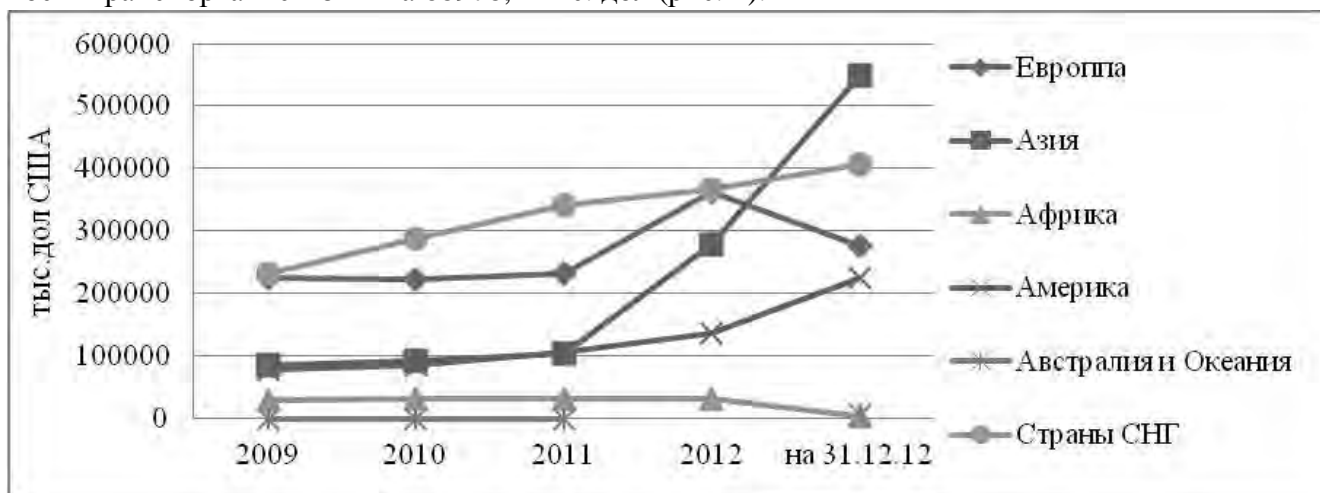

Рис. 3 Динамика поступления прямых иностранных инвестиций в АР Крым со стран инвесторов за 2009 – 2012 года, тыс.дол США [10, с. 17-18]

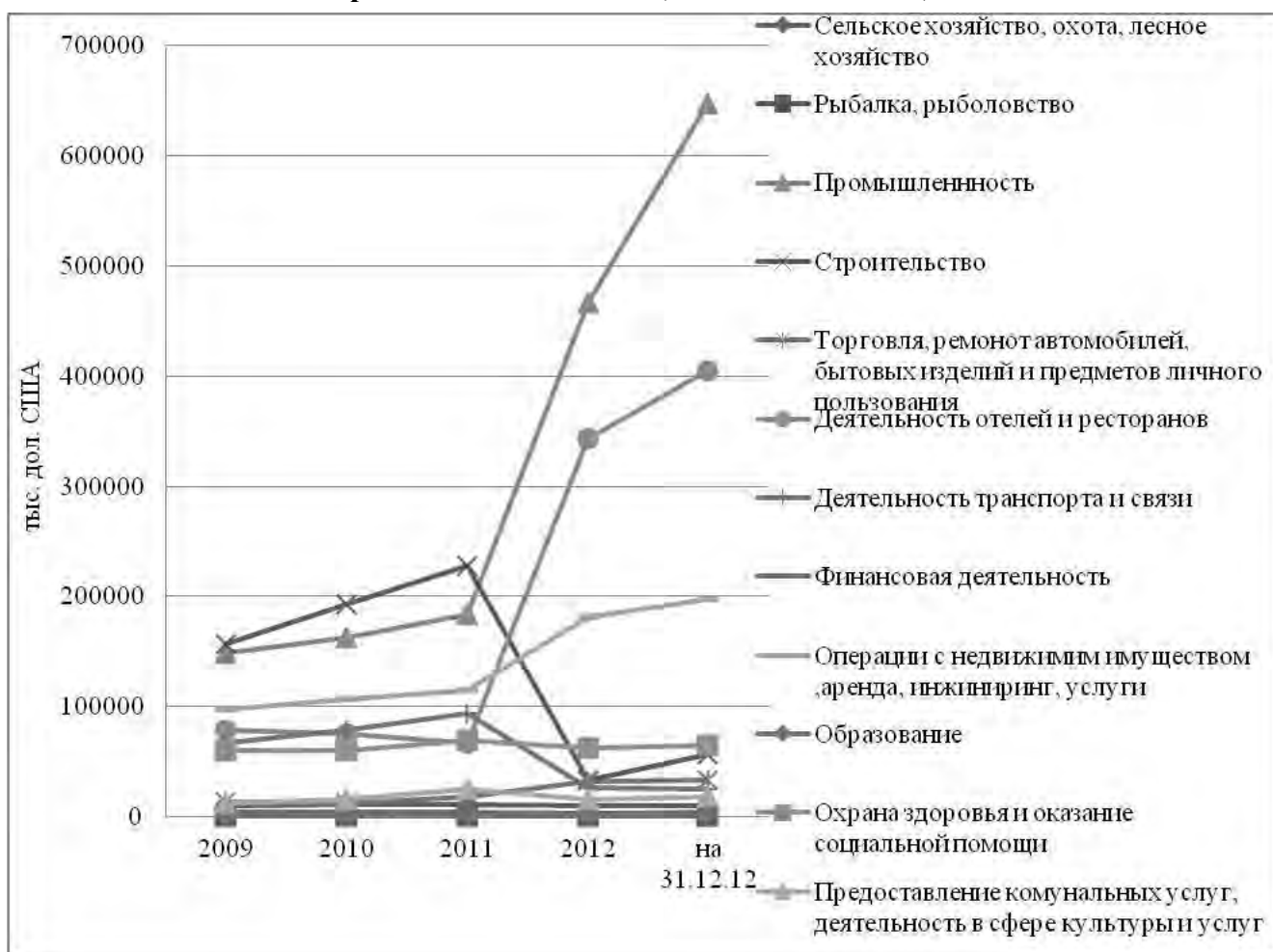

Рис. 4 – Динамика поступления прямых иностранных инвестиций в АРК по видам экономической деятельности за 2009-2012 года, тыс. дол. США [10, с.22-23]

Что касается оттока денежных средств из АР Крым в экономику других стран можно сказать, что в Европе, Азии и в Странах СНГ данные инвестиции были направлены в промышленность как добывающую, так и перерабатывающую, а инвестиции в Америке были направлены на деятельность транспорта и связи.

Если рассматривать инвестиционную деятельность на территории Крымского региона, то инвестиции в основной капитал в общем, значительно увеличились (рис. 5).

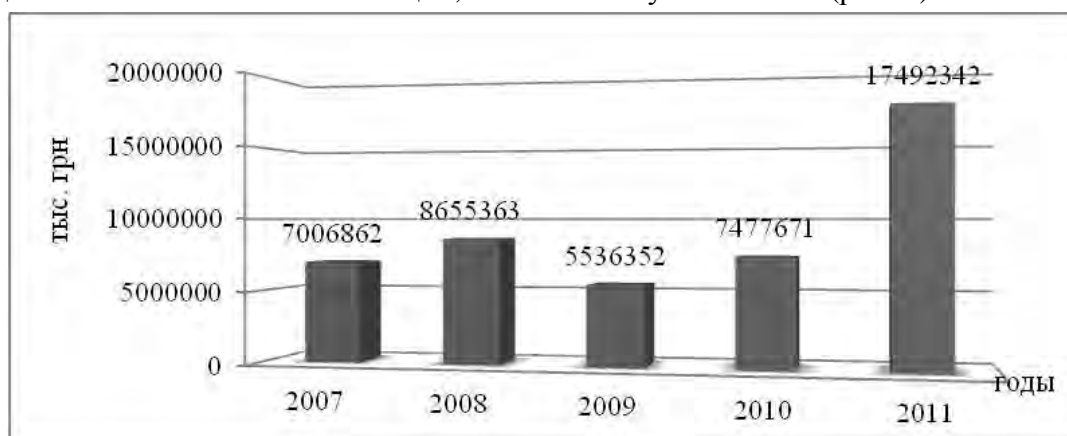

Рис. 5 – Динамика объемов инвестиций в основной капитал в АР Крым за 2007- 2011 года [11, с.38]

Что касается инвестиций в основной капитал в разрезе видов экономической деятельности, то следует отметить следующее:

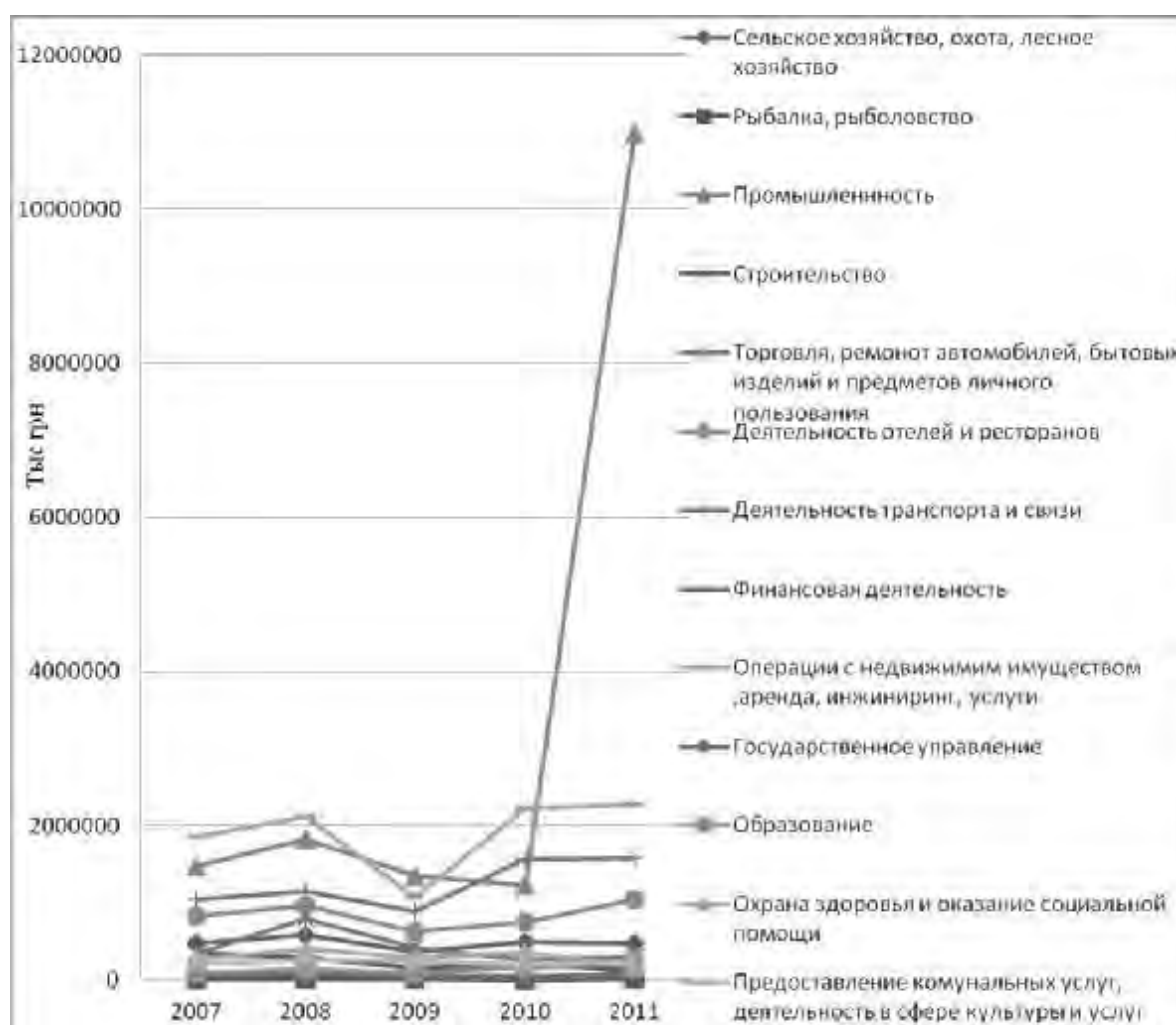

Рис. 6 – Динамика инвестиций в основной капитал в АРК по видам экономической деятельности за 2007-2011 года, тыс.грн [11, с.38-39]

В последние годы наблюдается изменение структуры инвестиций в основной капитал по видам экономической деятельности, а именно увеличение доли инвестиций в промышленности до 62,8% (10984161 тыс. грн) в 2011 году, причем в период 2007 – 2010 гг. этот показатель не превышал 25%. Небольшую долю в 13% (2272362 тыс. грн) в 2011 году в объеме инвестиций в основной капитал занимали операции с недвижимым имуществом, аренда, 9% (1572163 тыс. грн) - деятельность транспорта и связи, и 6% (1043729 тыс. грн) – доля деятельности отелей и ресторанов в общем объеме инвестиций в основной капитал. В остальные виды экономической деятельности инвестиции в основной капитал в 2011 году были на уровне 1%-2% от общего количества инвестиций (рис. 6).

В АР Крым инвестиции в основной капитал поступали в основном за 2007-2011 года за счет собственных средств предприятий и организаций, кредитов банков и средств иностранных инвесторов. Однако следует отметить, что за анализируемый период структура поступления инвестиций в основной капитал несколько изменилась. Инвестирование за счет собственных средств сократилось с 47,1% в 2010 году до 23,8% в 2011 году. Доля кредитов банков и других займов увеличилась до 33,3%, также увеличилось инвестирование со стороны иностранных инвесторов – до 13,5% в общем объеме соответственно. Инвестиции в основной капитал за счет остальных средств финансирования также претерпели, но в основном не значительные (рис. 7)

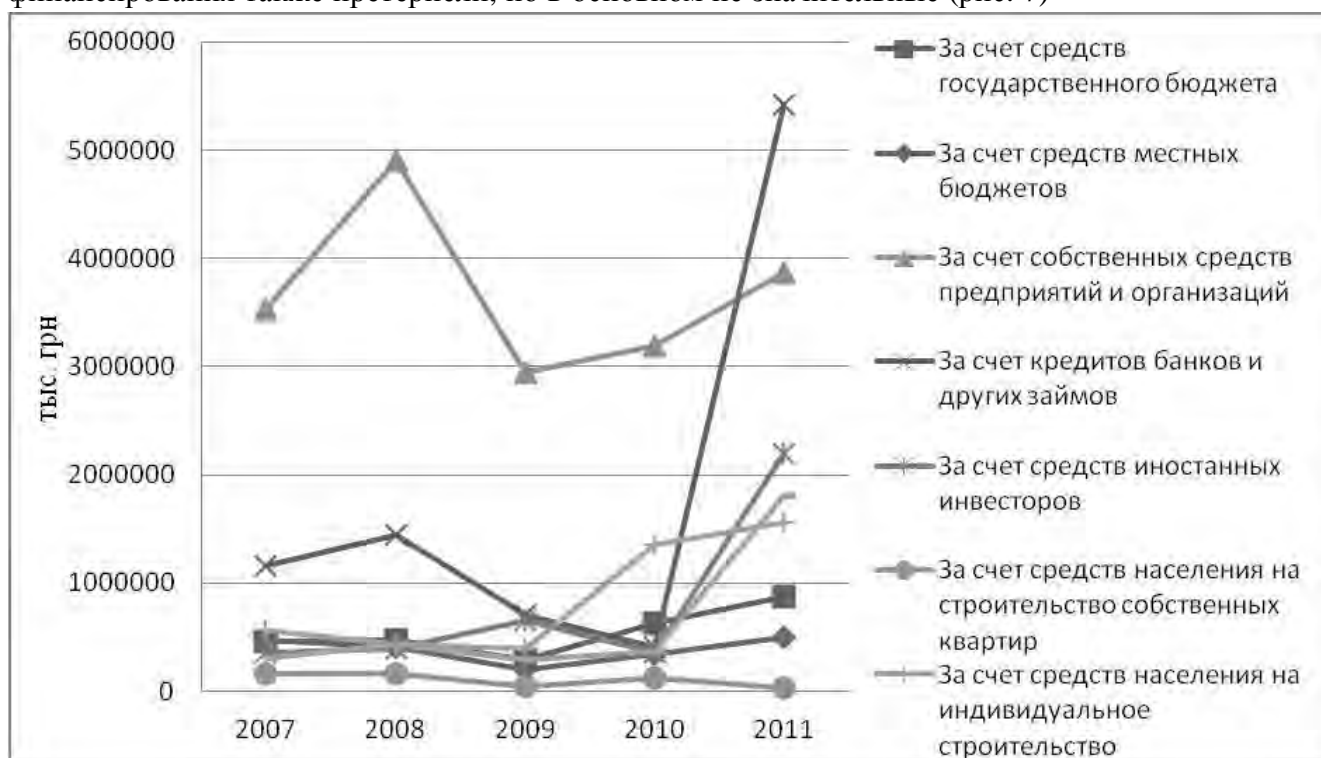

Рис. 7 – Динамика инвестиций в основной капитал в АР Крым по источникам финансирования за 2007-2011 года, тыс. грн [11, с.37].

ВЫВОДЫ

В заключении анализа инвестиционной активности АР Крым следует сказать, что инвестиции в современной экономике играют важную роль, поскольку они служат определенным рычагом роста и развития любого объекта инвестирования.

На современном этапе привлечение инвестиций в основном определяется степенью готовности и мотивированности инвесторов. Это должно быть обеспечено применением двусторонних инвестиционных соглашений между странами, страхование различных рисков инвестирования, а также предоставление гарантии инвесторам, немаловажным будет и поддержка со стороны государственных органов. Также следует отметить, что для потенциальных инвесторов на современном этапе играет важную роль правовая и экономическая стабильность и защищенность инвестиций на территории их вложения в том числе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Орлова Е.Р. Инвестиции: курс лекций / Е.Р.Орлова. – 3-е изд., испр. и доп – М.: Омега-Л, 2006. – 207 с.
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс/ И.А. Бланк – К.: Ника-Центр, Эльга, 2001. – 528 с.
3. Волков, Н. Г. Учет долгосрочных инвестиций и источников их финансирования / Н. Г. Волков. – М.: Финансы и статистика, 1994.–128 с.
4. Финансово-экономический словарь / [ред. М. Г. Назаров]. – М., 1995.–221 с.
5. Бублик В.А. Гражданско-правовое регулирование внешнеэкономической деятельности в Российской Федерации: проблемы теории, законодательства и правоприменения/ В.А. Бублик. – Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 1999. – 11 с.
6. Игошин Н.В. Инвестиции. Организация, управление, финансирование: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям экономики и управления /Н.В. Игошин. – 3 – е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.–452с.
7. Бард, В.С. Инвестиционные проблемы российской экономики / В.С. Бард. – М.: Финансы и статистика, 2001.–270с.
8. Закон Украины «Об инвестиционной деятельности» от 18 сентября 1991 года №1560-ХП [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://odessa-nedvizhimost.com/publ/zakony_ukrainy/zakon_ukrainy_quot_ob_investicionnoj_dejatelnosti_quot/4-1-0-153
9. Закон Украины «О режиме иностранного инвестирования» от 19 марта 1996 года №93/96-ВР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base2.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=8806
10. Прямые иностранные инвестиции в экономике Автономной Республики Крым: Статистический сборник –Симферополь: Главное управление статистики в АР Крым, 2010 – 120 с.
11. Капитальные инвестиции в АР Крым за 2007-2011 года: Статистический сборник –Симферополь: Главное управление статистики в АР Крым, 2012 – 32с.

УДК

КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ВИДЕНИЕ РАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

Ошовская Н.В.

В статье рассмотрены теоретические основы системы рационального природопользования, обеспечивающей экологическое равновесие процессов взаимодействия общества и природы. Осуществлена формализация научных подходов к определению сущности данной дефиниции. Исследованы объект, функции, принципы системы рационального природопользования.

Ключевые слова: *рациональное природопользование, социально-экономическая система, экологическая система, экобаланс, экологическая устойчивость, окружающая среда, функции системы рационального природопользования, принципы системы рационального природопользования*

В настоящее время весьма актуальными становятся проблемы развития рационального природопользования, решение которых позволит восстановить и сохранить экологический баланс природной среды с учетом эффективного социально-экономического развития территории. Следует отметить, что необходимость преодоления проблем рационального природопользования в условиях устойчивого развития территории, требует рассмотрения ключевых дефиниций данного теоретического направления.

Цель статьи – исследование теоретических основ рационального природопользования

Так, термин «устойчивое развитие» впервые был использован в 80-е гг. XX века, когда в 1983 г. Генеральной Ассамблеи ООН была создана Международная комиссия по окружающей среде и развитию (МКОСР), главной целью функционирования которой являлось достижение устойчивого развития в мире к 2000 г.

Вместе с этим, официальное толкование термина «устойчивое развитие» было принято на Конференции ООН по окружающей среде и развитию в Рио-де-Жанейро в 1992 г. Так, определение «устойчивое развитие» было предложено рассматривать как неизменное состояние гармонии, при котором масштаб эксплуатации ресурсов, направлений капиталовложений, ориентация технического развития и институциональных изменений согласовываются с современными и будущими потребностями. Таким образом, устойчивое развитие предполагает обеспечение сбалансированности функционирования всех форм жизнедеятельности общества.

Б.М. Данилишин, Л.Б. Шостак под устойчивым развитием подразумевают систему отношений общественного производства, при которой достигается оптимальное соотношение между экономическим ростом, нормализацией качественного состояния природной среды, ростом материальных и духовных потребностей населения. Таким образом, по мнению ученых, основным критерием устойчивого развития является сохранение оптимальности, то есть выбора наилучшего способа экономического поведения относительно взаимодействия детерминирующих процессов – экономических, социо-культурных и экологических, что создаст предпосылки для эффективного социально-экономического развития территории посредством рационального природопользования.

Обосновывает определяющую роль рационального природопользования в монографии «Экологический вызов и устойчивое развитие» В.И. Данилов-Данильян, который считает, что устойчивое развитие предполагает общественное развитие, характеризующееся сохранением природной среды, а также наличием таких жизненных условий и социально-деструктивных процессов, которые не развиваются до масштабов, угрожающих безопасности общества. Таким образом, интерпретируя данный подход в контексте рационального природопользования, возможно констатировать тот факт, что основным условием устойчивого развития общества является сохранение состояния защищенности природной среды для осуществления жизненно важных интересов человека, что становится возможным в результате нейтрализации негативного воздействия хозяйственной деятельности, то есть в результате сокращения антропо-техногенной нагрузки на природные системы.

Б.В. Буркинский, В.Н. Степанов, С.К. Харичков отражая всю совокупность характеристик устойчивого развития как многозначного теоретического направления, представляют устойчивое развитие как динамический устойчивый самоподдерживающийся процесс, характеризующийся взаимосвязями и взаимоприспособлением всех его элементов – экологического, экономического, социального и политического. Автор согласна с мнениями ученых, которые обосновывают возможность конъюгации экологического, экономического, социального и политического элементов, взаимодействие которых должно быть направлено на обеспечение их устойчивого равновесия относительно изменяющейся активности окружающей среды. Поэтому, по мнению автора, в качестве базового элемента данного подхода следует рассматривать экологический элемент, объектом которого является сохранение природно-ресурсного потенциала посредством рационального природопользования.

Адаптируя традиционные подходы к определению устойчивого развития как основы сохранения окружающей природной среды для будущих поколений, необходимо сформировать систему рационального природопользования с тем, чтобы социально-экономические интересы не превышали природно-ресурсную емкость территории.

Именно поэтому автор считает возможным рассматривать устойчивое развитие как процесс оптимального взаимодействия экономической и социальной систем, которым присущи, с одной стороны, общие ценностные ориентиры гармоничного развития природной среды, а с другой – рационализация природопользования, а также тесная интеграция потребительской идеологии и реальных возможностей экосреды с целью сохранения функциональной ее целостности для чело-

вечества.

При этом с целью формирования нового концептуального взгляда на проблему рационального природопользования в контексте устойчивого развития, необходимым является формализация научных подходов к определению сущности данной дефиниции, что создаст предпосылки для выявления и фиксации логической формы понятийно-категориального аппарата термина «рациональное природопользование».

М.Ф. Реймерс считает, что рациональное природопользование необходимо рассматривать как высокоэффективный процесс хозяйствования, результатом которого не является резкое изменение природно-ресурсного потенциала. Таким образом, теоретико-методические основы подхода к рациональному природопользованию по мнению М.Ф. Реймерса базируются на определении онтологических (фундаментальные принципы существования природной среды) возможностей экосреды относительно воздействия экзогенных факторов социально-экономической системы, и концептуализации общественных потребностей в контексте формирования и сохранения экологической устойчивости территории. При этом, высокоэффективный процесс хозяйствования, на наш взгляд в данном подходе, необходимо рассматривать как ресурсосберегающий процесс, формирующийся под воздействием современных тенденций развития социальной и экономической систем (НИОКР, инновации в сфере рационализации природопользования) с учетом природно-ресурсной емкости территории, целью реализации которого является сохранение экологического баланса в природной среде посредством экономного использования природных ресурсов.

Развивая тезис о системной сущности рационального природопользования П.М. Нестеров рассматривает его как систему общественных мероприятий, направленных на планомерную поддержку и увеличение природных ресурсов, а также улучшение производительности грунтов, водных бассейнов, атмосферного воздуха, растительности, животного мира и других факторов производства. Данный подход обосновывает актуальность разработки научных положений по развитию системы рационального природопользования с целью увеличения производительности экологических систем и повышения предельно-допустимой продуктивности производственной функции экосреды, что позволит создать предпосылки для самовосстановления и сохранения природных ресурсов, а также обеспечить экологическое равновесие в окружающей среде.

Также, рассматривая сущность понятия «рациональное природопользование» использует системный подход и С.А. Генсирук, поскольку в основу данной категории положен системный принцип взаимодействия природы, экономики и социума. Так, по мнению С.А. Генсирука, рациональное природопользование предполагает достижение максимальной биологической продуктивности экосистем, минимальное нарушение их гомеостаза в результате осуществления хозяйственной деятельности, увеличение устойчивости к антропогенным воздействиям и сохранение способности экосистемы к самовосстановлению. При этом ученый считает, что рациональное использование природных ресурсов предполагает установление оптимальных норм природопользования и определение оптимальных территориальных пропорций с учетом размещения производственных сил народного хозяйства. Таким образом, главной функцией системы рационального природопользования является способность экологической системы сохранять постоянство своего внутреннего состояния посредством скоординированных реакций на воздействия экзогенных факторов. Следовательно для сохранения динамической устойчивости параметров состава и функций экосреды посредством рационального природопользования необходимым является обеспечение оптимальной эксплуатации природных ресурсов, которое должно предусматривать комплексное использование ресурсосберегающих технологий, определение пределов допустимой антропогенной нагрузки на природную среду, формирование особо-охраняемых природных территорий, лимитированное использование невозобновляемых природных ресурсов, а также регламентирование использования возобновляемых природных ресурсов.

И.П. Герасимов, В.С. Преображенский считают, что рациональное природопользование – это целесообразное использование природных ресурсов в рамках оптимизации взаимодействия общества и природы, главной целью которого является устранение и предупреждение негативных последствий антропогенного воздействия на природную среду, учитывая динамику социально-

экономического развития. В этой связи необходимо отметить, что в данном подходе прослеживается взаимосвязь между уровнем использования природных ресурсов и уровнем экологической устойчивости окружающей среды, обеспечивающая экобаланс всех элементов природно-ресурсного потенциала территории. Таким образом, рациональное природопользование следует рассматривать, с одной стороны, как постоянно изменяющуюся взаимосвязь элементов природно-ресурсного потенциала экологической среды, а с другой — как систему, направленную на сохранение биологического равновесия в окружающей среде.

Т.С. Хачатуров считает, что рациональное природопользование характеризуется процессами и явлениями в жизни общества, реализация которых обусловлена ограниченностью многих природных ресурсов, ростом масштабов производства и загрязнением всех сфер Земли. Таким образом, по мнению Т.С. Хачатурова, основным критерием рационального природопользования является принцип обратной связи, согласно которому воздействие конечного эффекта от использования природно-ресурсного потенциала на экологическую среду, как базу природных ресурсов, проявляется в деградации восстановительных способностей природной среды, снижении ее качества, истощении природных ресурсов, загрязнении окружающей среды, а также снижении или уничтожении оздоровительных и эстетических свойств природы. В этой связи, систему рационального природопользования возможно рассматривать как комплексную форму взаимодействия элементов экологической среды и общества, позволяющую сформировать направленность социально-экономического развития, учитывая необходимость сохранения и поддержания экологической устойчивости окружающей среды.

Однако отметим, что дискурсивный анализ представленной дефиниции позволяет подвергнуть некоторому сомнению научные подходы к определению сущности рационального природопользования в контексте устойчивого развития, учитывая характер и противоречия взаимодействия социально-экономической и экологической систем, их роль в жизнедеятельности социума, что связано с различными целями исследований и с использованием категорий, имеющих сложное терминологическое толкование.

Основываясь на роли рационального природопользования как ключевой детерминанты устойчивого развития, автор считает возможным рассматривать его как систему, обеспечивающую экологическое равновесие процессов взаимодействия общества и природы, создавая, таким образом, предпосылки для восстановления и сохранения окружающего природного пространства, посредством формирования природно-охранных территорий, использования альтернативных ресурсов, а также определения предельно-допустимых норм использования компонентов природно-ресурсного потенциала. Таким образом, рациональное природопользование в контексте устойчивого развития является комплексной системой направленных действий, которая сфокусирована на нивелировании проблем конфликта целей социально-экономической и экологической систем в отношении использования одних и тех же ресурсов. Так, развитие социально-экономической системы предопределяется эффективным использованием природно-ресурсного потенциала, как основы материального производства и условия жизнеобеспечения общества. При этом следует учитывать, что природно-ресурсный потенциал является ядром экологической системы, обеспечивающей репродукцию всех природных процессов с целью сохранения экологического равновесия в окружающей среде. Поэтому в качестве главных функций системы рационального природопользования в контексте устойчивого развития следует рассматривать определение предельно-допустимого уровня антропо-техногенной нагрузки на экосистемы с учетом экологической емкости территории, минимизацию социальных потребностей общества, развитие экологической культуры; формирование заповедных особоохраняемых зон экосреды, использование самовосстанавливающихся природных ресурсов, структуризацию производительных сил относительно локализации видов возобновляемых и невозобновляемых природных ресурсов и природных условий, лимитирование и регламентирование процесса использования природных ресурсов, учитывая законы природы и общества. Реализация данных функций создаст условия для гармоничного взаимодействия социально-экономической и экологической систем, обеспечивающего сохранение экобаланса в природной среде.

Поэтому, мы полагаем, что система рационального природопользования в контексте устойчивого развития должна отвечать принципам системности, территориальной интегративности, субъективно-объективной и социальной паритетности, проблемно-ситуационной направленности и территориальной многоуровневости. Так, учет принципа системности позволит рассматривать рациональное природопользование как целостную систему, состоящую из совокупности взаимосвязанных элементов, процесс взаимодействия которых, с одной стороны, предопределяется характером и силой воздействия элементов друг на друга, а, с другой – зависит от влияния внешних сил. Реализация принципа территориальной интегративности предполагает взаимное проникновение экологической и социально-экономической систем с целью повышения уровня интенсивности их взаимосвязей и взаимодействия между элементами. При этом важной будет являться реализация координирующей роли системы рационального природопользования, сфокусированной на создании условий для гармоничного развития экологической и социально-экономической систем, имеющих разнонаправленный вектор движения и различную систему целеполагания. Принцип субъективно-объективной паритетности позволит обеспечить состояние относительного равновесия процесса взаимодействия экологической и социально-экономической систем в отношении сбалансированности приоритетов их развития (сохранение экобаланса природной среды). Реализация принципа социальной паритетности предусматривает формирование системы рационального природопользования, призванной создать благоприятные условия для жизнедеятельности населения независимо от уровня их благосостояния, социального статуса, места проживания и др. Таким образом, возможно обеспечить конституционное право каждого человека на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду, что предполагает проживание человека в комфортных условиях при чистом атмосферном воздухе, высоком качестве питьевой воды, земельных ресурсов и др. Следует согласиться с учеными, которые рассматривают в тесной взаимосвязи принцип социальной паритетности и принцип проблемно-ситуационной направленности, поскольку в совокупности их реализация позволяет обеспечить экологическую устойчивость природной среды посредством создания условий для оптимизации потребностей социума и повышения мотивации природоохранной деятельности. Вместе с этим актуальным является принцип территориальной многоуровневости, поскольку он позволяет выявить характер природопользования, факторы, оказывающие как деструктивное, так и позитивное влияние на процессы развития экологической и социально-экономической систем, а также масштабность и уровень локализации проблем, связанных с использованием природных ресурсов на глобальном, региональном и локальном уровнях.

Принимая во внимание сложный характер и противоречия социо-эколого-экономических отношений, в качестве объекта системы рационального природопользования предлагается рассматривать экологическую и социально-экономическую системы. Так, экологическая система представляет собой взаимосвязанную, единую функциональную совокупность живых организмов и среды их обитания, основой которой является природно-ресурсный потенциал. При этом, природно-ресурсный потенциал характеризуется совокупностью компонентов окружающей среды (географическое положение, минеральное сырье, рельеф, климатические условия, водные ресурсы, земельные ресурсы, включая почвенные ресурсы, растительность, включая лесные ресурсы, животный мир), используемых в процессе общественного производства для удовлетворения потребностей социума. Целью функционирования экологической системы, как главного условия жизнедеятельности общества, является сохранение экологической устойчивости окружающей среды, сфокусированной на поддержании экологического баланса территории посредством предотвращения сокращения видовой популяции биоразнообразия экосреды и деградации природных ландшафтов, а также стабилизации экологически-безопасных природных явлений (приливы и отливы, воздушные потоки и др.). Поэтому в качестве главных задач экологической системы следует рассматривать обеспечение энергообмена между всеми живыми и косными компонентами, круговорот веществ в окружающей среде, сохранение разнообразия биосистем на естественном уровне, а также потребление максимального объема природных ресурсов в условиях сохранения существующего уровня экологической устойчивости территории. Реализация данных задач создаст

предпосылки для сохранения природно-ресурсного потенциала окружающей среды посредством выявления объемов и форм эксплуатации природных ресурсов относительно существующей емкости природной среды.

Рассматривая социально-экономическую систему, отметим, что в качестве базиса данной системы необходимо рассматривать социум и сферу материального производства. Так, социум представляет собой целостное образование, где главными элементами являются человек, человеческие отношения, взаимодействия людей и их совместная деятельность, которые в совокупности образуют устойчивую социальную общность, характеризующуюся единой культурой и условиями жизнедеятельности. При этом в результате взаимодействия элементов социума формируется идеология потребления материальных благ, в соответствии с которой выстраиваются отношения к природе посредством применения различных подходов к использованию природно-ресурсного потенциала. В свою очередь, сфера материального производства представляет собой совокупность отраслей материального производства, в которых создаются материальные блага, удовлетворяющие потребности общества. При этом, в процессе производства материальных благ, в который вовлекаются компоненты природно-ресурсного потенциала, создаются объективные предпосылки, препятствующие эффективному социально-экономическому развитию, поскольку природные ресурсы утрачивают качественные характеристики и потенциал к воспроизводству. Таким образом, сферу материального производства возможно рассматривать в отношении существования социума, обусловленное взаимодействие которых создаст предпосылки для формирования в обществе благоприятных социальных условий, обеспечивающих удовлетворение основных жизненных потребностей населения. Именно поэтому целью функционирования социально-экономической системы является удовлетворение потребностей социума посредством производства материальных благ и ценностей. В качестве главных задач социально-экономической системы следует рассматривать обеспечение устойчивого экономического роста и рационального перераспределения доходов, формирование условий для расширенного воспроизводства рабочей силы, обеспечение полной занятости населения, развитие здравоохранения и образования населения, реализацию научно-технической и инновационной политики и др. Реализация данных задач создаст предпосылки для повышения уровня благосостояния населения, повышения качества жизни, обеспечения социально-экономической стабильности и др.

ВЫВОДЫ

Таким образом, систему рационального природопользования необходимо рассматривать как симбиоз взаимодействия экологической и социально-экономической систем, объектной областью которой является форма, структура, емкость и свойства природной среды, а предметной – реализация социально-экономических процессов, обусловленных существующими характеристиками окружающей среды относительно обеспечения экологической устойчивости ее элементов. При этом теоретический базис рационального природопользования представляет собой синтез таких теоретических направлений и концепций, как экология, экоконтроллинг, экологизация экономики, отраслевые и векторные подходы, учет которых позволил сформировать новое видение решения проблемы восстановления и сохранения экологического баланса природной среды посредством использования детерминант рационального природопользования. Применение данного подхода позволит минимизировать конфликт взаимодействия экологической и социально-экономической систем, в центре которого находится природа и социум.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Буркинский Б.В. Экология: истоки, проблемы и перспективы / Буркинский Б.В. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 1995. – 132 с.
2. Буркинский Б.В. Природопользование: основы экономико-экологической теории / Буркинский Б.В., Степанов В.М., Харичков С.К. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 1999. – 350 с.
3. Буркинский Б.В. Политика мобилизации интегрального ресурса региона: в 2 кн. / Буркинский Б.В., Харичков С.К. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2002. – 346 с.

4. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста / Вернадский В.И. – М.: Наука, 1988, – 258 с.
5. Гудзь П.В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: дис. на здобуття наукового ступеня доктора екон. наук: 08.10.01. / Гудзь Петро Васильович. – Д.: 2003. – 324 с.
6. Гулич О.І. Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій та його концептуальні положення / Гулич О.І. // Регіональна економіка. – 2004. – № 4. – С. 120-126.
7. Гулич О.І. Концептуальні засади екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата екон. наук: 08.10.01. / Гулич Ольга Іванівна. – Л.: 2005. – 147 с.
8. Данилишин Б.М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений / Данилишин Б.М., Шостак Л.Б. – Киев: СОПС НАН Украины, 1999. – 367с.
9. Данилов-Данильян В.И. Устойчивое развитие: теоретико-методологический анализ / Данилов-Данильян В.И. // Экономика и математические методы. – 2003. – № 2. – С. 123-134.
10. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник / Реймерс Н.Ф. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.

Научные сообщения

УДК 005.584:005.591.6

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ КОНТРОЛІНГУ

Альошин С.Ю.

Удосконалено теоретико-методичний інструментарій інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління інноваційним розвитком підприємства на засадах контролінгу. Визначено поняття «контролінг» як інтегровану систему управління підприємством, що має забезпечувати інформаційно-аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень; запропоновано алгоритм формування контролінгової інформації. Розроблено методичний підхід до формування системи показників контролінгу інноваційного розвитку підприємства.

Ключові слова: *контролінг, інформаційно-аналітичне забезпечення, управління інноваційним розвитком підприємства, підсистеми контролінгу.*

Сучасні умови господарювання характеризуються вкрай нестійким зовнішнім середовищем, зростанням обсягу інформації та її значущості для прийняття управлінських рішень. Цілком слушно вітчизняні вчені-економісти інформаційну обмеженість відносять до факторів, що негативно впливають на якість управлінських рішень [1, с. 74]. Особливо це стосується управління інноваційним розвитком підприємств, про що, зокрема, наголошує С.М. Ілляшенко у роботі [9, с. 44]. За таких умов використання сучасних концепцій менеджменту в управлінні інноваційними процесами на підприємстві є необхідною умовою забезпечення його сталого інноваційного розвитку в довгостроковій перспективі. Вважаємо, що серед таких концепцій на особливу увагу заслуговує контролінг як інтегрована система управління промисловим підприємством, що має забезпечити інформаційно-аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень щодо його інноваційного розвитку.

Дослідженню теоретичних основ контролінгу в системі управління підприємством присвячені роботи таких відомих науковців, як: М. Аксентюк [3], О. Амосова [4], І. Григораша [6], А. Дайле [7], Е. Майєра [11], Р. Манна [12], М. Пушкаря [16], О. Терещенко [18], Д. Хана [19] та ін. Серед вчених-економістів, які приділили увагу контролінгу в системі управління інноваційним розвитком підприємств слід відзначити: Г. Азаренкова та О. Зиму [1], І. Борисенка [5], Н. Михайличенко [13], Н. Михайлишину [14], Є. Пестовську [15], К. Яковенка [20] та ін. Незважаючи на значну кількість наукових робіт, недостатньо опрацьованим залишається питання визначення теоретико-методичних засад інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління інноваційним розвитком підприємства з використанням інструментарію контролінгу. У зв'язку з цим **метою статті** є удосконалення теоретико-методичних засад інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційними процесами на підприємстві з використанням інструментарію контролінгу.

Для забезпечення якісного й результативного протікання інноваційних процесів, а також задля зменшення їх ризикованості на підприємстві повинна існувати ефективна система підтримки процесу прийняття рішень. Такою системою має стати контролінг. На сьогодні в науковій літературі сформовано достатню кількість підходів щодо визначення цього поняття [3, 4, 6, 11, 19]. На думку автора, контролінг – це інтегрована система управління підприємством, що через інформаційно-аналітичну підтримку процесів прийняття та реалізації управлінських рішень забезпечує ефективне функціонування підприємства в довгостроковій перспективі та досягнення поставлених цілей на різних ієрархічних рівнях (стратегічному, оперативному).

Проведений аналіз робіт [4, с. 83; 6, с. 5] дозволив виділити такі функціональні підсистеми контролінгу: планування, облік, аналіз, контроль (моніторинг), інформаційне забезпечення, які є відображенням основних функцій менеджменту. Отже, однією з функціональних підсистем конт-

ролінгу є інформаційне забезпечення, в межах якої формується відповідний банк контролінгової інформації. Основним ресурсом, що споживається контролінгом, є також інформація. Аналіз результатів досліджень ряду науковців [17, с. 214], присвячених проблемам інформаційного забезпечення процесу управління, дозволив визначити ключові вимоги до інформації, що надається контролінгом для цілей управління інноваційним розвитком підприємства: достовірність (точність) – інформація повинна із заданим рівнем точності відображати стан розвитку інноваційних процесів на підприємстві; своєчасність – надана інформація повинна бути оперативною, об'єктивно характеризувати стан інноваційного розвитку підприємства на певний момент часу; достатність – кількість інформаційних даних повинна бути достатньою для прийняття ефективних управлінських рішень на різних ієрархічних рівнях; доступність – легкість отримання інформації, її обробки та розуміння; однозначність – інформація повинна надходити до користувачів у такому вигляді, щоб унеможливити її різне розуміння та тлумачення; релевантність – інформація повинна бути суттєвою для вирішення певної проблеми; співставність – забезпечення порівняння інформаційних даних різних звітних періодів; адресність – раціональний розподіл інформації між користувачами з метою її ефективного та оперативного споживання; кодованість – забезпечення можливості кодування інформації з метою її захисту.

Джерелом інформації стають інші підсистеми контролінгу, які, реалізуючи його функції на всіх ієрархічних рівнях, за допомогою своїх методів формують банк первинної інформації, яка після обробки надходить до банку зведеної контролінгової інформації. В межах управління інноваційним розвитком підприємства контролінг виконує наступні функції: методична функція, контрольна функція, аналітична функція, комунікаційна функція, функція планування, функція підтримки процесу прийняття рішень. Реалізація функцій контролінгу пов'язана з використанням його методів (інструментів). На думку автора, для цілей управління інноваційним розвитком на відповідних ієрархічних рівнях доцільно використовувати такі методи контролінгу: стратегічний рівень – SWOT-аналіз, PEST-аналіз, функціонально-вартісний аналіз, аналіз конкурентних переваг, портфельний аналіз, аналіз стратегічного позиціонування, аналіз сценаріїв; оперативний рівень – GAP-аналіз, портфоліо-аналіз, система збалансованих показників, бюджетування, ABC-аналіз, аналіз фінансових показників.

Алгоритм формування контролінгової інформації для цілей управління інноваційним розвитком підприємства наведено на рис. 1.

Отже, виконуючи свої функції контролінг формує певний банк інформації. Методична функція є однією з основних функцій контролінгу, її реалізація в контексті управління інноваційним розвитком підприємства передбачає розробку системи показників моніторингу (оцінки) рівня інноваційного розвитку підприємства, обрання методів планування і обліку, формування звітності.

Така система показників є головним інструментом формування первинної інформації і в указаному контексті повинна охоплювати такі напрямки: аналіз ресурсних можливостей інноваційного розвитку підприємства; забезпечення визначення пріоритетних напрямків інноваційного розвитку, складання обґрунтованих стратегічних та оперативних планів, прийняття оптимальних управлінських рішень; виявлення існуючих відхилень при реалізації поточних планів, проектів, рішень.

Проведений аналіз наукових публікацій [2, с. 7; 10, с. 67; 8, с. 188] дозволив визначити наступні критерії відбору показників: відповідність цільовим орієнтирам, гнучкість (врахування можливих змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах), логічна цілісність (системна характеристика об'єкту оцінки), наявність чітко визначених критичних значень (діапазонів), доступність інформаційної бази для розрахунків, мінімізація часових та фінансових витрат на проведення розрахунків, врахування специфічних рис інноваційного процесу (динамічність, безперервність, невизначеність результатів, висока ступінь ризику).

Зазначимо, що однією із рис інноваційного процесу є динамічність, тобто стан постійної зміни, розвитку. Тому система показників не може залишатися постійною, адже з часом вона буде втрачати свою об'єктивність, вона також повинна вдосконалюватися.

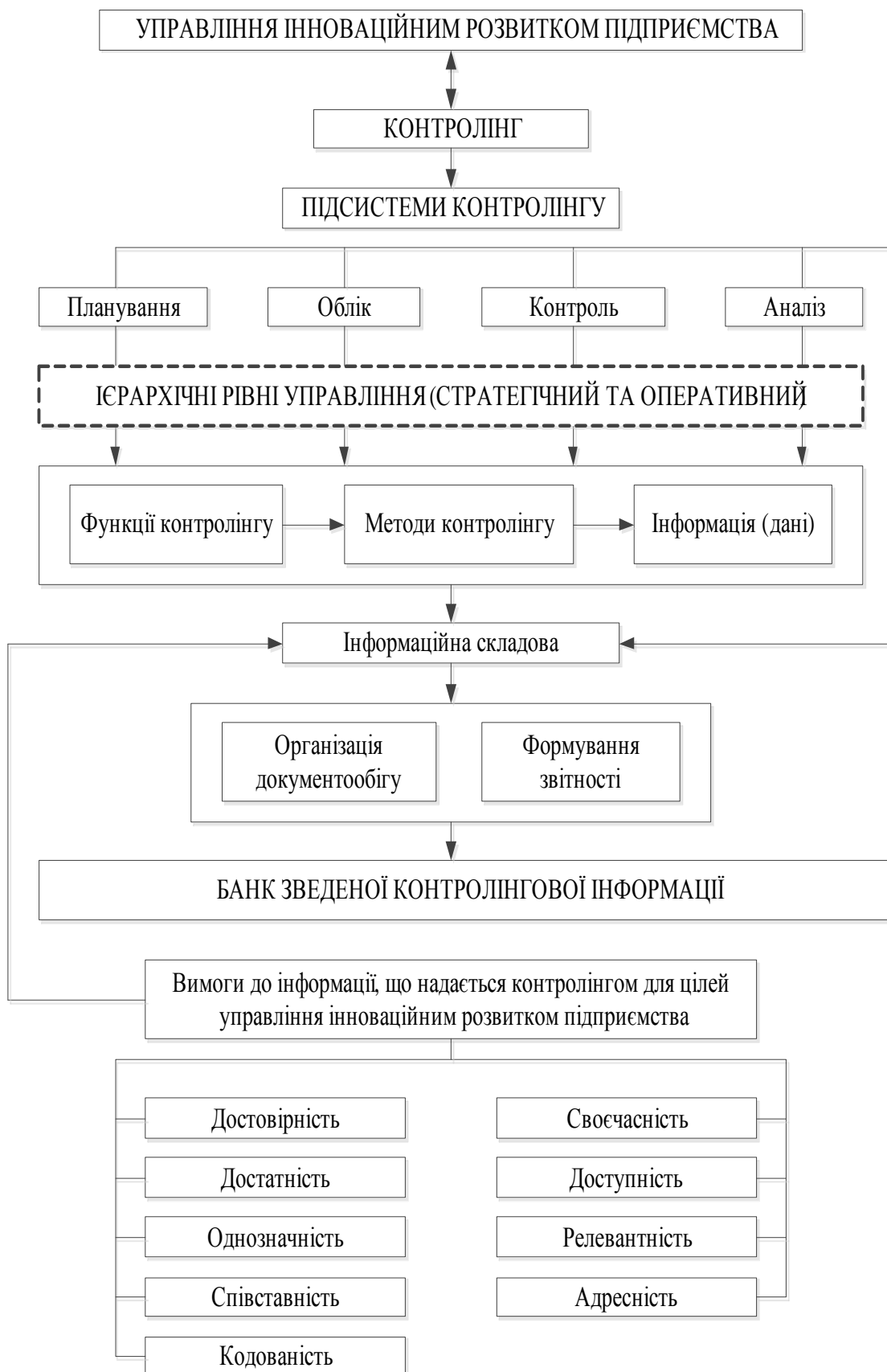

Рис. 1. Формування контролінгової інформації для цілей управління інноваційним розвитком підприємства

Методичний підхід до формування системи показників контролінгу інноваційного розвитку підприємства наведено на рис. 2. Сформована в такий спосіб система показників, на думку автора, дозволить здійснювати об’єктивну оцінку стану інноваційного розвитку підприємства з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Рис. 2. Методичний підхід до формування системи показників контролінгу інноваційного розвитку підприємства

ВИСНОВКИ

У статті запропоновано теоретико-методичний інструментарій інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління інноваційним розвитком підприємства на засадах контролінгу через розкриття сутності його складових та встановлення логічних зв'язків між ними, що доповнює науково-теоретичне забезпечення використання контролінгу в управлінні розвитком інноваційних процесів на підприємствах. Зокрема, контролінг розглянуто як інтегровану систему управління підприємством, що через інформаційно-аналітичну підтримку процесів прийняття та реалізації управлінських рішень забезпечує ефективне функціонування підприємства в довгостроковій перспективі та досягнення поставлених цілей на різних ієрархічних рівнях. Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо формування механізму управління інноваційним розвитком підприємства на засадах контролінгу, що дозволить підвищити якість управлінських рішень та ефективність впровадження інноваційних процесів на підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренков Г. Ф. Возможности контроллинга в системе управления инновационным развитием предприятия / Г.Ф. Азаренков, О.Г. Зима, О.В. Писарчук // Проблемы экономики. – 2010. – №4. – С. 74-78.
2. Азізова К.М. Управління капіталом підприємства на засадах контролінгу: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н. за спеціальністю 08.00.04 / К.М. Азізова. – Харків, 2011. – 21с.
3. Аксентюк М. М. формування адаптивної системи контролінгу в менеджменті аграрних підприємств: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н. за спеціальністю 08.00.04 / М. М. Аксентюк. – Київ, 2008. – 21 с.
4. Амосов О. Ю. Контролінгові механізми в системі управління підприємством / О. Ю. Амосов // Економіка та управління. – 2012. – №1. – С. 82–86.
5. Борисенко И. Л. Методика анализа результативности бизнес-процессов при формировании системы контроллинга на инновационном предприятии / .Л. Борисенко, Н.Н. Кудрявцева // ИнВестРегион. – 2009. – №1. – С. 8–13.
6. Григораш І. О. Формування та розвиток системи управління підприємством на засадах контролінгу: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н. за спеціальністю 08.00.04 / І. О. Григораш. – Київ, 2012. – 21 с.
7. Дайле А. Практика контроллинга: Пер. с нем. / Под ред. и с предисл. М.Л. Лукашевича, Е.Н. Тихоненковой. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 336 с.
8. Дякон Л. Л. Діагностика ефективності контролінгу бізнес-процесів підприємства / Л.Л. Дякон // Бізнес Інформ. – 2012. – №8. – С. 188–192.
9. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: Навчальний посібник / С.М. Ілляшенко / 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 324 с.
10. Колодзєв О. М. Формування універсальної системи оцінки економічної безпеки банку / О.М. Колодзєв, О.М. Штаєр // Проблеми економіки. – 2011. – №2. – С. 67-75.
11. Майєр Э. Контроллинг как система мышления и управления / Э. Майєр; под ред. С.А. Николаевой; пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 301 с.
12. Манн Р. Контроллинг для начинающих. Система управления прибылью / Р. Манн, Э. Майєр; [пер. с нем. Ю.Г. Жукова]. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 304 с.
13. Михайличенко Н.М. Проблеми визначення кола функцій контролінгу інновацій / Н.М. Михайличенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – №1. – С. 164–168.
14. Михайлишин Н.П. Контролінг інноваційної діяльності як засіб реалізації інноваційного потенціалу підприємства / Н.П. Михайлишин, Н.Г. Мельник // Інноваційна економіка. – 2010. - №1. – С. 101–105.
15. Пестовская Е.В. Концепция контроллинга инноваций / Е.В. Пестовская // Век качества. – 2010. – №4. – С. 56–59.
16. Пушкар М.С. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту: Монографія / М.С. Пушкар, Р.М. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 370 с.
17. Тарасюк М. В. Інформація в контролінгу торговельних мереж / М. В. Тарасюк // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2010. – №1. – С. 211–216.
18. Терещенко О.О. Контролінг у системі антикризового управління підприємством / О.О. Терещенко // Фінанси України. – 2001. - №12. – С. 56–63.
19. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Д. Хан; [пер. с нем. под ред. А.А. Турчака, Л.Г. Головача, М.Л. Лукашевича]. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 800 с.
20. Яковенко К. В. Особливості контролінгу процесу інноваційної діяльності промислових підприємств / К. В. Яковенко // Бізнес-інформ. – 2012. – №5. – С. 75 –78.

УДК 331.021

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В СИСТЕМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ЕНДОГЕННОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Гуменюк О.С.

В статті представлено інституціональні важелі механізму реалізації ендогенного потенціалу інноваційного розвитку національної економіки. Показано як через систему інститутів – держави, бізнесу, освіти, науки, громадськості можливе ефективно використання ендогенного потенціалу для реалізації його інноваційності. Визначено основні функціональні спрямованості в діяльності суб'єктів інституційного забезпечення в розрізі державних, підприємницьких, освітніх, наукових і громадських структур. Проаналізовано компонентну структуру ендогенного потенціалу економіки та показана участь окремих державних структур у його реалізації. Визначено основні напрями співпраці суб'єктів у реалізації ендогенного потенціалу та напрями вдосконалення інституційного забезпечення через розвиток інноваційних кластерів.

Ключові слова: система інститутів, інституційне середовище, ендогенний потенціал, інноваційний розвиток, національна економіка, інноваційні кластери.

Трансформаційні процеси в економіці України спричинили негативні тенденції, які характеризуються нераціональним використанням ендогенного потенціалу, деградацією інтелектуально-трудового потенціалу, погіршенням екологічної ситуації. В таких умовах важливим є пошук чинників економічного зростання, який неможливий без впровадження інноваційної моделі розвитку. Невід'ємною складовою інноваційного розвитку є створення правових, економічних, соціальних та організаційних засад забезпечення раціонального використання внутрішнього потенціалу держави. Але слід констатувати, що в державі має місце недостатність інституційного забезпечення ринкових реформ. На фоні слабкості інститутів відбувається зростання тінізації економіки, зниження частки доходів у валовому внутрішньому продукті, невиконання державних зобов'язань з перерозподілу матеріальних благ, заборгованість по заробітній платі, криміналізація тощо.

Дослідження проблем виникнення, функціонування і ефективності впливу різних інститутів на розвиток національної економіки займають значне місце в економічній, правовій, соціологічній та інших науках. Трансформаційні процеси вимагають новітніх підходів до використання ендогенного потенціалу національної економіки. За таких умов постає потреба дослідження інституціональних основ розвитку національної економіки через систему інститутів – держави, бізнесу, освіти, науки, громадськості, та через використання ендогенного потенціалу на засадах ефективності та інноваційності.

Досить багато сучасних досліджень стосуються вивчення питання інноваційного розвитку. Зокрема тут варто відзначити напрацювання таких вчених як Амоша О.І., Грішнова О.А., Колот А.М., Лібанова Е.М., Лісогор Л.С., Новікова О.Ф., Новіков В.М., Онікієнко В.В., Петрова І.Л., Садова У.Я., Семів Л.К., Семікіна М.В., Шаульська Л.В. та ін.. Але в науковій літературі недостатньо вивченими залишаються питання інноваційного розвитку національної економіки. Комплексне розуміння сутності інноваційного розвитку та закономірностей його розвитку у відповідному середовищі зі сформованою системою стійких та спонтанних факторних впливів вимагає конкретизації інституціональних засад його функціонування, які виражаються через систему відповідних інститутів. Це дуже складне і багатогранне питання, яке вимагає розгляду тих інститутів, що детермінують так звану політичну організацію суспільства, а також тих, які визначають норми, звичаї та форми поведінки в суспільстві.

Метою статті є аналіз інституціональних важелів механізму реалізації ендогенного потенціалу інноваційного розвитку національної економіки. У контексті досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- визначити систему інститутів та їх функціональні спрямованості в розрізі державних, підприємницьких, освітніх, наукових і громадських структур;
- проаналізувати компонентну структуру ендogenous потенціалу економіки та показати участь окремих державних структур у його реалізації;
- визначити основні напрями співпраці суб'єктів у реалізації ендogenous потенціалу та напрями вдосконалення інституційного забезпечення через розвиток інноваційних кластерів.

Важливою складовою механізму реалізації ендogenous потенціалу інноваційного розвитку національної економіки є його *інституційне забезпечення*, яке детермінує середовище протікання відповідних процесів. Саме інститути є фундаментальними факторами функціонування економічних систем [8, с. 137]. І саме через систему інститутів – держави, бізнесу, освіти, науки, громадськості, мають пропагуватись принципи ефективного використання ендogenous потенціалу національної економіки.

Проблема ефективного інституційного забезпечення сьогодні є актуальною для більшості сфер розвитку України. Від рівня його організації, чітко налагодженої системи співпраці, чіткості розподілу повноважень та, що головне, відповідальності (особливо це стосується органів державної влади) в значній мірі залежить рівень розвитку відповідної сфери. Суперечливість пріоритетів діяльності, ресурсних спрямованостей, політична нестабільність лише поглиблюють кризові явища, а суб'єктний рівень співпраці осіб з різними інтересами ще більше ускладнює можливості вирішення важливих суспільних проблем. Дуже кризово і деструктивно виглядає соціальна пасивність, висока адаптивність до нових, часто необґрунтованих умов економічної діяльності. Відтак це ще більше деградує конструктивні характеристики інституційного середовища, не даючи змогу громадянському суспільству проявляти свою силу в регулюванні інноваційних процесів економічного життя країни. Якщо говорити про ефективне інституційне забезпечення реалізації ендogenous потенціалу економіки країни на шляху її інноваційних змін, то мова повинна йти не лише про органи державної влади, але й інші недержавні структури, які мають посилювати свою вагу в управлінських рішеннях.

Кожен з інститутів вирізняється своєю *функціональною роллю* в таких процесах. Доволі часто «винуватцем» низьких показників інноваційної діяльності роблять державу. У значній мірі це є логічно, адже саме держава визначає концептуальні засади розвитку її економіки, регламентує відповідно до цього стратегічні пріоритети, мобілізує, концентрує та перерозподіляє ресурсне забезпечення, необхідне для їх втілення в життя. Проте говорити про виключні недоліки державної політики є недопустимим для наукової думки. Недержавні інституції також повинні активізувати інноваційну діяльність у силу своїх функціональних повноважень. Через різні форми державно-приватного партнерства, соціального діалогу (особливо в частині ефективізації використання інтелектуально-трудоного потенціалу зайнятого населення) вони можуть впливати на державну політику в частині стимулювання інноваційної активності та ефективного використання внутрішніх можливостей економіки, відображаючи таким чином рівень розвитку громадянського суспільства.

У табл. 1 подаємо, на наш погляд, основні функціональні спрямованості в діяльності суб'єктів інституційного забезпечення при реалізації ендogenous потенціалу інноваційного розвитку економіки України в розрізі державних, підприємницьких, освітніх, наукових і громадських структур.

Існуюче сьогодні інституційне середовище забезпечення інноваційного розвитку економіки країни з позиції ефективного використання її ендogenous потенціалу слід розвивати з акцентом на можливості самоорганізації. Річ у тім, що практичним способом збереження цілісності суспільства та його господарської системи є їхня організація. Найбільш глибока характеристика поняття організації пов'язана з розкриттям взаємодії внутрішніх сил (самоорганізації) та зовнішніх сил (організації), що йдуть від зовнішнього середовища, репрезентованого політичною, соціальною, духовно-культурною підсистемами суспільства і природним середовищем [2, с. 7]. У системі національної економіки важливо забезпечити самоорганізацію тих суспільних інститутів, які мають спільний інтерес у вирішенні питань інноваційного розвитку економіки України.

Виходячи з потреби інституційної самоорганізації мусимо констатувати, що ефективне інституційне забезпечення реалізації ендogenous потенціалу інноваційного розвитку національної еконо-

міки повинне посилюватись активними міжінституційними взаємодіями, базованими на системній цільовій співпраці. Загальною ціллю міжінституційних взаємодій має постати пошук шляхів вирішення проблем неефективного використання ендogenous потенціалу економіки країни, пріоритетів його мобілізації, нагромадження і відтворення.

Таблиця 1

Основне функціональне призначення суб'єктів у реалізації ендogenous потенціалу інноваційного розвитку економіки України*

№ з/п	Суб'єкт	Основна функціональна роль	Основні недоліки поточної участі	Пріоритети до покращення участі
1	Держава	Регламентування концептуальних засад і стратегічних напрямів мобілізації, нагромадження й відтворення внутрішніх ресурсних можливостей	Високий рівень формалізму нормативних положень; несистемність державної політики, частість політичних криз	Продуктивна співпраця з недержавними структурами на шляху пошуку пріоритетів покращення ситуації; ефективізація ресурсної спрямованості на інноваційні цілі
2	Бізнес	Формування потужних конкурентних осередків інноваційної діяльності	Демотивація інноваційної активності з надміру комерціалізацією результатів діяльності	Мотивація персоналу до неперервного розвитку, інноваційної активності в добросовісному конкурентному середовищі згідно цінностей корпоративної культури
3	Освіта	Підготовка висококваліфікованих фахівців і робітників з достатнім рівнем навиків інноваційної діяльності	Вкрай слабка матеріально-технічна база для практичної складової освітнього процесу, необхідного для набуття навиків інноваційної діяльності; демотивація науково-педагогічних кадрів покращення якості освітніх послуг	Первинне посилення науково-практичної складової освітнього процесу з нівелюванням формалізму представлення результатів на основі недобросовісного конкурентного середовища в освітньому просторі
4	Наука	Теоретико-методологічне обґрунтування концептуальних засад і стратегічних напрямів мобілізації, нагромадження й відтворення внутрішніх ресурсних можливостей	Низька прикладна значущість наукових досліджень; демотивація наукових кадрів до продуктивної діяльності	Продуктивна співпраця з державними структурами на шляху пошуку пріоритетів покращення ситуації; мотивація наукових кадрів до продуктивної діяльності з акцентом на задоволення в першу чергу матеріальних потреб
5	Громадськість	Формування високої споживчої, інноваційної культури зі стимулюванням інноваційної діяльності бізнес-структур в удосконаленні продукції, а органів влади – у створенні сприятливого середовища інноваційної діяльності	Слабкі важелі впливу на інші структури, у т.ч. державні, у стимулюванні рівня інноваційного розвитку економіки; недостатній рівень розвитку громадянського суспільства	Підвищення правового захисту населення (у т.ч. в судовому порядку) з можливістю захисту споживчих прав; мотивація інноваційної діяльності молоді, профільних фахівців через неосновну діяльність

* Складено автором

Організаційною основою таких взаємодій можуть бути відповідні утворення з набуттям різних ознак:

- на більш постійній основі – як кластери, просторові утворення зі спеціальними режимами ведення бізнесу тощо;
- на більш тимчасовій основі – як робочі групи, наради, круглі столи, семінари, конференції, громадські слухання тощо.

Прикладний характер міжінституційної співпраці задля ефективної реалізації ендogenous потенціалу економіки країни мають посилювати конкретні її *напрями* (табл. 2).

Таблица 2

Основні напрями співпраці суб'єктів у реалізації ендogenous потенціалу інноваційного розвитку економіки України*

Суб'єкт	Держава	Бізнес	Освіта	Наука	Громадськість
Держава		Регламентування пріоритетів посилення інноваційної діяльності, покращення якості продукції	Регламентування пріоритетів покращення якості освітніх послуг, формування державного замовлення на фахівців-інноваторів	Регламентування пріоритетів наукових досліджень, замовлення виконання тем з пошуку шляхів ефективізації реалізації ендogenous потенціалу	Розвиток інноваційної культури суспільства, його залучення в інноваційні процеси
Бізнес	Формулювання пропозицій з удосконалення механізмів державного регулювання підприємницької діяльності		Цільове замовлення підготовки фахівців і робітників відповідної кваліфікації	Цільове замовлення науково-прикладних досліджень	Пропагування інноваційної культури через прийоми соціально-етичного маркетингу
Освіта	Формулювання пропозицій з удосконалення механізмів державного регулювання організації освітнього процесу, обсягів ліцензійного замовлення випускників	Залучення практиків у викладацьку діяльність, практика студентів на підприємствах		Залучення науковців у викладацьку діяльність, спільні наукові дослідження з пошуком шляхів ефективізації реалізації ендogenous потенціалу	Проведення масових заходів з промоції професій для наукоємних видів економічної діяльності
Наука	Формулювання пропозицій з удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності, розвитку національної економіки	Соціологічні дослідження, стажування науковців на підприємствах, залучення працівників до наукової діяльності	Залучення працівників освіти до наукової діяльності, залучення кращих випускників до наукової діяльності з навчанням в аспірантурі, подальшим працевлаштуванням		Пропагування в суспільстві цінності науки, її результатів, здобуття авторитетності думки науковців
Громадськість	Громадське обговорення і формулювання пропозицій з удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності, розвитку національної економіки	Рекомендації з удосконалення якісних параметрів продукції, організації праці персоналу на шляху посилення його інноваційної активності	Суспільний контроль за якістю освітніх послуг, потребою посилення науково-практичної її складової	Суспільний контроль за якістю наукових послуг, потребою посилення їх прикладної значущості	

* Складено автором

Водночас долання формалізму різних організаційних форм співпраці з декларованими цілями та необґрунтованими ресурсними затратами повинно базуватись на розумінні кожним із суб'єктів їх інтересу. Якщо для держави основним інтересом має бути забезпечення розвитку інноваційної економіки, наслідковим проявом котрої є зростання добробуту її громадян, то для інших суб'єктів інтереси наряді з вказаним полягають у наступному:

- для бізнесу: покращення якісних характеристик продукції та задоволення потреб споживача через інноваційні технології на національному ринку, зокрема з внутрішнім ресурсним залученням, а не через імпортні операції; більш ефективне використання інтелектуально-трудоого потенціалу свого персоналу через впровадження новітніх технологій управління ним, в організацію робочого місця тощо;
- для освіти: підвищення якості освітніх послуг через залучення педагогів-практиків, можливості цільової підготовки з наступним працевлаштуванням випускників, проходження їх практики, зокрема з недопущенням демографічних втрат молоді, яка все масовіше прагне навчатись за кордоном (що надалі формує реальний ризик її подальшої там трудової діяльності);
- для науки: проведення актуальних, необхідних, з високим прикладним значенням наукових дос-

ліджень, у тому числі на основі госпдоговірних тем з суб'єктами господарювання й органами влади; підвищення авторитетності наукової думки у суспільстві з обґрунтуванням причин різних явищ і процесів в економіці, пошуком шляхів нівелювання негативних їх проявів;

- для громадськості: посилення важелів впливу на органи державної влади, бізнес-структури у захисті своїх інтересів – споживчих, розвитку, можливості продуктивної інноваційної діяльності на батьківщині (в рідному населеному пункті), гідного матеріального добробуту (через результати інноваційної діяльності) тощо.

Саме розуміння кожним із суб'єктів вигідності участі в різних формах співпраці з метою мобілізації, нагромадження й відтворення внутрішніх ресурсних можливостей розвитку економіки країни дозволить здійснювати ефективний управлінський вплив на інноваційні процеси, тобто стимулювати інноваційну діяльність на різних інституційних рівнях та вдосконалювати середовище здійснення такої діяльності. Плідна міжінституційна співпраця дасть змогу одержати переваги від синергетичного ефекту консолідації зусиль її учасників та долати прояви системної дисипативності, при якій інституційне забезпечення втрачає свої ефективні прояви внаслідок низки неефективних управлінських рішень.

У структурі табл. 2 умовно опущено можливості співпраці суб'єктів інституційного забезпечення в одній групі. Разом з тим, за прикладними проявами співпраця органів державної влади між собою, бізнес-структур і так далі також є вкрай необхідною.

Так, співпраця органів державної влади в напрямку забезпечення ефективної реалізації ендогенного потенціалу економіки має відбуватись за вертикальним і горизонтальним напрямками. Вертикальний зріз повинен передбачати активні взаємодії центральних органів державної влади з місцевими їх структурами (у т.ч. профільними, підпорядкованими конкретним міністерствам) та органами місцевого самоврядування.

Саме через місцеві органи державної влади обласного рівня у першу чергу мають відбуватись мобілізаційні процеси ресурсних можливостей економіки України. Тобто мобілізація ендогенного потенціалу має детермінуватись регіональними характеристиками з максимальним урахуванням ресурсних можливостей територій.

Постає важливою є і горизонтальна співпраця органів державної влади задля більш ефективної організації механізму реалізації ендогенного потенціалу інноваційного розвитку національної економіки. Оскільки структура ендогенного потенціалу є надзвичайно складною, то інституційне забезпечення в державному секторі повинні формувати всі міністерства і відомства, які несуть пряму відповідальність за ефективність використання внутрішніх ресурсних можливостей економіки України.

Розподіл вагомості участі більшості центральних органів виконавчої влади України в ефективності реалізації ендогенного потенціалу економіки в розрізі його компонент представлено на рис. 1.

Вагомість участі вказана залежно від сили впливу органів державної влади – прямого чи непрямого. По суті, кожна державна структура має відношення до ефективності реалізації ендогенного потенціалу економіки країни та забезпечення її розвитку. Проте досить часто таке відношення відзначається непрямим характером. Водночас чітко вирізняються ті державні структури, які повинні нести пряму відповідальність за використання внутрішніх можливостей країни з їх спрямованістю на інноваційний розвиток економіки, що в кінцевому підсумку має призвести до покращення якості життя населення, підвищення рівня його добробуту.

Звертаємо увагу на вагомість діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України. Оскільки українська держава об'єктивно займає важливу нішу в міжнародному поділі праці з аграрною спеціалізацією, а внутрішній продовольчий ринок завжди поставав потужним індикатором рівня фінансової стабільності, то дуже важливо посилювати роль даної структури в збереженні стабільних тенденцій економічного розвитку. Водночас роль сільськогосподарських видів економічної діяльності як рушіїв інноваційного розвитку також є цілком обґрунтованою і саме дана сфера повинна виступати сьогодні генератором інноваційних ідей та технологій при використанні природних багатств країни з відображенням у результатах сільськогосподарської діяльності і з виключенням практики екстенсивних підходів.

Водночас посилюється потреба ефективної політики Міністерства екології та природних ресурсів України, особливо в частині забезпечення збалансованого використання природних багатств країни.

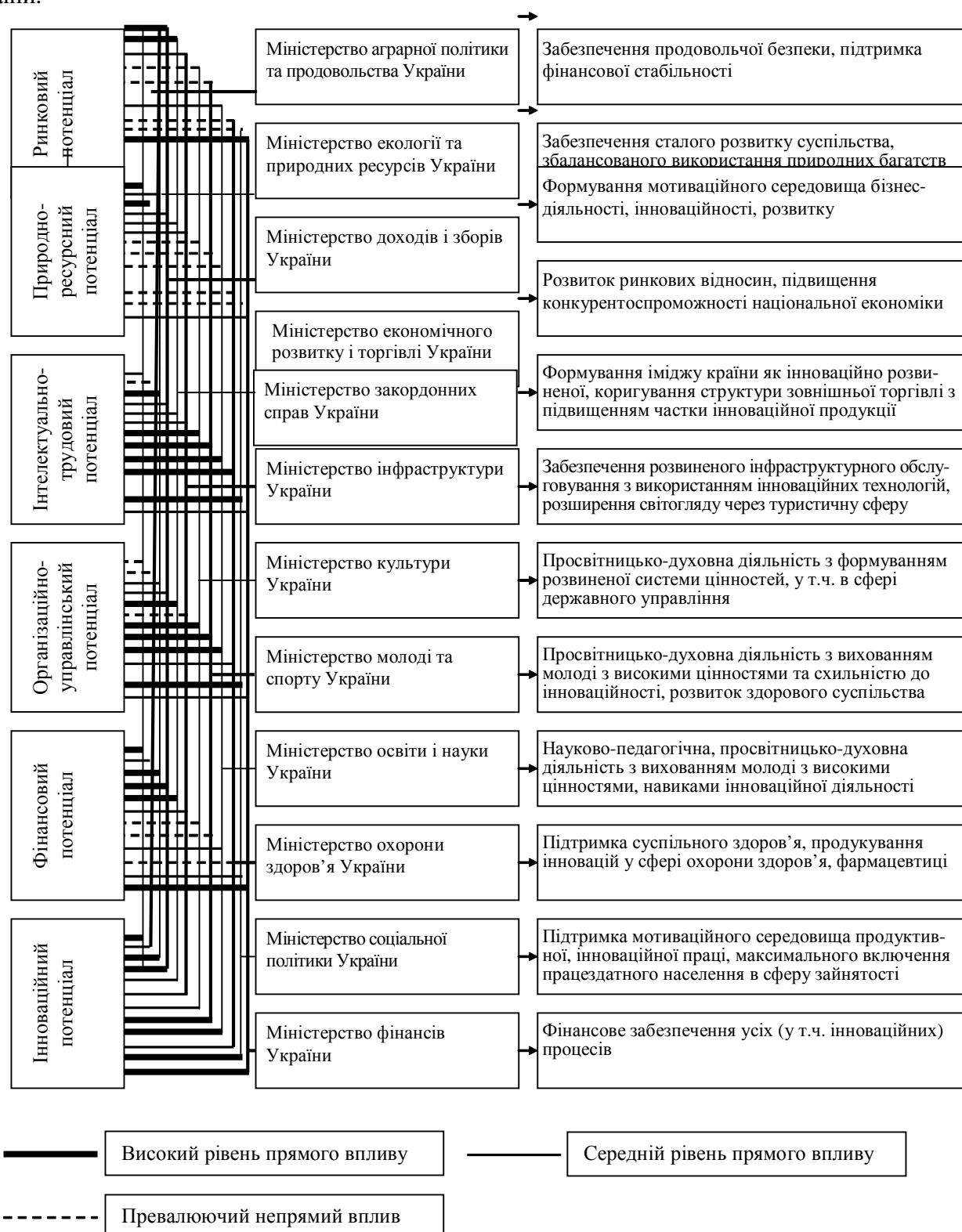

Рис. 1. Участь окремих державних структур у реалізації ендogenous потенціалу інноваційного розвитку економіки України*

* Складено автором на основі джерела: [2]

Це означає потребу балансування кількісних аспектів їх використання з відновлювальними можливостями та одержанням натомість високих ефектів – економічних, соціальних, науково-технічних. Уже тривалий період часу говориться про величезні природно-ресурсні можливості країни, які повинні її ставити в ряд провідних за розвитком держав світу. Тому такі твердження слід

трансформувати в реальний стан розвитку країни з обґрунтуванням ресурсної вигідності використання природних багатств та їх ролі для визначення структури національної економіки на засадах інноваційності. Водночас наразі не так гостро стоїть роль даного міністерства в ініціюванні й продукуванні інноваційних процесів. Інноваційна продукція екологічного спрямування є дуже важливою та її широке застосування являє собою ознаку рівня розвитку країни. Проте на даному етапі для України впровадження енергозберігаючих інноваційних технологій на тлі масового занепаду виробництва має бути в подальшому вторинною реакцією на інноваційні зміни в інших сферах економічного життя.

Підкреслюємо значимість діяльності новоутвореного Міністерства доходів і зборів України для ефективності реалізації інтелектуально-трудоного, ринкового, фінансового й інноваційного ендогенних потенціалів економіки країни. Відносно інтелектуально-трудоного потенціалу, то роль політики даної державної структури зводиться до таких базових напрямів:

- 1) можливостей забезпечення розвитку персоналу підприємств після оподаткування їх прибутку;
- 2) можливостей забезпечення саморозвитку, підвищення кваліфікації, ефективної реалізації трудових потенційних характеристик через підприємницьку діяльність;
- 3) можливостей забезпечення саморозвитку людиною після оподаткування її доходів.

Для реалізації інноваційного потенціалу діяльність даного міністерства зараз відіграє колосальну роль. Вона відображається і з точки зору забезпечення стабільного бізнес-середовища, що дозволяє підприємствам на основі більш сталих прибутків планувати діяльність на довгострокову перспективу, в тому числі за інноваційним напрямом, маючи змогу інвестувати в часто ресурсомісткі інноваційні проекти. Водночас саме через важелі впливу Міністерства доходів і зборів України повинне формуватись потужне мотиваційне поле інноваційної діяльності з її стимулюванням за допомогою податкових пільг, кредитів, дотацій тощо.

У тісній співпраці з Міністерством доходів і зборів України має перебувати Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Оскільки торговельні види економічної діяльності зараз займають усе вагомішу нішу в структурі національної економіки, то рівень їх інноваційного розвитку, участь у генеруванні інноваційних знань і технологій, реалізації інноваційних проектів є в значній мірі показником загального рівня інноваційної економіки країни. Водночас дане міністерство повинне відігравати велику роль у формуванні розвинених ринкових відносин, базованих на добросовісній конкуренції, що служитиме основою мотивації розвитку і схильності суб'єктів бізнесу до інноваційної діяльності.

Специфічною виглядає участь Міністерства закордонних справи України в ефективній реалізації ендогенного потенціалу національної економіки з пріоритетом інноваційної діяльності. Декларована відкритість економіки, національного ринку, активні інтеграційні процеси змушують посилювати зовнішньоторговельну діяльність, міжнародну співпрацю за іншими напрямками, чим прямо займається даний центральний орган виконавчої влади. Водночас основна функціональна роль даного міністерства зараз повинна зводитись до оптимізації структури зовнішньої торгівлі країни з посиленням знанемісткості продукції в експортних операціях. Поступове її нарощування має відбуватись як реакція на значно кращі вигоди від експорту продукції з вищим рівнем інноваційності, аніж сировинного товару чи товару з низьким рівнем первинної переробки.

Детермінації результатів діяльності на реалізацію ендогенного потенціалу з боку Міністерства інфраструктури України в значній мірі не повинні втрачати можливості потужного його впливу на інтелектуально-трудоу компоненту. Мова йде в першу чергу про регулювання туристичних потоків, що належить до повноважень даної структури (після тривалих реорганізацій центральних органів виконавчої влади, відповідальних за розвиток туристичної сфери). Туризм є відмінним способом розвитку інтелектуально-трудоного потенціалу суспільства. Його рівень є свідченням фінансової спроможності населення споживати такі послуги та особливо за зовнішнім напрямом дозволяє значно розширити світоглядні засади організації суспільного життя, праці, культури, можливостей розвитку і забезпечення гідного рівня добробуту. Можливості туристичної подорожі в інноваційно розвинені країни дають неоціненний вплив на мотиваційні установки праці й розвитку, хоча

й можуть вилитись у підвищення територіальної мобільності з ймовірністю подальших демографічних втрат через еміграцію населення.

Оскільки Міністерство інфраструктури України є відповідальним за рівень інфраструктурного забезпечення економіки, зокрема стану доріг, об'єктів соціального обслуговування тощо, то в значній мірі його діяльність детермінує можливості рекреації населення, доступу до якісних послуг, що в кінцевому підсумку прямо позначається на рівні здоров'я та здатності продуктивно працювати, в тому числі з нахилом на інноваційну діяльність.

Ще більшої ваги здійснювати потужний вплив на розвиток інтелектуально-трудового потенціалу населення країни тут набуває Міністерство культури України. Дана структура повинна посилювати свою участь у культуротворчих процесах не лише через розвиток культури і мистецтва, але й загальну просвітницько-духовну діяльність. Занепад сформованих тисячоліттями цінностей (любоби до ближнього, до праці, віра тощо) супроводжується подальшими ціннісними деформаціями, коли матеріальний інтерес нівелює реальність втілення в життя тих управлінських рішень, що можуть дати колосальний соціально-економічний ефект для всієї національної економіки. Такий стан справ є неприпустимий і тому гуманітарна сфера сьогодні повинна підноситись на ключові ролі. Саме з моральних засад можна розпочати плідний антикорупційний процес, що дасть прямий відголосок на можливостях економічного розвитку з посиленням продуктивної, інноваційної праці в добросовісному конкурентному середовищі.

Просвітницько-духовний напрям діяльності постає пріоритетним і для двох інших центральних органів державної влади – Міністерства молоді та спорту України та Міністерства освіти і науки України. Роль останнього зводиться до виховання молоді на високих ціннісних засадах, де почуття справедливості, чесності, відповідальності тощо мають вважатись важливими чеснотами сучасного громадянина. Активний їх прояв у сфері соціально-трудових відносин дозволить сформувати розвинене мотиваційне середовище, коли перспективи кар'єрного зростання будуть чітко відповідати трудопотенційним характеристикам. Відтак мотивація розвитку особистості в більшості випадків буде вести до посилення її інноваційної активності.

Діяльність Міністерства охорони здоров'я України також потребує посилення ролі в реалізації інноваційного потенціалу економіки країни. Система охорони здоров'я з підвладною їй фармацевтикою мають стати осередком продуктивної інноваційної діяльності провідних фахівців з активним продукуванням інновацій, спрямованих на покращення стану суспільного здоров'я. Позитивною передумовою цьому є досить сформовані стійкі традиції інноваційності даної сфери ще з радянських часів і дані переваги важливо не втратити, а навпаки примножувати. Тому сфера охорони здоров'я є яскравим прикладом крайньої потреби відтворення її потенціалу з акцентом на інтелектуально-трудові й організаційно-управлінські можливості зайнятого населення.

Загалом бачимо, що саме інтелектуально-трудова компонента ендогенного потенціалу є найбільш чутливою до ефективності діяльності центральних органів державної влади (див. рис. 1). Розуміння їх ролі для реалізації кожної з компонент повинно слугувати базисом організації напрямів співпраці між органами державної влади одного управлінського рівня з подальшим делегуванням повноважень та розподілом відповідальності на нижчі інституційні рівні.

Не відкидаючи важливу роль органів державної влади в реалізації ендогенного потенціалу інноваційного розвитку національної економіки розуміємо, що сучасне громадянське суспільство та прогресивні підходи забезпечення необхідних модернізацій потребує активної міжсуб'єктної співпраці з недержавними структурами. Така співпраця повинна налагоджуватись за кращим досвідом державно-приватного партнерства і соціального діалогу. Вважаємо, що зараз повинно активно вдосконалюватись інституційне забезпечення через розвиток *інноваційних кластерів*. Оскільки якість функціонування за досвідом України технопарків, бізнес-інкубаторів свідчить про їх значні труднощі, брак реального ресурсного забезпечення, то кластерний підхід співпраці зараз себе рекомендує як перспективний, адже дозволяє об'єднати в своїй структурі інституції різних сфер, що мають спільний інтерес. Це може бути відповідна сфера господарювання, реалізація конкретного інноваційного проекту, участь у міжнародних програмах, завоювання сегменту ринку тощо. Дуже важливо, коли такий кластер, утворений за активної участі органів державної влади, функціонує з дос-

татнім просторовим охопленням, хоча тоді ймовірність його ефективності значно зменшується (такі просторові кластери – на рівні міста, області, є значно ресурсо потребуючі та вимагають чіткості управлінських рішень). З іншого ж боку, такі потужні кластери, утворені на рівні міст й областей, дають шанс значно ефективізувати державну політику, спрямовану на досягнення інноваційних цілей розвитку національної економіки з використанням внутрішніх джерел зростання.

Нижче пропонуємо типову схему організаційної будови інноваційного кластера, що може функціонувати на рівні відповідного просторового утворення і з часом трансформуватись у міжрегіональний чи транскордонний (якщо це дозволяє геополітичне розташування) вимір (рис. 2).

Поряд з інноваційними кластерами для активізації інноваційної діяльності в Україні слід відновити активну практику функціонування спеціалізованих *вільних економічних зон*.

Зараз спеціальних економічних зон в Україні функціонує одинадцять, а територій пріоритетного розвитку – дев'ять. Для двох з них впровадження інноваційних проектів є в числі основних напрямів діяльності [4; 5].

Водночас недосконале конкурентне бізнес-середовище в Україні ускладнює ефективність даних просторових форм для активізації інноваційної діяльності. Незважаючи на те вважаємо, що слід по-новому підійти до поширення таких зон з акцентом на їх інноваційність та пріоритет внутрішніх інвестиційних капіталовкладень. Це дасть змогу зосередити інноваційну активність у визначених межах з можливістю концентрації достатньої кількості фахівців-новаторів, що наслідково відобразиться в перевагах використання соціального капіталу.

Рис. 2. Типова схема організаційної будови інноваційного кластера*

* Складено автором

ВИСНОВКИ

Пошук чинників економічного зростання має на меті забезпечення можливостей впровадження інноваційної моделі розвитку, в якій невід'ємною складовою є створення правових, економічних, соціальних та організаційних засад забезпечення раціонального використання внутрішнього потенціалу держави. Інституційне забезпечення реалізації ендogenous потенціалу національної економіки повинно формуватись з акцентом на державну участь і передбачати активне залучення недержавних інституцій. При цьому важливо посилювати участь суб'єктів бізнесу в ініціюванні інноваційних процесів, даючи їм змогу пільгової діяльності у визначених просторових обмеженнях з подальшим поширенням позитивного досвіду на інші території. Вкрай важливо, щоб сьогодні у суспільства формувались потужні важелі впливу на державу в плані підтримки інноваційної активності. В іншому ж випадку можливості дистантного робочого місця та практика фрілансерства і надалі посилюватимуть втрати інтелектуально-трудоного, інноваційного, в решті фінансового та інших компонент ендogenous потенціалу країни. Щоб убезпечити ускладнення інноваційного розвитку економіки, необхідно, у першу чергу, посилювати трудовотенційні характеристики населення та фінансові можливості суб'єктів бізнесу. Забезпечення необхідних модернізацій в сучасному громадянському суспільстві також потребує активної міжсуб'єктної співпраці з недержавними структурами. Така співпраця повинна налагоджуватись як державно-приватне партнерство і соціальний діалог, що дозволить активно вдосконалити інституційне забезпечення через розвиток інноваційних кластерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова О.М. Держава в суспільстві та в його господарській сфері: неklasичний підхід / О.М. Волкова // Економіка розвитку. Науковий журнал Харківського національного економічного університету. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2012. – №2(62). – С. 5-9.
2. Міністерства: Органи влади: Урядовий портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=245427156
3. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики [Текст] / Дуглас Норт; пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. – М.: Начало, 1997. – 189 с.
4. Основні показники по СЕЗ: Інформація про СЕЗ та ТПР: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37016&cat_id=36709
5. Основні показники по ТПР: Інформація про СЕЗ та ТПР: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37005&cat_id=36709
6. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 16 січня 2003 року №433-IV (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, №13) зі змінами, внесеними згідно із Законом №3076-IV (3076-15) від 04.11.2005 р.
7. Прощаликіна А.М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні / А.М. Прощаликіна: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N177/N177p048-056.pdf

УДК 334.716 : 339.137.2

МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНОЇ СТІЙКОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Кобець С.П.

Запропонована методика оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, що враховує вплив найважливіших факторів конкурентної стійкості підприємства та їх ієрархію. Дана методика дозволить оцінити окремо конкурентоспроможність, стійкість та конкурентну стійкість машинобудівного підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, стійкість підприємства, конкурентна стійкість підприємства, методика оцінки конкурентної стійкості.

Конкурентна стійкість підприємства є однією з найважливіших категорій ринкової економіки, вона передбачає збереження і відтворюваність параметрів якісної і кількісної визначеності його конкурентних позицій протягом певного, як правило тривалого, відрізка часу. Збереження та підвищення рівня конкурентної стійкості можливо лише за наявності науково обґрунтованого методу оцінки цього рівня. Отже, оцінці рівня конкурентної стійкості повинно бути приділено максимум уваги при організації діяльності машинобудівного підприємства.

Вивчення спеціальної економічної літератури [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10] показало, що, незважаючи на важливість збереження та підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства, існує незначна кількість методів і моделей оцінювання цього рівня. При цьому немає єдиного підходу до оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, існуючі методи та процедури незгоджені, у більшості робіт автори пропонують використовувати при оцінці рівня конкурентної стійкості підприємств такі ж фактори та критерії, що використовуються при оцінці конкурентоспроможності підприємств. При цьому неможливо розрахувати окремо рівень конкурентоспроможності та рівень конкурентної стійкості підприємства. Це призводить до некоректності таких оцінок, адже підприємство може бути конкурентоспроможним та одночасно не мати конкурентної стійкості, або навпаки — наявність стійкості у підприємства ще не свідчить про його конкурентну стійкість.

Більшість методів оцінки конкурентної стійкості підприємств не враховують системний характер даної категорії, що не дозволяє проаналізувати її структуру, встановити вплив різних факторів на загальний рівень конкурентної стійкості та не дозволяють виявити пріоритетні шляхи підвищення цього рівня.

Вищезазначені недоліки методів і моделей оцінки конкурентної стійкості підприємств зумовлюють необхідність створення такої методики оцінювання, яка б враховувала вплив найважливіших факторів конкурентної стійкості підприємства, їх ієрархію та дозволила б оцінити окремо конкурентоспроможність, стійкість та конкурентну стійкість машинобудівного підприємства.

Метою статті є розробка методики оцінки конкурентної стійкості, що враховуватиме вплив найважливіших факторів конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, їхню ієрархію та дозволить оцінити окремо конкурентоспроможність, стійкість та конкурентну стійкість машинобудівного підприємства.

Такий підхід до оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств передбачає виконання низки етапів, основними з яких є (рис. 1).

Аналіз спеціальної літератури [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10] дав змогу авторові виділити такі фактори конкурентоспроможності машинобудівного підприємства як: конкурентоспроможність продукції, що виготовляє підприємство (K_1) (якість продукції (K_{11}), собівартість продукції (K_{12}), рентабельність продукції (K_{13})); виробничі фактори (K_2) (залишкова вартість нематеріальних активів (K_{21}), первісна вартість нематеріальних активів (K_{22}), накопичена амортизація (K_{23}), залишкова вартість основних засобів (K_{24}), первісна вартість основних засобів (K_{25}), знос основних засобів (K_{26}), виробничі запаси (K_{26}), незавершене виробництво (K_{27}), готова продукція (K_{28}), інші оборотні активи (K_{29})); факто-

ри управління (K_3) (витрати на систему управління (K_{31}), витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу (K_{32})); фінансові фактори (K_4) (дохід (виручка) від реалізації продукції (K_{41}), чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (K_{42}), валовий прибуток (K_{43}), чистий прибуток (K_{44}), векселі одержані (K_{45}), чиста реалізаційна вартість (K_{46}), первісна вартість (K_{47}), резерв сумнівних боргів (K_{48}), інша поточна дебіторська заборгованість (K_{49}), грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті (K_{410}), грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті (K_{411})); маркетингові фактори (K_5) (витрати на рекламу (K_{51}), витрати на гарантійне обслуговування (K_{52}), витрати на дослідження ринку (K_{53}), витрати на підвищення іміджу підприємства (K_{54})); персонал (K_6) (чисельність ПВП (K_{61}), число робітників з вищою освітою (K_{62}), середня заробітна плата (K_{63}), плинність кадрів (K_{64}), витрати на оплату праці (K_{65}), кількість робітників які підвищили кваліфікацію (K_{66})); НДДКР (K_7) (витрати на розробку нової продукції (K_{71}), утримання власної лабораторії (K_{72}), раціоналізація виробництва (K_{73})); інноваційно-інвестиційні фактори (K_8) (довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств (K_{81}), інші фінансові інвестиції (K_{82}), поточні фінансові інвестиції (K_{83})). Зазначені фактори згруповано та наочно представлено за допомогою діаграми Ісікави (рис. 2).

Необхідно зазначити, що всі вищезазначені фактори конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, окрім якості продукції, піддаються кількісній оцінці, та їх можна знайти у звітності будь-якого машинобудівного підприємства або розрахувати на основі даних цієї звітності. Для оцінки рівня якості продукції доцільно використовувати метод експертної оцінки.

Інтегральний показник конкурентоспроможності машинобудівного підприємства K_{int} розраховується за допомогою лінійної згортки значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до першого рівня за формулою:

$$K_{int} = \sum_{i=1}^n \alpha_i K_i, \quad (1)$$

де α_i - ваговий коефіцієнт i -го фактору конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відноситься до першого рівня;

K_i - значення i -го фактору конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відноситься до першого рівня;

n - кількість факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відноситься до першого рівня.

Значення вагових коефіцієнтів факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до першого рівня K_p , $i = 1, n$ визначаються за допомогою методу експертної оцінки, при цьому дотримується умова, що $\sum_{i=1}^n \alpha_i = 1$.

У свою чергу, для розрахунку значення факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до першого рівня K_i пропонується використовувати лінійну згортку факторів другого рівня K_{ij} , $i = \overline{1, n}$, $j = \overline{1, m}$ за формулою:

$$K_i = \sum_{j=1}^m \beta_{ij} K_{ij}, \quad (2)$$

де β_{ij} - ваговий коефіцієнт j -го фактору другого рівня що впливає на i -ий фактор першого рівня;

K_{ij} - значення j -го фактору другого рівня що впливає на i -ий фактор першого рівня;

m - кількість факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відноситься до другого рівня.

При цьому фактори конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до другого рівня оцінюються за допомогою бальної оцінки. Тобто, у залежності від кількісного значення та загальної динаміки значень фактора конкурентоспроможності машинобудівного підприємства йому, в межах обраної шкали, присвоюється відповідний бал.

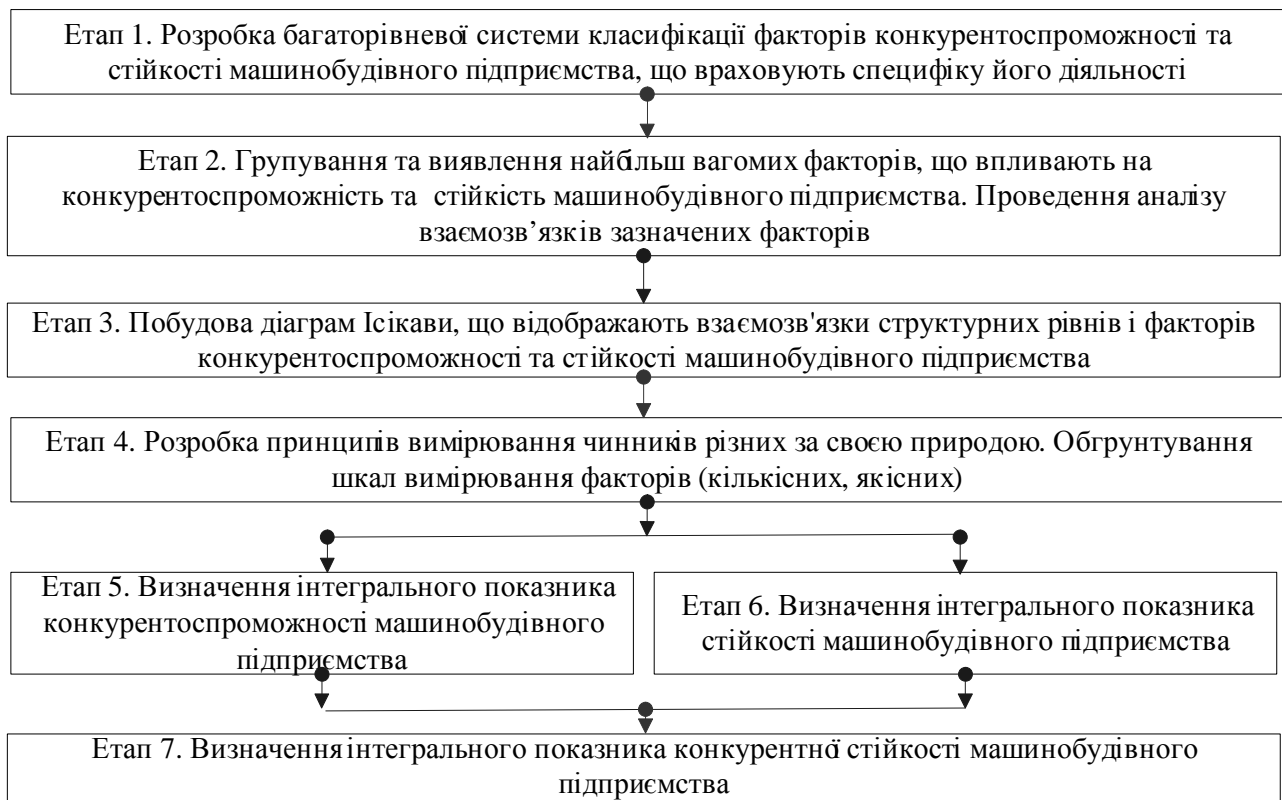

Рис. 1. Етапи процесу оцінки конкурентної стійкості машинобудівного підприємства

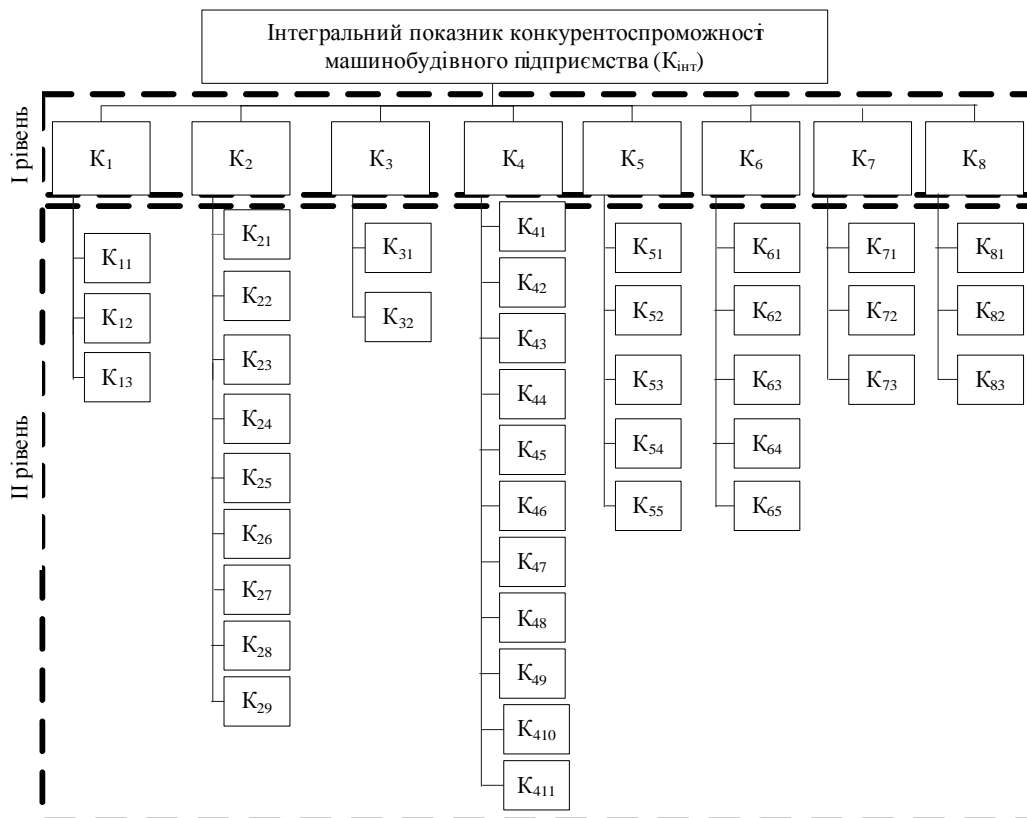

Рис. 2. Діаграма Ісікави, що відображає взаємозв'язки структурних рівнів і факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства

Для визначення значень вагових коефіцієнтів факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до другого рівня використовують метод експертної оцінки, при цьому дотримується умова, що $\sum_{i=1}^n \beta_{ij} = 1$.

Якщо при розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності машинобудівного підприємства $K_{\text{инт}}$ враховувалось кількісне значення та загальна динаміка значень фактора конку-

рентоспроможності підприємства, то при визначенні інтегрального показника стійкості машинобудівного підприємства C_{int} необхідно враховувати відхилення кількісних значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства від їх середнього значення. Як відомо, у теорії ймовірності і статистиці індикатором мінливості об'єкту є середнє квадратичне відхилення (σ), що характеризує розсіювання значень випадкової величини відносно її середнього значення.

Маючи масив кількісних значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до другого рівня за k років, можна розрахувати середнє квадратичне відхилення значень цього фактора за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{k} \sum_{i=1}^k (x_i - \bar{x})^2}, \quad (3)$$

де σ - середнє квадратичне відхилення значень фактора конкурентоспроможності машинобудівного підприємства;

x_i - значення i -го фактора конкурентоспроможності машинобудівного підприємства;

\bar{x} - середнє арифметичне значень x_i : $\bar{x} = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k x_i$;

k - кількість років що аналізуються.

При цьому, у залежності від значень відхилень σ кожному фактору конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що належить до другого рівня, в межах обраної шкали, присвоюється відповідна бальна оцінка його стійкості C_{ij} , $i = \overline{1, n}$, $j = \overline{1, m}$. Так критично високому значенню σ відповідає 0 балів і т.п.

Оцінку стійкості факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що належать до першого рівня C_i , $i = \overline{1, n}$ пропонується розраховувати як середнє арифметичне бальних оцінок факторів другого рівня C_{ij} , $i = \overline{1, n}$, $j = \overline{1, m}$, що впливають на нього за формулою:

$$C_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m C_{ij} \quad (4)$$

Інтегральний показник стійкості машинобудівного підприємства розраховується як середнє геометричне значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що належать до першого рівня C_i , $i = \overline{1, n}$ за формулою:

$$C_{int} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n C_i} \quad (5)$$

Використання зазначеної формули дозволить врахувати можливість відсутності стійкості машинобудівного підприємства (якщо один або декілька факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що належать до першого рівня C_i , $i = \overline{1, n}$ дорівнюють нулю).

Визначення інтегрального показника конкурентної стійкості машинобудівного підприємства KC_{int} передбачає врахування як інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства, так і інтегрального показника стійкості машинобудівного підприємства:

$$KC_{int} = f(K_{int}; C_{int})$$

ВИСНОВКИ

Збереження та підвищення рівня конкурентної стійкості можливо лише за наявності науково обґрунтованого методу оцінки цього рівня. На конкурентну стійкість підприємства впливає безліч різних за своєю природою факторів. Запропонований підхід до оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств передбачає врахування 41 фактора конкурентної стійкості машинобудів-

ного підприємства (фактори другого рівня), що згруповані у 8 груп (фактори першого рівня) за допомогою діаграми Ісікави.

Інтегральний показник конкурентоспроможності машинобудівного підприємства K_{int} розраховується за допомогою лінійної згортки значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до першого рівня.

При визначенні інтегрального показника стійкості машинобудівного підприємства C_{int} враховується відхилення кількісних значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства від їх середнього значення.

Визначення інтегрального показника конкурентної стійкості машинобудівного підприємства KC_{int} передбачає врахування як інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства K_{int} , так і інтегрального показника стійкості машинобудівного підприємства C_{int} .

Запропонована методика оцінки конкурентної стійкості, що враховує вплив найважливіших факторів конкурентної стійкості підприємства, їхню ієрархію та дозволить оцінити окремо конкурентоспроможність, стійкість та конкурентну стійкість машинобудівного підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булах І.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства електров'язку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І.В. Булах. — О., 2008. — 20 с.
2. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятия: [монография] / В.Л. Дикань. — Х.: Основа, 1995. — 160 с.
3. Єфременко О.В. Використання оцінки конкурентостійкості в оцінюванні конкурентоспроможності підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О.В. Єфременко; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. — Луганськ, 2011. — 19 с.
4. Захарова С.В. Формирование и развитие организационно-экономического механизма управления конкурентоустойчивостью промышленного предприятия: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / С.В. Захарова. — Саратов, 2006. — 21 с.
5. Кирчата І.М. Оцінка конкурентного потенціалу в системі управління конкурентоспроможністю підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І.М. Кирчата. — Маріуполь, 2007. — 20 с.
6. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: [монографія] / Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. — Х.: Інжек, 2003. — 328 с.
7. Прохорова В.В. Управління потенціалом конкурентоспроможності підприємств на засадах контролю / В.В. Прохорова, В.І. Чобіток. — Х.: НТМТ, 2012. — 248 с.
8. Сімах Ю.А. Оцінювання конкурентостійкості підприємств роздрібною торгівлі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Ю.А. Сімах. — Х., 2009. — 18 с.
9. Сторожилова У.Л. Забезпечення конкурентостійкості підприємства через інноваційно-інвестиційний механізм: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / У.Л. Сторожилова. — Х., 2006. — 19 с.
10. Чорна М.В. Оцінка фінансового стану в аспекті забезпечення конкурентостійкості торговельного підприємства / М.В. Чорна, Ю.А. Сімах // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. — 2008. — № 2. Ч. 1. — С. 212–218

УДК 360.15.01

**МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
МАШИНОБУДУВАННЯ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО МЕТОДУ ОЦІНКИ***Лях І.О.*

З'ясовано, що у ході моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування можуть використовуватися найрізноманітніші прийоми, методи та моделі аналізу, їхня кількість та широта застосування залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному конкретному випадку. Визначено, що інтегральна оцінка фінансово-економічної діяльності підприємств дає можливість в узагальненому вигляді представити діяльність підприємства на ринку та визначити ефективність його діяльності. Більшість існуючих методики аналізу фінансового стану підприємства показують правдиві результати лише в тих конкретних умовах, для яких вони розроблені. У зв'язку з наявними відмінностями, показники вітчизняних підприємств, які уведені в модель, мають бути з іншими коефіцієнтами. Адже значення цих коефіцієнтів істотно впливає на результати розрахунків і правильність висновків про фінансовий стан підприємства. Розрахований інтегральний показник дозволяє керівникам підприємств швидко та зручно визначити стан фінансово-економічної діяльності на підприємстві, а також прогнозувати значення показників на наступний період і своєчасно вживати заходів для покращення результатів. Зроблено висновок, що для покращення фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування, потрібно на підприємствах машинобудування розробити систему моніторингу фінансово-економічної діяльності, яка буде включати в себе розрахунок та дослідження динаміки наступних груп показників оцінки фінансово-економічного стану.

Ключові слова: оптимізація, моніторинг, інтегральний метод, оцінка, фінансово-економічна діяльність.

У забезпеченні ефективних форм господарювання на вітчизняних підприємствах досить вагому роль відіграє моніторинг фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування, який відповідає за відбір, оцінку та інтерпретацію фінансових, економічних та інших даних, які впливають на процес прийняття інвестиційних та фінансових управлінських рішень. Для розробки системи моніторингу фінансово-економічної діяльності важливе значення має аналіз та оцінка, які використовують весь комплекс економічної інформації, носять оперативний характер і дають можливість реально оцінити стан справ на підприємстві.

Дослідженню питання фінансово-економічної діяльності підприємств, а також різноманітним методам оцінки присвячено ряд робіт вітчизняних і закордонних вчених-економістів, таких як: Любушин Н. [1,3], Баканов М. [2], Савицкая Г. [4], Шеремет А. [5] та інші. Але на сьогоднішній день недостатньо повно розроблено систему моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств на основі інтегрального методу оцінки.

Метою дослідження є оптимізація моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування на основі інтегрального методу оцінки.

Систематичний моніторинг фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування необхідний тому, що дохідність будь-якого підприємства, розмір його прибутку багато в чому залежить від його фінансово-економічного стану. Система моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування має бути спрямована на забезпечення спостереження за систематичним надходженням й ефективним використанням фінансово-економічних ресурсів, дотриманням розрахункової і кредитної дисципліни, досягненням раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансовою стійкістю з метою ефективного функціонування підприємства. У ході моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування можуть використовуватися найрізноманітніші прийоми, методи та моделі аналізу, їхня кількість та широта засто-

сування залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному конкретному випадку.

Створення на підприємстві системи фінансового моніторингу є невід'ємною частиною побудови усієї системи управління підприємством з метою забезпечення його ефективності. Моніторинг фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування являє собою метод оцінки ретроспективного і перспективного фінансового стану суб'єкта господарювання, на основі вивчення залежності і динаміки показників фінансової інформації. У системі моніторингу застосовуються різноманітні методи і методики діагностування фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування. Однак усі вони не позбавлені недоліків, тому що вирішують конкретну задачу. Вірогідність результатів діагностування можна підвищити лише при комплексному їхньому застосуванні. Фінансовий стан підприємства треба систематично й усебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Побудова системи моніторингу контрольованих показників фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування охоплює такі основні етапи, які показано на рисунку 1.

Одним з найефективніших методів оцінки фінансово-економічної діяльності підприємств є використання інтегрального підходу до аналізу розрахункових показників. Для цього на кожному підприємстві керівництвом обирається низка найважливіших показників і розробляється формула їхнього взаємозв'язку. Результат розрахунку представляється у вигляді одного числа, яке порівнюється зі значеннями попередніх періодів, що дає змогу визначити тенденцію розвитку підприємств машинобудування. Показники фінансово-економічної діяльності підприємств на основі інтегрального методу оцінки характеризують стан і структуру активів підприємства та забезпеченість їх джерелами покриття. Цей підхід цікавий тим, що у процесі його здійснення кожний з показників розглядається у взаємозв'язку з іншими показниками. Крім того, для загальної оцінки фінансово-економічного стану за цим підходом використовують узагальнюючий показник зміни стійкості та гнучкості підприємства.

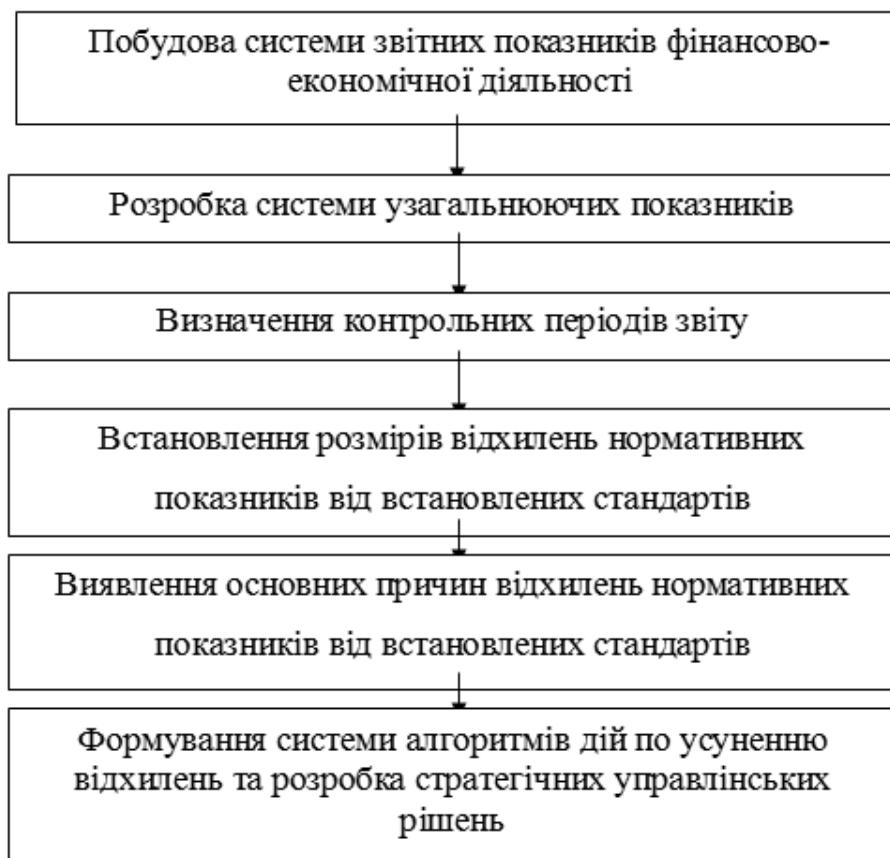

Рис. 1. Етапи побудови системи моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств

Отже, при розрахунку даного показника використовуються дані двох послідовних років. Критерії оцінки цього показника такі:

- 1) якщо $F > 0$, то це свідчить про покращення фінансово-економічної діяльності підприємств;
- 2) якщо $F < 0$, то це свідчить про погіршення фінансово-економічної діяльності підприємств.

Таким чином, інтегральна оцінка фінансово-економічної діяльності підприємств дає можливість в узагальненому вигляді представити діяльність підприємства на ринку та визначити ефективність його діяльності. Більшість існуючих методики аналізу фінансового стану підприємства показують правдиві результати лише в тих конкретних умовах, для яких вони розроблені. У зв'язку з наявними відмінностями, показники вітчизняних підприємств, які уведені в модель, мають бути з іншими коефіцієнтами. Адже значення цих коефіцієнтів істотно впливає на результати розрахунків і правильність висновків про фінансовий стан підприємства.

Вибір сукупності коефіцієнтів для розрахунку інтегрального показника пояснюється наступною структурно-логічною схемою (рис. 2). Отримання комплексної оцінки – це поетапний перехід від оцінки одиничних показників до підсумкових оцінок вищого рівня і до отримання комплексної оцінки, що знаходиться на верхньому рівні ієрархії. Підсумкові (групові) оцінки характеризують певні сторони діяльності підприємства. Комплексна оцінка характеризує результати діяльності підприємства в цілому. Отже, розрахований інтегральний показник дозволяє керівникам підприємств швидко та зручно визначити стан фінансово-економічної діяльності на підприємстві, а також прогнозувати значення показників на наступний період і своєчасно вживати заходів для покращення результатів. Зазначені інтегральні коефіцієнти є оптимальним набором ключових показників і надають повне уявлення про ситуацію на підприємстві. Адже отримані негативні результати та позитивний прогноз не суперечать раніше дослідженим класичним показникам аналізу фінансового стану підприємств.

Рис. 2. Схема моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування на основі інтегрального методу оцінки

Реалізація системи моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування на основі інтегрального методу оцінки відбувається у процесі здійснення наступних заходів:

- 1) формування механізму оперативного використання фінансових результатів на основі управління усіма важливими фінансово-економічними показниками, особливо прибутком, доходами і витратами;
- 2) побудова раціональної системи розподілу і використання ресурсів, збалансування витрат

- підприємства і проведення оперативного контролю за витратами, ураховуючи місце їх виникнення, участь у процесі виробництва, рівень віднесення на собівартість продукції;
- 3) поліпшення платоспроможності, ліквідності і фінансової стійкості підприємства за допомогою ефективного управління грошовими потоками;
 - 4) підвищення точності, достовірності та своєчасності інформації, на основі чого збільшується якість прийнятих управлінських рішень;
 - 5) узгодження дії окремих підрозділів і відділів підприємства;
 - 6) виділення стратегічних цілей підприємства та шляхів їх досягнення.

Варто зазначити, що застосування прогнозування на підприємствах машинобудування в процесі моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування є доцільним, оскільки надасть змогу розмежувати різні види майбутніх доходів і витрат, оцінити потоки грошових коштів і в рамках цього проводити діяльність, коригуючи відхилення (рис. 3).

Рис. 3. Послідовність елементів прогнозування фінансово-економічних показників підприємств машинобудування

Отже, покращити інтегральний показник фінансово-економічної діяльності підприємств можливо нарощуванням власного капіталу та зменшенням поточних зобов'язань. А дослідження вищезазначених показників фінансового моніторингу дає змогу керівництву підприємств визначити фінансовий стан та на основі даних розрахунків розробити комплекс управлінських рішень, які дозволять в майбутньому підвищити інвестиційну привабливість даного підприємства, як для вітчизняних та і для іноземних інвесторів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, для покращення фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування, потрібно на підприємствах машинобудування розробити систему моніторингу фінансово-економічної діяльності, яка буде включати в себе розрахунок та дослідження динаміки наступних груп показників оцінки фінансово-економічного стану: перша група – це показники ліквідності та платоспроможності. Найважливішими показниками, які необхідно буде розраховувати, є коефіцієнт покриття, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості та обсяг чистого оборотного капіталу. Друга група показників – це показники фінансової стійкості та стабільності підприємств. Вони характеризують здатність підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних та надійних коштів. Наступною групою є група показників ділової активності підприємств. Аналіз ділової активності здійснюється

шляхом розрахунку таких коефіцієнтів: коефіцієнта оборотності активів, період обороту активів, період погашення кредиторської заборгованості. І останнім етапом розробки системи моніторингу на підприємствах машинобудування потрібно здійснити аналіз рентабельності підприємств.

Серед показників кожної групи необхідно вибрати ключові, найбільш чутливі до змін на підприємствах з огляду на динаміку їх змін та об'єднати їх в єдину систему постійного нагляду. Тобто з усієї сукупності можливих показників вибрати ті, які найбільш повно характеризуються теперішній етап розвитку підприємства. В цьому головна ідея інтегрального підходу – відібрати множину коефіцієнтів та спостерігати за динамікою їх змін. Обов'язковим є створення автоматизованої системи для здійснення моніторингу фінансово-економічної діяльності за наведеною вище сукупністю показників, скоригованою керівництвом відповідно до потреб. Дана система моніторингу має бути спрямована на забезпечення спостереження за систематичним надходженням й ефективним використанням фінансових ресурсів, дотриманням розрахункової і кредитної дисципліни, досягненням раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансовою стійкістю з метою ефективного функціонування підприємства. Використання в процесі фінансового моніторингу та фінансового планування комп'ютерної техніки та інформаційних технологій є однією з найважливіших умов їх якісного та ефективного проведення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Любушин Н.П. Анализ финансово-экономической деятельности предприятий. учеб. пособие для ВУЗов. / Н.П. Любушин, В.Б. Лещева, В.Г. Дьякова. — М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2001. — 471 с.
2. Баканов М.И. Теория экономического анализа. Учебник. / М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 125 с.
3. Любушин Н.П. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия / Н.П. Любушин, В.П. Лещева, В.Г. Дьякова — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 150 с.
4. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебное пособие. — Минск: ООО «Новое знание», 2001. — 147 с.
5. Шеремет А.Д. Комплексный экономический анализ деятельности предприятия (вопросы методологии) / А.Д. Шеремет. — М.: Экономика, 1974. — 159 с.

УДК 658(005):502.131.1

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ СТІЙКІСТЮ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мушников О.О.

Пропоноване питання формування стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівних підприємств. Обґрунтовано етапи управління та необхідність першочергового виділення факторів впливу на стійкість інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівних підприємств.

Ключові слова: *система управління, інновація, інвестиції, інноваційна активність, стійкість, розвиток, інноваційно-інвестиційний розвиток.*

Глобалізація є найсильнішим чинником впливу на інноваційну діяльність будь-якого підприємства. Для підприємства ефективне використання науково-технічних досягнень, їх трансформація в конкретні комерційні результати - одна з умов економічного зростання на тлі економічної глобалізації. В умовах глобалізації світової економіки конкурентоспроможність підприємств значною мірою визначається інноваційно-інвестиційним розвитком підприємства, яке стає не тільки фактором

ефективної діяльності самого підприємства, але і важливою складовою розвитку національної та світової інноваційних систем.

При раціональному побудові стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства можна сприяти ефективному використанню конкретних переваг, пов'язаних як з наявністю природних ресурсів, так і науково-технічним потенціалом країни. Інноваційно-інвестиційний розвиток пов'язано з тривалою часовою перспективою. В умовах глобальних трансформаційних процесів відбуваються значні зміни в характері життєдіяльності суспільства, в інноваційно-інвестиційному розвитку, що безпосередньо пов'язано з діяльністю підприємств, із стійкістю їх розвитку.

У зв'язку з вищевикладеним, особливої актуальності набуває проблема формування стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства, яка спирається на ефективне використання виробничого та інтелектуального потенціалів підприємства.

Ціллю дослідження є формування та обґрунтування етапів стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційним розвитком підприємства

Теорія сталого розвитку є в даний момент часу однією з найбільш швидко розвинутих теорій. Неоднозначність поняття стійкості розвитку, якої присвячені роботи багатьох зарубіжних і вітчизняних авторів: Ячменьова В.М. [1], Бармашов К.С. [2], Шумпетер Й. [4] та ін. - , полягає в тому, що її можна розглядати як спосіб утримання рівноваги, як певну стабільність. Стійким буде такий розвиток, при якому добробут майбутніх поколінь буде краще, ніж добробут попередніх поколінь. Але, сучасний розвиток характеризується все більш складними формами і типами організації соціально-економічного життя, однією зі складових якої є стійкий розвиток інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства.

Теоретичною основою стратегії стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства служить динамічна теорія розвитку підприємства, з якої випливає, що для забезпечення безкризового розвитку підприємству слід діяти з метою приведення його у стан динамічної рівноваги [1, 4]. Однак, для стратегії стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства покласти в основу тільки лише динамічну теорію є недостатнім. В умовах ринку, кажучи про стратегію стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку, мається на увазі стратегія управління з конкретизованими умовами розвитку підприємства.

Стратегія стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівним підприємством може бути реалізована тільки в рамках системи управління, яка забезпечує вирішення виникаючих проблем підприємства, і залежна від характеру проблем, що підлягають вирішенню.

Інноваційно-інвестиційний розвиток слід розглядати як процес, що пронизує науково-технічну, виробничу та маркетингову діяльність підприємства. Це єдиний у своєму роді процес, системно поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво і управління.

Враховуючи мету дослідження, розглянемо стратегію управління інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівного підприємства (рис.1). При цьому необхідно поетапно вирішити наступні завдання: розробити місію і стратегічне бачення підприємства; визначити цілі і підцілі; розробити власне стратегію підприємства. При визначенні цілей розробки стратегії необхідно проведення аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, зіставлення результатів, уточнення основних напрямків стратегічного розвитку підприємства, розгляд варіативності можливих стратегій, їх аналіз, уточнення і вибір основної стратегії розвитку підприємства. Після цього необхідно виділити основні заходи щодо реалізації стратегії.

У сучасних умовах підприємство розвивається не автономно, а в тісному зв'язку із зовнішнім середовищем. На нього весь час впливають фактори, що визначають основні напрями його діяльності. Оптимальна сукупність всіх факторів і умов має забезпечити ефективне функціонування підприємства та максимальний прибуток.

Для визначення стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівного підприємства на ринку необхідно з'ясування факторів, що впливають на можливості виграшу чи програшу в конкурентній боротьбі. У свою чергу, аналіз факторів допомагає виявити сильні і слабкі сторони в своїй діяльності і в роботі конкурентів, розробити заходи та напрямки дії, за рахунок яких підприємство могло б підвищити стійкість інноваційно-інвестиційного розвитку та забезпечити свій успіх.

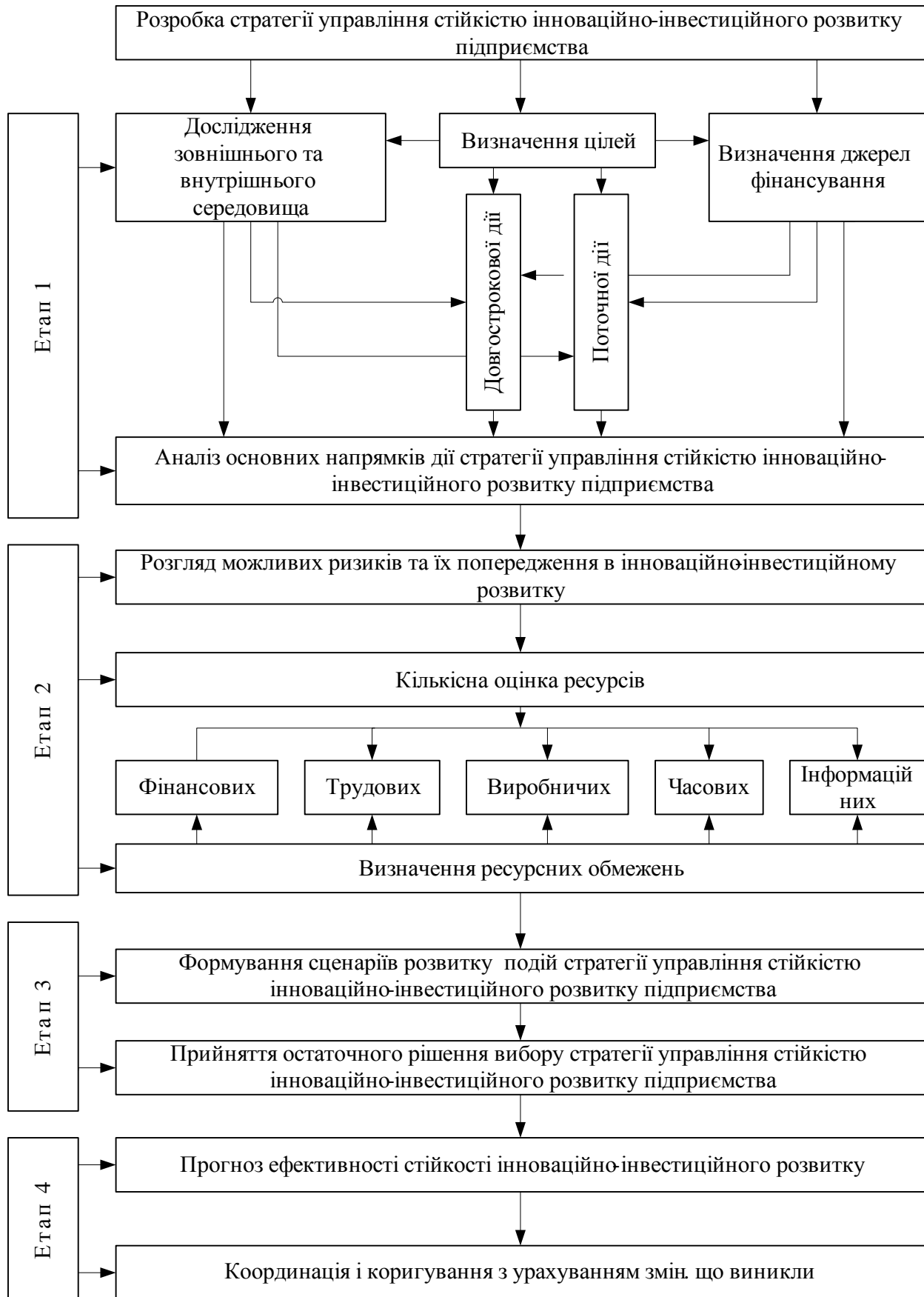

Рис. 1. Етапи стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційним розвитком машинобудівних підприємств

Основними причинами втрати стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку є:
 - зниження кваліфікації кадрів, погіршення науково-технічної бази, зростання витрат виробництва і т.д.;

- технологічні зміни, які можуть призвести до виникнення непереборних недоліків у виробництві або необхідність нових, поки що у відповідній галузі;
- втрата підприємствами здатності до швидкої адаптації (застарівання системи управління, моральний і фізичний знос устаткування, старіння знань і вмінь персоналу тощо);
- ослаблення конкуренції всередині країни;
- відсутність можливостей і стимулів для технічного розвитку підприємства;
- неефективний менеджмент і т.д.

Стратегія управління стійкістю інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівним підприємством передбачає вміння виявляти різного роду фактори, що впливають на рівень стійкості і при цьому використовувати їх вплив в потрібних для підприємства напрямках. Мета підприємства - сприятливо впливаючи на стійкість фактори конвертувати в свої конкурентні переваги.

Системне управління зазвичай здійснюється з позиції якогось одного фактора функціонування і розвитку підприємства, який перетворюється на провідний і визначальний. При цьому вся система управління будується навколо цього провідного фактора. Найбільш широке поширення набула маркетингова система управління. Дана система управління підприємством охоплює всі сторони відтворювального процесу, в тому числі інвестиції в наукові дослідження і розробки, основні виробничі фонди і нові технології, розстановку і підготовку кадрів, організацію праці та технологічного процесу, вибір номенклатури виробленої продукції або надання послуг, проведення цінової політики, визначення ринків збуту, способів просування продукції на ринок та ін. Дана система функціонує при цьому з точки зору завоювання, утримання і розширення позицій підприємства на ринку.

У сучасному світі можна виділити основні фактори, які впливають на підприємство. Пізнання характеру впливу цих факторів сприятиме успішному господарюванню підприємства. Це фактори прямого і непрямого впливу. До основних факторів, які зумовлюють стійкість розвитку підприємства можна віднести: технологічні, виробничі, маркетингові, управлінські. Важливу роль відіграє інтелектуальний потенціал підприємства. Для забезпечення стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівного підприємства необхідно забезпечити стійке економічне зростання, яке представляє собою здатність господарюючого суб'єкта нарощувати обсяги виробництва і реалізації продукції при підвищенні ефективності використання наявних ресурсів і зменшення ступеня впливу зовнішніх факторів на умови і параметри діяльності підприємства. При цьому необхідно дотримуватися принципів ефективності діяльності господарюючого суб'єкта.

Завданням стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівним підприємством є збереження та оновлення вартості підприємства, а це означає, що діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості повинна об'єднувати такі елементи і механізми в єдине ціле, де кожен з них повинен адекватно відображати фінансовий стан системи на різних рівнях управління. Для виживання підприємства в умовах постійного загострення конкурентної боротьби необхідно вміти реально оцінити фінансовий стан, як свого підприємства, так і існуючих потенційних конкурентів.

Підприємство є організаційно - стійкою системою, якщо забезпечено взаємозалежне управління всіма його зв'язками у відповідність з вимогами ринку. Ще одним важливим фактором впливу глобалізації на стійкість інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства є кластерна політика, яка служить формуванню кластерів конкурентоспроможних галузей. Участь підприємства в кластері надає йому переваги в доступі до нових технологій, методів роботи або можливостей здійснення поставок. Вхідні в кластер підприємства швидко дізнаються про прогрес в технології, про доступність нових компонентів і матеріалів, обладнання, про нові концепції в обслуговуванні та маркетингу.

Існують складові елементи стратегії стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівним підприємством: комерційна, виробничо-технічна, фінансова, організаційно - управлінська, соціальна, які між собою взаємопов'язані.

Виробничу стійкість можна визначити як зростання ефективності використання всіх видів ресурсів, що забезпечують виробництво продукції, а також виробництво нових видів продукції і підвищення рівня механізації виробництва. Виробнича стійкість дуже тісно пов'язана з технологічною стійкістю.

Технологічна стійкість представляє собою постійне зростання ефективності використання у виробничому процесі нових технологій та обладнання, в результаті чого підприємство може випускати нові товари, розвивати інноваційні процеси.

Фінансова стійкість представляє собою зростання рентабельності фінансової діяльності та ділової активності підприємства, які дозволяють зберегти платоспроможність і кредитоспроможність підприємства в умовах допустимої зони ризику і зростання інвестиційної активності.

Ринкову стійкість підприємства можна представити як можливість постійної конкурентоспроможності підприємства та його продукції на ринку, збільшення частки ринку, проведення ефективної цінової політики.

Кожний елемент, розвиваючись, робить свій вплив на загальну стійкість інноваційно-інвестиційного розвитку підприємством, яка характеризується наявністю механізмів саморегуляції. Завдяки їм розвиваються процеси пристосування, які призводять до вирівнювання попиту та пропозиції, витрат і доходів, забезпечується стійкість розвитку.

Сьогоднішні умови функціонування машинобудівного підприємства характеризуються постійною залежністю від усіх суб'єктів загальної інфраструктури. Підприємства постійно співпрацюють з внутрішнім і зовнішнім середовищем, намагаються посилити своє становище на ринку і послабити становище конкурентів. В таких умовах їх діяльність неможливо захистити від негативних впливів. Тому існує проблема економічної захищеності (стійкості) в умовах негативного впливу зовнішнього середовища. Вміння швидко усувати загрози і пристосовуватися до позитивного впливаючих на діяльність підприємства факторів може говорити про стійкість інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства до впливу зовнішнього середовища.

Безліч чинників стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства дозволяють визначити види стійкості в економічному аспекті.

Внутрішня стійкість являє собою такий стан машинобудівного підприємства, при якому забезпечується стабільно високий результат функціонування. В основі її досягнення лежить принцип активного реагування на зміни середовища господарювання.

Внутрішня середа підприємства формується в залежності від її місії, цілей, які багато в чому визначаються зовнішнім середовищем. Незважаючи на важливість всіх складових внутрішнього середовища підприємства, необхідно відзначити, що підприємство - це, перш за все, колектив працюючих на ньому людей. Від їх здібностей, освіти, кваліфікації, досвіду, ставлення до праці, поведінки і т.п. залежать, в кінцевому рахунку, імідж підприємства, якість продукції, що випускається, розробка інновацій та вміння використовувати науково-технічні досягнення.

Зовнішня стійкість машинобудівного підприємства обумовлена стабільністю економічного середовища, в рамках якого діє підприємство, досягається відповідною системою управління в масштабах всієї країни, тобто управлінням ззовні.

Економічний підхід до стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівного підприємства заснований на теорії максимального потоку сукупного доходу, який може бути отриманий за умови збереження сукупного капіталу, за допомогою якого і проводиться даний дохід. Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів і використання ресурсозберігаючих технологій.

Розглянемо структуру факторів, що впливають на стійкість роботи машинобудівного підприємства:

- перший рівень - техніко-технологічні чинники і організаційно-економічні фактори. Їх дія пов'язана з виконання основної функції підприємства - перетворення сировини, матеріалів, комплектуючих в кінцевий продукт для продажу на ринку. І тут мета управління полягає в забезпеченні достатності обсягу і структури оборотних активів, джерел фінансування для забезпечення довгострокової виробничої діяльності. При цьому необхідно стежити за фінансовою стійкістю підприємства, щоб її не порушити;
- другий рівень - інноваційні та мотиваційні чинники. Їх дія пов'язана з оновленням науково-технічного та технологічного потенціалу підприємства і спрямоване на розвиток інших складових стійкості підприємства, які вимагають зміцнення фінансів реального сектора економіки і

пошуку довгострокових джерел його фінансування. При цьому треба мати на увазі, що розвиток виробництва у великій мірі залежить від рівня зацікавленості безпосереднього працівника у високопродуктивній і ефективній праці;

- третій рівень - інвестиційні та управлінські чинники. Інвестиційні ресурси виступають головним джерелом забезпечення виробничої діяльності підприємства. Вони виступають як основні ресурси виробництва і як рушійна сила, яка надає дію на кінцевий результат.

ВИСНОВКИ

Механізм функціонування машинобудівного підприємства в умовах ринку обумовлений системою ринкових відносин. Основною вимогою, яку пред'являє ринок до підприємства, є умова працювати так, щоб результатом діяльності був не тільки випуск потрібної суспільству продукції (послуг), але й одержання прибутку. Виходячи з цього, кожне машинобудівне підприємство самостійно приймає рішення в частині того, що, скільки і як виробляти, де і як їх реалізовувати і як розподіляти отриманий дохід. Зрештою функціонування підприємств в умовах ринку передбачає пошук і розробку кожним з них власного шляху розвитку. Іншими словами, щоб не тільки утриматися, але і розвиватися на ринку, машинобудівне підприємство має поліпшувати стан своєї економіки: завжди мати оптимальне співвідношення між витратами і результатами виробництва; вишукувати нові форми застосування капіталу, знаходити нові більш ефективні способи доведення продукції до покупця. Це повинно поєднуватися з повним використанням внутрішніх факторів розвитку виробництва.

Процес вибору найбільш раціональної стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційним розвитком машинобудівного підприємства в конкретних умовах господарювання ґрунтується на результатах оцінки всіх форм інноваційної діяльності, які проявляються в нововведеннях різних типів. Найбільш важливими факторами ефективності стратегії розвитку є: інноваційний потенціал підприємства; гнучкі організаційні форми які дозволяють ефективно освоювати нововведення; процеси навчання, спрямовані на накопичення специфічних компетенцій за результатами аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів; наявність ресурсів, що відповідають потребам розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ячменьова В.М. Стійкість діяльності промислових підприємств: оцінка та забезпечення : Монографія. / В.М. Ячменьова . — Сімферополь: ВД «АРИАЛ», 2010. — 472 с.
2. Бармашов К.С. Формирование экономического механизма инновационно-инвестиционного процесса в условиях устойчивого развития предприятия / под ред. Бармашовой Л.В. — Вязьма: филиал ФГБОУ ВПО «МГИУ» в г. Вязьме, 2013. — 120с.
3. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке / П. Друкер. — М.: Изд. дом «Вильямс», 2003. — 432 с.
4. Й. Теория экономического развития (исследование) предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры): пер. с нем. / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1982. — 401 с.

УДК 331.5.01

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ІНДИКАТОР ІННОВАЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ*Семикіна А.В.*

На основі систематизації наукових поглядів розкрито сутність людського капіталу. Обґрунтовано зростаюче значення людського капіталу, його якості у забезпеченні економічного зростання та конкурентоспроможності країн, що засвідчує важливість соціальних інвестицій та соціальних інновацій. Визначено зв'язок між піднесенням ролі людського капіталу та інноваційним соціальним розвитком, який позначається на умовах розвитку населення та розширенні можливостей самореалізації у праці та самозабезпечення. Запропоновано концептуальну схему підвищення якості людського капіталу на основі визначення та реалізації пріоритетів інноваційного соціального розвитку.

Ключові слова: людський капітал, якість, соціальні інвестиції, соціальні інновації, інноваційний соціальний розвиток

Глобалізаційні процеси, загострення конкурентної боротьби змушують країни світу постійно знаходитися у пошуку шляхів економічного зростання, прискорення інноваційного розвитку економіки. Головним джерелом конкурентних переваг в цих умовах стає саме людський капітал, розвинений за допомогою соціальних інвестицій, сформована на основі інноваційного соціального розвитку здатність зайнятого населення до засвоєння та розробки нових знань, високопродуктивної праці з елементами творчості. Передумови конкурентних переваг забезпечуються в передових країнах, передусім, завдяки формуванню людського капіталу (ЛК) високої якості в межах інноваційного соціального розвитку.

Для України, яка обрала шлях модернізації економіки [18], проблема вдосконалення розвитку людського капіталу набуває гостроти у зв'язку з низькою конкурентоспроможністю держави на світових ринках високотехнологічної продукції, уповільненням темпів економічного зростання, демографічною кризою, занепадом соціальної сфери, традиційною недооцінкою ролі соціальної політики. Пошук шляхів розв'язання цієї проблеми потребує поглиблення досліджень сутності людського капіталу та його ролі у контексті інноваційного соціального розвитку.

Людський капітал різноаспектно досліджували у своїх працях зарубіжні (Т. Шульц, Г. Беккер, Дж. Кендрик, Ф. Махлуп, Капелюшніков Р. І., Корчагин Ю. А.) та українські науковці (В. Антонюк, О. Грішнова, А. Колот, Е. Лібанова, Т. Заяц, В. Новіков, О. Новікова, В. Онікієнко та ін.). Водночас, теоретичний аналіз свідчить, що у вітчизняній науковій літературі не вистачає досліджень людського капіталу у контексті забезпечення інноваційного соціального розвитку. Останнє набуває особливого значення у зв'язку з актуалізацією проблеми розвитку людського капіталу на етапі модернізації економіки.

Мета статті полягає у систематизації наукової думки щодо сутності та ролі людського капіталу, визначенні його тісного взаємозв'язку із процесами соціального розвитку. Для досягнення визначеної мети необхідно: по-перше, здійснити аналіз наукових поглядів щодо сутності людського капіталу, запропонувати авторську версію трактування людського капіталу; по-друге, обґрунтувати зв'язок людського капіталу та інноваційного соціального розвитку; по-третє, враховуючи протиріччя у розвитку людського капіталу, обґрунтувати необхідність запровадження інноваційного підходу до соціального розвитку в Україні.

Аналіз наукових джерел довів, що поява категорії «людський капітал» стало певною відповіддю на виклики часу, які вимагають інновацій та прискорення економічного розвитку за умов вичерпаності екстенсивних чинників розвитку, зміни технологічних укладів.

У багатьох публікаціях появу категорії «людський капітал» часто пов'язують з ім'ям Нобелівських лауреатів, американських дослідників Т. Шульца і Г. Беккера, які розробили теорію людського капіталу у другій половині ХХ ст. [1, с.13]. Водночас, не зменшуючи цінність їх наукового внеску як

фундаторів теорії людського капіталу, зауважимо, що є підстави вважати, що уявлення про «людський капітал» та його роль в економіці з'явилися значно раніше.

З нашої точки зору, підґрунтя сучасних уявлень про роль людського капіталу у розвитку держави було закладено в далекому минулому. Ще до нашої ери мислителі Стародавнього світу Аристотель, Ксенофонт, Конфуцій, Платон, Сократ зосереджували увагу на вагомій ролі освіти, знань і вмінь, накопичення трудового досвіду для розвитку господарства, поліпшення соціальних умов життєдіяльності [2, с. 15; 3, с. 68; 4, с. 23, 43, 46].

Починаючи з XVIII ст. одночасно зі становленням ринкової економіки у працях окремих видатних економістів та філософів (К. Сен-Сімон, Р. Оуен, В. Петті, А. Сміт, Ж. Батист Сей та ін.) з'являється наукова думка про сприйняття нагромадження знань і вмінь людини у сенсі різновиду капіталу. Пояснення бачимо в тому, що такі людські якості, як знання, вміння, майстерність стали найбільш затребуваними саме з появою ринку.

На тлі бурхливої промислової революції, швидкого розвитку промисловості в Європі, зріс попит на нові знання та спеціальні вміння, застосування на практиці перших наукових досягнень та відкриттів. Саме тому економісти та філософи XVIII-XIX ст. не тільки все більшу увагу приділяють ролі знань, освіти, професійного навчання, поділу праці, зростанню її продуктивності, а й виступають в ролі соціальних реформаторів. В ці часи Р. Оуен і К. Сен-Сімон науку, освічених людей називають двигуном прогресу. При цьому, як свідчить історія економічної думки, Р. Оуен одним із перших висловив думку про важливість інвестицій у людський капітал, необхідність «створити для праці комфортні і красиві умови, які б подвоїли її силу» [5, с. 316]. В. Петті висунув ідею оцінювати у грошовій формі корисні якості та можливості людини та ураховувати людину разом з її знаннями, навичками та досвідом у складі капіталу. Необхідність цього дослідник пояснював тим, що процес підготовки вмілого працівника вимагає витрат та цілеспрямованих зусиль протягом тривалого часу. Ідеї Р. Оуена, В. Петті пізніше підтримав А. Сміт, засновник сучасної економічної теорії. Він дійшов висновку, що основним капіталом суспільства поряд із машинами, спорудами слід вважати знання, вміння, трудовий досвід людей. Не менш далекоглядними були погляди вченого щодо випереджальної ролі розвитку технічних знань, які зумовлюють «винайдення всіх машин, які полегшують і скорочують працю», сприяють поділу праці, збільшенню обсягів виробництва внаслідок цього [6 с. 6-14].

Багато зусиль до популяризації й розвитку ідей А.Сміта доклав французький економіст Ж. Батист Сей, який розглядав відносини між найманим працівником і капіталістом як обмін послугами і підкреслював, що здібності людини до праці «можна розглядати як капітал, який утворився щорічним нагромадженням і послідовним збільшенням витрат на його виховання» [7, с. 59]. На його думку, підвищенню кваліфікації працівників, зростанню продуктивності праці безпосередньо сприяє розвиток освіти та науки [8, с. 38-40].

Зауважимо, що українські мислителі у XVIII-XIX ст. (Г. Сковорода, М. І. Туган-Барановський, В. І. Вернадський) висловлювали дещо близькі думки про потенціал людини, значимість розумових здібностей і знань для господарчого розвитку, які в подальшому стали підґрунтям сучасних уявлень про інтелектуальну складову людського капіталу.

Справедливо підкреслити, що у вивченні досліджуваної проблеми певний внесок належить К. Марксу. Виходячи з класових позицій, він застосував термін «капітал» по відношенню до робочої сили, вважаючи її частиною загального капіталу підприємства : «...Ті самі складові частини капіталу, які з точки зору процесу праці розрізняються як об'єктивні та суб'єктивні чинники, як засоби виробництва і робоча сила, з точки зору процесу збільшення вартості розрізняються як постійний і змінний капітал [9, с.220].

Російський вчений С. Г. Струмилін за часів планової економіки вперше довів вигідність інвестування в освітній розвиток населення для підвищення продуктивності праці в країні та оцінив зростання національного доходу за рахунок капіталовкладень в освіту, чим випередив ідеї Т. Шульца і Г. Беккера стосовно економічних вигід від інвестування в людський капітал. Шляхом розрахунків вчений довів: «Вигоди від підвищення продуктивності праці перевищують відповідні витрати держави на шкільне навчання у 27,6 рази, при цьому капітальні витрати скарбниці окупаються

вже у перші ж 1,5 року, а протягом наступних 35,5 року держава отримує щорічно чистий дохід на цей «капітал» без будь-яких витрат. Більш рентабельне вкладення «капіталу» було б навіть важко придумати, до того ж тут не враховано тих вигід, які одночасно отримує сам працівник, підвищуючи свій дохід» [10, с. 81].

Окреслене дозволяє впевнено стверджувати, що упродовж двох останніх століть в науковій літературі вже сформувалися уявлення про людський капітал, його значення у господарському розвитку та необхідність оцінювання. Системне ж викладення думок у вигляді обґрунтування теорії людського капіталу пов'язуємо саме з іменами Т. Шульца і Г. Беккера.

Теодор Шульц вперше обґрунтував, що людський капітал є не тільки продуктивним фактором, а й двигуном, фундаментом індустріальної, постіндустріальної та інноваційно-інформаційної економік. Людський капітал вчений визначив як сукупність вроджених та придбаних здібностей та якостей, які можуть накопичуватися, відтворюватися, можуть бути посилені відповідними інвестиціями. За оцінками дослідника, із виробленого ВВП на накопичення людського капіталу витрачається вже не ?, як це впливало з колишніх теорій відтворення ХХ-го ст., а понад ? його величини, що свідчить про закономірність соціальної переорієнтації економічного розвитку. Т.Шульцем було доведено необхідність соціальних інвестицій у здоров'я населення, освіти, умови життя, тобто забезпечення системи різноманітних капіталовкладень у соціальний розвиток [с. 6].

Гари Беккер визначив сутність людського капіталу як сукупність знань, здоров'я, навичок і досвіду, які використовуються для отримання доходу. Розглядаючи людський капітал на мікрорівні, вчений довів, що знання і вміння людини нарощуються і приносять економічну віддачу за умов інвестування в освіту. Ґрунтуючись на аналізі значних масивів статистичної інформації, Беккер переконливо довів, що освіта завдяки капіталовкладенням стає фундаментом збільшення доходів найманих працівників, роботодавців, держави [12]. Одночасно вчений обґрунтував, що не менший економічний ефект мають також інвестиції в здоров'я, поліпшення умов праці, емоційного та фізичного здоров'я працівників [13, с.40].

Вчений окремо оцінив економічну ефективність вищої освіти, передусім, для самого працівника, довів, що у США віддача від отримання вищої освіти знаходиться на рівні 10–15%, що перевищує показники прибутковості більшості фірм. Завдячуючи Г.Беккеру та його послідовникам інвестиції в освіту стали розглядатися як джерело економічного зростання, не менш важливе, ніж традиційні капіталовкладення.

Положення теорії людського капіталу різноаспектно розвинули у своїх працях такі зарубіжні дослідники, як Я. Мінцер, Е. Денісон, Дж. Кендрик, Р. Лукас, П. Ромер, Капелюшников Р. І., Корчагин Ю. А. та ін. Уявлення про людський капітал збагатили і дослідження українських науковців. Йдеться про наукові праці В. Антонюк, О. Амоші, Л. Гальків, В. Геєця, О. Грішнкової, Т. Заяць, О. Захарової, А. Колота, О. Комеліної, В. Куценко, І. Лапшиної, Е. Лібанової, Л. Михайлової, О. Новікової, Л. Семів, Л. Шевчук та ін.

Зауважимо, що підходи вітчизняних вчених щодо визначення сутності людського капіталу мають певні відмінності. Так, О. Грішнова трактує людський капітал як «сформований і розвинений у результаті інвестицій і нагромаджений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в певній сфері економічної діяльності, сприяє підвищенню продуктивності праці і завдяки цьому впливає на зростання доходів свого власника, прибутку підприємства та національного доходу» [14, с. 280].

В. Антонюк, О. Амоша розглядають людський капітал як комплекс чотирьох елементів: знань та продуктивних здібностей, здоров'я, мотивації, мобільності [15, с.21].

В.М. Геєць, Федулова Л.І. розглядають людський капітал у складі інтелектуального капіталу країни, головне призначення якого – створення інновацій [16, с.192].

Узагальнюючи наукову думку, пропонуємо таке визначення: людський капітал країни – це сукупність кількісно-якісних характеристик зайнятого в економіці населення, що відображають здатність до продуктивної праці, освітньо-професійного розвитку, реалізація яких у трудовій діяльності забезпечує отримання доходу, прояв інноваційної активності, сприяє піднесенню конкурентоспроможності країни, а на цій основі – досягненню цілей якісного людського розвитку.

Отже, на початку нового тисячоліття зростання економічної могутності країн в сучасному світі вже визначається не обсягом природних або фінансових ресурсів, а передусім людським капіталом високої якості, який розглядається як головний чинник НТП, створення інновацій, високих технологій, піднесення конкурентоспроможності країни.

Варто підкреслити, що утвердженню таких поглядів значною мірою сприяли теорії про інновації, розроблені М. Кондратьєвим та Й. Шумпетером [20]. Положення теорії людського капіталу стали обґрунтуванням забезпечення інноваційного підходу до соціального розвитку, впровадження різноманітних соціальних інвестицій та соціальних інновацій за різними напрямками формування, використання та розвитку людського капіталу [20].

Усвідомлення ролі людського капіталу зумовило закономірну увагу розвинених держав до забезпечення інноваційного соціального розвитку. Огляд наукових джерел дозволяє визначити *інноваційний соціальний розвиток* як процес цілеспрямованих прогресивних змін у розвитку суспільства, який супроводжується розробкою та впровадженням соціальних інновацій в усіх сферах життєдіяльності з метою розширення трудових можливостей людини на ринку праці, створення кращих умов для задоволення різноманітних соціальних потреб, всебічного розвитку людини та її самореалізації у сфері праці з максимальним економічним, інноваційним та соціальним ефектом.

Соціальні інновації при цьому трактуємо як комплекс ініціатив, нововведень, нових послуг, корисних змін, які впроваджує держава разом із соціальними партнерами у різних сферах формування, використання та розвитку людського капіталу в інтересах забезпечення якісного людського розвитку.

Завдяки інноваційному соціальному процесу в країнах соціально орієнтованої ринкової економіки досягається ефективна зайнятість, матеріальний добробут, соціальна захищеність населення, забезпечується доступність якісної освіти, різноманітних соціальних послуг, тобто створюються передумови якісного розвитку та ефективного використання людського капіталу, забезпечення високих показників індексу людського розвитку (ІЛР).

В якості ілюстрації зазначеного наводимо нижче результати аналізу, що засвідчують значимість пріоритетів соціального розвитку, урахування яких в розвинених країнах дозволило забезпечити високі показники ІЛР.

Обробка та аналіз даних міжнародної статистики засвідчує закономірність, яка стосується залежності індексу людського розвитку для країн світу (ІЛРКС) від характеристик, врахованих ПРООН у своїх методиках досліджень, – від очікуваної тривалості життя при народженні (ОТЖ), від середньої тривалості навчання (СТН), від очікуваної тривалості навчання (ОТН, роки), від розміру валового національного доходу на душу населення (ВНД, дол.):

$$\text{ІЛРКС} = 0,082 + 0,522 \cdot \text{ОТЖ} + 0,160 \cdot \text{СТН} + 0,143 \cdot \text{ОТН} + 0,102 \cdot \text{ВНД} \quad (1),$$

де: ІЛРКС – індекс людського розвитку досліджуваних країн світу,

ОТЖ – очікувана тривалість життя при народженні (роки),

СТН – середня тривалість навчання (роки); ОТН – очікувана тривалість навчання (роки);

ВНД – валовий національний дохід на душу населення (дол.);

модель (1) запропонована автором за результатами обробки статистики (див. табл.1).

Вихідні дані для моделі наведено у таблиці 1, що відображає індекси людського розвитку та його складові для 30 країн світу за даними Доповіді ПРООН про людський розвиток в 2011 р. [17, с.133]. Зауважимо, що для аналізу було відібрано країни за критерієм наявності високих значень ІЛР.

Використовуючи модель (1), проаналізуємо вплив окремих складових на індекс людського розвитку (табл.2).

Виходячи з результатів аналізу даних таблиці 2, виявляємо характерну особливість: значення індексу людського розвитку для країн світу визначаються переважно впливом очікуваної тривалості життя при народженні (в діапазоні від 55,7 до 60,9%) та суттєвим впливом середньої тривалості навчання (в діапазоні від 15,6 до 21,7%). Дещо поступається розміру такого впливу очікувана тривалість навчання (її вплив становить 14,9 – 19,3%). Найменшою силою впливу характеризується валовий національний дохід – від 3,0% до 11,0%, що істотно суперечить поширеним поглядам

багатьох науковців і практиків, які дотримуються концепції переважаючого впливу на людський розвиток саме економічної складової. Результатами аналізу на прикладі розвинених країн світу підтверджується правомірність іншої концепції, а саме пріоритетності впливу на людський розвиток соціальної складової, представленої ілюстрованим нами аналізом очікуваною тривалістю життя, середньою та очікуваною тривалістю навчання. Саме завдяки соціальній орієнтації економіки, що забезпечує інноваційний соціальний розвиток, досягаються вищі показники ІЛР, кращі умови нарощування якості ЛК.

Таблиця 1

Індекс людського розвитку та його компоненти в окремих країнах світу

	Країна	Індекси людського розвитку та його компоненти				
		ІЛРКС	ОТЖ	СТН	ОТН	ВНД
1	Норвегія	0,943	81,1	12,6	17,3	47557
2	Австралія	0,929	81,9	12,0	18,0	34431
3	Нідерланди	0,910	80,7	11,6	16,8	36402
4	США	0,910	78,5	12,4	16,0	43017
5	Нова Зеландія	0,908	80,7	12,5	18,0	23737
6	Канада	0,908	81,0	12,1	16,0	35166
7	Ірландія	0,908	80,6	11,6	18,0	29322
8	Ліхтенштейн	0,905	79,6	10,3	14,7	83717
9	Німеччина	0,905	80,4	12,2	15,9	34854
10	Швеція	0,904	81,4	11,7	15,7	35837
11	Швейцарія	0,903	82,3	11,0	15,6	39924
12	Японія	0,901	83,4	11,6	15,1	32295
13	Гонконг	0,898	82,8	10,0	15,7	44805
14	Ісландія	0,898	81,8	10,4	18,0	29354
15	Корея	0,897	80,6	11,6	16,9	28230
16	Данія	0,895	78,8	11,4	16,9	34347
17	Ізраїль	0,888	81,6	11,9	15,5	25849
18	Бельгія	0,886	80,0	10,9	16,1	33357
19	Австрія	0,885	80,9	10,8	15,3	35719
20	Франція	0,884	81,5	10,6	16,1	30462
21	Словенія	0,884	79,3	11,6	16,9	24914
22	Фінляндія	0,882	80,0	10,3	16,8	32438
23	Іспанія	0,878	81,4	10,4	16,6	26508
24	Італія	0,874	81,9	10,1	16,3	26484
25	Люксембург	0,867	80,0	10,1	13,3	50557
26	Сінгапур	0,866	81,1	8,8	14,4	52569
27	Чеська Республіка	0,865	77,7	12,3	15,6	21405
28	Великобританія	0,863	80,2	9,3	16,1	33296
29	Греція	0,861	79,9	10,1	16,5	23747
30	Об'єднані Арабські Емірати	0,846	76,5	9,3	13,3	59993

* Складено автором на основі джерела: [17, с.133]

Таблиця 2

Вплив на значення індексу людського розвитку країн світу його окремих складових

Складова	Позначення	Оцінки впливу на ІЛРКС (%)			Пріоритет
		середнє	мінімум	максимум	
Очікувана тривалість життя, роки	ОТЖ	58,6	55,7	60,9	1
Середня тривалість навчання, роки	СТН	19,0	15,6	21,7	2
Очікувана тривалість навчання, роки	ОТН	17,4	14,9	19,3	3
Валовий національний доход, дол.	ВНД	4,9	3,0	11,0	4

* Розраховано автором з використанням моделі (1).

В Україні, незважаючи на те, що теорія людського капіталу набула поширення та визнання, у практиці соціального розвитку спостерігаються гострі диспропорції, які перешкоджають формуван-

ню якісного ЛК, суперечать задекларованим цілям модернізації України [18], призводять до відставання у показниках ІЛР від багатьох розвинених країн світу (рис. 1).

З огляду на світовий досвід, розв'язання стратегічних завдань побудови конкурентоспроможної економіки в Україні є неможливим без пріоритетного розвитку ЛК, подолання існуючого відставання у соціальній сфері на засадах впровадження інноваційного соціального розвитку.

Рис. 1. Україна і окремі країни світу у вимірах індексів людського розвитку [17]

* Складено автором на основі джерела: [17]

В Україні вирішення цієї проблеми має виняткове значення, оскільки формування ЛК відбувається на тлі медико-демографічної, соціально-економічної та моральної криз, які негативно позначаються на його характеристиках (стані здоров'я, якості освіти, мотивації, активності тощо), обмежують можливості його ефективного розвитку та використання. Наш підхід щодо підвищення якості ЛК в Україні на засадах інноваційного соціального розвитку відображає рис. 2.

Рис. 2. Підвищення якості людського капіталу в Україні на основі визначення та реалізації пріоритетів інноваційного соціального розвитку

Виходячи із концептуальної схеми (рис. 2), коло пріоритетів для розробки інновацій у розвитку людського капіталу має передбачати: модернізацію системи освіти, охорони здоров'я; відроджен-

ня культури; забезпечення ефективної зайнятості, пенсійної реформи; підвищення соціальних стандартів життя, подолання високої диференціації в доходах; надання широкого переліку соціальних послуг, будівництво сучасного доступного житла. Позитивні зрушення у розвитку людського капіталу можна очікувати за умов інтенсивного інноваційного соціального розвитку, орієнтованого на випереджаючий розвиток соціальних інститутів (освіти, охорони здоров'я, культури); випереджаюче стимулювання високопродуктивної праці кваліфікованих працівників; стимулювання економічного та соціального замозабезпечення працюючих та їх родин.

ВИСНОВКИ

Еволюція наукової думки свідчить, що уявлення про людський капітал збагачуються одночасно з накопиченням наукових знань про людину, її можливості, умови прогресу економіки та суспільства. Виконаний аналіз довів, що людський капітал стає визначальним чинником прогресивного розвитку країни передусім за умов соціальної орієнтації економіки, впровадження соціальних інвестицій та соціальних інновацій у процеси відтворення та використання людського капіталу. Позитивні зрушення у формуванні людського капіталу в Україні можна очікувати за умов інтенсивного інноваційного соціального розвитку, який позначатиметься на стані розвитку населення і розширенні можливостей самореалізації у праці та самозабезпечення. Перспективи подальших наукових розвідок мають бути пов'язані з визначенням науково-методичного інструментарію оцінки впливу соціальних інновацій на ефективний розвиток людського капіталу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: монографія [Текст] / В.П. Антонюк. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2007. – 348 с.
2. Аристотель. Політика / Аристотель; пер. з давньогрецької, авт. передм. О. Кислюк. – К. : Основи, 2000. – 238 с.
3. Ксенофонт. Сократические сочинения. Киропедия / Ксенофонт. – М. : ООО «Издательство АСТ»: «Ладомир», 2003. – 363 с.
4. Мудрость тысячелетий / Автор-сост. В. Балязин. – М.: ОЛМА Медиа Групп, 2011. – 304 с.
5. Базилевич В. Д. Історія економічних учень: Підручник: у 2 ч. / За ред. В. Д. Базилевича. – [3-тє вид., випр. і доп.] – К. : Знання, 2006. – Ч. 1 – 582 с.
6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народа. – М. : Соцэкгиз, 1962.– 684 с.
7. Сей Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Сей Ж.-Б. Трактат по политической экономии. Бастиа Ф. Экономические софизмы. Экономические гармонии. – М. : Дело, 2000. – 232 с.
8. Сей Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Сей Ж.-Б. Трактат по политической экономии. Бастиа Ф. Экономические софизмы. Экономические гармонии. – М. : Дело, 2000. – 232 с.
9. Маркс К. Капитал. / К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. т. 23. М., 1960. -709 с.
10. Струмилин С. Г. Проблемы экономики труда / Станислав Густавович Струмилин. – М.: Наука, 1982. – 472 с.
11. Shultz T. Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences. N.Y., 1968, vol. 6.
12. Becker, Gary S. Human Capital. N.Y.: Columbia University Press, 1964.
13. Becker, G. S. Human Capital : a theoretical and empirical analysis, with special reference to education /– 2d ed. – New York: National Bureau of Economic Research: distributed by Columbia University Press, 1975.
14. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / [А. М. Колот, О.А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.]. – К. : КНЕУ, 2009. – 711 с.
15. Людський капітал регіонів України в контексті інноваційного розвитку: моногр. / В.П. Антонюк, О.І. Амоша, Л.Г. Мельцер та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2011. – 308 с.
16. Україна у вимірі знань / За ред. В.М. Гейця. – К.: «Основа», 2006. – 592 с.
17. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех. / Пер. с англ.; ПРООН. – М., Издательство «Весь Мир», 2011. – 188 с.
18. Послання Президента України до Верховної Ради України Європейський вибір Концепту-

альні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 рр. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02/page?text=%EВ%FE%E4%F1%FC%EA>

19. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012.– 256 с. www.niss.gov.ua

20. Бородіна О. Соціальні інновації в системі сільського розвитку www.me.gov.ua/file/link/151218/file/UkrEcon9-2010_Borodina.pdf

УДК 360.01.08

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КЕРОВАНО-ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Сластяникова А.І.

Удосконалено теоретичні основи ресурсного потенціалу керовано-організаційного розвитку підприємства. З'ясовано, що одним із центральних елементів даної класифікації є вид потенціалу – ресурсний потенціал – який включає в себе та взаємопов'язує безліч структурних елементів. Визначено, що принциповою відмінністю між термінами «потенціал» та «ресурси» є те, що ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства є невід'ємним від суб'єктів діяльності. в ході дослідження було встановлено, що до сьогодні розуміння сутності категорій «потенціал», «ресурси», «ресурсний потенціал», «керовано-організаційний розвиток» не було однозначним, адже не існує єдиної точки зору щодо трактування поняття даних категорій різними авторами та дослідниками. Виходячи з цього було розглянуто різні підходи та на основі їх аналізу сформульовано власні визначення перелічених дефініцій, які в повному обсязі розкривають їх сутність та дають повну характеристику. Зроблено висновок, що глобалізація ринків, зміна парадигми економічного розвитку з промислової на інформаційну, зростання динамізму зовнішнього середовища, трансформація системи формування, розподілу та використання ресурсів визначають необхідність пошуку концептуально нових підходів до ресурсозабезпечення діяльності підприємств. Визначення функціональної дієвості, вдосконалення інструментарію та напрямів формування і забезпечення стійкого підвищення ресурсного потенціалу керовано-організаційного розвитку промислового підприємства сприятимуть вирішенню цього завдання.

Ключові слова: ресурси, потенціал, керований розвиток, організаційний розвиток, підприємство.

Для сучасної промисловості України актуальними є створення умов для розвитку економічно ефективних виробництв і підвищення конкурентоспроможності продукції, активізації інвестування в реальний сектор економіки та подолання тенденції росту зносу активної частини основних фондів за допомогою нарощування нагромаджень і амортизаційних коштів, поліпшення галузевої і технологічної структури капіталовкладень. Сучасним процесам відтворення притаманні закономірності і особливості, які обумовлені передусім переходом економіки на ринкові засади господарювання і, відповідно, на інтенсивний шлях розвитку. Реалізація тенденції ринкової трансформації відтворення і інтенсифікація взаємообумовлені і спрямовані на підвищення рівня використання ресурсного потенціалу керовано-організаційного розвитку підприємств.

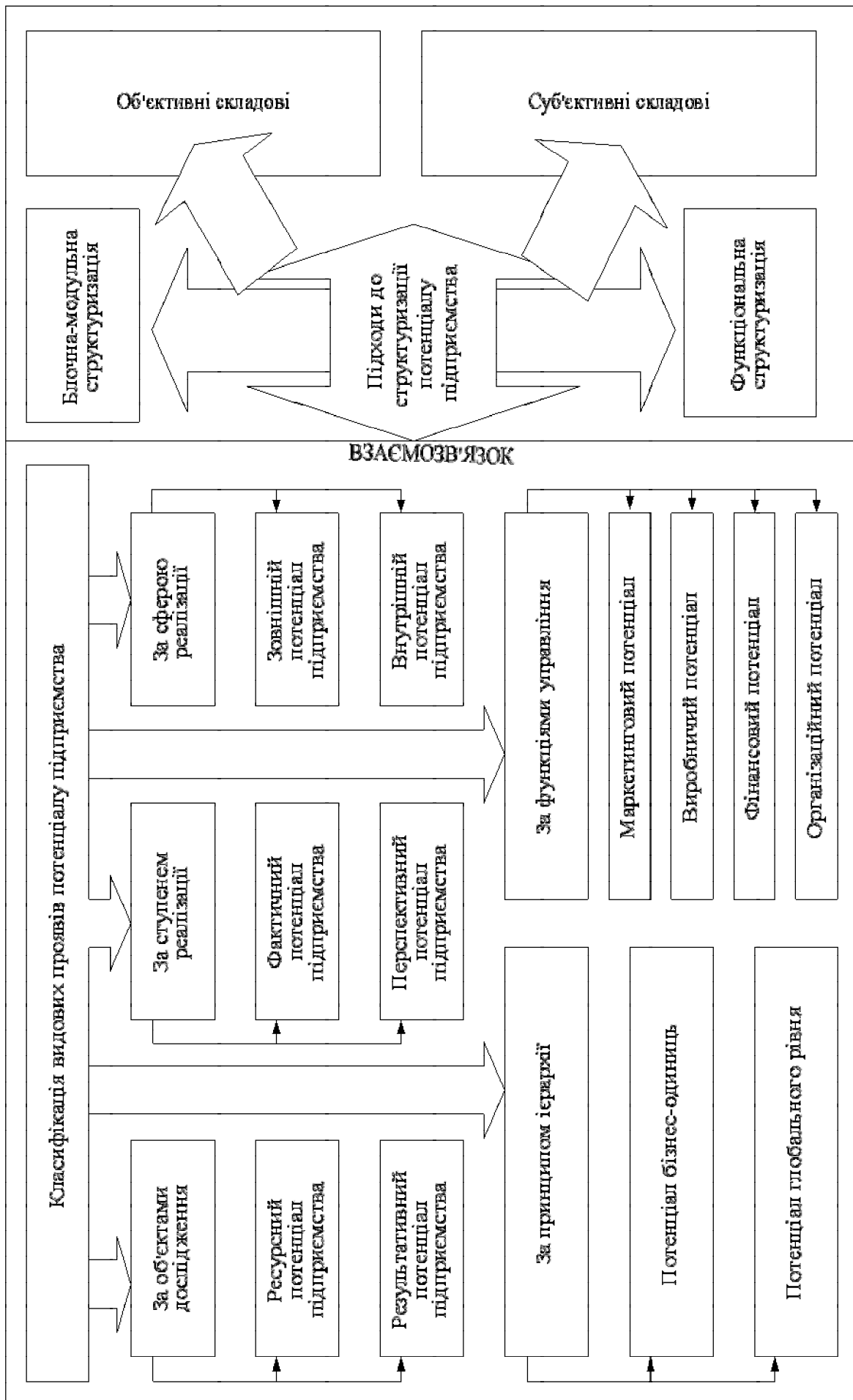

Рис. 1. Види потенціалу підприємства

В економічній сфері ще не вироблено єдиного, загальноприйнятого погляду на ресурсний потенціал керовано-організаційного розвитку. Питання пов'язані з його визначенням досліджували і досліджують багато вчених, зокрема вагомий внесок у розвиток теорії та практики управління ресурсним потенціалом керовано-організаційного розвитку підприємств зробили такі вчені, як: Воронкова А. Е. [1], Герасимчук В. Г. [2], Довгаль Н. С. [3], Євдєєв Д. В. [4], Калінеску Т. В. [5], Качуровський В. Є. [6], Ревуцький А.Д. [7] та інші.

Метою дослідження є удосконалення теоретичних основ ресурсного потенціалу керовано-організаційного розвитку підприємства.

Досягнення економічної стабілізації і забезпечення економічного зростання вітчизняних промислових підприємств в сучасних умовах трансформаційних перетворень вимагає підвищення ефективності використання ринкових інструментів, злагодженої економічної і промислової політики, побудови результативної системи використання ресурсних і потенційних можливостей суб'єктів господарювання. Саме тому, визначимо види потенціалу (рис. 1).

На даний час підприємства вирішують протиріччя, що обумовлені недосконалістю структурних відносин. Спостерігається високий ступінь зношеності устаткування, нестача власних джерел фінансування, неприступність кредитів, низька купівельна спроможність стримує попит на продукцію. Отже, можна стверджувати, що ефективність діяльності підприємства в значній мірі залежить від того, наскільки результативно воно використовує свої ресурси. Певна кількість доступних ресурсів, які можуть бути використані підприємством, створюють його ресурсний потенціал. Таким чином ресурсний потенціал необхідно розглядати як економічну основу, реальну силу розвитку підприємства, що характеризується системою показників, які відображають не тільки наявні ресурси, а й їхні резерви, які можуть бути використані за певних умов. Ефективність управління ресурсним потенціалом підприємства досягається за умов раціонального його використання для отримання повного кінцевого результату у вигляді виробництва продукції високої якості.

Як видно з рисунку 1 види потенціалів підприємства формуються в залежності від видових проявів ресурсів. З'ясовано, що одним із центральних елементів даної класифікації є вид потенціалу – ресурсний потенціал – який включає в себе та взаємопов'язує безліч інших структурних елементів. В сучасній економічній науці немає єдиного підходу щодо формулювання даного поняття та його сутності. Таким чином, можна сказати, що: «ресурси – це сукупність засобів та факторів, матеріальних і нематеріальних благ, які є в розпорядженні суб'єкта господарювання в певний період часу, та можуть бути використані для досягнення поставлених цілей». Саме тому, розглянемо такий класифікаційний прояв потенціалу, як ресурсний потенціал підприємства. Поняття ресурсного потенціалу утворилося в економічній науці у зв'язку з проблемою обмеженості ресурсів, їх збалансованості, ефективності використання. Проте слід сказати, що єдиної точки зору щодо тлумачення категорії «ресурсний потенціал» в економічній літературі поки що немає.

Рис. 2 Взаємозв'язок понять «потенціал» та «ресурси»

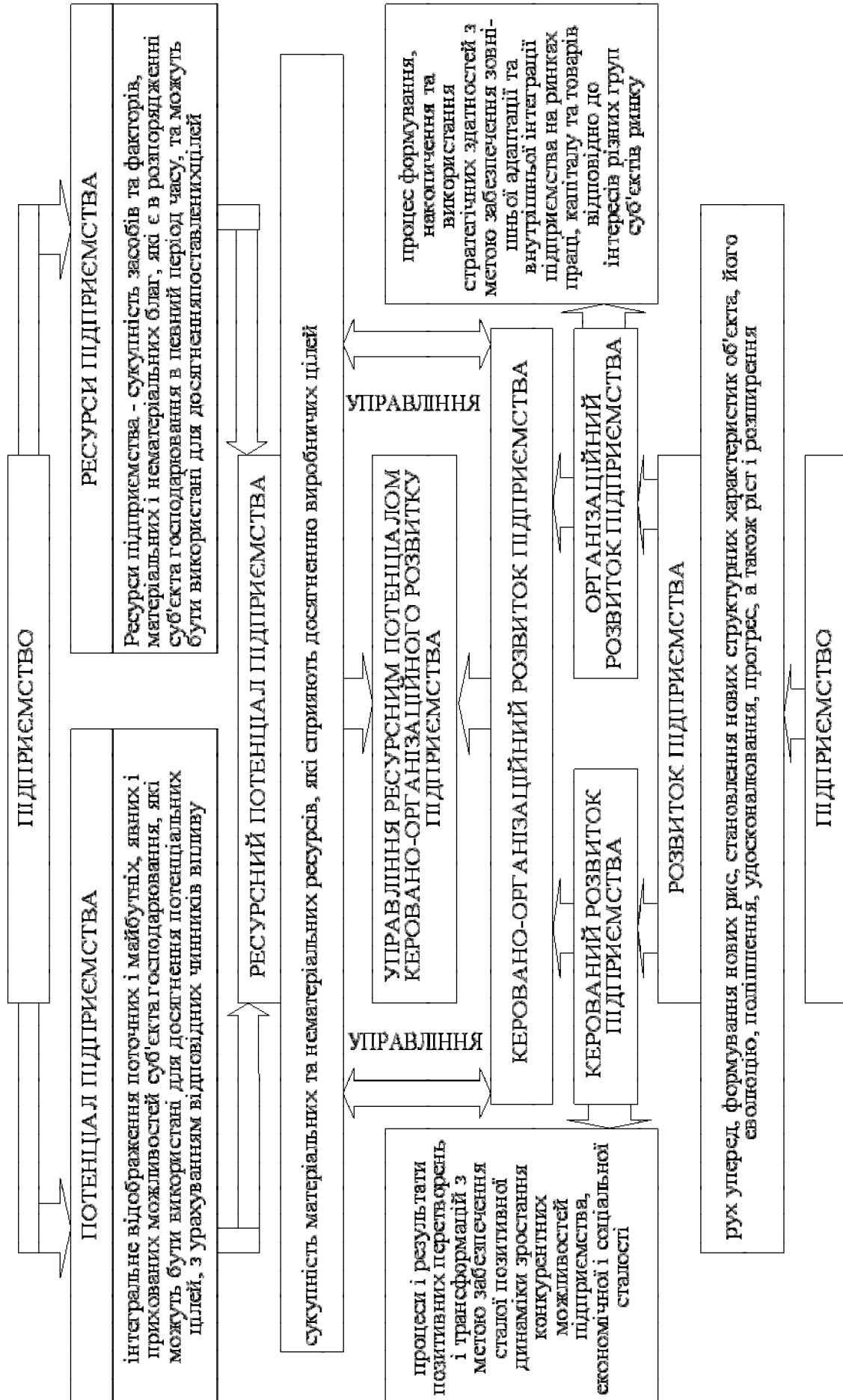

Рис. 3. Структурно-логічна схема формування потенціалом керовано-організаційного розвитку підприємства»

А принциповою відмінністю між термінами «потенціал» та «ресурси» є те, що ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства є невід'ємним від суб'єктів діяльності. Тобто «потенціал», окрім матеріальних і нематеріальних засобів, включає здібності працівників, колективу та підприємства в цілому до ефективного використання наявних засобів або ресурсів. На перетині понять «потенціал» та «ресурси» виникає класифікаційний вид, а також поняття «ресурсний потенціал» (рис.2).

Таким чином, чіткого і загально визнаного визначення сутності ресурсного потенціалу в економічній літературі нині немає. Сформовано, що «ресурсний потенціал – це сукупність матеріальних та нематеріальних ресурсів, які сприяють досягненню виробничих цілей.»

Отже, в ході дослідження було встановлено, що до сьогодні розуміння сутності категорій «потенціал», «ресурси», «ресурсний потенціал», «керовано-організаційний розвиток» не було однозначним, адже не існує єдиної точки зору щодо трактування поняття даних категорій різними авторами та дослідниками. Виходячи з цього було розглянуто різні підходи та на основі їх аналізу сформульовано власні визначення перелічених дефініцій, які в повному обсязі розкривають їх сутність та дають повну характеристику (рис. 3).

Управління ресурсним потенціалом керовано-організаційного розвитку відносять до складних явищ, при цьому зрозуміти сутність цих складних явищ і одержати про них достовірні відомості можна тільки завдяки багаторазовому спостереженню за поведінкою досліджуваного об'єкта. Важливо не просто одержати достовірні матеріали про управлінський процес, а й оцінити якісну його сторону та сформулювати напрями з удосконалення досліджуваного процесу. Важливою передумовою забезпечення розвитку підприємства є підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом керовано-організаційного розвитку.

Сьогоднішні ринкові умови діяльності підприємств потребують прийняття оптимальних управлінських рішень щодо визначення обсягів виробництва, обрання цільових ринків реалізації продукції, забезпечення прибуткової діяльності та стабільного фінансового стану підприємства, що передбачає оптимальне поєднання та ефективне використання всіх ресурсів підприємства. У сучасних умовах механізм управління ресурсним потенціалом керовано-організаційного розвитку підприємств не повністю відповідає завданням підвищення ефективності їхньої роботи, отримання високих остаточних результатів, подальшого керовано-організаційного розвитку.

Підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом керовано-організаційного розвитку, забезпечення його раціонального використання значною мірою пов'язано з проведенням якісних змін у складі ресурсів та з підвищенням ефективності в їх управлінні. Одне із завдань щодо підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом керовано-організаційного розвитку підприємств полягає, насамперед, у вдосконаленні використання та управління ресурсами підприємства та у підвищенні їх цілісності, яка проявляється у їх тісному взаємозв'язку. Ресурсам підприємства повинен бути притаманний відповідний спектр функціональних характеристик, на основі яких має забезпечуватись компенсація їх дефіцитних властивостей.

ВИСНОВКИ

Усе сказане дає змогу зробити висновок, що глобалізація ринків, зміна парадигми економічного розвитку з промислової на інформаційну, зростання динамізму зовнішнього середовища, трансформація системи формування, розподілу та використання ресурсів визначають необхідність пошуку - концептуально нових підходів до ресурсозабезпечення діяльності підприємств. Визначення функціональної дієвості, вдосконалення інструментарію та напрямів формування і забезпечення стійкого підвищення ресурсного потенціалу керовано-організаційного розвитку промислового підприємства сприятимуть вирішенню цього завдання. В організації ресурсного забезпечення діяльності підприємства в сучасних умовах все більше підвищується значущість внутрішніх умов його функціонування. Виявлення, раціональне використання та розвиток стратегічних ресурсів і компетенцій підприємства забезпечують його стійкі конкурентні переваги та підвищують ефективність ресурсного потенціалу керовано-організаційного розвитку.

В економічній літературі приділена недостатня увага аналізу ефективності управління ресурс-

ним потенціалом керовано-організаційного розвитку. Це, в свою чергу, негативно вплинуло на формування методології та методики його аналізу на промислових підприємствах. Тому, постає об'єктивна необхідність у вивченні нових підходів до економічного аналізу ефективності управління ресурсним потенціалом керовано-організаційного розвитку підприємств, які включають в себе низку питань: аналіз економічної суті ресурсного потенціалу, його змісту, властивостей, структури, стану, прогнозування, ефективності використання, а також його впливу на основні показники роботи підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронкова А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия : диагностика и организация : моногр. — 2-е изд., стереотип. / А. С. Воронкова. — Луганск : Изд-во Восточноукраинского нац. ун-та им. Владимира Даля, 2004. — 320 с.
2. Герасимчук В. Г. Развитие предприятия : диагностика, стратегия, эффективность: моногр. / В. Г. Герасимчук. — К. : Вища шк., 1995. — 265с.
3. Довгаль Н. С. Ресурсный потенциал предприятия: теоретичні основи / Н.С. Довгаль // Науково-технічна інформація. — 2009. — № 1. — С. 42—45.
4. Євдєєв Д. В. Сутність управління потенціалом, його значення в ринкових умовах / Д.В. Євдєєв // Пошук. — 2005. — № 5, травень. — С. 140—143.
5. Калінеску Т. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток : монографія / [Калінеску Тетяна Василівна, Романовська Юлія Анатоліївна, Кирилов Олег Дмитрович] ; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. — Луганськ, 2007. — 272 с.
6. Качуровський В. С. Ресурсний потенціал підприємства: структура та ефективність використання / В. С. Качуровський, В. П. Чайковська // Регіональна бізнес-економіка та управління. — 2007. — № 4. — С. 123—129.
7. Ревуцький А.Д. Потенціал і вартість підприємства / А.Д. Ревуцький. — М.: 2004. — 258с.

УДК 330:001.8

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Чурилов С.В., Романчук Н.М.

У статті розглянуті та систематизовані методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства. Побудована схема класифікації методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства за різними ознаками. Визначено доцільність застосування комплексу методів для оцінки конкурентоспроможності потенціалу з урахуванням всіх чинників мікрота макросередовища.

Ключові слова: конкурентоспроможність, потенціал, потенціал підприємства, конкурентоспроможність потенціалу підприємства, методи, підприємство, методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

У сучасних умовах господарювання важливим засобом забезпечення ефективності функціонування економіки є подальший розвиток конкурентних відносин, об'єктивне визначення положення підприємства на ринку, визначення конкурентоспроможності його потенціалу і виявлення слабких сторін. Все це дозволить забезпечити високий рівень ефективної діяльності підприємства. Актуальність проблеми забезпечення конкурентоспроможності потенціалу підприємства зростає в

результаті інтеграції України в міжнародні організації з подальшим розвитком ринкової економіки. Тому, для ефективного функціонування підприємства в сучасних мінливих ринкових умовах необхідно здійснювати оцінку конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Існує ряд вчених, які досліджують та аналізують різноманітні аспекти конкурентоспроможності потенціалу підприємства, проте залишається ряд елементів, які не охоплюють запропоновані ними методики. Багатогранність та неоднозначність конкурентоспроможності потенціалу підприємства як цілісної економічної системи, різноманітність методів та підходів до оцінки вимагає застосування системного аналізу всіх факторів, складних взаємопов'язаних проблем формування конкурентоспроможності потенціалу підприємства з урахуванням чинників мікро- та макросередовища, а також аналіз та вибір можливих альтернатив прийняття управлінських рішень.

Саме тому, доцільно проаналізувати методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства для подальшої розробки ефективної методики визначення конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Науковим підґрунтям статті є результати досліджень науковцями моделей удосконалення методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства. Дослідженню теоретичних аспектів конкурентоспроможності підприємства в ринкових умовах господарювання присвячені праці І. Ансоффа [2], М. Портера [3], Ф. Котлера [4] та інших. Сутність конкурентоспроможності потенціалу підприємства в теоретичному аспекті обґрунтована економістами: Н.С. Краснокутською [5], О.К. Добикіною [6,7], В.Н. Гаввою [8], В.В. Прохоровою [9]. Методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства детально викладені В.Б. Івановим з позиції стратегічного аналізу [10]. Н.П. Тарнавська, розглядаючи проблеми оцінки конкурентоспроможності підприємств, зазначає, що цій сфері притаманна складність та недосконалість підходів, методик та методів оцінювання, незважаючи на їх багатоманітність [11].

Високо оцінюючи внесок вітчизняних авторів у вирішення питань вибору методів для оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства, слід звернути увагу на необхідність поглиблення вивчення класифікації запропонованих методів оцінки.

Метою статті є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення класифікації методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства як ключової складової прогресивного його розвитку.

Для більш точної класифікації оцінки методів конкурентоспроможності потенціалу підприємства необхідно розглянути теоретичні особливості формування поняття.

Діапазон визначень конкурентоспроможності є надзвичайно широким – від ототожнювання з іншими поняттями (ефективність, продуктивність, якість тощо) до ідеологічно орієнтованих дискусій.

Закон України «Про захист економічної конкуренції» визначає поняття конкурентоспроможності як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [1]. Це підтвердило що, конкурентоспроможність підприємства характеризує можливість підприємства, володіючи всіма видами ресурсів, протистояти мінливому середовищу, виживати в умовах постійної конкурентної боротьби на ринку. Отже, конкурентоспроможність потенціалу підприємства – комплексна порівняльна характеристика, яка відображає рівень переважання сукупності показників оцінки можливостей підприємства, що визначають його успіх на певному ринку за певний проміжок часу стосовно сукупності аналогічних показників підприємств-конкурентів [3].

У результаті дослідження встановлено, що конкурентоспроможність потенціалу підприємства має кілька особливостей, а саме:

1. Конкурентоспроможність не є іманентною якістю підприємства (тобто його внутрішньою, природною якістю). Вона може бути виявлена й оцінена тільки за наявності конкурентів (реальних або потенційних).
2. Це поняття є відносним, тобто воно має рівний рівень стосовно різних конкурентів.
3. Конкурентоспроможність потенціалу підприємства визначається продуктивністю використання

залучених до процесу виробництва ресурсів.

4. Рівень конкурентоспроможності потенціалу підприємства залежить від рівня конкурентоспроможності його складових (передовсім продукції), а також від загальної конкурентоспроможності галузі та країни [5].

Конкурентний потенціал являє собою систему взаємопов'язаних елементів діяльності підприємства, а саме таких як, фінанси, розвиток, внутрішні процеси, маркетинг. Для оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства виділено основні фактори та критерії, які впливають на всю його діяльність, взаємодіючи між собою створюють необхідне конкурентне середовище. Потенціал підприємства є структурним утворенням взаємопов'язаних компонентів системи, а його конкурентоспроможність надає порівняльну характеристику та відображає рівень переваги результативних показників оцінки стану системи відносно аналогічних показників потенціалу конкурентного підприємства на ринку.

Комплексний характер поняття конкурентоспроможності потенціалу обумовлює необхідність обґрунтування системи критеріїв, які можуть розглядатися як ключові показники при виборі методів оцінки конкурентоспроможності та охоплюють найбільш важливі аспекти якості та ефективності використання потенціалу підприємства.

В даному випадку критеріями виступають такі показники та характеристики як:

- конкурентоспроможність продукції;
- якість, надійність продукції;
- відмітні властивості товарів;
- імідж підприємства;
- відносна частка ринку;
- рівень витрат;
- ефективність використання ресурсного потенціалу (фондовіддача, продуктивність праці, енергоємність, ефективність технології, ефективність інформаційних ресурсів, ефективність заходів для підвищення творчої активності персоналу тощо).

Для підвищення результативності оцінки конкурентоспроможності потенціалу доцільною є систематизація та класифікація методів оцінки.

Проаналізувавши наукову літературу, вітчизняні вчені Прохорова В.В.[9], О. К. Добикіна, В. С. Рижиков, С. В. Касьянюк [7], Тарнавська Н.П.[11], виділяють чотири групи методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства, а саме:

1) за напрямком формування інформаційної бази:

- а) критеріальні – за інформаційну базу беруть абсолютні (натуральні або вартісні) значення ключових показників. За належного інформаційного забезпечення ці методи є найточнішими;
- б) експертні – прості у використанні, не потребують збирання повної інформації про конкурентів, оскільки базуються на думці досвідчених фахівців. Проте перевага таких методів є водночас і їхнім недоліком, бо іноді суб'єктивізм експертів може спотворювати результати оцінки [9];

2) за способом відображення кінцевих результатів виділяють:

- а) графічні – забезпечують найвищий рівень сприйняття кінцевих результатів оцінки, інтерпретованих у графічних об'єктах (рисунок, графіках, діаграмах та ін.);
- б) математичні – базуються на факторних моделях оцінки, які полягають у розрахунку одного (інтегрального) показника або кількох цифрових значень показників, за якими формується остаточна оцінка. Ці методи вважають найточнішими, хоч іноді вони потребують обтяжливих математичних обчислень, тобто спеціальної підготовки працівників;
- в) логістичні – є алгоритмізованими методами оцінки, які базуються на логічних припущеннях [7];

3) за можливістю розробки управлінських рішень:

- а) одномоментні – це статичні методи, тому що оцінюють тільки фактичний стан справ, не забезпечуючи можливості розроблення заходів на перспективу;
- б) стратегічні – уможливають не тільки оцінку стану конкурентоспроможності потенціалу підприємства на конкретну дату, а й розроблення стратегічних заходів з поліпшення цього потенціалу [11];

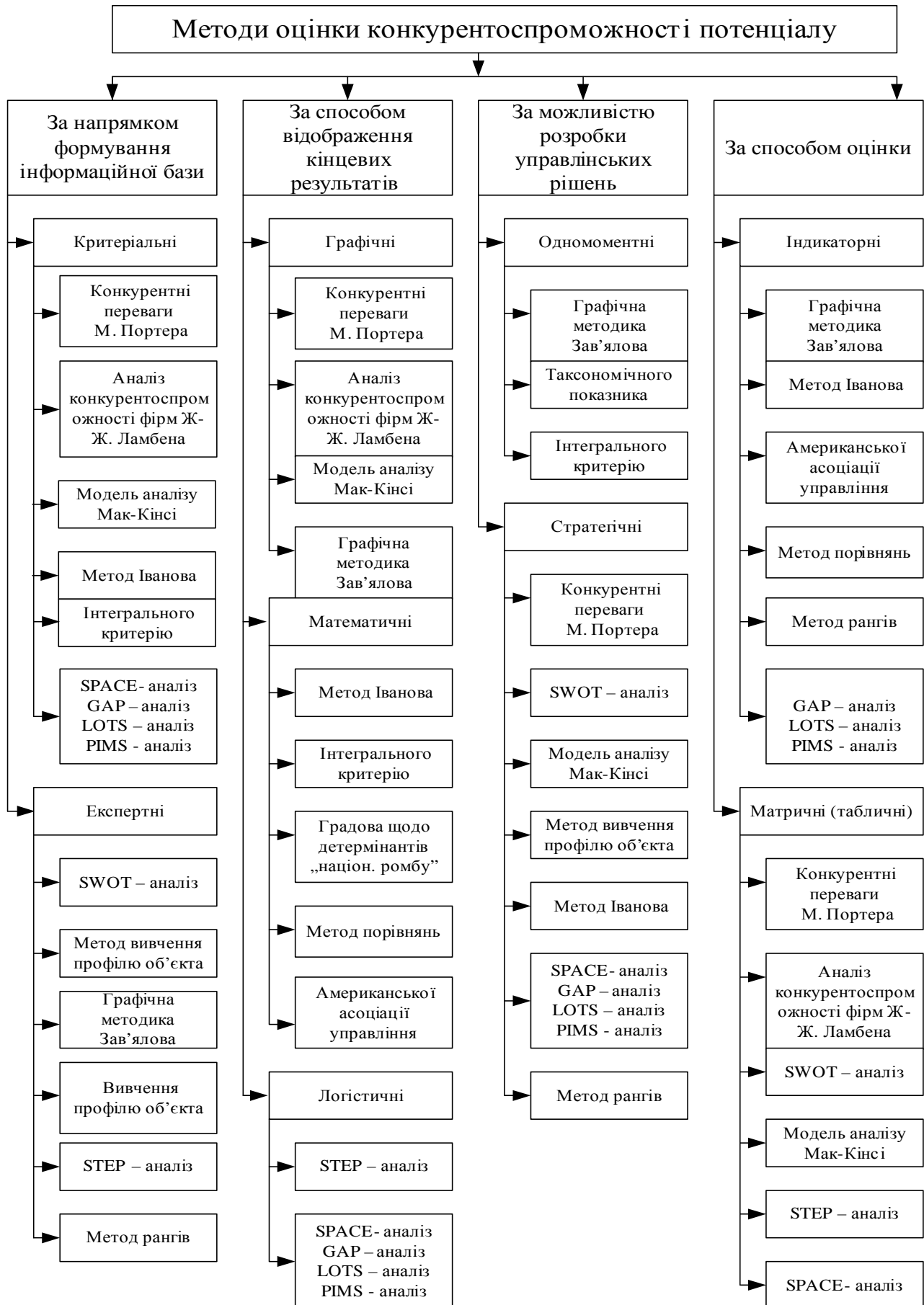

Рис. 1. Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства за різними ознаками

4) за способом оцінки:

- а) індикаторні – ґрунтуються на використанні системи індикаторів, за допомогою якої проводиться оцінка конкурентоспроможності потенціалу підприємства і національної економіки в цілому. Під індикатором розуміють сукупність характеристик, які дають змогу у формалізованому вигляді описати стан параметрів того чи іншого об'єкта, що досліджується, і на цій підставі сформулювати рекомендації з підвищення результативності функціонування об'єкта. Кожен індикатор, у свою чергу, розпадається на низку показників, які відображають стан окремих елементів досліджуваного об'єкта. Отже, постає складне завдання з відбору найвагоміших індикаторів для оцінки кожного щодо названих факторів;
- б) матричні (табличні) – в основу цих методів покладено ідею розгляду процесів конкуренції в їх взаємозалежності та динаміці. Використовуючи матричні методи, управлінці мають змогу оцінити рівень конкурентоспроможності потенціалу не тільки свого підприємства, а й найближчих конкурентів, що допоможе розробити стратегію поведінки на ринку [9].

Систематизація класифікаційних ознак, зазначених вище, дає змогу розширити існуючі класифікації за рахунок оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Для визначення необхідної бази оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємств, необхідно розглянути характеристики кожного методу з точки зору аналітичної інформації, підходів до її обробки, прийнятих критеріїв аналізу, засобу інтерпретації результатів. Детальна класифікація запропонованих методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства представлена на рисунку 1. На нашу думку, найбільш доцільним з позиції урахування впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на конкурентоспроможність потенціалу підприємства є використання сукупності певних методів. Як показано на рисунку 1., одним із методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства є теорія конкурентних переваг М. Портера. Згідно з цією теорією, конкурентні переваги, якими може володіти підприємство, поділяються на 2 основні види: більш низькі ціни за рахунок низьких витрат і диференціація товарів. Залежно від конкурентних переваг та сфери конкуренції М. Портер виділяє наступні типи стратегії фірми:

1. «лідер в економії витрат» виготовляє продукцію невисокої, але задовільної якості, однак собівартість його продукції нижча ніж у підприємства, яке спеціалізується на диференціації товару.
2. «концентрація на витратах» передбачає, що підприємство пропонує прості й стандартні товари з малими витратами і низькими цінами.
3. «диференціація товару» – підприємство пропонує широкий вибір високоякісної продукції.
4. «фокусування диференціації» – пропонування підприємством на ринок товару, на якому був зроблений акцент, завдяки високій якості [3].

Аналізуючи переваги методу, можна сказати, що він дає можливість цілеспрямовано оцінити конкурентоспроможність потенціалу підприємства на ринку. При цьому рекомендовано розробити стратегію фірми на додаткових конкурентних перевагах. Проте, існують і недоліки методу. Основним недоліком є недостатня інформація про підприємства-конкурентів. Її недостовірність може створити необґрунтоване враження про власні переваги.

Досить цікавим є метод аналізу конкурентоспроможності потенціалу Ж-Ж. Ламбена. Саме завдяки йому, можна проаналізувати становище потенціалу підприємства у порівнянні із ринковими позиціями підприємств-конкурентів по кожному виду продукції. Метод показує зовнішні і внутрішні переваги та слабкі сторони потенціалу, які необхідно використовувати або ж удосконалювати, відповідно, для ефективного функціонування підприємства.

Складністю методу аналізу конкурентоспроможності потенціалу Ж-Ж. Ламбена є необхідність поєднання внутрішніх та зовнішніх переваг, які дуже важко поєднується у практичній діяльності через брак досвіду.

Найпоширенішим методом оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства з практичної точки зору є метод SWOT – аналізу. Метод отримав своє розповсюдження завдяки своїй доступності, простоті у використанні, максимальному об'єму проаналізованої інформації. SWOT – аналіз має на меті дослідити у взаємозв'язку такі групи факторів: сильні та слабкі сторони, можли-

вості та загрози. Завдяки такому аналізу повинні з'явитися ефективні рішення, що стосуються відповідної реакції підприємства на сигнал зовнішнього середовища, включаючи вплив конкурентів. В результаті проведеного дослідження будується матриця, що дає змогу проаналізувати парні комбінації сильних і слабких сторін з можливостями і загрозами, а також виявити пріоритетні сфери ділової активності та сформулювати управлінські акценти.

Одним із варіантів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства може бути обрано метод експертних оцінок. Даний метод застосовується в тому випадку, коли підприємство є малим, а також виробляє один вид продукції. Такий метод є суб'єктивним, оскільки кожний із експертів проставляє оцінки потенціалу кожному із підприємств-конкурентів в залежності від своєї обізнаності в сфері діяльності підприємств-конкурентів. Оцінки експертів ґрунтуються на власному баченні проблеми без аналізу напрямку діяльності, фінансових показників.

Аналізуючи наукову літературу, слід відмітити також метод набору конкурентоспроможних елементів як один із актуальних методів визначення конкурентоспроможності потенціалу підприємства. Оскільки, цей метод побудований на твердженні, що конкурентоспроможність продукції є головною складовою конкурентоспроможного потенціалу підприємства. Враховуючи те, що підприємство реалізовуючи продукцію, отримує прибуток, а головна мета діяльності кожного підприємства – отримання прибутку, можна сказати, що конкурентоспроможна продукція є одним із головних елементів конкурентоспроможного потенціалу.

Проте, необхідно пам'ятати, що до його складу входять не менш важливі елементи: виробничий, фінансовий, управлінський потенціали і т. ін., конкурентоспроможність яких слід урахувати під час визначення остаточного рівня конкурентоспроможності потенціалу. Саме тому, метод набору конкурентоспроможних елементів необхідно використовувати у поєднанні з іншими методами оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

До графічних методів належить метод «радару конкурентоспроможності», за яким обирають показники для оцінювання та їх вагомість для потенційних споживачів аналізованих товарів і будують діаграму «Радар». У радарі конкурентоспроможність елементів потенціалу підприємства відображають багатокутниками. Чим більшою є площа багатокутника, тим вища конкурентоспроможність. У радар може включатися будь-яка кількість параметрів. Зі збільшенням кількості параметрів достовірність оцінювання підвищується. До переваг даного методу належать його простота та наочність [12].

При оцінці конкурентоспроможності потенціалу підприємства існує метод оцінки з позицій порівняльних переваг. Безпосередньо виміряти порівняльні переваги неможливо, тому є кілька непрямих методів. Одним з найбільш часто використовуваних методів є метод, побудований на твердженні: «чим нижче витрати виробництва в галузі, тим більшими перевагами володіє галузь по відношенню до конкурентів». Використовуючи порівняльні переваги, дати оцінку конкурентоспроможності потенціалу в загальному вигляді важко, оскільки наявні переваги характеризують конкурентоспроможність не тільки конкретного підприємства, а й галузі в цілому [6]. Цей метод використовує інформацію про переваги потенціалу підприємств одного з іншим, яка навряд чи є конфіденційною всередині галузі. Однак, складність може викликати оцінка значимості тієї чи іншої переваги, тобто цей метод потребує використання експертних оцінок.

Одним із методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства є контролінг, який представляє комплексну систему управління підприємством, що включає в себе управлінський облік, облік і аналіз витрат з метою контролю всіх статей витрат, всіх підрозділів і всіх складових виробленої продукції або наданих послуг, а також їх наступне планування. Контролінг складається з методів аналізу точки беззбитковості, бенчмаркінгу, вартісного аналізу, портфельного аналізу, АВС – аналізу, XYZ – аналізу та методу визначення прогностичних показників [9].

Одним із складових методів контролінгу при оцінці конкурентоспроможності потенціалу підприємства сьогодення є бенчмаркінг. Бенчмаркінг - це процес пошуку стандартного чи еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента з метою порівняння з власним та переймання його найкращих методів роботи [8]. Основною метою даного методу є ідентифікація відмінностей з порівнюваним аналогом, виявлення причин даних відмінностей та виявлення можливос-

тей для вдосконалення діяльності підприємства.

АВС-аналіз можна використовувати для пошуку резервів зниження собівартості в розрізі окремих центрів затрат, інвестиційних проектів чи видів продукції. Окрім цього, даний метод придатний для оптимізації портфеля продукції, виробництвом та реалізацією якої займається підприємство, максимізації обсягів реалізації продукції тощо [9].

XYZ – аналіз функціонально-організаційна форма оптимізації абсолютної величини та структури затрат підприємства, що являє собою технологію обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації абсолютної величини затрат підприємства шляхом виявлення та ідентифікації резервів їх зменшення [7].

Для отримання найефективніших результатів при оцінці конкурентоспроможності потенціалу підприємства необхідно поєднувати метод АВС-аналізу та XYZ – аналізу. Оскільки, вони доповнюють один одного.

Слід відмітити, що для оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства може бути використано широке коло поєднаних в єдиний цілісний комплекс методів, що показують зміну базових параметрів протягом тривалого періоду. Тому потрібно використовувати систематизовану класифікацію методів конкурентоспроможності потенціалу підприємства, які розкривають сукупність всіх факторів діяльності підприємства та його складових елементів. Також визначають складні взаємопов'язані проблеми формування конкурентоспроможності потенціалу підприємства з урахуванням чинників мікро- та макросередовища, при цьому відбувається аналіз та вибір можливих альтернатив прийняття управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

Таким чином, провівши аналіз літератури та оцінивши різноманітність методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства, можна сказати, що використання деяких методів, надає можливість оцінювати лише одну складову конкурентоспроможності потенціалу, що не відповідає масштабності досліджуваного поняття, яке є складним та багатограним і включає комплекс структурних елементів, які потребують детального аналізу.

Враховуючи особливості діяльності кожного підприємства, доцільно розробити власну методику для оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства для кожного підприємства окремо. Така методика може складатися із поєднання кількох методів, які взаємодіючи один із одним будуть відображати повноту дослідження та сприятимуть отриманню найефективніших результатів, та прийняттю управлінських рішень щодо подальшої діяльності підприємства.

Виходячи з вищезазначеного, варто більш детально розглянути досвід вчених зарубіжних країн відносно методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Узагальнюючи результати дослідження доцільно зауважити, що питання оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства вимагає більш детального вивчення, оскільки невирішеними залишаються проблеми вибору універсального методу з поміж поширених класифікацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції» зі змінами, внесеними згідно із Законами N 3567-VI (3567-17) від 05.07.2011 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И.Ансофф, Э.Дж.Макдоннелл // Пер. с англ. — СПб.: Питер Ком, 2009. — 416 с.
3. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов/ Майкл Е. Портер// Пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 454 с.
4. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс / Ф. Котлер// пер. с англ. под ред. С. Г. Божук.— СПб.: Питер, 2006. — 464 с.
5. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства як об'єкт управління в перебігу еволюції теорії стратегічного управління / Н. С. Краснокутська // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Економіка. — 2009. — № 1. — С. 169—177.

-
6. Конкурентоспроможність потенціалу підприємства // Потенціал підприємства / О. К. Добикіна, В. С. Рижигов, С. В. Касьянюк та ін. — К., 2007. — Розд. 3. — С. 40—59.
 7. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / О. К. Добикіна, В. С. Рижигов, С. В. Касьянюк та ін. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 208 с.
 8. Гавва В.Н. Потенціал підприємства: формування та оцінювання : [навч. посібник] / В.Н. Гавва, Е.А. Божко. — К., Центр навчальної літератури, 2004. — 224 с.
 9. Прохорова В.В. Управління потенціалом конкурентоспроможності підприємств на засадах контролінгу [Текст монографії]: / В.В.Прохорова, В.І.Чобіток. — Харків: НТМТ, 2012. — 248 с.
 10. Іванов В. Б. Потенціал підприємства : наук.-метод. посібник / В. Б. Іванов, О. М. Кохась, С. М. Хмелевський. — К. : Кондор, 2009. — 300 с.
 11. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання на засадах інноваційного розвитку [Текст] : автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 / Тарнавська Наталія Петрівна; Тернопільський національний економічний ун-т. — Т., 2009. — 40 с.
 12. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации. Учебник. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Изд-во Эксмо, 2005. — 544 с.

Семикина М.В., Федунец А.Д. АНАЛИЗ ПРЕПЯТСТВИЙ В РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ПЕРЕМЕН. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.8.

В процессе анализа обосновано, что снижение инновационной активности персонала предприятий следует связывать с комплексом социодемографических и социально-экономических факторов, трансформацией занятости, которая не имеет инновационного характера. Определены негативные тенденции в стимулировании труда, разрушающие мотивацию к творчеству. Раскрыта сущность кризисных явлений в развитии науки, сфере образовательно-профессионального развития населения, которые ухудшают качество кадрового обеспечения инновационной деятельности в Украине.

Герашенко И.А. СОСТОЯНИЕ ЭНЕРГОМАШИНОСТРОЕНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО РАЗВИТИЯ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С. 16.

В статье изложены состояние энергомашиностроения в Украине, представлены основные показатели, характеризующие необходимые рабочие мощности, потребность в турбинах и оборудования АЭС, необходимое для развития энергетики, приведены прогнозируемые показатели перспективного развития энергомашиностроения в государстве.

Кузьмина Н.В. ЗНАЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ СОСТОЯНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОЦЕССЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.22.

Обоснована значимость экономической диагностики состояния деятельности в процессе управления в современных условиях функционирования субъектов хозяйствования. На основании определения ключевых понятий экономической диагностики разработана логическая схема формирования комплексной структуры экономической диагностики для управления предприятием. Определены этапы процесса диагностирования.

Фоменко А.В. СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ОСНОВЕ УРОВНЯ ФОРМИРОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО - УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ИХ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С. 25.

В статье обоснована модель определения стратегии развития предприятий, которая сформирована на основе матрицы Мак-Кинси. Систематизированы стратегии развития предприятий с учетом уровня формирования организационно-управленческого потенциала финансовой безопасности предприятий. Доказана целесообразность учета возможных стратегий развития в процессе принятия управленческих решений на предприятии.

Балабаниц А.В., Сай Д.В. ТЕХНОЛОГИЯ ПЛАНИРОВАНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ МАРКЕТИНГОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.30.

В статье разработана технология планирования стратегических изменений в системе управления маркетингом взаимодействия предприятия на основе модели «Калейдоскоп» и матрицы комплементарности стратегических изменений. Обоснован диапазон и раскрыты качественные характеристики стратегических изменений.

Ефремов А.В. ОЦЕНКА УРОВНЯ ЗАГРЯЗНЕНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ ВНОВЬ ВВОДИМЫМИ В ЭКСПЛУАТАЦИЮ ПРЕДПРИЯТИЯМИ-ЗАГРЯЗНИТЕЛЯМИ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.35.

Проанализированы научные подходы к обоснованию понятийного аппарата категории «риск» и на основании результатов анализа уточнено понятие и обоснована необходимость перемещения этой категории из экономической в социальную. Обоснован новый математический метод расчета уровня приемлемого риска, позволяющего отказаться от экспертного (неточного) метода.

Гончаренко М. Л. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИЙ В ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ. //Экономика и

управление.– 2014.–№1.– С.43.

В статье изложены теоретико-методологические подходы к определению эффективности инвестирования средств в высшее образование отдельными индивидами. Предложен инструментарий для расчета показателей целесообразности таких вложений.

Корзилов В.Ю., Корзилова Е.В., Корзилов Ю.О. МЕТОДИКА ОЦЕНКИ СМЕТНОЙ СТОИМОСТИ СТРОИТЕЛЬНЫХ РАБОТ НА СТАДИИ ПРОВЕДЕНИЯ СТРОИТЕЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ И ЭКСПЕРТНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. ОБНОВЛЕННЫЙ ФОРМАТ ОФИЦИАЛЬНОЙ ИНФОРМАЦИИ - РЕГИОНАЛЬНЫЙ «РЕЕСТР ЦЕН» СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ И ИЗДЕЛИЙ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.49.

Предложено при определении сметной стоимости строительных работ применять формульный формат действующих положений Государственных строительных норм, новую классификацию нарушений при определении стоимости строительных работ, обновленный формат регионального «Реестра цен» строительных материалов и изделий. Вскрыты недостатки действующего реестра цен строительных материалов. Показаны преимущества обновленного формата регионального «Реестра цен» в регионе Крым.

Пожарицкая И.М. АУДИТОРСКАЯ ОЦЕНКА КАК СОБСТВЕННЫЙ МЕТОД АУДИТА . //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.57.

Дана характеристика аудиторской оценки как совокупности приемов. Обосновано применение аудиторской оценки как собственного метода аудита. Осуществлено сравнение учетной и аудиторской оценки, что позволило констатировать прямую зависимость между аудиторской оценкой и профессиональным суждения аудитора.

Ветрова Н.М., Штофер Г.А. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ВЛИЯНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.63.

Исследование уровня деловой активности региона, отражающего эффективность функционирования регионального комплекса, требует конкретизации взаимосвязей результативности функционирования региональной системы и инвестиционных процессов. Эффективность инвестиций, обеспечиваемая оптимальным сочетанием факторов производства, лежит в основе не только динамизма экономического развития, но и определения его направления, специализации производства.

Пасека С.Р. АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.70.

Освещены сущность категорий «социально-трудовой потенциал», «трудовой потенциал» и показано отличие этих категорий через учет социальных взаимодействий, основанных на системе ценностей. Раскрыто значение морально-этической составляющей социально-трудового потенциала. Проанализированы трансформации ценностных ориентаций. Разработаны предложения по корректировке развития морально-этической компоненты социально-трудового потенциала общества.

Арбузова Т. А. ФАКТОРЫ И УСЛОВИЯ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕГИОНА. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.76.

В публикации проанализированы современные подходы к определению факторов, влияющих на развитие агропромышленного комплекса региона. Представлена типология факторов и условий, обеспечивающая возможность их дифференцированного учета. Это позволило определить характер влияния элементов внутренней и внешней среды региона на сельскохозяйственное производство, а также обосновать стратегические направления развития агропромышленного комплекса.

Кравцова Е. М. МОНОПРОФИЛЬНЫЕ ГОРОДА И ГРАДООБРАЗУЮЩИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ БАНКРОТСТВА. //Экономика и

управление.– 2014.–№1.– С.82.

Рассмотрены проблемы монопрофильных городов и их градообразующих предприятий. Выявлено, что особенности бизнеса в монопрофильных городах и характерные черты градообразующих предприятий делают их более уязвимыми к угрозе банкротства. Учитывая значимость и масштабные последствия неплатежеспособности градообразующих предприятий, предлагается перенять положительный опыт российской экономики относительно учета монопрофильных городов, их поддержки, методов государственно-частного партнерства, применения соответствующих методов государственного регулирования, в том числе проведения процедур банкротства.

Стефанюк О.Д., Виноградова Е.С. ВЛИЯНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АР КРЫМ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.89.

В данной статье рассматривается проблема привлечения инвестиций в экономику АР Крым в настоящее время. На основе показателей региональной статистики проанализированы тенденции инвестиционной активности региона за последние 5 лет. В частности представлен анализ динамики поступления и направления использования инвестиций, динамика их оттока, а также структура инвестиций в основной капитал в разрезе данного региона Украины. Результаты исследований позволили: сформулировать общее представление о понятии сущности инвестиций, их важности; определить динамику и выявить причины, сдерживающие объемы их поступления в экономику АР Крым, а также определить пути устранения данных причин.

Ошовская Н.В. КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ВИДЕНИЕ РАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.94.

В статье рассмотрены теоретические основы системы рационального природопользования, обеспечивающей экологическое равновесие процессов взаимодействия общества и природы. Осуществлена формализация научных подходов к определению сущности данной дефиниции. Исследованы объект, функции, принципы системы рационального природопользования.

Алешин С.Ю. ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОЦЕССА УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЯ НА ОСНОВЕ КОНТРОЛЛИНГА. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.101.

Усовершенствовано теоретико-методический инструментарий информационно-аналитического обеспечения процесса управления инновационным развитием предприятия на основе контроллинга. Приведено определение понятия «контроллинг» как интегрированной системы управления предприятием, призванной обеспечивать информационно-аналитическую поддержку принятия управленческих решений; предложен алгоритм формирования контроллинговой информации. Разработан методический подход к формированию системы показателей контроллинга инновационного развития предприятия.

Гуменюк А.С. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ СРЕДА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В СИСТЕМЕ РЕАЛИЗАЦИИ ЕЕ ЭНДОГЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.106.

В статье представлены институциональные рычаги механизма реализации эндогенного потенциала инновационного развития национальной экономики. Показано как через систему институтов - государства, бизнеса, образования, науки, общественности возможно эффективное использование эндогенного потенциала для реализации его инновационности. Определены основные функциональные направленности в деятельности субъектов институционального обеспечения в разрезе государственных, предпринимательских, образовательных, научных и общественных структур. Проанализирована компонентная структура эндогенного потенциала экономики и показано участие отдельных государственных структур в его реализации. Определены основные направления сотрудничества субъектов в реализации эндогенного потенциала и направления совершенствования институционального обеспечения через развитие инновационных

кластеров

Кобец С.П. МЕТОДИКА ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.116.

Предложена методика оценки конкурентной устойчивости машиностроительных предприятий учитывающая влияние важнейших факторов конкурентной устойчивости предприятия и их иерархию. Данная методика позволит оценить отдельно конкурентоспособность, устойчивость и конкурентную устойчивость машиностроительного предприятия.

Лях И.А. МОНИТОРИНГ ФИНАНСОВО - ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАЛЬНОГО МЕТОДА ОЦЕНКИ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.121.

Выяснено, что в ходе мониторинга финансово - экономической деятельности предприятий машиностроения могут использоваться самые разнообразные приемы, методы и модели анализа, их количество и широта применения зависят от конкретных целей анализа и определяются его задачами в каждом конкретном случае. Определено, что интегральная оценка финансово - экономической деятельности предприятий позволяет в обобщенном виде представить деятельность предприятия на рынке и определить эффективность его деятельности. Большинство существующих методики анализа финансового состояния предприятия показывают правдивые результаты лишь в тех конкретных условиях, для которых они разработаны. В связи с имеющимися различиями, показатели отечественных предприятий, которые введены в модель, должны быть с другими коэффициентами. Ведь значение этих коэффициентов существенно влияет на результаты расчетов и правильность выводов о финансовом состоянии предприятия. Рассчитан интегральный показатель позволяет руководителям предприятий быстро и удобно определить состояние финансово - экономической деятельности предприятия, а также прогнозировать значения показателей на следующий период и своевременно принимать меры для улучшения результатов. Сделан вывод, что для улучшения финансово - экономической деятельности предприятий машиностроения, нужно на предприятиях машиностроения разработать систему мониторинга финансово - экономической деятельности, которая будет включать в себя расчет и исследование динамики следующих групп показателей оценки финансово - экономического состояния .

Мушников А.А. ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТЬЮ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.125.

Предлагаются вопросы формирования стратегии управления устойчивостью инновационно-инвестиционного развития машиностроительных предприятий. Обосновано этапы управления и необходимость первоочередного выделения факторов влияния на устойчивость инновационно-инвестиционного развития машиностроительных предприятий.

Семикина А.В. ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ИНДИКАТОР ИННОВАЦИОННОГО СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.131.

На основе систематизации научных взглядов раскрыта сущность человеческого капитала. Обосновано возрастающую роль человеческого капитала, его качества в обеспечении экономического роста и конкурентоспособности стран, что подтверждает важное значение социальных инвестиций и социальных инноваций. Определена зависимость между повышением роли человеческого капитала и инновационным социальным развитием, которое влияет на условия развития населения и расширение возможностей самореализации в труде и самообеспечения. Предложена концептуальная схема повышения качества человеческого капитала на основе определения и реализации приоритетов инновационного социального развития.

Сластяникова А.И. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ РЕСУРСНЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ УПРАВЛЯЕМО - ОРГАНИЗАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.138.

Усовершенствованы теоретические основы ресурсного потенциала управляемо-организационного развития предприятия. Выяснено, что одним из центральных элементов данной

классификации является вид потенциала - ресурсный потенциал - который включает в себя и множество структурных элементов. Определено, что принципиальным отличием между терминами «потенциал» и «ресурсы» является то, что ресурсы существуют независимо от субъектов экономической деятельности, а потенциал отдельного предприятия является неотъемлемым от субъектов деятельности. В ходе исследования было установлено, что до сих пор понимание сущности категорий « потенциал», «ресурсы», «ресурсный потенциал», «управляемо - организационное развитие» не было однозначным , ведь не существует единой точки зрения относительно трактовки понятия данных категорий разными авторами и исследователями . Исходя из этого были рассмотрены различные подходы и на основе их анализа сформулированы собственные определения перечисленных дефиниций, которые в полном объеме раскрывают их сущность и дают полную характеристику. Сделан вывод, что глобализация рынков , изменение парадигмы экономического развития промышленной на информационную, рост динамизма внешней среды, трансформация системы формирования, распределения и использования ресурсов определяют необходимость поиска концептуально новых подходов к ресурсообеспечению деятельности предприятий. Определение функциональной действенности, совершенствование инструментария и направлений формирования и обеспечения устойчивого повышения ресурсного потенциала управляемо организационного развития промышленного предприятия будут способствовать решению этой задачи.

Чурилов С.В. , Романчук Н.Н. КЛАССИФИКАЦИЯ МЕТОДОВ ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ. //Экономика и управление.– 2014.–№1.– С.143.

В статье рассмотрены и систематизированы методы оценки конкурентоспособности потенциала предприятия . Построена схема классификации методов оценки конкурентоспособности потенциала предприятия по разным признакам . Определена целесообразность применения комплекса методов для оценки конкурентоспособности потенциала с учетом всех факторов микро - и макросреды.

Семикіна М.В., Федунець А.Д. АНАЛІЗ ПЕРЕШКОД У РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.8.

В процесі аналізу доведено, що зниження інноваційної активності персоналу підприємств слід пов'язувати з комплексом соціодемографічних та соціально-економічних чинників, трансформацією зайнятості, яка не має інноваційного характеру. Визначено негативні тенденції у стимулюванні праці, що руйнують мотивацію до творчості. Розкрито сутність кризових явищ у розвитку науки, сфері освітньо-професійного розвитку населення, які погіршують якість кадрового забезпечення інноваційної діяльності в Україні.

Геращенко І.О. СТАН ЕНЕРГОМАШИНОБУДУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ЙОГО РОЗВИТКУ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.16.

В статті викладено стан енергомашинобудування в Україні, подано основні показники, які характеризують необхідні робочі потужності, потребу в турбінах та обладнання АЕС, необхідне для розвитку енергетики, наведено прогнозовані показники перспективного розвитку енергомашинобудування в державі.

Кузьміна Н.В. ЗНАЧУЩІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.22.

Обґрунтовано значущість економічної діагностики стану діяльності у процесі управління в сучасних умовах функціонування суб'єктів господарювання. На підставі визначення ключових понять економічної діагностики розроблено логічну схему формування комплексної структури економічної діагностики для управління підприємством. Визначено етапи процесу діагностування.

Фоменко А.В. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ РІВНЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЇХ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.25.

У статті обґрунтовано модель визначення стратегії розвитку підприємств, яка сформована на основі матриці Мак-Кінсі. Систематизовано стратегії розвитку підприємств з урахуванням рівня формування організаційно-управлінського потенціалу фінансової безпеки підприємств. Доведено доцільність урахувань можливих стратегій розвитку під час прийнятих управлінських рішень на підприємстві.

Балабаниць А.В., Сай Д.В. ТЕХНОЛОГІЯ ПЛАНУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМСТВ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.30.

У статті розроблена технологія планування стратегічних змін в системі управління маркетингом взаємодії підприємств на основі моделі «Калейдоскоп» і матриці комплементарності стратегічних змін. Обґрунтовано діапазон та розкрито якісні характеристики стратегічних змін

Єфремов О.В. ОЦІНКА РІВНЯ ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ-ЗАБРУДНИКАМИ ДОВКІЛЛЯ, ЩО ВВОДЯТЬСЯ В ЕКСПЛУАТАЦІЮ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.35.

Проаналізовані наукові підходи щодо обґрунтування понятійного апарату категорії «ризик» і на підставі результатів аналізу уточнено поняття і обґрунтована необхідність переміщення цієї категорії з економічної в соціальну. Обґрунтовано новий математичний метод розрахунку рівня прийняттого ризику, що дозволяє відмовитися від експертного (неточного) методу.

Гончаренко М. Л. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ У ВИЩУ ОСВІТУ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.43.

У статті викладено теоретико-методологічні підходи до визначення ефективності інвестування коштів у вищу освіту окремими індивідами. Запропоновано інструментарій для розрахунку показників доцільності таких вкладень.

Корзілов В.Ю., Корзілова О.В., Корзілов Ю.О. МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОШТОРИСНОЇ ВАРТОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ НА СТАДІЇ ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬ-ТЕХНІЧНИХ

ЕКСПЕРТИЗ І ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ОНОВЛЕНИЙ ФОРМАТ ОФІЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ - РЕГІОНАЛЬНИЙ «РЕЄСТР ЦІН» БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ І ВИРОБІВ.

//Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.49.

Запропоновано при визначенні кошторисної вартості будівельних робіт застосовувати формульний формат діючих положень Державних будівельних норм, нову класифікацію порушень при визначенні вартості будівельних робіт, оновлений формат регіонального «Реєстру цін» будівельних матеріалів і виробів. Розкрити недоліки діючого реєстру цін будівельних матеріалів. Показанні переваги оновленого формату регіонального «Реєстру цін» у регіоні Крим.

Пожарицька І.М. АУДИТОРСЬКА ОЦІНКА ЯК ВЛАСНИЙ МЕТОД АУДИТУ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.57.

Дана характеристика аудиторської оцінки як сукупності прийомів. Обґрунтовано застосування аудиторської оцінки як власного методу аудиту. Здійснене порівняння облікової та аудиторської оцінки, що дало змогу констатувати пряму залежність між аудиторською оцінкою та професійним судження аудитора.

Ветрова Н.М., Штофер Г.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.63.

Дослідження рівня ділової активності регіону, що відображає ефективність функціонування регіонального комплексу, потребує конкретизації взаємозв'язків результативності функціонування регіональної системи та інвестиційних процесів. Ефективність інвестицій, що забезпечується оптимальним поєднанням факторів виробництва, лежить в основі не тільки динамізму економічного розвитку, а й визначення його напрямку, спеціалізації виробництва.

Пасєка С.Р. АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.70.

Висвітлено сутність категорій «соціально-трудова потенціал», «трудова потенціал» та показана відмінність цих категорій через врахування соціальних взаємодій, які базуються на системі цінностей. Розкрито значимість морально-етичної складової соціально-трудова потенціалу. Проаналізовано трансформації ціннісних орієнтацій. Розроблено пропозиції щодо корегування розвитку морально-етичної компоненти соціально-трудова потенціалу суспільства.

Арбузова Т. А. ФАКТОРИ І УМОВИ, ЗАБЕЗПЕЧУЮЩЕ КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.76.

У публікації проаналізовано сучасні підходи до визначення факторів , що впливають на розвиток агропромислового комплексу регіону. Представлена типологія факторів та умов , що забезпечує можливість їх диференційованого обліку. Це дозволило визначити характер впливу елементів внутрішнього і зовнішнього середовища регіону на сільськогосподарське виробництво, а також обґрунтувати стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу.

Кравцова О. М. МОНОПРОФІЛЬНІ МІСТА ТА МІСТОУТВОРЮЮЧІ ПІДПРИЄМСТВА З ТОЧКИ ЗОРУ УПЕРЕДЖЕННЯ БАНКРУТСТВА. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.82.

Розглянуто проблеми монопрофільних міст та їх містоутворюючих підприємств. Виявлено, що особливості бізнесу у монопрофільних містах та характерні риси містоутворюючих підприємств роблять їх більш уразливими до загрози банкрутства. Враховуючи значимість та масштабні наслідки неплатоспроможності містоутворюючих підприємств, пропонується перейняти позитивний досвід російської економіки щодо обліку монопрофільних міст, їх підтримки, методів державно-приватного партнерства, застосування відповідних методів державного регулювання, у тому числі проведення процедур банкрутства.

Стефанюк О.Д., Виноградова Е.С. ВПЛИВ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ПРІОРИТЕТНИМ НАПРЯМКОМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АР КРИМ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.89.

У даній статті розглядається проблема залучення інвестицій в економіку АР Крим в даний час. На основі показників регіональної статистики проаналізовано тенденції інвестиційної активності регіону

за останні 5 років. Зокрема представлений аналіз динаміки надходження і напрямки використання інвестицій, динаміка їх відтоку, а також структура інвестицій в основний капітал у розрізі даного регіону України. Результати досліджень дозволили : сформулювати загальне уявлення про поняття сутності інвестицій, їх важливості; визначити динаміку і виявити причини, що стримують обсяги їх надходження в економіку АР Крим, а також визначити шляхи усунення даних причин.

Ошовська Н.В. КОНЦЕПТУАЛЬНЕ БАЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.94.

У статті розглянуті теоретичні основи системи раціонального природокористування, що забезпечує екологічну рівновагу процесів взаємодії суспільства і природи. Здійснена формалізація наукових підходів до визначення суті даної дефініції. Досліджені об'єкт, функції, принципи системи раціонального природокористування.

Альошин С.Ю. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ КОНТРОЛІНГУ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.101.

Удосконалено теоретико-методичний інструментарій інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління інноваційним розвитком підприємства на засадах контролінгу. Визначено поняття «контролінг» як інтегровану систему управління підприємством, що має забезпечувати інформаційно-аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень; запропоновано алгоритм формування контролінгової інформації. Розроблено методичний підхід до формування системи показників контролінгу інноваційного розвитку підприємства.

Гуменюк О.С. ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В СИСТЕМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ЕНДОГЕННОГО ПОТЕНЦІАЛУ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.106.

В статті представлено інституціональні важелі механізму реалізації ендогенного потенціалу інноваційного розвитку національної економіки. Показано як через систему інститутів – держави, бізнесу, освіти, науки, громадськості можливе ефективне використання ендогенного потенціалу для реалізації його інноваційності. Визначено основні функціональні спрямованості в діяльності суб'єктів інституційного забезпечення в розрізі державних, підприємницьких, освітніх, наукових і громадських структур. Проаналізовано компонентну структуру ендогенного потенціалу економіки та показана участь окремих державних структур у його реалізації. Визначено основні напрями співпраці суб'єктів у реалізації ендогенного потенціалу та напрями вдосконалення інституційного забезпечення через розвиток інноваційних кластерів.

Кобець С.П. МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНОЇ СТІЙКОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.116.

Запропонована методика оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, що враховує вплив найважливіших факторів конкурентної стійкості підприємства та їх ієрархію. Дана методика дозволить оцінити окремо конкурентоспроможність, стійкість та конкурентну стійкість машинобудівного підприємства.

Лях І.О. МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО МЕТОДУ ОЦІНКИ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.121.

З'ясовано, що у ході моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування можуть використовуватися найрізноманітніші прийоми, методи та моделі аналізу, їхня кількість та широта застосування залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному конкретному випадку. Визначено, що інтегральна оцінка фінансово-економічної діяльності підприємств дає можливість в узагальненому вигляді представити діяльність підприємства на ринку та визначити ефективність його діяльності. Більшість існуючих методики аналізу фінансового стану підприємства показують правдиві результати лише в тих конкретних умовах, для яких вони розроблені. У зв'язку з наявними відмінностями, показники вітчизняних підприємств, які уведені в модель, мають бути з іншими коефіцієнтами. Адже значення цих коефіцієнтів істотно впливає на результати

розрахунків і правильність висновків про фінансовий стан підприємства. Розрахований інтегральний показник дозволяє керівникам підприємств швидко та зручно визначити стан фінансово-економічної діяльності на підприємстві, а також прогнозувати значення показників на наступний період і своєчасно вживати заходів для покращення результатів. Зроблено висновок, що для покращення фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування, потрібно на підприємствах машинобудування розробити систему моніторингу фінансово-економічної діяльності, яка буде включати в себе розрахунок та дослідження динаміки наступних груп показників оцінки фінансово-економічного стану.

Мушников О.О. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ СТІЙКІСТЮ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.

//Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.125.

Пропоноване питання формування стратегії управління стійкістю інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівних підприємств. Обґрунтовано етапи управління та необхідність першочергового виділення факторів впливу на стійкість інноваційно-інвестиційного розвитку машинобудівних підприємств.

Семикіна А.В. ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ІНДИКАТОР ІННОВАЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ. //Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.131.

На основі систематизації наукових поглядів розкрито сутність людського капіталу. Обґрунтовано зростаюче значення людського капіталу, його якості у забезпеченні економічного зростання та конкурентоспроможності країн, що засвідчує важливість соціальних інвестицій та соціальних інновацій. Визначено зв'язок між піднесенням ролі людського капіталу та інноваційним соціальним розвитком, який позначається на умовах розвитку населення та розширенні можливостей самореалізації у праці та самозабезпечення. Запропоновано концептуальну схему підвищення якості людського капіталу на основі визначення та реалізації пріоритетів інноваційного соціального розвитку.

Сластяникова А.І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КЕРОВАНО-ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА. // Економіка і управління. – 2014. – №1.– С.138.

Удосконалено теоретичні основи ресурсного потенціалу керовано-організаційного розвитку підприємства. З'ясовано, що одним із центральних елементів даної класифікації є вид потенціалу – ресурсний потенціал – який включає в себе та взаємопов'язує безліч структурних елементів. Визначено, що принциповою відмінністю між термінами «потенціал» та «ресурси» є те, що ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства є невід'ємним від суб'єктів діяльності. в ході дослідження було встановлено, що до сьогодні розуміння сутності категорій «потенціал», «ресурси», «ресурсний потенціал», «керовано-організаційний розвиток» не було однозначним, адже не існує єдиної точки зору щодо трактування поняття даних категорій різними авторами та дослідниками. Виходячи з цього було розглянуто різні підходи та на основі їх аналізу сформульовано власні визначення перелічених дефініцій, які в повному обсязі розкривають їх сутність та дають повну характеристику. Зроблено висновок, що глобалізація ринків, зміна парадигми економічного розвитку з промислової на інформаційну, зростання динамізму зовнішнього середовища, трансформація системи формування, розподілу та використання ресурсів визначають необхідність пошуку концептуально нових підходів до ресурсозабезпечення діяльності підприємств. Визначення функціональної дієвості, вдосконалення інструментарію та напрямів формування і забезпечення стійкого підвищення ресурсного потенціалу керовано-організаційного розвитку промислового підприємства сприятимуть вирішенню цього завдання.

Чурилов С.В., Романчук Н.М. КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА. //Економіка і управління.

– 2014. – №1.– С.143.

У статті розглянуті та систематизовані методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства. Побудована схема класифікації методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства за різними ознаками. Визначено доцільність застосування комплексу методів для оцінки конкурентоспроможності потенціалу з урахуванням всіх чинників мікро- та макросередовища.

Semikina M., Fedunets A. THE ANALYSIS OF the OBSTACLES IN REALIZATION OF INNOVATIVE ACTIVITY OF THE PERSONNEL OF THE ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHANGES. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.8.

In the course of the analysis has been proved that decrease in innovative activity of the personnel of the enterprises should be connected with a complex the social-demographic and socio-economic factors, transformation of employment which has no innovative character. Negative tendencies in the work incentives which destroy motivation to creativity have been defined. The essence of the crisis phenomena in the science development, sphere of educational and professional development of the population which worsen the quality of staffing of innovative activity in Ukraine is revealed.

Herashchenko I.O. THE STATE OF POWER AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT. // Economy and Management.–2014.–№1.–P.16.

In the article the state of power in Ukraine are the main parameters that characterize the necessary working facilities, the need for turbines and of NPP equipment needed for energy development, are projections term development of power in the state.

Kuzmina N. THE IMPORTANCE OF ECONOMIC DIAGNOSTICS OF THE STATE ACTIVITY IN THE PROCESS OF MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.22.

Substantiates the importance of economic diagnostics of the state activity in the process of management in modern conditions of functioning of economic entities. Based on the definition of key concepts of economic diagnostics developed the logical scheme of forming of complex patterns of economic diagnostics of enterprise management. Identify the steps in the Troubleshooting process

Fomenko A. THE STRATEGY OF DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISES WICH BASED ON THE LEVEL OF FORMATION OF ORGANIZATIONAL AND MANAGERIAL POTENTIAL OF THEIR FINANCIAL SAFETY. //Economy and Management.–2014.–№1.–P. 25.

In this paper the model of the strategy of development of enterprises , which is formed from the matrix Mc Kinsey. Systematized enterprise development strategy in view of the formation of organizational and management potential of financial safety. The expediency of taking into account the possible development strategies during penetrate management decisions at the enterprise.

Balabanits A., Say Д. TECHNOLOGY PLANNING OF STRATEGIC CHANGES IN THE SYSTEM OF MARKETING INTERACTION MANAGEMENT. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.30.

The planning technology of strategic changes in the system of marketing interaction management based on «Kaleidoscope» model and the matrix of strategic changes complementarity are developed. Range of strategic changes and their qualitative characteristics are proved.

Efremov A. ESTIMATION OF POLLUTION LEVEL OF NEWLY COMMISSIONED CONTAMINATING PLANTS. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.35.

The work offers the analysis of scientific approaches to the justification of conceptual apparatus of «risk» category, its notion clarification, based on the analysis, and the necessity of transfer of the category from economic into social. A new mathematical method for calculating the level of acceptable risk that eliminates the expert (inaccurate) method is justified.

Goncharenko M. L. METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF INVESTMENTS YNDIVIDUAL IN HIGHER EDUCATION. //Economy and Management.–2014.–№1.–P. 43.

The article outlines the theoretical and methodological approaches to the determination of the effectiveness of investment in higher education by individuals. Instruments proposals for calculation of indicators effectiveness such investments.

Korzilov VY, Korzilova EV, Korzilov YO METHODICA FOR ASSESSING THE ESTIMATED COST OF CONSTRUCTION WORK ON THE STAGE OF THE BUILDINGS TECHNICAL EXPERTISE AND EXPERT RESEARCH. UPDATED FORMAT OFFICIAL INFORMATION -

REGIONAL «REGISTER PRICES» BUILDING MATERIALS AND PRODUCTS. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.49.

Proposed to determine the estimated cost of construction apply formula format applicable provisions of state building codes, a new classification of violations when determining the cost of construction, an updated regional format «Register of prices» building materials and products. Expand the disadvantages of the registry price of building materials. Indications advantages updated Regional format «Register of prices» in the region of Crimea.

Pozharycka Iryna. THE AUDIT EVALUATION AS OWN AUDIT METHODS. //Economy and Management.–2014.–№1.–P. 57.

This characteristic audit evaluation as a set of techniques. The application of the audit evaluation as own audit method. Performed comparing the accounting and audit evaluation, which allowed a direct relationship between state audit evaluation and professional judgment of the auditor.

Vetrova N.M., Shtofer G.A. CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF THE INFLUENCE OF INVESTMENT PROCESSES FOR OPERATION REGIONAL ECONOMY. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.63.

Investigation of the level of business activity in the region, reflecting the efficiency of the regional complex, requires specification of the relationships of the performance of the regional system and investment processes. Efficiency investments, provides the optimum combination of factors of production is the basis not only the dynamism of economic development, but also to determine its direction of specialization in production.

Pasieka S.R. AXIOLOGICAL ASPECTS OF SOCIAL AND EMPLOYMENT POTENTIAL OF THE REGION. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.70.

Article deals with nature of such categories as «social and employment potential» and «employment potential». The difference between these categories through consideration of social interactions based on values have been discovered in the article. The importance of moral and ethical component of social and employment potential are revealed. Analysis of the transformation of values have been conducted. Suggestions for an adjustment of the moral and ethical components of social and employment potential of society have been developed.

Arbuzov Tatiana FACTORS AND CONDITIONS THAT PROVIDE COMPETITIVE ADVANTAGES AGRICULTURE IN THE REGION. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.76.

The publication analyzes contemporary approaches to identify the factors affecting the development of agriculture in the region. Presents a typology of factors and conditions which enable their differentiated accounting. It is possible to determine the nature of the influence of elements of internal and external environment of the region's agricultural production, as well as to justify the strategic directions of development of agriculture.

Kravtsova E. M. SINGLE INDUSTRY CITIES AND TOWN-FORMING ENTERPRISES IN TERMS OF PREVENTING THE BANKRUPTCY OF. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.82.

Resume. Considered are the problems of single-industry towns and town-forming enterprises. It is revealed that the features of business in monocities and the characteristic features of the town-forming enterprises make them more vulnerable to the threat of bankruptcy. Considering the significance and consequences of large-scale insolvency of the state enterprises, is invited to adopt the positive experience of the Russian economy with respect to accounting for the single-industry cities, their support, methods of public-private partnership, the application of appropriate methods of state regulation, including bankruptcy.

Stefanyuk O.D., Vinogradova K. INFLUENCE OF REGIONAL PECULIARITIES ON THE FORMATION INVESTMENT PRIORITIES OF CRIMEA. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.89.

In this article the problem of investment in the economy of the Crimea at the moment is observed. Based on indicators of regional statistics, trends in investment activity over past 5 years were analyzed. In particular, an analysis of the dynamics income and uses of investment outflows dynamics and structure of investment in fixed assets in the context of this region of Ukraine was presented. Research results allowed us: to formulate a general idea of the essence of the concept of investment, its importance, to determine the dynamics and identify the

causes hindering the volume of its income to the economy of the Crimea, as well as identify ways to eliminate these causes

Oshovskay N.V. CONCEPTUAL SEEING OF RATIONAL PRIRODOPOL'ZOVANIYA. // Economy and Management.–2014.–№1.–P.64.

Theoretical bases of the system of rational prirodopol'zovaniya, providing the ecological equilibrium of processes of co-operation of society and nature are considered in the article. Formalization of scientific approaches is carried out to determination of essence of this definitsii. An object, functions, principles of the system of rational prirodopol'zovaniya, is explored.

ALOSHYN S.Y. INFORMATION-ANALYTICAL SUPPORT OF THE PROCESS OF MANAGEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE ON THE BASIS OF THE CONTROLLING. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.101.

Theoretical and methodological tools of information and analytical support of the process of management of innovative development of the enterprise on the basis of controlling are improved. Definition of the concept of «controlling» as an integrated enterprise management system, designed to provide analytical support of managerial decision-making is showed; an algorithm for the formation of controlling information is proposed. Methodical approach to formation of the system of indicators of controlling of the enterprise innovative development is developed.

Gumeniuk O.S. INSTITUTIONAL ENVIRONMENT SUPPORT OF INNOVATION OF THE NATIONAL ECONOMY IN THE IMPLEMENTATION OF ITS ENDOGENOUS POTENTIAL. / /Economy and Management.–2014.–№1.–P.106.

This paper presents the institutional mechanism of realization of levers of endogenous innovation capacity of the national economy. As shown through the institutions - government, business, education, science, the public can effectively use endogenous capacity to implement its innovation. Determined the main focus in the functional activity of institutional support in the context of government, business, educational, scientific, and social structures. Analyzed the component structure of the endogenous potential of the economy and indicated part of certain government agencies in its implementation. The main areas of cooperation between of subjects in the implementation of the endogenous potential areas of improvement and institutional support through the development of innovative clusters.

Kobets S.P. METHOD OF ESTIMATION OF COMPETITION STABILITY OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.116.

In the article the method of estimation of competition stability of machine-building enterprises is offered. The method takes into account influence of major factors of competition stability of enterprise and their hierarchy. This method will allow to estimate a competitiveness, stability and competition stability of machine-building enterprise.

Lyakh I.A. MONITORING OF FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITY ENGINEERING BASED ASSESSMENT INTEGRAL METHOD. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.121.

It was found that the monitoring of financial and economic activity of enterprises of mechanical engineering can be used a variety of techniques, methods and analysis model, the number and range depends on the particular purposes of analysis and definition of the objectives in each case. Determined that the integrated assessment of the financial and economic activity of enterprises makes it possible to introduce a generalized form of an enterprise in the market and determine its effectiveness. Most existing methods of analysis of the financial condition of the company show the true results only in specific circumstances for which they are designed. In view of the existing differences, rates of domestic enterprises introduced in the model must be other factors. Indeed, the importance of these factors significantly affect the results of the calculations and the correctness of the findings of financial position. Computed integral index of companies allows managers to quickly and easily determine the status of financial and economic activity of the enterprise, as well as to predict the values of the next period and take timely action to improve results. It is concluded that in order to improve the financial and economic activity of enterprises of mechanical engineering, machine-building enterprises need to develop a system to monitor the financial and economic activities that will involve the calculation and study the dynamics of these groups of indicators to measure financial and economic conditions.

Mushnikov A. FORMATION OF MANAGEMENT STRATEGIES INNOVATIVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MACHINE-INVESTMENT COMPANIES. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.125.

Offered basic questions resistance management strategy innovation and investment development companies. Justified stages of management and the need for priority allocation of the factors influencing the stability of innovation and investment development companies.

Semykina A. V. HUMAN CAPITAL AS INDICATOR OF INNOVATIVE SOCIAL DEVELOPMENT. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.131.

On the basis of systematization of scientific opinions, the essence of the human capital has been revealed. An increasing role of the human capital, its quality characteristics in order to provide the economic growth and competitiveness of the countries have been grounded, that proves the importance of the social investments and social innovations. The connection between the increasing role of the human capital and innovative social development, which influences the terms of development of the population and the expanding of the opportunities of the self-realization in labour and self-sufficiency has been defined. The conceptual scheme of the increase of the human capital quality on the base of the determination and realization of the priorities of the innovative social development has been proposed.

Slastyanykova A.I. THEORETICAL FOUNDATIONS OF MANAGEABLE RESOURCE POTENTIAL AND ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT OF ENTERPRISE. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.138.

Improved theoretical foundations manageable resource potential and organizational development company. It was found that one of the central elements of this classification is the kind of potential - potential resources - which includes many *vzayemopov'yazuyemye* and structural elements. It was determined that the principal difference between the terms «potential» and «resources» is that resources exist regardless of economic agents, and the potential individual enterprise is inseparable from economic activity. In the study, it was found that the present understanding of the nature of the categories of «potential», «resources», «resource potential», «controlled, organizational development» was not straightforward, because there is no single point of view on the interpretations of these categories by different authors and researchers. Accordingly examined different approaches and based on their own analysis formulated these definitions determine who fully disclose their nature and give a full description. It is concluded that the globalization of markets, economic development paradigm shift from industrial to information, increase the dynamism of the environment, the transformation of formation, distribution and use of resources determine the need to find new approaches to the conceptual Resourcing activity. Determination of functional effectiveness, improvement tools and trends shaping and maintenance of steady increase resource potential controllable and organizational development of industrial enterprises contribute to solving this problem.

Churilov S., Romanchuk N. CLASSIFICATION ASSESSING THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE. //Economy and Management.–2014.–№1.–P.143.

The article describes the systematic evaluation methods and competitive capacity of enterprises. A scheme of classification methods for assessing the competitive potential of the company on various grounds. Determined the feasibility of complex methods for assessing competitiveness potential, taking into account all factors of micro and macro.

Перечень публикаций за 2013 г.

Публикация	№	Стр.
Региональная экономика		
Цопа Н.В., Судьева Н.С. О возможности применения рефлексивного подхода в управлении региональным развитием	1	8
Богун Е.В. Особенности финансирования энергосберегающих мероприятий в жилищном хозяйстве	1	13
Сушкова Е.Е. Оценка воздействия параметров налогового регулирования на уровень развития видов экономической деятельности в регионе	1	18
Томилин А. А. Теоретические аспекты межотраслевых экономических отношений в агропромышленном комплексе	1	24
Туманова Е.А. Особенности функционирования рынка личного страхования в Украине	1	28
Чернелевская Е. Л. Кластерные объединения и теория экономического роста на их основе	1	33
Швец Ю.Ю. Дифференциация регионального развития Украины на основе технологических укладов производства	1	37
Богун Е.В. Алгоритм создания и реализации программы маркетинга и брендинга городов	2	40
Гавкалова Н. Л. Шутеева О. Ю. Факторы влияния на развитие финансового обеспечения функционирования рынка ценных бумаг в Украине	2	45
Гришнова Е.А, Самарцева А.Е. Молодые специалисты на рынке труда: проблемы конкурентоспособности и трудоустройства	2	49
Залуин В. Ф., Кирнос О. И. Пути роста производительности и интенсивности труда в социально-ориентированной экономике	2	55
Карапетян Э.Т., Квасовский А.Р. Анализ рынка жилищной недвижимости города Тернополя и тернопольской области	2	59
Михуринская Е. А., Шинкарчук С. А. Основы исследования социо-эколого-экономических систем в условиях техногенеза	2	70
Романюк С.А. Основные направления трансформации региональной политики европейского союза	2	76
Верба С.И. Региональные особенности развития инвестиционной деятельности (на примере АР Крым)	3	8
Бережная И.В., Скараник С.С. Классификация факторов формирования и развития человеческого капитала региона	3	12
Гудзь П.В., Бут Т.В. Товарно-географическая сбалансированность импорта металлургического комплекса как фактор экономической безопасности региона	3	18
Костышина Т.А. Социальные приоритеты экономического развития регионов Украины	3	23
Михуринская Е.А., Пироженко О.Ю. Методическое обеспечение оценки уровня организации регионального пространства на примере АР Крым	3	29
Осецкий В.Л. Теория модернизации региональной экономики	3	34
Петруня В.Ю. Маркетинговая среда предприятий: глобализационное влияние, вызовы национальному и региональному регулированию	3	39
Прохорова В.В. Формирование конкурентного статуса отечественных авиапредприятий	3	45
Степанов В.Н., Волошин Д.В. Национальный капитал как стратегический ресурс устойчивого экономического развития	3	50
Бутырина В.Н. Влияние социально-экономических факторов на развитие региональных рынков страхования в Украине	4	78
Галушкина Т.П., Сидорченко Т.Ф., Криницкая О.О. Концептуальные принципы формирования рынка земель в Украине как основа обеспечения устойчивого развития территорий	4	83
Гудзь М.В., Вертегел Р. С. Проблемы и перспективы формирования туристического бренда города Запорожье	4	87
Лункина Т.И. развитие экономики Украины: современное состояние	4	91
Павлов К.В. Анализ и использование инвестиций и инноваций интенсивного и экстенсивного типа в России	4	96
Полякова И.В., Биньковская О.В., Булышева Д.В. Эколого-экономические проблемы территорий со статусом ограниченного использования	4	102
Семенов В.Ф., Фролина Е.Л. Проблемы развития и активизации деятельности инвестиционной инфраструктуры: региональный аспект	4	107
Романюк М.Д., Романюк Д.М. Социальное неравенство регионов Украины и социальные диспропорции украинского общества: направления выравнивания и сокращения	4	112
Ефремов А.В. Муниципальные организационности как социально-экономические системы	5	48
Василенко Д.В. Концептуальная схема формирования системы стратегий территориального развития	5	54
Мирошниченко Т. В., Черная А. Ю. Влияние и роль логистики в развитии электронной коммерции в Украине	5	59
Дышловой И.Н. Анализ экономики АР Крым на основе национальных счетов	6	94
Ефремов А.В. Формирование оптимальных структур муниципальных организационностей	6	100
Ошовская Н.В. Роль рационального природопользования в концепции устойчивого развития	6	109
Экономика предприятия		
Прохорова В.В., Демьяненко Т.И. Влияние рисков на формирование системы адаптивного управления инновационно-инвестиционным развитием промышленных предприятий железнодорожного транспорта	1	42
Бандорина Л.Н., Скороход А.Б., Яхтина А.А. Факторная аддитивная модель анализа использования материальных ресурсов предприятия	1	49
Кузьмина Н.В. Экономическая безопасность в системе оценки функционирования предприятия	1	54

Логутова Т.Г., Сафарова Р.В. Роль стратегического партнерства «Вуз-предприятие»	1	58
Чумак Л.Ф. Факторы влияния на формирование конкурентоспособного потенциала предприятия	1	62
Ступницкая Т.М. Методический подход к анализу эффективности использования основного капитала предприятия	1	70
Андреева Н.Н., Козловцева В.А. Экологический франчайзинг как форма активизации предпринимательской деятельности в пищевой промышленности: экономико-правовой аспект	2	8
Ефремов А.В. Оценка перспективного научного потенциала ученых	2	14
Мачуга Н.З. Экономические вопросы управления качеством медицинских услуг	2	25
Прохорова В. В., Ярмолюк В. И. Инновационные преобразования как структурный элемент антикризисного управления предприятием	2	28
Швец И.Ю. Управление конкурентоспособностью объектов	2	33
Башта А. И. Особенности управления рекреационными предприятиями с учетом энергетических и экологических ограничений	4	8
Довбня С.Б., Гулик Т.В. Методические основы оценки перспективной безопасности предприятия	4	11
Ковтуненко К.В. Особенности использования промышленным предприятием результатов его инновационной деятельности	4	15
Цопа Н.В. Подход к формированию стратегии управления маркетинговыми компетенциями предприятия в современных условиях	4	19
Швец И.Ю. Предпосылки оптимизации ценообразования и определения его свободной и регулируемой областей	4	23
Швец Ю.Ю., Новохатская О.А. Инструменты финансового менеджмента в улучшении финансово-хозяйственной деятельности производственного предприятия	4	29
Ветрова Н.М. Особенности информационного обеспечения процесса экономической диагностики	5	82
Скоробогатова Т.Н., Подсмашная И.Н. Синергетический эффект человеческой и инновационной составляющей в системе интеллектуального потенциала сервисного предприятия	5	86
Цопа Н.В. Направления управления эффективностью функционирования предприятий топливно-энергетического комплекса	5	91
Ячменева В.М., Веретехин А.В. Анализ существующих методов оценивания эколого-экономической безопасности предприятия	5	96
Ковалевская А.В., Галкина А.Л. Оценка стоимости предприятия как инструмент управления его экономической безопасностью	5	100
Орехова Е.В. Информационная поддержка принятия решений в управлении финансовой безопасностью предприятия: практический аспект	5	107
Пожарицкая И.М. Концепт «Суждение аудитора» в современном дискурсе	5	113
Рогатенюк Э.В., Зеленская О. Н. Концептуальные подходы к оптимизации финансовой структуры капитала предприятия	5	121
Прохорова В.В. Интеграционное развитие авиапредприятий: теоретико-методические основы	6	8
Цопа Н.В. Влияние маркетинговой компетенции на развитие предприятия	6	12
Безуглая Ю.Е. Оптимизация структуры капитала предприятий с помощью использования операционного и финансового левиреджа	6	16
Кузьминчук Н. В., Писаревская А. И. Управление развитием персонала на предприятиях машиностроения	6	20
Фоменко А. В. Мониторинг уровня формирования потенциала предприятия как составляющая системы управления его развитием : теоретико - методический аспект	6	28
Харчук Т.В. Целевые характеристики управления конкурентоспособностью в системе экономического управления предприятием	6	32
Проценко В.Н. Организация управленческой инновационной деятельности на предприятии	6	38
Арефьев В.А. Экономические факторы формирования финансовой безопасности предприятия	6	42
Теория и практика управления		
Волкова О.Г. Проблемные вопросы разграничения взносов кредитных союзов Украины	1	74
Вязовик С.М. Систематизация научных взглядов на природу кризисных явлений в экономике	1	79
Гармашова Е.П. Развитие системы государственного регулирования научной и инновационной деятельности Украины	1	86
Селезнева О.А. Сущность организационно-экономического механизма управления рыночной деятельностью розничных торговых предприятий	1	92
Ягупова Е.А. Современные тенденции развития банковской ипотеки в условиях кризиса	1	97
Гончаренко Ю.Ю. Каналы утечки экономической информации предприятия	2	83
Ожиганова М.И. Менеджмент информационной безопасности как составная часть деятельности руководителя предприятия	2	86
Цугунян А.М. Основные направления совершенствования системы расходов местных бюджетов	2	89
Пашенцев А. И. Экономические аспекты обеспечения превентивной защиты окружающей природной среды	2	96
Пушкарёв Б.А., Кононов В.П. Особенности научного подхода к оценке экономической эффективности использования строительных материалов	2	100
Чобиток В.И. Принципы формирования бюджетной системы Украины	2	103
Баяра Д. А., Кутовой А. В. Структурные изменения в корпоративной модели управления ФРГ	2	107
Рогатенюк Э.В. Сущность зон опасности в контексте обеспечения финансовой устойчивости предприятия	2	113
Ветрова Н.М., Кикоть В.И. Подход к оценке действий государственных структур в процессе регулирования малого предпринимательства	3	54

Куценко В.И. Образование - фундамент устойчивого экономического развития и социальной гармонии: пути обновления	3	58
Нагорская М.Н. Инновационный путь развития страны: проблемы и перспективы	3	65
Мартякова Е.В. Инновационные подходы к управлению социальным развитием региона	3	74
Прохорова В.В., Чумак Л.Ф. Современные проблемы экономики образовательных услуг в системе рыночных отношений	3	78
Семенов В.Ф., Буркун И.Г. Развитие социальной компоненты в процессе экономических преобразований в национальной экономике	3	83
Харичков С.К. Инновационная модель экологической инфраструктуры в Украине	3	89
Яцкевич И. В. Государственное регулирование трансфертного ценообразования между участниками альянса	3	98
Артищук И.В. Обобщенный подход к построению риск-профиля торгового предприятия	4	35
Коваленко Е.В. Некоторые аспекты современного антикризисного управления промышленными предприятиями	4	41
Кузьменко Р.В. Реструктуризация промышленности Украины для эффективного экономического развития	4	46
Маслий Н.Д. Развитие аккредитивной формы расчетов в условиях глобализации мировой экономики	4	49
Ткаченко С.А. Содержание информационных взаимосвязей подсистемы бухгалтерского учета в функционально развитых системах управления специального назначения	4	53
Скворцов И.Б. Загорецкая О.Я., Завербна М.С., Швед Л.Р. Планирование затрат на производство продукции с реальным учетом фактора времени	4	59
Швец Ю.Ю., Патрашку С.О. Управление дебиторской задолженностью телекоммуникационного предприятия	4	65
Деревяно Е. Г. Регламентация бизнес-процесса «управления репутацией компании»	4	74
Редько А.Ю. Украинский аудит в контексте вызовов времени	5	8
Сироджа И.Б. Методология инженерии квантов знаний для реализации парадигмы знание ориентированного принятия решений в экономике	5	14
Бутук А.И. Регулирование синергетического эффекта международной интеграции	5	19
Павлоцкий В.Я. Анализ зависимости уровня конкурентоспособности туристических предприятий от контролируемой ими доли рынка	5	24
Срибная Е.А., Мотина В.Г., Срибный В.И. Разработка оптимизационной модели для формирования кредитного портфеля	5	31
Прохорова В.В., Чумак Л.Ф. Тенденции развития системы высшего образования и подходы к управлению качеством образовательных услуг	5	37
Фидровская Н. Н. Актуальные проблемы развития отечественных машиностроительных предприятий и пути их решения	5	43
Гавкалова Н. Л., Нисфоян С. С. Оценка факторов внешней и внутренней среды при управлении затратами на содержание и развитие персонала	6	48
Бойченко Н.В. Анализ тенденций уровня травматизма и профессиональных заболеваний в Украине	6	54
Герашенко И.А. Основные аспекты развития товароведения	6	59
Сушко Н.А., Бузни А.Н. Построение индикативной модели эффективного ведения рыбного хозяйства Украины	6	65
Паничкина М. В. Особенности финансового обеспечения деятельности российских ВУЗов в условиях ограниченности бюджетных средств	6	73
Рогатенюк Э.В., Сеит-Аблаева Э.Р. Модели оптимизации денежных потоков предприятия	6	77
Стаценко Е.В., Рубан Е.С. Причины возникновения инфляции в национальной экономике	6	85
Божанова Е.В. Управление финансово-хозяйственной деятельностью промышленных предприятий в условиях финансового кризиса	6	90
Экономика природопользования и экология		
Опанасюк Ю.А., Мельник Ю.Н. Методические принципы оценки эколого-экономического ущерба от чрезвычайных ситуаций	5	63
Стаценко Е.В., Сафина Р.С. Способы сокращения затрат предприятий в сфере утилизации отходов	5	69
Шахова Н.В. Оценка экономического ущерба от загрязнения окружающей среды источниками теплоты систем теплоснабжения	5	76
Научные сообщения		
Грициняк О. И. К вопросу монетарного инструментария исследования государственного регулирования воспроизводства рабочей силы	1	103
Землячева О.А. Этапы развития интеграции банков и страховых компаний Украины	1	107
Кондратьева В.Ф. Оперативный учет трудовых ресурсов южного региона как необходимая составляющая управления	1	113
Мишинёва О.М. Оценка финансовой устойчивости предприятий с помощью методов финансового анализа при переходе на международные стандарты финансовой отчетности	1	117
Скараник С.С. Генезис теории человеческого капитала в контексте социально-экономического развития региона	1	123
Фомина Ю.К. Типичные ошибки неудач в процессе поэтапного цикла управления изменениями в организации	1	128
Арефьев С.О. Стратегия реструктуризации бизнес-процессов	2	119
Андрющенко Е.С. Основы формирования хозяйственного механизма топливно-энергетического комплекса региона – теоретический аспект	2	122

Власова Н.Н. Повышение эффективности управления персоналом предприятий туристического бизнеса	2	126
Головкин В. А. Исследование влияния менеджмента персонала на уровень эффективности деятельности коксохимических предприятий	2	130
Григорьева С. В. Структурная политика и некоторые противоречия современных форм её реализации	2	136
Пашенцева А. В. Сравнительная характеристика понятий экологический аудит и экологическая ревизия рекреационных территорий	2	140
Рязанцев В. М. Методологические основы исследования теоретических проблем экономического развития	2	146
Ясонова М.А. Современные тенденции развития туризма Крымского региона	2	151
Хирс О.В. Формы и особенности межфирменного взаимодействия предприятий	2	154
Бережной А.В. Вертикальная интеграция как стратегия развития морских портов в современных условиях	3	103
Данильченко В.А. Проблемы дифференциации потребительского рынка АР Крым	3	108
Вайсман В. Я. Государственно-частное партнерство как механизм развития инфраструктуры региона	3	118
Гайсарова А.А. Диагностическое обеспечение эколого-экономического управления	3	122
Вайсман Э.Я. Депрессивные регионы: опыт и проблемы	3	125
Жмудская И.Б. Последствия вступления Украины в ВТО для корпоративных компаний	3	128
Калинина Л.Ю. Сравнительная оценка благоприятности ведения бизнеса в Латвии и Украине согласно международных рейтингов	3	133
Крючко О.С., Обновление персонала в контексте усовершенствования кадровой политики в условиях социально ориентированной экономики	3	140
Новикова О.Ф., Панькова О.В. модернизация государственной региональной политики в контексте устойчивого и человеческого развития	3	143
Шинкарчук С. А. Трансформация социо-эколого-экономической системы под воздействием эндогенных и экзогенных факторов	3	149
Шурпа С.Я. Интегральная оценка эффективности инвестирования в человеческий капитал в Украине	3	154
Шекета Е.Ю. Сущность безработицы и основные теоретико-методологические подходы к его оценке	3	161
Вайсман Э.Я. Современные подходы к исследованию депрессивных регионов	4	118
Волков Д..В. Обеспечение эффективности деятельности предприятия на современном этапе	4	121
Вайсман В.Я. Развитие региональной инфраструктуры: проблемы и направления решения	4	125
Дробышева А.О. Оценка платежеспособности предприятия в системе антикризисного управления	4	129
Середа Е. А. Методы регулирования структуры капитала предприятия	4	133
Черкас А.В. Проблематика внедрения контроллинга на отечественных предприятиях	4	140
Бибик Г.Ю. Проблемы и перспективы привлечения иностранных инвестиций в экономику Украины	5	128
Бережной А.В. Обеспечение конкурентоспособности морского порта как детерминанта экономического роста региона	5	133
Путиенко Н.М. Игровое обучение иностранным языкам и иноязычному общению	5	138
Родивилов С.О. Методическое обеспечение определения дисбаланса развития экологической и социально-экономической сферы рекреационного региона	5	145
Шабатин Н.Ю., Сацункевич Ю. С. Влияние процессов глобализации на развитие научно-технической революции	5	149
Андреева Е. Л. Теоретический базис формирования организационно управленческого потенциала конкурентоустойчивости предприятий машиностроения	6	113
Дружинина Ю.А. Гибкость и адаптированность как основные характеристики интегрированных бизнес - структур предприятий машиностроения	6	119
Кобец С.П. Оценка уровня конкурентоспособности промышленных предприятий как основа формирования их конкурентной стратегии	6	125
Колесниченко А. С. Структурно-функциональная основа взаимоотношений субъектов энергетического рынка	6	129
Мушников А.А. Общие теоретические вопросы определения устойчивости инновационно-инвестиционного развития предприятия	6	136
Пашенцева А. А. О дефиниции кластер в туристической сфере	6	140
Сластьяникова А.И. Формирование стратегических ориентиров финансирования ресурсного потенциала управляемого - организационного развития предприятия	6	144
Ступина Ю.Ю. Управление изменениями как фактор стабильного развития предприятия	6	150
Чурилов С.В. Формирование стратегии логистического управления конкурентоспособностью потенциала машиностроительных предприятий	6	154
Швец Ю.Ю., Толубко А.В. Направления повышения эффективности управления информационной системой инновационного развития	6	160

Наши авторы

Алешин Сергей Юрьевич	- ассистент, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», г. Харьков.
Арбузова Татьяна Анатольевна	- к.э.н., доцент, Национальная академия природоохранного и курортного строительства (НАПКС), г. Симферополь
Балабаниць Анжелика Владимировна	- д.э.н., профессор, Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского
Ветрова Наталья Моисеевна,	- д.т.н., профессор, НАПКС, г.Симферополь
Виноградова Екатерина Сергеевна	- студентка, НАПКС, г.Симферополь
Герашенко Ирина Алексеевна	- к.э.н., доцент, Украинская инженерно-педагогическая академия, г. Харьков
Гончаренко Маргарита Леонидовна	- к.э.н., доцент, Украинская инженерно-педагогическая академия, г. Харьков
Гуменюк Александра Сергеевна	- аспирант, Черниговский государственный институт экономики и управления, г. Чернигов.
Ефремов Алексей Владимирович	- д.э.н., профессор, НАПКС, г.Симферополь
Кобец Сергей Петрович	- соискатель, Украинская инженерно-педагогическая академия, г. Харьков
Корзилов Владимир Юрьевич	- к.т.н., с.н.с, Крымский НИИ судебных экспертиз, г. Симферополь
Корзилов Юрий Олегович	- инженер, Государственное предприятие симферопольский винодельческий завод, г. Симферополь,
Корзилова Елена Владимировна	- соискатель, аналитик, ДРВ Солюшинс, АР Крым, г. Симферополь,
Кравцова Елена Михайловна	к.э.н., доцент, Донецкий национальный университет экономики и торговли имени М. Туган-Барановского, г. Донецк
Кузьмина Наталья Владимировна	- к.э.н., НАПКС, г.Симферополь
Лях Инна Александровна	- аспирант, Украинская инженерно-педагогическая академия, г. Харьков
Мушников Александр Александрович	- соискатель, Украинская инженерно-педагогическая академия, г.Харьков
Ошовская Наталия Владимировна	- к.э.н., НАПКС, г. Симферополь
Пасека Станислава Раймондовна	- д. э. н., профессор, Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого, г. Черкассы.
Пожарицкая Ирина Михайловна	- к.э.н., доцент, НАПКС, г.Симферополь
Романчук Наталия Николаевна	- студентка-магистрант, Украинская инженерно-педагогическая академия, г. Харьков
Сай Дарья Валерьевна	- к.э.н., доцент, Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев
Семикина Анна Валериевна	- аспирант, Кировоградский национальный технический университет, г. Кировоград
Семикина Марина Валентиновна	- д.э.н., профессор, Кировоградский национальный технический университет, г. Кировоград
Сластяникова Анжелика Игоревна	- ассистент, Украинская инженерно-педагогическая академия, г. Харьков
Стефанюк Ольга Дмитриевна	- к.э.н., доцент, НАПКС, г.Симферополь
Федунец Анатолий Дмитриевич	- к.т.н., доцент, Кировоградский национальный технический университет, г. Кировоград
Фоменко Анна Владимировна	- к.э.н., доцент, Украинская инженерно-педагогическая академия, г. Харьков
Чурилов Сергей Валентинович	- ассистент, Украинская инженерно-педагогическая академия, г. Харьков
Штофер Геннадий Аркадьевич	К.э.н., доцент, НАПКС, г.Симферополь

Вниманию авторов

Редакция принимает оригинальные, не опубликованные прежде статьи по теоретическим и прикладным проблемам экономики и управления, которые имеют научную и практическую ценность.

Статьи присылаются в двух экземплярах вместе с необходимыми сопроводительными документами: рецензия ведущих ученых, информационная страница - данные об авторах, аннотации на русском, украинском и английском языках.

При подготовке статей для публикации просим придерживаться таких правил:

1. Статья должна быть напечатана на одной стороне стандартного листа через 1,5 интервала четким шрифтом, кегль 12 (параметры страницы – слева 2, справа -2, внизу -2, сверху -2), первая строка абзаца печатается с отступом – 1. Обязательно предоставляется электронная версия статьи, записанная на дискете 3,5" или присланная по электронной почте (E-mail: xaoc@napks.edu.ua) с темой «Экономика и управление». Файл должен иметь название – ФИО автора, включать информационную страницу и текст статьи. Текстовые файлы подаются в формате Word Document произвольной версии, графические файлы - в формате BMP, TIFF, GIF, JPEG или XLS (при наличии диаграмм Excel), в сопровождении текстовой распечатки.

2. Объемы статей от 6 до 10, рецензий - до 4, хроники - до 2 страниц машинописного текста

На информационной странице (перед первой страницей статьи) указывается:

на русском языке фамилия, имя, отчество, научная степень, ученое звание, место работы, город расположения места работы, полный адрес. На этом же листе тексты аннотаций подаются на русском, украинском и английском языках по форме: фамилия, имя, отчество автора (шрифт полужирный курсив), название статьи (шрифт полужирный, все прописные); со следующей строки - текст аннотации (объем аннотации от 5 до 8 строк).

После разрыва страниц файла, на первой странице статьи указываются:

1-я строка: по левому краю - индекс УДК (шрифт обычный, 1,5 интервал),

2-я и последующие строки названия: посередине - название статьи (шрифт полужирный, все прописные, через 1 интервал),

строки ниже названия: посередине - фамилия и инициалы автора (курсивом, через 1 интервал),

строки ниже: отступ слева -1 – текст аннотации на языке статьи (курсив, через 1 интервал);

строки ниже: отступ слева -1 - ключевые слова (полужирный курсив, через 1 интервал).

Целесообразно обратиться в редакцию по поводу оформления статей по указанному E-mail: xaoc@napks.edu.ua и получить электронную версию требований с примером оформления.

3. Научная статья должна содержать постановку проблемы в общем виде и ее связь с важными научными или практическими задачами; анализ последних исследований и публикаций, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных прежде частей общей проблемы, которым посвящается статья; формулирование целей статьи (должна отражать ожидаемый результат, быть четко сформулированной); изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов; выводы данного исследования (должны четко корреспондироваться с целями статьи) и перспективы дальнейшего исследования в данном направлении, список использованных источников (шрифт полужирный, все прописные).

Авторы несут ответственность за точность изложенных фактов, цитат, статистических данных, географических названий, собственных имен.

4. Цифровой материал по возможности сводится в таблицу и не дублируется в тексте. Таблицы должны быть компактными, иметь порядковый номер (в шапке таблицы в квадратных скобках дается ссылка на источник информации).

5. Количество графического материала должны быть минимальным. Графики и схемы не следует перегружать текстовыми надписями.

При ссылке в тексте на литературный источник следует привести порядковый номер, который соответствующая работа имеет в списке используемых источников.

Математические формулы должны быть написаны с помощью текстового редактора Microsoft Word применение шрифта 8 Symbol при написании математических символов и греческих букв. При наборе сложных формул следует применять Редактор формул. Все символы должны объясняться.

6. Сокращение слов и словосочетаний, кроме общепринятых сокращений мер и сроков, не разрешаются.

7. Список используемых источников приводят в порядке упоминания источника в тексте, располагают в конце статьи и оформляют соответственно современным требованиям ВАК Украины (определены в Бюлетень ВАК України - 2008. - №6). Зарубежная литература подается языком оригинала.

8. Редакция проводит внутреннее рецензирование и оставляет за собой право сокращать, вносить редакционные правки в текст статей.

9. Статьи, оформленные с нарушением данных правил, редакцией не рассматриваются и не возвращаются авторам.

10. В связи с большими расходами на подготовку и издание журнала авторский гонорар редакция не платит.